

FOND ZA HUMANITARNO PRAVO

Edicija: Pod lupom

Hag među nama

zbornik tekstova

Misija u Srbiji i Crnoj Gori

ORGANIZACIJA ZA EVROPSKU
BEZBEDNOST I SARADNJU

Objavlivanje ove knjige omogućila je
Misija OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori

Mišljenja izražena u člancima su stavovi autora,
i ne predstavljaju zvanične stavove OEBS-a.

Predgovor

Obaveza saradnje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, koju je zajedno sa Dejtonskim sporazumom prihvatio Slobodan Milošević, jedina je pozitivna tekovina njegove vladavine. S obzirom da je u to vreme bio prihvaćen kao garant mira, on nije video da će mu ta vizionarska odluka doći glave, tako da će i sam jednog dana biti optužen za genocid i zločine protiv čovečnosti, ali je njegov potpis u Dejtonu prokrčio put za sve državljane Srbije i Crne Gore koji mu, zbog sumnji da su počinili slična zlodela, prave društvo u pritvoru Haškog tribunala.

Slobodanu Miloševiću s vremenom je postalo jasno da stvaranje klime gde je ubijanje onih koji nisu srpske nacionalnosti vrhovni dokaz patriotizma ne može proći bez posledica, i da će se Haški tribunal u jednom trenutku sigurno zainteresovati za njegov učinak u kampanjama etničkog čišćenja, masovnog ubijanja i zatvaranja civila. Stoga je ubrzo pokrenuta prava hajka protiv Tribunala, koja se nije stišala ni do današnjih dana. Počeli su da se iznalaze oni dobro znani razlozi, kako Ustav SR Jugoslavije navodno zabranjuje ekstradiciju lica drugim državama, ili da Haški tribunal nema legitimitet pošto ga nije osnovala Generalna skupština Ujedinjenih nacija. Samim tim zalaganja za hapšenje haških optuženika i organizovanje domaćih suđenja za ratne zločine predstavljala su vrhovnu jeres.

No to je bio samo vrh ledenog brega narastajućeg animoziteta prema Haškom tribunalu, koji su podsticali najviši velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve. Od njih se moglo čuti da oni „ne bi tom sudu izručili ni svog psa“. Nosioci akademskih zvanja iznedrili su krilaticu o „Hagu kao srpskom Hadu“, državni funkcioneri su se i nakon 5. oktobra otvoreno rugali u lice tužiocima Haškog tribunala govoreći da se „Ratko Mladić krije u Srbiji kao što se Osama bin Laden nalazi u Beloj kući“, da bi sve to dobilo epsku dimenziju kada su suđenja za ratne zločine počela da se porede sa rupama na svirali.

Time je samo potvrđeno da su zločini koje je u proteklim ratovima počinila srpska strana dela pojedinaca, ali da su iza njih stajale institucije i podrška većinskog dela naroda kome su pripadali egzekutori.

Bez obzira na to što su se u međuvremenu neki od optuženih našli u pritvoru Tribunala, serijal „Hag među nama“ pokrenut je kao odgovor na ćutnju i poricanje najstravičnijih zločina za koje su odgovorne srpske snage, kao što je, na primer, genocid nad Bošnjacima iz Srebrenice, i kao način suprotstavljanja zvaničnoj propagandi koja je uporno ponavljala da je cilj Haškog tribunala da izvede na optuženičku klupu čitav srpski narod. Serijal je realizovan u saradnji Fonda za humanitarno pravo i dnevnog lista „Danas“, a rubriku je osmislila i uređivala grupa advokata, pravnih eksperata, publicista, pisaca, istoričara i stručnjaka za pitanja tranzicione pravde iz domaćih i međunarodnih organizacija, okupljenih oko ideje da upornim iznošenjem činjenica utiču na stvaranje klime u kojoj će se pitanje odgovornosti i pravde za ratne zločine postaviti kao prioritetno pitanje srpskog društva. Ostaje da procenimo koliko se u tome uspelo.

Osim priloga Nataše Kandić „Teške optužbe svedoka“ („Politika“) i „Slobodan Milošević je nesposoban da se brani“ Srđe Popovića („Danas“, rubrika „Dijalog“), tekstovi su objavljeni u rubrici „Hag među nama“ dnevnika „Danas“, između 9. aprila 2004. i 9. juna 2005. godine. U atmosferi kada su najviši predstavnici izvršne vlasti Republike Srbije ispraćali haške optuženike kao državne heroje, ovaj serijal se pretvorio u javni apel za utvrđivanje krivično-pravne odgovornosti svih počinilaca i naredbodavaca ratnih zločina počinjenih na prostoru nekadašnje Jugoslavije.

Osim traženja pravde za žrtve, tekstovi u rubrici „Hag među nama“ učinili su potpuno izlišnim sve pokušaje relativizovanja zločina koji počivaju na tvrdnjama tipa – „i drugi su to radili“. Ako su ostali učesnici u krvavom balkanskom ratu počinili zločine, a jesu, onda je to problem njihovih država. Za ovu zemlju je najznačajnije da se oni koji su počinili takve stvari više ne skrivaju iza likova smernih, tihih komšija na koje niko ne obraća pažnju, jer oni to ne mogu biti. Stoga ova knjiga ne predstavlja samo doprinos na putu dosezanja pravde, već pre svega nastoji da pomogne ostvarenju društvene norme da krivci moraju da odgovaraju, što je u čitavom svetu već odavno postalo neka vrsta civilizacijske tekovine.

S. K.

Bogdan Ivanišević

Praznine popunjene uobičajenim međunarodnim pravom

Između 24. marta i 10. juna 1999. na Kosovu je postojao međunarodni oružani sukob između NATO-a s jedne, i policije i Vojske Jugoslavije sa druge strane. Kada je reč o operacijama koje su srpske i jugoslovenske snage vodile protiv Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) – i obrnuto – i tu se radilo o oružanom sukobu na koji se primenjuju odredbe međunarodnog humanitarnog prava. Pre 24. marta 1999. taj sukob je bio unutrašnjeg karaktera. Manje je jasno da li je sukob između snaga bezbednosti i naoružanih Albana ostao unutrašnji i u periodu NATO bombardovanja. Pitanje tipa sukoba nije samo akademskog karaktera: veću zaštitu civilima i ostalim zaštićenim licima pružaju odredbe međunarodnog humanitarnog prava koje su primenjive u međunarodnim sukobima, nego one koje se odnose na unutrašnje sukobe.

Na unutrašnje oružane sukobe primenjuju su norme međunarodnog humanitarnog prava sadržane u tri izvora: članu 3 zajedničkom za četiri ženevske konvencije iz 1949. („Zajednički član 3“); Protokolu II (iz 1977) uz Ženevske konvencije; i u uobičajenom međunarodnom pravu. Od ovih izvora, samo Protokol II definiše uslove koji moraju biti ispunjeni da bi se moglo govoriti o oružanom sukobu. Vladinim snagama nasuprot moraju stajati „organizovane naoružane grupe koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad delom njene teritorije koja im omogućuje da vode neprekidne i usmerene vojne operacije i da primenjuju ovaj Protokol“.

U slučaju OVK, uslovi iz Protokola II bili su ostvareni od prve polovine 1998. Od tada do juna 1999. OVK je preduzimala kontinuirane operacije protiv vojske i policije, i kontrolisala je – iako ne neprekidno – značajne delove teritorije. Iako OVK nije imala izrazito centralizovano ustrojstvo, Vrhovna komanda je koordinirala vojne akcije i političke aktivnosti regionalnih komandanata operativnih zona. Aktivnosti OVK predstavljale su „oružani sukob“ koji zadovoljava uslove za primenjivost Protokola II i Zajedničkog člana 3 (uslovi koji moraju biti ispunjeni za primenjivost potonjeg manje su strogi nego uslovi za primenjivost Protokola II).

Zaključak da je na Kosovu postojao oružani sukob u koliziji je sa stavom široko prihvaćenim u Srbiji, prema kome je OVK samo kriminalna grupa. Na Kosovu se, po tom viđenju, nije radilo o oružanom sukobu, već o suzbijanju terorizma. Ovaj stav je neutemeljen u pravu i činjenicama, bar u odnosu na period posle proleća 1998. Ako se zaista nije radilo o oružanom sukobu, pripadnicima OVK se ne bi moglo suditi za ratne zločine, ni u Hagu ni pred domaćim sudovima, jer ma kakvi zločini da su počinjeni, oni ne bi mogli biti tretirani kao „ratni zločini“.

Postoji samo jedan način da zahtevi za suđenjem pripadnicima OVK za ratne zločine imaju smisla – da se prihvati, pravno inače osnovan, zaključak da je od proleća 1998. OVK predstavljala pobunjeničku vojnu silu, odnosno da je na Kosovu postojao oružani sukob. To ne znači da neki pripadnici OVK – kao i pripadnici vladinih snaga, uostalom – nisu činili i ratne zločine, uključujući ubistva i mučenja, prema licima koja nisu učestvovala u neprijateljstvima; ti akti se kolokvijalno nazivaju „terorizmom“.

Neki komentatori smatraju jedino prirodnim da se dešavanja na Kosovu u periodu mart–jun 1999. tretiraju kao celina, te da se na sve događaje u tom periodu primenjuju norme koje važe u međunarodnim sukobima. Primena tih normi utoliko se pre preporučuje što je osnovna premisa humanitarnog prava to da civili treba da uživaju što je moguće širu zaštitu – a pravna zaštita u međunarodnim sukobima veća je nego u unutrašnjim.

Do zaključka da je sukob nakon 24. marta 1999. godine bio međunarodni može se stići i ako bi bilo dokaza da je NATO ne samo finansirao i pružao logističku podršku OVK, nego i koordinirao i vršio superviziju njenih vojnih operacija. Žalbeno veće Haškog tribunala artikulisalo je ove kriterijume na opšti način u presudi u slučaju Tadić, 15. jula 1999. godine.

Ako, međutim, takva veza između NATO i OVK nije postojala, valjalo bi zaključiti da su na Kosovu posle 24. marta 1999. postojala dva sukoba, koja su se dešavala istovremeno: jedan, međunarodni, koji je uključivao dejstva NATO snaga protiv VJ i MUP-a, i obrnuto; i drugi, unutrašnji, u kome su učestvovali VJ i MUP sa jedne, i OVK sa druge strane.

U prilog ovom zaključku ide praksa Haškog tribunala. U ključnoj odluci o nadležnosti, iz 1995, Žalbeno veće Haškog tribunala odbacilo je sugestije više vlada i pravnika da bi trebalo izbeći „veštačko“ razlikovanje unutrašnjih i međunarodnih segmenata sukoba u bivšoj Jugoslaviji. A kada je o sukobu

na Kosovu reč, indikativno je da optužnice protiv Slobodana Miloševića i ostalih srpskih zvaničnika kvalifikuju ubistva albanskih civila počinjena od strane vojske i policije za vreme NATO bombardovanja kao kršenje „priznato u ‘Zajedničkom’ članu 3(1)(a) Ženevskih konvencija“: tužilaštvo se, dakle, oslanja na odredbu primenjivu na unutrašnje sukobe.

Uprkos relativno ograničenoj zaštiti koju za unutrašnje sukobe predviđaju Zajednički član 3 i Protokol II, ta se zaštita može u značajnoj meri obezbediti i bez proglašavanja unutrašnjeg sukoba međunarodnim. Niz praznina ostavljenih u Zajedničkom članu 3 i Protokolu II popunjava običajno međunarodno pravo, primenjivo u unutrašnjem sukobu. Običajno pravo tako propisuje komandnu odgovornost u unutrašnjem sukobu, te zabranjuje napade bez izbora cilja (indiscriminate attacks), nasilno premeštanje i napade na objekte koji se isključivo koriste za stanovanje.

Bez ratnih zločina posle juna 1999.

Većina zločina protiv nealbanaca na Kosovu – uključujući one od pre tri nedelje – počinjena je posle rata. Za ova dela, međutim, ne može se u Hagu suditi kao za ratne zločine. Međunarodno humanitarno pravo, uključujući odredbe o ratnim zločinima, primenjivo je do trenutka postizanja mirovnog rešenja. Takvo rešenje je na Kosovu postignuto 20. juna 1999. godine, kada su srpske i jugoslovenske snage dovršile povlačenje (u skladu sa Vojno-tehničkim sporazumom iz Kumanova od 9. juna), a OVK je potpisala sporazum sa KFOR-om kojim je prihvatila prekid borbi i demilitarizaciju.

Čak i ako bi se moglo pokazati da zločini počinjeni posle 20. juna dosežu do zločina protiv čovečnosti, za njih, zbog nepostojanja oružanog sukoba u tom periodu, ne bi bila moguća suđenja u Hagu. Savet bezbednosti UN je, naime, zauzeo restriktivan stav pri izradi Statuta Tribunala 1993. i ovlastio Tribunal da goni počinioc zločina protiv čovečnosti samo ako su zločini „počinjeni u oružanom sukobu“.

9. 4. 2004.

(Autor je istraživač za područje bivše Jugoslavije u organizaciji Human Rights Watch)

Srđa Popović

Hag, nacionalni interes i „naš čip“

Pitanje saradnje sa Haškim sudom za ratne zločine, uprkos famoznoj „devojtoj rupi na svirali“ (V. Koštunica) neprestano izranja na našoj političkoj sceni, čak bi se moglo reći da što se više potiskuje „ono jače skače“. Uzrok tome nije omrznota „Karla del Ponte“. Samo vrlo mala deca misle da je zubar uzrok zubobolje.

Uzrok tome je što je pitanje te saradnje neraskidivo vezano sa srpskim nacionalnim interesima o kojima (bar deklarativno) gotovo da postoji opšta saglasnost. Koji su to interesi? Pomenimo glavne:

(1) Da se utvrdi krivično-pravna odgovornost neposrednih počinilaca i naredbodavaca ratnih zločina, jer je nacionalni interes da živimo u društvu koje sankcioniše zločin. Ako nam u tome pomaže Haški sud, naš interes je da pomažemo taj sud. Niko se još nije usudio da ustvrdi da je neko tamo kažnjen nevin.

(2) Da živimo u demokratskom društvu. „Pacifikovanje prošlosti... ugrožava perspektive demokratije u Srbiji... ako demokratiju shvatimo kao sposobnost samoprikazivanja, korigovanja i socijalnog učenja. Nakon autoritarizma, ratova i počinjenih zločina mogućnost političke zajednice neizbežno uključuje refleksiju o nasleđu koje su ostavile prakse prethodnog režima“ (Nenad Dimitrijević).

(3) Da ostvarimo spoljnopolitičke ciljeve kao što su ulazak u NATO, pristup evropskim integracijama i puna politička, ekonomska i kulturna saradnja sa neposrednim susedima (naročito onima prema kojima su zločini činjeni). Ostvarenje ovih ciljeva uslovljeno je saradnjom sa Hagom.

(4) Da ostvarimo povoljniji ekonomski razvoj koji je nemoguć bez ostvarenja navedenih spoljnopolitičkih ciljeva (koji bi omogućili dolazak neophodnog stranog kapitala i pristup tržištima),

(5) čime bismo poboljšali i niski životni standard građana, kojima je dosta „jedenja korenja“.

Dakle, naši interesi su potpuno jasni, kao što je jasan i nužni sled koraka u kome se na prvom mestu nalazi iskrena saradnja sa Haškim sudom. Odbijanje da se učini taj prvi, nužni korak očigledno je nesvršishodno, iracionalno i protivno interesima srpskog društva.

Takvo samodestruktivno ponašanje, nažalost, ovde nije nikakva novost. Samoubilačka državna politika Slobodana Miloševića imala je gotovo plebiscitarnu podršku tokom većeg dela trajanja toga režima zaključno sa „referendumom o bombardovanju“! Kosovski Srbi listom glasaju za ksenofobičnog Tomu Nikolića na predsedničkim izborima, iako bi njegov izbor postao ključni argument albanskog separatizma. Pa, kako to objasniti?

Istraživači koji se bave takozvanom teorijom racionalnog aktera, koja pretpostavlja da će ljudi kao učesnici ekonomskih, ali i političkih procesa donositi odluke u svom najboljem interesu – ukazuju na jedno važno ograničenje u primeni te teorije. Naime, ona ne funkcioniše u takozvanim „analgezičnim“ kulturama. To su kulture koje „nisu orijentisane prema postizanju ciljeva, već ka izbegavanju bola (zubara – prim. S. P.), smanjenju stresa i učvršćivanju stabilnosti“. To je kultura društava koja se prilagođavaju neprijateljskoj i teškoj sredini „odustajanjem“, „povlačenjem u apatiju ili u mali zaštićeni svet samoograničenih aktivnosti“, društva „zasnovana na frustraciji, a ne na motivaciji“ (H. Ekstajn). Pod „teškom sredinom“ tu se podrazumeva materijalno siromašna sredina u kojoj su rizici veliki, a aspiracije rutinski frustrirane“ (Roksen Juben).

Drugim rečima, radimo na sopstvenu štetu, jer nam je takav, analgezičan, „kulturni obrazac“ (Filip David) ili, kako kaže Mića Danojlić, jer nam je takav „čip“ (opominjući nas da budemo oprezní, zli i truli Zapad „hoće da nam izmeni taj čip“).

9. 4. 2004.

(Autor je advokat iz Beograda)

Vox populi

„Jednom rečju, sramota“

Na veb-portalu B92 svakodnevno se objavljuje na stotine komentara čitalaca tog sajta. Prenosimo neke komentare posetilaca sajta www.b92.net, koji pokazuju da nisu baš svi „iz naroda“ za Zakon o pomoći porodicama optuženih pred Tribunalom u Hagu.

Bravo, Srbijo, konačno smo se i zakonski definisali kao zlikovačka država. (Joca)

Do ovog zakona je Milošević bio DIKTATOR koji je radio šta je hteo. Sad je on bivši predsednik Srbije iza koga stoji Srbija i srpski narod. Sad se sudi samom srpskom narodu – upravo ono što smo hteli da izbegnemo. (Rade)

Sami bacamo onima koji tuže ovu državu za ratnu odštetu dokaz da smo svi kolektivno bili uz politiku koju su sprovodili Sloba, Šešelj i ostali. (Kursula wife)

Pomozite mi da ovo razumem, je l' to stvarno 213 poslanika želi zakon kojim se cela država solidariše sa osobama kod kojih postoji mogućnost da su (dokazivo) činili ratni zločin? (Vanzemaljac)

Jednom rečju SRAMOTA. (Goran)

Sramota, mi plaćamo iz našeg sirotog budžeta odbrane i porodice onih kojima bi ovde trebalo da sudimo jer su nas pokrali, upropastili i unazadili. (Dušan Jovanović)

Zašto niko nije javno rekao da svi haški optuženici imaju pravo na nadoknadu koju plaća Tribunal osim onih za koje se proverom utvrdi da imaju sredstava da plaćaju svoju odbranu? (Sima)

Više volim da ceo život plaćam odštetu BiH i da moji potomci plaćaju, nego da 100 dinara dam za najveće izdajnike u istoriji Srbije: Šešelja i Miloševića i njihovu prebogatu rodbinu. (Marko)

Treba uvesti amandman da proporcionalno težini zločina bude i apanaža. (Sajberkurajber)

Mi smo od danas zemlja i narod koji zvanično štite i pomažu ratne zločince! To smo i ozakonili. Vidim nas kao Hazare – sve što zna da misli otišlo je... (Evica Busarac)

Blago svakom ko se ovakve Srbije spasao! (Mekić)

Koštunica je opravdao svoj nadimak „Šešelj u fraku“! (Mario)

Evo, ovi koji su sada glasali za Zakon o pomoći optuženima za ratne zločine – to je taj antihaški lobi i oni su ubili Đinđića ili su bili inspiratori ubistva. (Zoran Purešević)

Mogli bismo Legiji da pošaljemo neki dinar da mu se nađe u tuđini. (Vuk)

Užas. Ja živim u dvosobnom stanu i samo noću palim bojler da bih uštedeo, a zlikovci koji imaju kuće od nekoliko miliona eura dobijaju pomoć od države. Neka prodaju kuće, diskoteke, pekare... (Goran)

UMESTO DA NOVAC UPOTREBE ZA ZAPOŠLJAVANJE MLADIH LJUDI, RAZVOJ ZDRAVSTVA, DEČJE DODATKE... (IVAN)

Zašto država i meni ne bi plaćala advokata u parnici protiv komšije oko 2 hektara kukuruza? (Bezglavi jahač)

Najlepše od svega je što ćemo se posle opet čuditi zašto nam međunarodna zajednica ne veruje i razvijati teoriju zavere. (Joca)

Pričati o Miloševiću kao o „nevinom dok se ne dokaže suprotno“ dok smo mi i drugi više od 10 godina gledali kako je ubijao nas i druge – najblaže rečeno nije u redu. Svi znamo šta je uradio... Ne shvatite me pogrešno – nisam ni za kakav preki sud i suđenje jeste preki sud.

Bojkotujmo plaćanje poreza! (Marko)

Šerpe i zviždaljke! (Dea)

(Izvor: Sajt B92)

9. 4. 2004.

Dokumenti

Šta je, zapravo, istina

Velimir Ilić je rekao da očekuje da će saradnja nove vlade sa Haškim tribunalom za ratne zločine biti korektnija i dvosmerna. „Verujem u premijera, a on ne bi prihvatio da uđe u vladu da nema argumente za to što tvrdi. Očekujem da on radi taj segment (odnosi sa Tribunalom) i da ga radi dobro“, kazao je Ilić gostujući na Radio-televiziji Srbije. „Država treba da finansira odbranu haških optuženika, državljana SCG. Naša tri predsednika se nalaze tamo. Ne branimo samo njih, već branimo državu“, rekao je Ilić, navodeći da je nekorektno da njihove porodice „ovde ne mogu da prežive“ i da je „ljudski“ da im se pomogne. Ilić je rekao da se nada da će Haški tribunal „malo prikočiti“ i da će biti pronađen neki kompromis za saradnju. (2. mart 2004. Izvor: RTS)

Dragan Maršićanin, funkcioner Demokratske stranke Srbije, izjavio je da će vlada Srbije nastojati da se građanima Srbije, optuženim po komandnoj odgovornosti, omogući suđenje pred domaćim sudovima, a ne u Haškom tribunalu. Upitan da li bi vlada izručila optužene ukoliko to bude uslov međunarodne zajednice za nastavak finansijske pomoći Srbiji, Maršićanin je odgovorio: „Odgovor je ne – ali, do tog ‘ne’ ima puno stvari koje mogu učiniti stranke koje čine vlast, kao i u onom periodu kad je vlada Zorana Živkovića rekla ‘ne’ isporučivanju po komandnoj odgovornosti četvorice novooptuženih“, rekao je Maršićanin. „Postoji mogućnost da se u saradnji sa međunarodnom zajednicom, EU i administracijom SAD i samim Haškim tribunalom, koji je u nemalim problemima, nađe rešenje i ostvari ono što se zove dvosmerna saradnja, a kada je u pitanju komandna odgovornost, da se reguliše na način koji podrazumeva suđenje u našoj zemlji.“ (4. mart 2004. Izvor: Beta, RTS)

Vojislav Koštunica, premijer Srbije: „Postoji podudarnost interesa u jednom delu države i optuženih kada se radi o ljudima koji su se nalazili na visokim državnim funkcijama. Kako stvarno stoje stvari sa tim optužbama, istina, nije samo nešto što je u interesu optuženih, već i ove države, imajući u vidu tesnu vezu koja postoji između Haškog tribunala i Međunarodnog suda pravde u Hagu, imajući u vidu optužbe koje su za ratnu štetu BiH i Hrvatska podnele protiv Jugoslavije.“ (Izvor: B92)

Vuk Drašković je govoreći o odnosu Srbije i Crne Gore prema Haškom tribunalu istakao: „Nema mesta reči ‘saradnja’ ako je u pitanju obaveza. To može biti i političko i pravno pitanje, ali po mom mišljenju to je nacionalno pitanje prvoga reda. Najveći nacionalni greh prethodne vlade je taj što u protekle tri godine nije učinila gotovo ništa da Srbima saopšti istinu o onome što se zaista događalo od 1990. godine do 2000. godine“, rekao je Drašković. Predsednik SPO je ocenio da bi srpski narod „shvatio šta se desilo“ kada bi mu „odgovorni mediji u dužem periodu saopštavali dokumente, činjenice i zapise“. (6. mart 2004. Izvor: Beta)

Miroljub Labus, potpredsednik Vlade Srbije, smatra da, ako sadašnja vlast kaže da se po komandnoj odgovornosti neće suditi u Hagu nego u zemlji, sa realizacijom treba početi već sutra. U intervjuu „Večernjim novostima“ Labus je rekao da će Vlada pokušati da nađe neko rešenje, prihvatljivo za obe strane, i dodao da se o toj temi razgovara. „Mi bismo želeli da se ta knjiga problema sa Hagom zatvori, što pre – to bolje. I da više nema uslovljavanja“, rekao je Labus. (Izvor: B92)

Miroljub Labus, potpredsednik Vlade Srbije izjavio je u ponedeljak u Banjaluci da je Vlada Srbije opredeljena da nastavi saradnju sa Haškim tribunalom, ali da bi želela da ta saradnja bude „dvosmerna i mnogo efikasnija“. „To je došlo sada u redovan postupak. Postoje institucije koje o tome vode računa, postoje odluke državnih organa koje su zasnovane na zakonu i ja sam danas u Sarajevu rekao da će se zakon sprovesti.“ (15. mart 2004. Izvor: Beta)

Koštica: „Ova Vlada će ispunjavati sve svoje međunarodne obaveze, među kojima je i saradnja sa Haškim tribunalom. Ta saradnja može da se nastavi na različite načine i različitom brzinom. Mi samo tražimo oblik koji neće destabilizovati institucije u Srbiji.“ (23. 3. 2004. Izvor: B92)

9. 4. 2004.

Nataša Kandić

NATO nije kontrolisao OVK

Međunarodno sudsko veće Okružnog suda u Prištini donelo je 16. jula 2003. presudu kojom je četvoricu pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova (slučaj Lapske grupe) osudilo na visoke zatvorske kazne za izvršenje ratnog zločina u vreme oružanog sukoba na Kosovu, koji je prema nalazu Suda trajao od avgusta 1998. do 10. juna 1999. i po svom karakteru bio unutrašnji sukob. Budući da se pitanju karaktera zbivanja na Kosovu posvećuje velika pažnja u Srbiji, bilo da je reč o osporavanju postojanja oružanog sukoba na Kosovu na račun teze da se tamo radilo o banditizmu i terorizmu ili osporavanju unutrašnjeg karaktera oružanog sukoba, korisno je imati uvid u argumentaciju Međunarodnog sudskog veća kojim je predsedavao britanski sudija Timoti Klejson u prilog zaključku da se na Kosovu odvijao unutrašnji oružani sukob.

Sud najpre upućuje na pismo Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju Kontakt grupi od 7. jula 1998, u kojem iznosi gledište da situacija na Kosovu predstavlja oružani sukob u smislu mandata Tribunala. Sud posebno upućuje na svedočenje optuženih koji su pred sudom izneli da se OVK u zoni Lab „otvoreno pojavila negde sredinom maja 1998.“ i da se prva bitka sa srpskim snagama bezbednosti odigrala 15. septembra 1998. Sud odbacuje argumente odbrane da se neke tačke optužnice ne mogu smatrati ratnim zločinom zato što nije bilo značajnijeg oružanog sukoba u zoni Laba pre 15. septembra 1998. Sud odgovara argumentacijom da se humanitarno pravo primenjuje na čitavoj teritoriji pod kontrolom jedne od strana, bez obzira na to da li se u vreme i na mestu datih događaja zaista odvija borba ili ne. Sud nalazi da je dovoljno da su dati zločini usko povezani sa neprijateljstvima koja se odvijaju na drugim delovima teritorije koju kontroliše bilo koja strana u sukobu. Sud smatra da su zločini počinjeni u pokušaju OVK da konsoliduje i uveća teritoriju pod svojom kontrolom i praćeni su uzvratnim napadima druge strane u sukobu (srpske snage bezbednosti), čak i ako se ovi događaji odvijaju u oblastima i u vreme koje je izvan predmeta optužnice.

Sud je prihvatio svedočenje optuženih o organizovanju OVK kao relevantan dokaz da je OVK bila organizovana naoružana grupa umešana u produženo oružano nasilje, što je jedan od uslova da bi se sukob mogao definisati kao

unutrašnji oružani sukob. Pozivajući se na izveštaje eksperata Haškog tužilaštva i izveštaje OEBS-a, kao i na svedočenje optuženih, sud predočava činjenicu da je krajem jula 1998. OVK kontrolisala značajne oblasti na Kosovu, zatim da je, iako ne potpuno ujedinjena, OVK bila umešana u nasilje koje značajno prevazilazi izolovane i sporadične napade koji karakterišu građanske nemire.

Na kraju, relevantno je ukazati i na argumentaciju Suda da je oružani sukob između srpskih snaga bezbednosti i OVK i u vreme kampanje NATO-a imao karakter unutrašnjeg sukoba. Sud smatra da ne postoji nijedan osnovan dokaz koji potkrepljuje stanovište da je ikakva dovoljno prisna veza postojala između NATO-a i OVK, što bi bilo neophodno da bi se ceo sukob na Kosovu mogao smatrati međunarodnim sukobom. Sud nalazi da je zasnovano gledište da je u periodu od 24. marta do 10. juna 1999. postojao međunarodni oružani sukob između srpskih snaga bezbednosti i NATO-a uporedo sa unutrašnjim oružanim sukobom između srpskih snaga i OVK. Ovaj prvi sukob, prema gledištu Suda, nije izmenio karakter drugog, koji je ostao unutrašnji sukob. Da bi se sukob između srpskih snaga i OVK mogao smatrati međunarodnim, bilo bi neophodno ustanoviti jasnu vezu između NATO-a i OVK, dovoljnu da pokaže da je OVK delovala kao agent deset zemalja NATO-a uključenih u kampanju združenih snaga tako što bi bila pod „vrhovnom kontrolom“ ovih drugih. Sud se poziva na odluku Žalbenog veća u predmetu Tadić prema kojoj test vrhovne kontrole zahteva dokaz o „kontroli jedne države nad potčinjenim oružanim snagama ili milicijama ili paravojnim jedinicama (...) koja je vrhovnog karaktera i mora sadržati više od pružanja samo finansijske pomoći ili vojne opreme ili obuke“. Sud nalazi da nema dokaza koji pokazuju ovakav odnos u kontekstu sukoba na Kosovu, te smatra da je oružani sukob u periodu od 24. marta do 10. juna 1999. između srpskih snaga bezbednosti i OVK ostao po svom karakteru unutrašnji sukob.

16. 4. 2004.

(Autorka je direktorka Fonda za humanitarno pravo)

Svedočanstva

Znanje o zločinima

(1) Nisam ništa video

„To saznajemo post festum iz medija. Ja nisam baš osoba koja veruje svemu tome. Ja ne volim istoriju, ja ne volim istoriju koju pišu pobednici... Možda je [to] zato što ne želim da čujem ništa ružno, ne želim da ih [informacije o zločinima] prihvatim.“ (VA-7)

„To je nameštaljka. Ko zna od kada su te grobnice tu. Ne može leš tako brzo da bude samo kosti... Ovi pokazuju da bi se dokazali svetu.“ (BG-GDJ-10, Ž, OŠ, 46)

„ČULA SAM ZA PUNO ZLOČINA, ALI TO SAMO PREKO TELEVIZIJE...“ (BO-NT-1)

„Priča se o tome. Ne znam ništa konkretno, jer nisam bila tamo... Bila je skoro revija filmova... u organizaciji Centra za ljudska prava, i nijedan film nije bio o stradanju Srba. To mi smeta.“ (NI-2)

„Pratim sad ovo... Ima zločina koje su i Hrvati i Srbi činili. Ne mogu da tvrdim, ne znam.“ (KŠ-2, SSS, prodavačica, 41)

„Nisam ništa video, hvala Bogu, ali priča se da su ih dosta počinili, barem po novinama i otkrivanjem grobnica... Ovde ih nisu ubili, što ih nisu tamo sahranili, šta su krili?“ (BG-IJ-1, M, taksista, 26)

„Ja konkretno svedočiti ne mogu. Ovo što čitam novine i knjige, tu su sve tri strane i pravile zločine i učestvovala u ratu.“ (VA-6)

(2) To je normalna stvar

„Nisam lično upoznat, što ne znači da nije postojao, verovatno je postojala gomila, pa znate, svaki rat je pun zločina.“ (ŠA-AM-14, M, VŠS, vaspitač, 40)

„Nisam čula, ali moguće. U svakom žitu ima kukolja, ima i među Srbima tih koji su sposobni da urade nešto što nije lepo.“ (BG-IP, 5, Ž, VSS, 63)

„Jedino ovo što čujem preko vesti. Šta ja znam... Verovatno je bilo zločina i sa jedne i sa druge strane. To je normalna stvar... za mene nije normalna, ali

ima ljudi za koje je to normalna stvar. Razumem ja, sad, ako je bio rat... Ali sad neko uživljavanje, klanje, ovo ono, to normalni ljudi ne bi mogli da rade.“ (KI-7, M, KV radnik, 33)

„Verovatno jesu, ljudi se menjaju, od najnormalnijeg čoveka postaje zver, čovek je spreman na sve, porodice su stradale.“ (SM-7, M, stomatolog, 52)

„Znate kako, kad je u pitanju rat, zločini su i sa jedne i sa druge strane i tu nije bitno ko ih je činio.“ (PI-4)

„Rat je rat i tu ne postoje pravila. Postoje ekstremi koji rade razne loše stvari.“ (BO-MA-3, učenik, 19)

(3) Malo ti ljudi pričaju

„Konkretno ne znam, nisam bio tamo. Upotrebiću onu frazu da je zločina sigurno bilo, i da su ih činili sa svih strana... Veoma malo ti ljudi pričaju šta je i kako je bilo. Samo kažu da je bilo gadno.“ (Č-LJ-1, M, novinar, 51)

„Muž bio na ratištu dva puta, sa kamionom (Vukovar 1991. i Kosovo 1999)... On dve godine nije bio za razgovor. Stravične posledice su ostale... Dugo mu je trebalo da se oporavi i da zaboravi šta je video i šta je doživeo.“ (VA-8)

„Pa bilo je tu, normalno [zločina] – osvete su bile svakojake... Kaže sve i svašta se videlo [brat koji je mobilisan i bio u Mirkovcima], sve i svašta je doživeo i preživeo. Od tada je on sa živcima otišao u aut.“ (PO-1)

„Mislim da jesu [Srbi činili zločine], isto kao i ostali... Ono što su Srbi radili, to je bilo isprovocirano.“ (KG-GM-5, OŠ, 49, sin bio u ratu na Kosovu i pričao o zločinima)

„Imao sam priliku da u zatvoru razgovaram sa ljudima koji su optuženi za ubistvo civila na Kosovu i Metohiji.“ (KŠ, pripadnik Oslobođilačke srpske armije).

(4) Bio sam tamo...

„Pa da vam kažem, niko nije otišao u rat da ljuljaju i da bude dadilja nekome... Ja konkretno nisam, ovaj, video, ali sam bio negde blizu, ovaj, činjenja nekog genocida, ili, ne znam, nekih velikih zločina, bio sam prisutan kada su ta velika razaranja... bilo je dosta porušenoga, spaljenoga.“ (PO-7)

„Mesec dana nakon našeg povlačenja pala je Srebrenica i onda ona već poznata priča koja se tamo odigrala... Žao mi bilo, ne ljudi, one dece, ljudi manje-više, ali žene i deca, gledajući kako, videlo se, bili smo na nekom brdu, tamo su kuće, gađa haubica, gađa tenk, i vidi se kada ljudi i žene napuštaju kuće, sve ostaje.“ (NP-MK, dobrovoljac, nastavnik istorije sa veoma izraženim nacionalističkim stavovima)

„Bio sam neposredno, četiri puta sam išao, za vreme rata sam išao u Vukovar sa ljudima, znači domaćim... Oni su se hvalili time čak.“ (BG-LJJ-7)

(Izvor: Z. Golubović, I. Spasić, Đ. Pavićević, „Politika i svakodnevni život“, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2003, poglavlje „Znanje o zločinima“)

16. 4. 2004.

Srđa Popović

Zemlja, ipak, nije ravna

U anketi koju je sproveo Srđan Kusovac, novinar Slobodne Evrope, i koju je nedavno preneo „Danas“ pod naslovom „Zašto Srbi mrze Hag“, između ostalih objavljeno je i jedno zanimljivo mišljenje novinarkе Ljiljane Smajlović, omiljenog srpskog eksperta za pitanja Haškog tribunala, koja ovako odgovara na anketu:

„Mislim da postoji jedan centralni nesporazum i bitni suštinski nesporazum između Srba i Haga, odnosno između bilo koje nacije o čijoj bi se, na neki način, istoriji i sudbini ili politici rešavalo negde daleko od zemlje. Znači, ovde je stvar srpskog viđenja onoga što se dešavalo u poslednjih petnaest godina i zapadnog viđenja ili viđenja glavnog dela međunarodne zajednice. Ta dva viđenja su prilično bitno suprotstavljena i naprosto mislim da, kakav god da je sud, gotovo nema načina da se te dve verzije usklade na srpsko zadovoljstvo.“

Malo zapleteno. Moglo bi se to reći mnogo jasnije. „Viđenje“ „glavnog dela međunarodne zajednice“ izraženo je optužnicama, prema tom „viđenju“ postoji osnovana sumnja da su tzv. pripadnici srpskih snaga vršili zločine tokom prošlih ratova.

S druge strane, viđenje (bolja reč bi bila žmurenje) „Srba“ je onom prvom „bitno suprotstavljeno“, to jest – „Srbi“ prosto negiraju te zločine. I pošto „nema nade da se te dve verzije usklade na srpsko zadovoljstvo“, to jest nema nade da međunarodna zajednica „prizna“ da njihovi sunarodnici nisu činili zločine, Srbi, „normalno“, mrze Hag.

Sasvim „postmoderno“ – ne postoji nikakva ISTINA o tome da li su se ti zločini dogodili ili ne. Tome ne pomažu čak ni priznanja samih počinitelaca Srba. Sve je to samo – „nesporazum“. Postoje samo „dva viđenja“ i „nema nikakve“ nade da se ustanovi šta se stvarno događalo. (Po jednoj „verziji“, na primer, Mladić je osnovano sumnjiv za genocid, po drugoj je heroj.) A sama gospođa Smajlović nema nikakvu „verziju“, pojma nema ko je tu u pravu.

Ili bi se, ipak, moglo zaključivati da i sama zastupa srpsku verziju pošto spada u „Srbe“? Jer, takođe se može zaključivati da gospođa Smajlović smatra

za neprirodno, nešto čemu bi se protivila „bilo koja nacija“, da se istina o njoj utvrđuje, ne daj Bože, „negde daleko od zemlje“. S one strane Alpa. Zanimljiva teorija! Ali s druge strane prilično neoriginalna. Evo recimo šta o njoj piše Stenli Koen, profesor čuvene Londonske škole za ekonomiju:

„To je teorija koja na pravi način može da podrži i najneodrživije poricanje, kao što je ono koje izriču poricatelji holokausta, kojima kao dobra vest zvuči tvrdnja da prošli događaji mogu biti tumačeni samo u skladu sa sadašnjim konsenzualnim vrednostima ili idejama o onome što se trenutno i uslovno smatra 'dobrim načinom verovanja'. Čak i najsiroviji poricatelji mogu da eksploatišu postojeću intelektualnu slabost i da tvrde da oni ne nude ništa drugo do alternativnu verziju istorije. Debora Lipštat je s pravom zaprepašćena spremnošću profesora univerziteta, studenata i medija da poricanje holokausta shvate samo kao 'drugu stranu' ili 'različitu' verziju istine. Ne možemo se pozivati na relativnost znanja da bismo 'potvrđivanju holokausta' i 'poricanju holokausta' dali isti status u jednoj visokoškolskoj raspravi. Mi se ne odnosimo tako ni prema shvatanju da je Zemlja ravna ili prema tvrdnji da ropstva nije nikad bilo. To nisu dva stanovišta – jedno od njih je naprosto fanatično odbacivanje dokaza i nepoštovanje zakona razuma i logike.“ (Stenli Koen, „Stanje poricanja“, Samizdat B92, Beograd, 2003)

Dakle, „srpsko viđenje“ gospođe Smajlović naprosto je fanatično odbacivanje dokaza i nepoštovanje zakona razuma i logike. Zemlja nije ravna.

16. 4. 2004.

Andrej Nosov

Nek prijav veš ostane u kući

Psihologija „žmurenja“ ili „okretanje glave na drugu stranu“ nije jednostavna stvar. Kako se zapravo poriče? Po mišljenju Stenlija Koena, to je bukvalno poricanje, poricanje tumačenja i poricanje implikacija. Kod bukvalnog poricanja podrazumeva se poricanje očigledne činjenice ili znanja o činjenici. Poricanje tumačenja je ono stanje u kome se ne poriču činjenice već se poriče tumačenje („to nije bilo etničko čišćenje već razmena stanovništva“, „preseljavanje stanovništva, a ne nasilno proterivanje“, „umeren fizički pritisak, a ne tortura“) i zapravo se promenom reči, eufemizmima, tehničkim žargonom osporava kognitivno značenje. I kao treći oblik onoga što se zapravo poriče navodi se poricanje implikacije, ili poricanje i minimiziranje psiholoških, političkih i moralnih implikacija koje iz takvog tumačenja obično proističu. Ovakvo poricanje često se naziva racionalizacijom. Česti komentari koji se vezuju za ovakvo poricanje, poput „Ne tiče me se“, „Šta ja mogu da učinim“, imaju smisla ako zaista ne mogu ništa učiniti. Racionalizacija je sasvim druga stvar i ona se opisuje standardnim pitanjem koje postavimo kada vidimo da na ulici tuku učesnike gej parade: „Zar da rizikujem da i mene napadnu?“ Znači, poricanje implikacija je zapravo onaj oblik odbijanja činjenica kada sebe označavamo nemoćnima, a ipak postoji mogućnost da nešto poduzmemo ne bismo li sprečili ili razotkrili zločin.

Poricanje koje se odnosi na samu organizaciju poricanja, odnosno lično i zvanično poricanje prožima se kroz treći segment kulturnog poricanja. Lično poricanje se odnosi na odbijanje verovanja u određene činjenice (odbijamo da poverujemo da su naši sunarodnici počinili strašne zločine), dok se kao druga krajnost navodi zvanično poricanje, koje je javno, kolektivno i dobro organizovano poricanje. Celokupna retorika vlade, na primer, koja odgovara na optužbe da vlada glad i da su počinjena zlodela, sastoji se od poricanja. U demokratski uređenim društvima zvanično poricanje je suptilnije i ugrađuje se u ideološku fasadu države (istina se ulepšava, o nekim pitanjima se raspravlja u javnosti, medijima se daju neke informacije, uspostavlja se selektivan odnos prema žrtvama...). I na kraju, kulturno poricanje, koje nije ni lično ni zvanično, već verovanje u ono za šta se zna da nije tačno. Iako niko ne biva kažnjen zato što zna da su učinjene loše stvari, u društvu je postignut nepisan sporazum o tome šta može biti javno zapamćeno i

priznato. Suprotno od poricanja je osveščivanje koje predstavlja borbu protiv otupljujućih efekata, „Nisam znao šta se dešavalo“, što iziskuje korenite promene u medijskoj i političkoj kulturi, a ne bavljenje privatnim, psihološkim mehanizmima.

U kontekstu vremena Koen analizira poricanje istorije i poricanje sadašnjosti koje je sinteza prethodno opisanih oblika zaboravljanja činjenica, ali pri tom nadovezuje stanje poricanja u trougao zlodela: žrtva, počinilac i posmatrač. Posmatrači (neposredni – oni koji odbijaju da reaguju jer se ne identifikuju sa žrtvom ili spoljni – oni koji negiraju zločin kada o njemu saznaju u medijima) obično lično poriču implikaciju onoga čemu prisustvuju ili o čemu odbijaju da dobiju informacije.

Često se kod poricanja koriste objašnjenja i retorička sredstva prostog poricanja odgovornosti („Odjednom mi je pukao film“ – ovaj oblik poricanja svojstven je počiniocima teških zlodela koji, što su zločin i patnja veći, radikalnije poriču svoju odgovornost), zatim poricanja povrede koja imaju za cilj da minimiziraju naneti bol ili povredu, poricanje postojanja žrtve (žrtva je dobila ono što je tražila; povreda koja joj je naneta je zapravo bila kazna za njen prethodni postupak), onda optuživanje optuženih (počinioci zločina nastoje da skrenu pažnju sa svog zločina na motive i karakter svojih kritičara; zašto bi se neko bavio zločinima iz prošlosti, verovatno iz koristi – najčešće pitanje) i na kraju pozivanje na višu lojalnost (društvena kontrola se neutrališe potcenjivanjem šireg društva u korist zahteva prisnih grupa kojima se duguje neposredna lojalnost; „Svi imaju pik na mene“; „Nisam nikoga povredio, ja nisam čovek koji radi takve stvari“; „To bi im se ionako desilo“). S druge strane, tu su i osobine svakodnevnih posmatrača, koji znaju, posmatraju i zatvaraju oči do te mere da postaju saučesnici i podstrekači onih koji su činili zločine, otvoreno pokazujući šokantan nedostatak pijeteta prema žrtvi i njenoj patnji („Istina je negde u sredini“, „Sve je to složenije nego što izgleda; ko uopšte zna šta se zaista dešava“, „Sami su to izazvali“ /okrivljavanje žrtava/, „Želim da ostanem nepristrasan, neću da stajem ni na čiju stranu“).

Ovakav oblik poricanja zločina može se strukturirati u klasično prikrivanje, državno organizovano poricanje, ideološko poricanje i kulturno obezvređivanje.

Krenimo redom. Klasično prikrivanje – dopremanje i sahranjivanje tela civilnih žrtava u masovne grobnice, zatim njihovo spaljivanje i uništavanje tragova. Državno organizovano poricanje – najbolje je objašnjivo poricanjem genocida („Direktna poricanja ne treba da izriču članovi vlade ili lideri, već samo funkcioneri i anonimni glasnogovornici“, „Poriči činjenice o genocidu preobraćajući ih u drugu vrstu događaja“, „Počiniocce predstavi kao žrtve, a žrtve kao počiniocce“, „Sve se to desilo davno, pustite da rane zarastu“...). Ideološko poricanje se najplastičnije opravdava sa tri razloga: tradicionalna liberalna sloboda govora, politika postmodernog identiteta i uprošćena multikulturalnost, dok je najbolji primer ovakvog poricanja delovanje pokreta za proučavanje holokausta. I na kraju kulturno obezvređivanje koje se opisuje kao slepa tačka kolektivne iluzije i zone prećutno poricanih informacija. Čitava društva imaju neverovatnu sposobnost poricanja prošlosti. Kad se okolnosti izmene – žrtve pojačaju pritisak, otvore se arhive – novinski uvodnici nas podsećaju da smo oduvek znali.

Kada progovorite o zlodelima iz prošlosti, neki od odgovora koji dolaze su: „S istinom treba oprezno postupati“, „Ja ništa ne mogu da učinim“, „Ne mogu da verujem da se to dešava“, „Ne treba iznositi prljav veš iz kuće“, „To nije moja odgovornost“, „Šta su oni (žrtve) uradili pre nego što im se to dogodilo“, „Plan je zahtevao maksimalnu porecivost“, „Nisam gledao vesti“, „Ne bavim se politikom“, „Svaki zločin ima prošlost“... Pojedinci i čitava društva upuštaju se u poricanje svega i svačega.

16. 4. 2004.

(Autor je direktor Inicijative mladih za ljudska prava)

Dokumenti

Da li je Srbija bila u ratu

Šta je priznanje okrivljenog u krivičnom postupku

„Priznanje okrivljenog u krivičnom postupku – u užem smislu je to izjava okrivljenog da je izvršio krivično delo, a u širem smislu izjava okrivljenog da je istinita neka važna činjenica koja za njega može biti nepovoljna. Priznanje može biti sudsko i vansudsko, potpuno i nepotpuno, prosto i kvalifikovano. Sudsko priznanje je ono koje je dato u krivičnom postupku, na glavnom pretresu ili van glavnog pretresa. Ako je priznanje dato van krivičnog postupka (vansudsko priznanje) njegovo postojanje i sadržina utvrđuju se drugim dokaznim sredstvima, najčešće svedocima ili ispravama.“

„Pravna enciklopedija“, Savremena administracija, Beograd, 1979.

Borisav Jović: „Praktično smo ih razoružali“

Borisav Jović, 17. maj 1990. godine: „Preduzimamo mere da se u Sloveniji i Hrvatskoj oduzme oružje iz civilnih magacina TO i da se prenese u vojne magacine. Nećemo dozvoliti da oružje TO zloupotrebe u eventualnim sukobima ili za nasilno otcepljenje. Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud.“ (BJ, 146)

Jović beleži 3. avgusta 1990. godine: „Slovenci su čvrsto odlučili da idu do kraja po cenu incidenata, sukoba i rata.“ „Veljko sav ozaren. Presrećan. Kaže da nikada nije bio srećniji, jer su tako glupo ‘podigrali’ da će ih ‘rasturiti’ i to ne samo njih...“ (BJ, 174)

Jović, 4. septembra 1990. godine: „Veljko Kadrijević saopštava mi najnoviju procenu vojno-političke situacije.“ „Mora se biti spreman na upotrebu vojske u Sloveniji već u septembru, u Hrvatskoj možda u oktobru, a na Kosovu u svako vreme. Na zbivanja povodom ovih događaja ne treba više kao dosad delovati preventivno, nego ih ostaviti da izbiju neredi, pa ih iskoristiti za skidanje onih koji su doveli do takvog stanja.“ (BJ, 190)

U svojoj knjizi „Moje viđenje raspada“ („Politika“, Beograd, 1993) Kadrijević objašnjava razloge ovakve taktike: „Svjesno dozvoliti da neprijatelj prvi napadne da cijeli svijet jasno vidi ko je agresor i šta hoće... radeći suprotno, kako su inače neki sugerisali, pored ogromnih političkih gubitaka u datim međunarodnim okolnostima, potpuno upali u zamku brze i razorne vojne odmazde koja bi se u prvom redu sručila na Srbiju.“ (VK, 93–4)

Jovićeva zabeleška, 26. januar 1991. godine: „Razgovaram telefonom sa Slobodanom (Miloševićem)... Slobodan se još drži onoga što je možda i moglo donedavno, ali vojska nije htela – da ih odsečemo od Jugoslavije, ali sada to nije moguće... Najbolje bi sada bilo da pomoću sile kojom raspolažemo (armija) i pomoću demokratije koju želimo da nametnemo (izjašnjava- vanje naroda) obezbedimo miran izlazak iz krize i povoljna rešenja za srpski narod, a i sve ostale ako bi to bilo moguće... Rat neka nametnu Hrvati...“ (BJ, 263)

Jović beleži 25. februara 1991. godine: „Zatim Veljko govori o svojoj zamisli o konceptu akcije. U Hrvatskoj institucionalno i politički jačati Srpsku Krajinu i podržavati njeno otcepljenje od Hrvatske, ne javno nego faktički.“ (BJ, 277)

Veljko Kadrijević: „Pripremiti JNA za rat sa Hrvatskom“

U svojoj knjizi „Moje viđenje raspada“ (Politika, Beograd, 1993) Kadrijević piše: „Imajući sve to u vidu cilj JNA u Hrvatskoj bio je: zaštititi srpski narod u Hrvatskoj od napada hrvatskih oružanih formacija i omogućiti mu da konsoliduje vojničko samoorganizovanje za odbranu; istovremeno pripremiti JNA za rat sa Hrvatskom kada ga Hrvatska otpočne protiv JNA. Zadatak izvršavati u okviru 'sprečavanja međunacionalnih sukoba'.“ (VK, 127)

„JNA je potpuno ostvarila ciljeve ove faze sukoba – zaštitila srpski narod u Krajini i pomogla mu da se vojnički, pa i politički pripremi za događaje koji će slediti, što je srpski narod u Hrvatskoj zaista i učinio...“ (VK, 128)

„Cilj Hrvatske u prvoj fazi bio je da upotrebom policije i vojske uspostavi vlast nad srpskim krajevima u Hrvatskoj...“ (VK, 126)

„Strategija i taktika realizacije tog cilja zasnivala se na sledećim idejama: izbegavati oružano sukobljavanje sa JNA, JNA neutralisati političkim i propagandnim sredstvima i aktivnostima.“ (VK, 126)

Potvrдно izjašnjavanje o krivici kao osnov za osuđujuću presudu

Pravilo 62 bis Pravilnika, koje uređuje potvrđno izjašnjavanje o krivici, iznosi kriterije koje valja primijeniti, propisujući da pretresno vijeće može prihvatiti potvrđno izjašnjavanje o krivici samo ako se uvjeri: (i) da je potvrđna izjava o krivici data dobrovoljno; (ii) da je potvrđna izjava o krivici data upućeno; (iii) da potvrđna izjava o krivici nije dvosmislena; i (iv) da postoje dovoljne činjenične osnove za postojanje krivičnog djela i učestvovanje optuženog u istom, bilo na osnovu nezavisnih indicija ili toga što ne postoji nikakvo bitno neslaganje između strana u pogledu predmetnih činjenica.

Pravilo 62 bis (iv) zahtijeva da se pretresno vijeće, prije nego što optuženog proglasi krivim na osnovu njegovog potvrđnog izjašnjavanja o krivici, mora uvjeriti da „postoje dovoljne činjenične osnove za postojanje krivičnog djela i učestvovanje optuženog u istom, bilo na osnovu nezavisnih indicija ili toga što ne postoji nikakvo bitno neslaganje između strana u pogledu predmetnih činjenica“.

Stoga, ako pretresno vijeće nije uvjerenjeno ili iz nekog razloga nije sigurno u postojanje nekih činjenica koje su usaglašene među stranama, ono može sprovesti suđenje o tom konkretnom pitanju radi utvrđivanja tih činjenica.

Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja kazne nakon potvrđnog izjašnjavanja o krivici može uzeti u obzir dokaze izvedene tokom suđenja „ukoliko su ti dokazi izvedeni da bi se pokazale činjenice ili ponašanje za koje se optuženi izjasnio krivim“.

(Izvor: „Priznanja krivice i presude, Haški tribunal VI“, Fond za humanitarno pravo, 2003, str. 388/389).

23. 4. 2004.

Dokumenti

Priznanja pred Haškim tribunalom

Priznanje bivšeg predsednika Republike Srpske Krajine Milana Babića

„Ja, Milan BABIĆ, pročitao sam ovaj Sporazum o očitovanju o krivici na jeziku koji razumijem, te sam zajedno sa svojim pravnim savjetnicima, Peterom Michaelom MUELLEROM i Robertom FOGELNESTOM, pažljivo proučio sve njegove dijelove. Gospoda MUELLER i FOGELNEST savjetovali su me o mojim pravima, ili mogućoj odbrani, kao i o posljedicama sklapanja ovog Sporazuma, te sam u potpunosti zadovoljan sa načinom na koji me oni savjetuju. Osim onih obećanja koja su sadržana u ovom Sporazumu, nikakva druga obećanja ili naknade nisu mi nuđene. Nadalje, niko mi nije prijetio niti me bilo ko na bilo koji način prisiljavao da sklopim ovaj Sporazum. Ovaj sam Sporazum sklopio svojevoljno i dobrovoljno i pri zdravoj pameti. Shvatio sam uslove ovog Sporazuma i drage volje sam saglasan sa svakim od njih ponaosob.“

Izvodi iz priznanja krivice Milana Babića pred Haškim tribunalom:

„U avgustu 1990. godine, Milan BABIĆ je kontaktirao Slobodana Miloševića da bi mu se požalio na to kako se postupa sa Srbima na području oko Knina. Milošević je Milana Babića uputio da se sastane sa predsjednikom SFRJ Borisavom Jovićem. Dana 13. avgusta 1990, Milan BABIĆ i druge vođe iz Knina sastali su se sa Jovićem i izložili mu probleme koje srpska zajednica ima sa hrvatskim vlastima. Jović je rekao da će politički podržati Srbe u Hrvatskoj i da će oni u svojoj borbi imati podršku i zaštitu JNA. Kasnije je ovo uveravanje u raznim prilikama ponavljao i sam Milošević.“

„Od avgusta 1990, u Krajini se javlja paralelna struktura vlasti koju su sačinjavali pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, Službe državne bezbednosti Srbije i SDS-a u Hrvatskoj, kao i policajci iz srpskih opština u Hrvatskoj, i ta struktura je u krajnjoj instanci bila direktno i isključivo odgovorna Slobodanu Miloševiću.“

„Kada je većinom glasova Privremenog izvršnog vijeća SAO Krajine Milan Martić nominovan za sekretara za unutrašnje poslove, Martić i ova organizacija otpora pokušavali su da provociraju hrvatske vlasti napadima na hrvatsku policiju, otvaranjem vatre na nesrpske civile, podmetanjem eksploziva u radnje, kuće i vozila koja su pripadala nesrpskom stanovništvu i miniranjem i dizanjem u vazduh železničke pruge. Martić i postojeća paralelna struktura nadali su se da će ove provokacije dovesti do eskalacije sukoba, primorati vlasti na saveznom nivou da proglase vanredno stanje i izazvati intervenciju JNA.“

„Vlada SAO Krajine nikada nije imala nikakvu efektivnu kontrolu nad Martićem i policijom u Krajini. Pokušaji da se on smeni bili su bez uspeha zbog podrške koju je Martić dobijao od Miloševića i drugih ličnosti iz paralelne strukture.“

„Milan Babić je već znao za planove koje su za prisilno premeštanje bosanskih Muslimana imali drugi učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, a u avgustu 1991, nakon napada na Kijevu, postao je svestan i toga da JNA i paralelna struktura vlasti ne pružaju zaštitu Srbima u Hrvatskoj, već da zajedno sa lokalnim snagama srpske TO u Krajini i Martićevom policijom vode rat za osvajanje teritorija sa ciljem uspostavljanja zapadnih granica nove srpske države. Milan Babić je video da će stvaranje srpske države podrazumevati nasilno i trajno premeštanje nesrpskog stanovništva iz većinsko srpskih područja u Hrvatskoj putem diskriminatorne kampanje progona.“

„Ovaj rat za stvaranje srpske države predstavljao je osnovu udruženog zločinačkog poduhvata opisanog u optužnici, čija je svrha bila nasilno i trajno izmeštanje većine hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva sa oko jedne trećine teritorije Republike Hrvatske, s ciljem da ta teritorija postane deo države u kojoj bi dominirali Srbi.“

U tom udruženom zločinačkom poduhvatu, u raznim periodima njegovog postojanja, učestvovalo je više osoba, među kojima Slobodan MILOŠEVIĆ; Milan MARTIĆ; Goran HADŽIĆ; Jovica STANIŠIĆ; Franko SIMATOVIĆ zvani „Frenki“; Vojslav ŠEŠELJ; general Blagoje ADŽIĆ; general Ratko MLADIĆ i drugi poznati i nepoznati pripadnici Jugoslovenske narodne armije; srpska Teritorijalna odbrana iz Hrvatske, Srbije i Crne Gore; lokalne policijske snage i policijske snage Srbije (snage MUP-a), uključujući Državnu bezbednost

(DB) Republike Srbije i srpske policijske snage SAO Krajine i RSK-a koje su se obično nazivale „Martićeva policija“, „martićevci“, „policija SAO Krajine“ ili „milicija SAO Krajine“.

Priznanje bivše predsednice Republike Srpske

Izjava Biljane Plavšić

„Ja, Biljana Plavšić, pročitala sam ovaj Sporazum o izjašnjanju o krivici, kojim su utanačene sve pojedinosti dogovorene između strana, i pažljivo sam sa svojim braniocima, g. Robertom Pavichem i g. Eugeneom O' Sullivanom, pregledala svaki njegov dio. Moji branioci su me upoznali sa mojim pravima, s elementima krivičnog djela, sa mojim mogućim koncepcijama odbrane, i sa posljedicama sklapanja ovog Sporazuma. Nisu mi data nikakva obećanja ni podsticaji osim onih koji su sadržani u ovom Sporazumu. Nadalje, niko mi nije prijetio niti me na bilo koji način prisilio da pristanem na ovaj Sporazum i ovaj sam Sporazum sklopila slobodno i dobrovoljno i pri zdravom umu. Razumijem uslove iz ovog Sporazuma i dobrovoljno pristajem na svaki od tih uslova.“

Izvodi iz priznanja krivice Biljane Plavšić

„Skupština Bosne i Hercegovine je 14. i 15. oktobra 1991. u odsustvu i bez učešća srpskih poslanika usvojila Memorandum kojim je podržano stvaranje suverene BiH.“

„Osnovni cilj SDS-a i vođstva bosanskih Srba bio je da svi Srbi u bivšoj Jugoslaviji ostanu u zajedničkoj državi. Jedan od načina za ostvarenje toga cilja bio je razdvajanje etničkih zajednica u BiH. Do oktobra 1991. vođstvo bosanskih Srba, uključujući i gospođu Plavšić, bilo je svjesno i posjedovalo namjeru da u razdvajanje etničkih zajednica uključi trajno uklanjanje određenih etničkih grupa, bilo sporazumom bilo silom, a osim toga bilo je svjesno da će svako prisilno uklanjanje nesrpskog stanovništva sa teritorija na koje su Srbi polagali pravo uključiti i diskriminacionu politiku progona.“

„U oktobru 1991. i u narednim mjesecima SDS je pojačala napore kako bi osigurala da cilj razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile bude ostvaren u

slučaju da se rješenje ne postigne pregovorima. Ti napori su uključivali naružavanje velikog dijela populacije bosanskih Srba u saradnji sa, između ostalih, JNA, Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) Srbije, srpskih paravojnih jedinica, osnivanje srbijanskih vojnih i policijskih formacija, kao i koordinaciju sa JNA i paravojnim jedinicama iz BiH i izvan nje.“

„U kreiranju i provođenju cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile učestvovali su mnogi pojedinci, uključujući Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika i Ratka Mladića. Među tim pojedincima postojale su razlike kako u njihovoj spoznaji detalja utvrđivanja i provođenja tog cilja tako i u njihovoj ulozi u njegovom osmišljavanju i provođenju. Gospođa Plavšić je prihvatila i podržala cilj razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile i doprinijela njegovom ostvarenju. Ona nije učestvovala u utvrđivanju i planiranju tog cilja zajedno s Miloševićem, Karadžićem, Krajišnikom i drugim i imala je manje značajnu ulogu u njegovom provođenju u odnosu na Karadžića, Krajišnika i druge.“

„Neki članovi vođstva bosanskih Srba blisko su saradivali sa Slobodanom Miloševićem u utvrđivanju i provođenju cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile. Dvojica najvažnijih vođa bosanskih Srba, Radovan Karadžić i Ratko Mladić, često su odlazili u Beograd kako bi se konsultovali s Miloševićem i od njega dobili upute i podršku u ostvarenju tog cilja. Vojska Republike Srpske (VRS) dobijala je finansijsku i logističku podršku od političkog rukovodstva i vojnog vrha iz Beograda, s kojim je koordinirala i saradivala u svrhu provođenja cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile.“

„Vojska bosanskih Srba, policija i civilne snage i vlasti pod vođstvom i kontrolom SDS-a i vlasti Srpske Republike Bosne i Hercegovine, uključujući i kolektivno i prošireno kolektivno Predsjedništvo saradivali su sa JNA, Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) Srbije i paravojnim jedinicama iz Bosne i Hercegovine i van nje u ostvarivanju cilja razdvajanja etničkih grupa upotrebom sile. Vojska bosanskih Srba, policija i civilne snage u saradnji sa JNA, MUP-om Srbije i paravojnim jedinicama vršili su progone nesrpskog stanovništva kroz kampanju progona koja je obuhvatala radnje, događaje i mjesta navedena u tački 3 i prilogima A, B, C i D Izmijenjene konsolidovane optužnice (vidi antrfile). Djela progona i navedeni događaji počinjeni su u svrhu ostvarenja cilja da se etničke grupe silom razdvoje, kao što pokazuju dokazi, a gospođa Plavšić priznaje da su se ti događaji zaista zbili.“

Pojedinačno imenovanje 391 logora

Biljana Plavšić pojedinačno imenuje 391 logor koji su srpske snage uspostavile širom teritorije BiH. Ona takođe priznaje ubistva desetine zatvorenika u Manjači, 14 u Bratuncu, najmanje 266 u KPD Foča, 190 u selu Grabovice, stotine u logoru Omarska, streljanje 250 zatvorenika u Prijedoru, ubistva neutvrđenog broja u Karakaju, logoru Sušica, Keraterm, Luka i još 15 logora ili objekata u vezi sa logorima: ona priznaje ubistva tokom napada na sela i gradove, 78 u Bijeljini, 65 ubistava u Bratuncu, 10 u Brčkom, streljanje 30 Muslimana u Prohovu, ubistvo i spaljivanje tela 70 Muslimana u naselju Bikavac, likvidaciju više stotina muškaraca, žena i dece u Višegradu i na mostovima Drine, ubistvo 15 Muslimana u Zvorniku i masovna ubistva u još 15 mesta u BiH. Biljana Plavšić takođe priznaje uništavanje preko 140 kulturnih i verskih spomenika Hrvata i Muslimana u BiH.

23. 4. 2004.

(Priredio Jovan Nicić, pravni analitičar u Fondu za humanitarno pravo)

Bogdan Ivanišević

Konstantno iznošenje flagrantnih neistina

Među razlozima koji su doveli do preovlađujuće negativnog odnosa srpske javnosti prema Haškom tribunalu, neistinito prikazivanje rada Tribunala ima povlašteno mesto. Iz dana u dan, oni izveštači i analitičari koji neskriveno preziru Tribunal, iznose flagrantne neistine o činjeničnim i pravnim aspektima njegovog rada. Kako vodeći mediji rado ustupaju prostor ovim autorima, uticaj koji oni imaju na oblikovanje javnog mnjenja od presudnog je značaja.

Nedavni televizijski nastupi Željka Vukovića, Ljiljane Smajlović i Koste Čavoškog, za čije su negativne ocene o radu Haškog tribunala vrata vodećih medija širom otvorena, ilustruju opšti obrazac. Željko Vuković je komentator tiražnih „Večernjih novosti“; Ljiljana Smajlović je novinar NIN-a i redovni učesnik televizijskih emisija o Hagu; Kosta Čavoški je profesor prava na Beogradskom univerzitetu i autor više knjiga i brojnih novinskih tekstova o Haškom tribunalu.

U emisiji Televizije B92 „Utisak nedelje“, 20. aprila 2004. godine, Željko Vuković se u jednom trenutku zapitao: „A propo pisanja istorije, koja će to istorija u Hagu biti ako tamo niko ne sedi optužen, osumnjičen za zločine nad Srbima?“ Nakon ovih reči gledaoci su jedino mogli da zaključe da je Haški sud krajnje nepravičan, jer sudi samo za zločine učinjene protiv nesrba.

U stvarnosti, šesnaestoro lica je dosad u Hagu optuženo za zločine protiv Srba. Hazim Delić, Esad Landžo i Zdravko Mucić osuđeni su 1998, a Zejnil Delalić je u istom postupku oslobođen. Janko Bobetko i Mehmed Alagić, takođe optuženi za zločine protiv Srba, umrli su prošle godine. Trenutno se sudi Enveru Hadžihasanoviću i Amiru Kuburi. Suđenje očekuje Rahima Ademija, Nasera Orića, Fatmira Ljimaja, Haradina Balju, Isaka Muslijua, Ivana Čermaka i Mladena Markača, koji su svi u haškom pritvoru. Ante Gotovina je i dalje nedostupan Hagu.

Kada je u istoj emisiji jedan od učesnika podsetio Vukovića na neka od ovih imena, novinar „Večernjih novosti“ ustrajao je u kritici: „Ali nema optuženih

po komandnoj odgovornosti.“ U stvari, osim Landža i Balje, svi gorenavedeni optuženi su po osnovu komandne odgovornosti.

U emisiji Televizije Beograd „Otvoreni studio“, 27. aprila, Ljiljana Smajlović je, govoreći o haškoj presudi protiv generala Krstića zbog genocida u Srebrenici, rekla: „Presuda kaže da se nikome ništa nije desilo od ruke pripadnika Drinskog korpusa kojim je Krstić komandovao, a osuđuje se Krstić zato što su ljudi skončali kako su skončali, a on je to mogao da zna.“ Ako je gledalac iz ovoga mogao nešto da zaključi, onda je to da je Haški tribunal osudio Krstića bez razloga – ili samo zato što je Srbin.

U stvari, prema presudi, srebrenički Muslimani i te kako jesu stradali od ruku pripadnika Drinskog korpusa. Pripadnici Zvorničke brigade, u sastavu Drinskog korpusa, učestvovali su u streljanjima u selu Orahovac (paragraf 123–124 presude) i u selu Nezuk (paragraf 127). Pripadnici iste brigade su uz to transportovali Muslimane do mesta pogubljenja kod brane Petkovići (paragraf 125), a vojna policija Drinskog korpusa sprovodila je civile do farme Branjevo, takođe mesta pogubljenja (paragraf 126). U presudi se nigde ne kaže da je Krstić za ubistva Muslimana samo „mogao da zna“, kako to Smajlovićka predstavlja. Umesto toga, presuda konstatuje da je Krstić znao da, dozvoljavajući da se koriste resursi Drinskog korpusa, daje suštinski doprinos pogubljenjima zarobljenih Muslimana (paragraf 137).

Napokon, u emisiji Televizije Politika „Problem“ (30. april), Kosta Čavoški je ustvrdio da je Slobodan Milošević optužen na osnovu komandne odgovornosti samo u optužnici koja se odnosi na Kosovo, dok optužnice za Hrvatsku i Bosnu terete Miloševića samo na osnovu učešća u zajedničkom zločinačkom poduhvatu „zajedno sa desetinama hiljada drugih pojedinaca“. Iz ovoga bi sledilo da Hag kolektivno tretira Srbe („desetine hiljada“) kao ratne zločince.

U stvari, sve tri optužnice terete Miloševića kako na osnovu komandne odgovornosti tako i na osnovu učešća u zajedničkom zločinačkom poduhvatu. Ono što je ovde bitnije, optužnice ne tvrde da su „desetine hiljada“ drugih Srba učestvovala u zajedničkom zločinačkom poduhvatu. Sve tri optužnice, nakon navođenja nekoliko konkretnih imena, kažu samo to da su u zločinačkom poduhvatu učestvovali, sa ciljem izvršenja etničkog čišćenja, „i drugi poznati i nepoznati učesnici“.

Konstantno iznošenje flagrantnih neistina o radu Haškog tribunala učvršćuje rašireno neprijateljstvo u Srbiji prema tom telu, u vreme kada postaje sve jasnije da bez saradnje sa Hagom Srbija ostaje isključena iz Evrope. Bez odgovornijeg i tačnijeg informisanja i analiza o radu Tribunala, smisljena rasprava o saradnji teško da je uopšte moguća.

7. 5. 2004.

Srđa Popović

Nelagoda onih koji poriču zločine

Učestala priznanja Srba optuženih za ratne zločine pred Haškim tribunalom izazvala su u srpskoj „patriotskoj“ javnosti prvo zaprepašćenost i paniku, ali odmah zatim i novi talas poricanja: mogu oni da priznaju šta hoće, ništa se nije dogodilo. Taj potpuno iracionalni stav (zašto bi neko, iz čista mira, priznavao pred sudom nešto što nije učinio?) racionalizuje se „teorijom trgovine“ koja bi trebalo da diskreditovanjem motiva optuženih diskredituje i značaj samih priznanja. Ta teorija imala bi nekog smisla jedino u slučaju torture, ili straha optuženih da će (u odsustvu priznanja) biti nevini osuđeni za još teža dela. Međutim, niko, baš niko, ne tvrdi da je iko u Hagu dosad bio nevin osuđen ili da je neko bio izložen torturi.

Tu „teoriju trgovine“ najpreciznije je definisao psiholog Žarko Trebješanin u jednoj emisiji Televizije B92, na temu „Istina, odgovornost, pomirenje“:

„Priznanje krivice i pokajanje trebalo bi da bude istinsko, unutrašnje, unutrašnji preobražaj koji je moralni preobražaj. Mislim da u tom slučaju, ako neko zaista ima tu potrebu da prizna krivicu, da se na neki način ispovedi, da se prosto kao ličnost izmeni, njemu nije potreban advokat, tužilac i svi ti pravnici, njemu je pre potreban neki sveštenik, recimo, ili možda psiholog, svejedno. Dakle, cela ta situacija u kojoj se od nečega što je jedan, rekao bih, pre svega moralni čin i slobodni čin, pravi jedna vrsta trgovine, baca veliku senku na to i uvek možete da imate sumnju.“

Priznanje i kajanje koje je po Trebješaninovim kriterijumima „istinsko“, vrlo je retko među ljudima uopšte, a pogotovo u sudskom postupku, i zato ne može biti mera stvari. Ni ispovest pred sveštenikom ne mora biti „moralni i slobodni čin“, jer je često izraz straha od „večne vatre pakla“, od kazne u zagrobnom životu, pa zato do takve ispovesti najčešće i dolazi na samrtnoj postelji. Postavljanje ovako anđeoskog kriterijuma „istinskog“ priznanja kao „izmene ličnosti i unutrašnjeg moralnog preobražaja“ može poslužiti samo tome da se stvori sumnja prema svakom priznanju i kajanju pred bilo kojim sudom. Takva anđeoska priznanja ne postoje u sudskom postupku. (Može se čak postaviti pitanje – kakva bi uopšte bila svrha kazne, kao mere prevaspitanja i resocijalizacije, posle takve radikalne „izmene ličnosti i unutrašnjeg

moralnog preobražaja“ optuženika?) Pojmovi priznanja i kajanja imaju drugačiji smisao u krivičnom postupku.

Naime, u sudskom postupku optuženi je samim Zakonom motivisan da priznanjem olakša svoj procesualni položaj (nudi mu se „trgovina“). Već pri prvom ispitivanju njemu se stavlja do znanja da je „istina najbolja politika“, ali se islednik opominje da je „direktan apel za istinom efikasan samo utoliko, ukoliko raspoložemo motivima na kojima počiva opomena, jer etička rasuđivanja po pravilu igraju beznačajnu ulogu“ (Dr Živojin Aleksić, Kriminolistika).

U stvarnosti, optuženi je uvek svestan (i upozoren) da Zakon u odredbama o kažnjavanju (član 41 Krivičnog zakona) predviđa priznanje kao olakšavajuću okolnost (tj. opet „nudi trgovinu“). Priznanje u krivičnom pravu definiše „odnos učinioца prema postupku“ (ne prema delu). Priznanje se nagrađuje jer saradnja optuženog olakšava postupak suda. Ekonomičnost postupka jedno je od načela krivičnog postupka. Takođe, priznanjem optuženi pomaže vaspostavljanju krivičnim delom narušenog pravnog poretka. Dakle, otvorena „trgovina“. Pravo reguliše ponašanje, priznanje je ponašanje optuženog koje povoljno utiče na odmeravanje kazne. Čak i kada je motivisano egoističnim motivima, što u pravilu i jeste slučaj.

Sa kajanjem stvar stoji malo komplikovanije. Kajanje je na sudu takođe uvek pod sumnjom. Teško je reći kada se radi o „istinskom“ (anđeoskom) kajanju. Ponekad ono može biti rezultat (a ne posledica) priznanja, jer se pri priznanju optuženi možda prvi put stvarno, pred samim sobom, suočava sa činjenicama i okolnostima svog dela. Međutim, mnogo je važnije da se mi možemo kajati iz etički veoma različitih motiva. Kada kažemo „pogrešio sam što sam to učinio“, to može značiti „žao mi je što sam drugom učinio zlo“, ali može značiti i „žao mi je što ću sada zbog učinjenog morati da izdržavam dugogodišnju kaznu“. U oba slučaja izraženo kajanje (opet, ponašanje) mora se odraziti na kaznu. Mislim da ni sam optuženi, a kamoli sud, često ne može da razluči jasno dublje motive svog kajanja. (Kako kaže Mića Danojlić, „kada dripac dospe u škripac, u njem se kratkovek rađa čovek“.) Za sud je ono „istinsko“ ako je izraženo na ubedljiv i nedvosmislen način. Ubedljivo izraženo kajanje daje žrtvi zadovoljenje, učvršćuje pravni poredak, ispunjava svrhu generalne prevencije. Da li je optuženi pri tom na „unutrašnjem planu“ „trgovao“ ili je doživeo katarzu, sporedno je pitanje. To je pitanje za nje-

govu savest, njegovog sveštenika i njegovog psihologa. To je lična stvar optuženika u koju se država i sud ne mešaju, po načelu slobode savesti. Sud nije ni crkva, ni psihijatrijska ordinacija, sud je društveno-politička institucija. Pravda koja se traži u tom sudu nije božanska pravda, to je ljudska pravda.

Onima koji zahtevaju od Haškog tribunala božansku pravdu (za pripadnike „nebeskog naroda“) u stvari nije ni do kakve pravde. To najnovije prenemaganje posledica je nelagode koja raste u srpskoj „patriotskoj“ javnosti koja zločine još uvek poriče, jer sa svakim novim priznanjem izranjaju sve jasnije obrisi jedne zločinačke državne politike, ili jezikom optužnice, obrisi zločinačkog udruživanja u cilju ostvarenja zločinačkog plana.

7. 5. 2004.

Dokumenti

„Dovesti u Zvornik i streljati“

DRAGAN OBRENOVIĆ, VISOKI OFICIR VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE, PRIZNAO JE PRED HAŠKIM TRIBUNALOM SVOJE UČEŠĆE U:

(1) ubistvu preko 7.000 bosanskih Muslimana u dobi od 16 do 60 godina, uključujući izvestan broj žena, dece i starijih muškaraca, u periodu od 14. jula do 1. novembra 1995;

(2) okrutnom i nečovečnom postupanju sa civilima, bosanskim Muslimanima, uključujući premlaćivanje civila u školama i u drugim zatočeničkim centrima na području Zvornika, od 13. jula do 16. jula 1995;

(3) U TERORISANJU CIVILA, BOSANSKIH MUSLIMANA IZ SREBRENICE I POTOČARA, OD 13. JULA. DO 16. JULA 1995; i

(4) uništavanju lične imovine i predmeta u vlasništvu civila, bosanskih Muslimana iz Srebrenice, koji su bili zatočeni i ubijeni na području Zvornika.“

U svojoj izjavi o činjenicama Dragan Obrenović navodi: „Uveče 13. jula 1995. saznao sam prvi put za dolazak zarobljenika Muslimana u područje Zvornika. Ne mogu se precizno sjetiti, ali bilo je oko 19.00 sati te večeri kada me poručnik DRAGO NIKOLIĆ nazvao telefonom. Zvao je sa isturenog komandnog mjesta brigade i rekao mi da ga je upravo nazvao potpukovnik POPOVIĆ. Drago Nikolić mi je prenio da mu je Popović rekao da ogroman broj zarobljenika, Muslimana, treba da stigne u Zvornik iz Bratunca i da Nikolić treba da izvrši pripreme za njihov dolazak.“

„Pitao sam ga zašto se zarobljenici ne voze dalje na sjever, u logor ratnih zarobljenika u Batkoviće. Drago Nikolić mi je rekao da neće slati zarobljenike u Batkoviće, jer Crveni krst zna za Batkoviće. Rekao je da naređenje glasi da se zarobljenici dovedu u Zvornik i strijeljaju.“

„Rekao sam Dragi Nikoliću da mi ne možemo prihvatiti odgovornost za zadatak o kom me je upravo obavijestio, a da o tome ne izvjestimo našu

komandu. Drago Nikolić mi je rekao da je komanda već upoznata s tim, da je naredba došla od Mladića i da svi, uključujući PANDUREVIĆA, znaju za tu naredbu.“

„Dana 18. jula informacije o ubijanjima zarobljenika su već bile raširene i svi su govorili o tome.“

„DRAGAN JOKIĆ mi je rekao da ima ogromnih problema sa ukopavanjem strijeljanih i sa čuvanjem zatvorenika koje tek treba da strijelja. Pitao sam ga koga je obavijestio o tom problemu. Rekao je da BEARA, POPOVIĆ i DRAGO NIKOLIĆ ODVODE LJUDE GDJE ONI HOĆE. Prenio je da mu je Popović rekao da ne zapisuje ništa što se odnosi na aktivnost oko operacije ubijanja, ili da o tome ne govori preko radija.“

„Sa OSTOJOM STANIŠIĆEM sam se video na terenu i nakratko sam s njim porazgovarao. Rekao mi je da mu je zamjenik ranjen i da je Beara doveo zarobljenike u obližnju školu. Bio je ljut jer posljednja grupa zarobljenika nije odvedena na branu na strijeljanje, nego su likvidirani tu kod škole, i zbog toga što su njegovi ljudi (pozadina Šestog bataljona) morali da počiste taj nered kod škole, uključujući odvoženje leševa do brane.“

„Rano jednog jutra, vojni policajci su odveli zarobljenike (iz stacionara u „Standardu“ gde su bili lečeni – prim. J. N.) i pobili ih vatrenim oružjem. Nisam siguran jesu li to bili vojni policajci Zvorničke brigade ili Drinskog korpusa. Pitao sam komandanta za ove zarobljenike na jutarnjem referisanju onog dana kada su nestali. Rekao mi je da je Popović prenio Dragi Nikoliću Mladićevu naredbu da se ovi pacijenti moraju likvidirati i da je Popović pri tom postupio u svojstvu kurira.“

„Kasnije, kada sam se 20. oktobra vratio iz Krajine, čuo sam da su nekoliko pripadnika inženjerske jedinice iz brigade, nekoliko pripadnika vojne policije i Drago Nikolić učestvovali u ponovnom pokopavanju zarobljenika koji su pobijeni u julu 1995. Ostale koji su učestvovali doveo je Popović uključujući neke pripadnike vojne policije Drinskog korpusa koja je obezbjeđivala područje i regulisala saobraćaj na mjestima gde su se vršila ponovna pokopavanja. Čuo sam da je Popović u toku ove operacije nosio civilnu odeću. Čuo sam da su neke mašine za zemljane radove i ljudstvo Zvorničke brigade učestvovali u prvobitnom pokopavanju i iskopavanju. Čuo sam takođe da su

Popović i Drago Nikolić mijenjali vozače kamiona u pravilnim razmacima i da su neki inženjerci Zvorničke brigade tovarili leševe iz primarnih grobnica.“

„...Na putu nazad razmišljao sam o priči ovog preživjelog na radiju i to me je navelo da pitam generala Krstića zašto su se desila ta ubistva. Rekao sam da znamo da su ljudi koji su pobijeni bili obični ljudi i pitao sam ga zašto su morali biti pobijeni. Rekao sam mu da bi, čak i da je toliko pilića pobijeno, morao za to postojati neki razlog. General Krstić me je pitao gde sam ja bio. Rekao sam mu da sam bio na terenu na Snagovu. Krstić me je prekinuo i rekao mi da o tome više nema priče.“

(Izvod iz priznanja krivice Dragana Obrenovića pred Haškim tribunalom)

Dražen Erdemović: „Morao sam to da radim“

„Poštovani sude, ja sam to morao da radim. Da sam odbio to da radim, ubili bi i mene sa tim ljudima.“

Ujutro 16. jula, Dražen Erdemović i sedam pripadnika X diverzantskog odreda vojske bosanskih Srba dobili su naređenje da napuste bazu u Vlasenici i odu na farmu u Pilicu, severozapadno od Zvornika. Po dolasku, njihovi nadređeni su ih obavestili da će iz Srebrenice tokom celog dana stizati autobusi sa civilima, bosanskim Muslimanima, starim od 17 do 60 godina, koji su se predali policiji ili vojsci bosanskih Srba.

U 10 sati ujutro, pripadnici vojne policije počeli su iz prvih autobusa u grupama po deset izvoditi civile, sve muškarce, i sprovoditi ih do polja u blizini gospodarskih zgrada gde su ih zatim postrojili leđima okrenute streljačkom vodu. Streljački vod u sastavu pripadnika X diverzantskog odreda, među kojima je bio i Dražen Erdemović, zatim ih je streljao, i to iz automatskog oružja. Smaknuća su se nastavila do otprilike 15 sati.

Optuženi je procenio da je bilo ukupno dvadesetak autobusa s otprilike po 60 muškaraca i dečaka. Takođe procenjuje da je on sam ubio oko 70 osoba.

Dana 16. jula 1995. Dražen Erdemović je, prema vlastitim rečima, od Brane Gojkovića, koji je zapovedao operacijama na farmi Branjevo u Pilici, dobio naređenje da se zajedno sa još sedmoricom pripadnika svoje jedinice pripremi za jedan zadatak o kojem tada nisu ništa znali. Tek po dolasku na lice mesta obavešteni su da će morati ubiti na stotine Muslimana. Tvrdi da je odmah odbio da to uradi, ali da mu je odmah zaprećeno smrću: „Ako nećeš, stani tamo s njima ili daj drugima pušku da pucaju u tebe.“ Optuženi izjavljuje da je siguran da bi bio ubijen, ili da bi njegova žena ili dete bili direktno ugroženi, da nije izvršio naređenje. Tvrdi da je video kad je Milorad Pelemiš naredio da neko ko je odbio naređenje bude ubijen. Uprkos svemu optuženi je, kako tvrdi, pokušao da spase jednog čoveka starog između 50 i 60 godina koji je tvrdio da je spasao neke Srbe iz Srebrenice. Brano Gojković mu je tada odgovorio da ne želi da bude živih svedoka zločina.

Dražan Erdemović tvrdi da se nakon toga suprotstavio naređenju jednog potpukovnika da učestvuje u egzekuciji pet stotina Muslimana koji su bili zatočeni u društvenom domu u Pilici. Taj je zločin bio u stanju izbeći jer su ga u odbijanju naređenja podržala trojica drugova.

(Iz presude Pretresnog veća od 29. novembra 1996).

(Priredio Jovan Nicić)

Nenad Prokić

Priznanja, krivice i presude

Strah se digao kao laki vetar preko mora. Svi smo mi zaspali ili pobjegli kad se najviše žudelo za našim prijateljstvom, potporom, molitvom, kad je na zvaničnom srpskom pesničkom i svakom drugom ruletu dobio onaj broj koji je Srbe u Hrvatskoj predstavio kao ostatke zaklanog naroda. U konačnom rezultatu šta se moglo dobiti posle takvog ishoda osim „koncentracionih činjenica“ u okviru kojih se kolje da bi se osvetilo klanje? Besposleno zloupotrebljavanje i samozavaravanje, izgovaranje i otuđivanje, curenje unazad – da. Suočavanje – ne. Tupavo životarenje – da. Opšti interes i blagostanje – ne. Šoferšajbne autobusa kao pokretni oltari – da. Životi sopstvene dece – ne. Kakva odvratna predstava! Kakve kriminalne pustolovine! Kakav sistem zabluda! Kakva konfuzija ciljeva i sredstava! Kakvo udahnjivanje života depinijama! Kakva odvratna ljudska zajednica, oštro rascepljena između znanja i verovanja! Kakvo uobraženo uznošenje u fantazmagoriju postsovjetske istočno-pravoslavne imperije! Kakav višak nad životom, po kom život vredni više od života! Ali ono iz čega stvari nastaju, u tome one i iščekavaju po nužnosti; one jedna drugoj plaćaju kaznu i globu za svoje rđave postupke, u određeno vreme. Ali tu se već ni pesnik ni narod ne prepoznaju. Sve to vreme znao sam jedan par kojem sasvim dobro ide. Kupili su kućicu, on je postao neki predsednik. Imaju kćerku i sina. I mnogo zajedničkih fotografija, uramljenih u crvene ramove u obliku srca. Obećao je pustinju, i pustinju smo dobili. Krv mora da bude sveža za konzumaciju. Bože dragi, šta se izdešavalo u ovoj zemlji, šta se izdešavalo! Bože dragi, kako se ti ničega ne sećaš, kako se ne sećaš! Hajde da vidimo svest koja je postala svesna! Dobro, gde vam je taj tumor! Pogledajte samo kako ste otromboljeni! Ne zatvarajte oči pred prikazom pojavnog znanja! Dajte da na bivstvovanje udarimo pečat vrednosti! Došlo je vreme da zaoštrite problem! Kada biste se samo uzeli u pamet! Pobogu, vi samo ležite u svom krevetu, u svom zamrzivaču! Kakav vam je pa to sad hobi! Hajde, igrajte bar nerešeno! Pokažite napokon barem malo odgovornosti! Pljujete na pod, i gacate po tome, i još se negde penjete! Upozorenje, opomena, natpis, uputstvo za disanje – sve je već okačeno! Pa, povedite najzad računa! Krvarite kao bića bez ljuštura! Svako može da uđe u vas! Užasno se zanemarujete! Pa, na vama se vežbaju samo kaznene ekspedicije! Vaš razvoj teče obrnutim smerom! Ne budite kao što jeste! Pošteno priznajte greške! Pokušajte od čika boga da dobijete nekoliko dobrih reči!

Vaš nalaz je dobijen analizom krvi! To je jedini materijal koji su vaše komande oduvek imale u izobilju! Čitava ta priča je potpuno nezdrava! Molim lepo, vaša deca se pored vas stropoštavaju! Pa cela vaša istorija staje u samo jednu reč: jao! Vaš žamor je nepodnošljiv! Ostaje još samo nekoliko studija i vežbi koje se na vama mogu izvršiti! Tražim reč približniju od Vi i tek malo udaljeniju od Ja! Vi ste nova faza perverzije! Vi ste infarkt mozga! Vi ne propustate priliku da ne učinite! Vi ste upravo sami protiv sebe! Pa šta se onda čudite! Pa to je čak i ispod vašeg nivoa! Hajde sada nešto pristojnije da dođe! Hajde odmah da živite! Šta tu tumarate! Kako baš toliko da nemate pojma! Pa što ste toliki tutumrak! Pa što ste tolike neznalice! Hajde, koliko vas zna da su Nemanjići bili katolici! Pa što ste u čeljustima tajnih službi! Pa što se vaši heroji toliko kriju! Pa vi imate negativnu selekciju i kad je o kriminalcima reč! Krezubi kokošari i palikuće! Pa vaši kriminalci su sramota za kriminal! Kao što ste i vi sramota za depresiju i krizu! Sada imate i logore u kojima ste vi bili dželatati! Pa da li je to ono što ste želeli! Hajde sad da se suočite, pravednici! Imate žrtve koje se boje stražara! Da li je uopšte reč o vašim žrtvama ili o vama! Hajde da više niko nikada to ne radi u vaše ime! Hajde da više nikada niko u vaše ime ne kuva svoju odvratnu čorbu na požaru suseda! Hajde da više niko vaš to vama više ne radi! Budite više zaljubljeni u aplauz sveta! Dobar dan! Ja sam razuman! Ja hteti dobar biti! Ja moći voleti! Ja dobronamernost susedu pokazati! Dobar dan! Ja ne kuće paliti! Ja ne video rikorde re krasti! Ja ne na pod pljuvati! Ja nikada masakr praviti! Ja bližnjeg voleti! Dobar dan! Ja za ludog ne glasati! Lopove lopovima zvati! Ja prvo najsiromašnijeg od najsiromašnijeg pomagati! Ja mir iznad svega hteti! Logore za ljude nikada ne praviti! Ja sebe voleti! Svetlo upaliti! Na svež vazduh izaći! Odmah istrčati! Srdačne pozdrave slati! Dobar dan! Pravi ljudi biti! Srce otvoriti! Prijatelj postati! Krizu odstraniti! Pošteno i vredno raditi! Bolesnog negovati! Gradove ne prljati! U životu uživati! Za decu brinuti! Sa nekim svetim ženama nove Srbe praviti!

14. 5. 2004.

(Autor je dramski pisac)

Dokumenti

Priznanja o logoru Keraterm

Broj ljudi zatočenih u Keratermu s vremenom se značajno povećao, sa tek nekoliko pojedinaca na početku do opšte pretrpanosti prostora. Prema iskazu svjedoka A, prve noći koju je proveo u Keratermu u prostoriji 2 nalazilo se oko 120 ljudi, kasnije je bilo između 1000 do 1400 ljudi, uz prosjek od 1200 ljudi.

Većina svjedoka koji su bili zatočeni u logoru izjavili su da su ih po dolasku tukli, ili da su vidjeli kako druge tuku. Čini se da novopridošle zatočenike nisu tukli sistematski, naročito na početku. Kasnije, međutim, izgleda da su osobe koje su stizale u logor počeli sistematski premlaćivati. Pretresno vijeće je takođe saslušalo iskaze da su neke zatočenike odmah po dolasku odabrali za zlostavljanje. Neke su udarali kundacima puške i željeznim cijevima, a neke drvenim štapovima. Svjedoka G su tukli otprilike pola sata.

Opšta atmosfera u logoru

Gotovo svi svjedoci zatočeni u logoru Keraterm izjavili su da su bili podvrgavani fizičkom i psihološkom zlostavljanju ili da su vidjeli kako druge podvrgavaju istom. Zlostavljanje je započelo tri do sedam dana nakon osnivanja logora i bilo svakodnevna pojava. Ko god je želio da tuče zatočenike mogao je to činiti po vlastitom nahođenju. Premlaćivanja su se uglavnom odvijala noću, u prostorijama i van njih, u blizini smetlišta ili u prostoriji koja je bila posebno namijenjena premlaćivanju. Zatočenike je obično prozivao stražar. Neke bi premlatili i vratili ih u prostorije. Druge bi ubili i njihova tijela vratili u prostoriju u kojoj su boravili, ili ostavili na smetlištu i zatim odnijeli sljedećeg dana. Premlaćivanja su vršili logorski stražari i posjetioci logora, pojedinačno ili zajedno.

Jednom prilikom je svjedok F morao sjediti pola sata u prostoriji 1 i gledati kako zatvorenike tuku palicama za bejzbol, gumenim palicama, štapovima, šakama i nogama. Svjedok N je izjavio da su jedne večeri, nakon što su ga zaključali u njegovu prostoriju, zatvorenike iz drugih prostorija tukli pred prostorijom 3, uz stravičnu vrisku.

Sve to stvaralo je atmosferu terora, a zatočnici su živjeli u stalnom strahu od mogućeg zlostavljanja. Efekat tog zlostavljanja mogli su jasno vidjeti svi oni koji su posjećivali logor. Prema iskazu svjedokinje K, kad je posjetila svog supruga u logoru svi zatočnici su bili u užasnom stanju i strah im se jasno ocrtavao na licu.

Žrtve premlaćivanja nisu nikada prijavljivale takve incidente jer su se bojale stražara. Prema riječima jednog svjedoka, svaki zatvorenik koji se potužio na zlostavljanje bio bi ubijen i sljedećeg dana bačen na smetlište.

Sa zatočnicima koji su ispitani postupalo se malo bolje. Zlostavljanje se, izgleda, ponekad vršilo nasumično, ili za zabavu onih koji su ga vršili. Prema iskazu svjedoka X, stražari bi redovito tokom dana naredili jednom logorašu da lovi drugog, pa bi tog logoraša, ako ne bi ulovio onog drugog, premlaćivali vojnici. Stražari bi takođe tjerovali zatočnike da pjevaju „četničke“ pjesme. Ponekad bi stražari stavili neko mrtvo tijelo u tačke i zatim prisilili zatvorenika da maršira gurajući ih pred sobom. Prema iskazu svjedoka DP, logoraši su bili prisiljeni da mole prema islamskom običaju, čak i ako su bili katolici. Bilo je prilika i kad se činilo da su određeni zatočnici posebno odabrani kao meta zlostavljanja.

Ljude su često podvrgavali zlostavljanju radi iznude novca, ili radi rješavanja nekih starih računa, ili radi vraćanja dugova još od prije sukoba. Izgleda da su zatočnici koji su etiketirani kao „ekstremisti“ bili izloženi najgorem tretmanu. Svjedok B je posvjedočio da mu se sredinom jula kao sobnom starješini obratio neki policajac ili vojnik i zatražio da ga informiše o dvojici „ekstremista“. Kad je odgovorio da takvih osoba nema u njegovoj prostoriji, dobio je batina policijskom palicom. To se desilo u Fuštarovoj smjeni i u njegovom prisustvu. Fuštar je tada zatražio spisak i prozvao dva čovjeka koja je pretukao. Neki zatočnici odabrani su za „poseban tretman“, što je značilo da ih je svako mogao tući, pa čak i ubiti. Njih su stavili blizu vrata, kako bi u svakom trenutku bili „na raspolaganju“ za zlostavljanje.

Premlaćivanje od strane stražara

Stražari i vojnici bi ulazili u logor i izlazili iz njega, bez obzira na smjenu u koju su bili raspoređeni. Prema iskazu svjedoka M, obični stražari ponašali su se „zvjerski“; ponekad su bili pijani i mogli su se ponašati prema zatočnicima

kako su htjeli, ako nije bilo nikoga da ih zaustavi. Fikret Avdić, konobar, radio je u kafiću nedaleko od željezničke stanice u Prijedoru. Prozvali su ga noću, između 18. i 20. jula 1992, i pretukli ga. Donijeli su ga natrag pred prostoriju 2 i rekli logorašima da ga unesu. Bio je veoma teško ozlijeđen, u nesvijesti, i povraćao je krv. Umro je sljedećeg jutra. Tijelo su mu odnijeli iza prostorije 4, na mjesto gdje su držali tijela prije nego što bi ih uklonili.

Srbin Jovo Radočaj doveden je 23. juna 1992. za vrijeme smjene braće Banovića. Prema iskazu svjedoka E, Čupo Banović ga je prozvao i tukao ga palicom za bejzbol dok su drugi stražari vikali: „Ovako mi kažnjavamo srpske izdajice.“ Prema riječima svjedoka I, Banović je rekao Jovi Radočaju: „Ti, Srbin, pa da se učlaniš u SDA. Trebalo bi te ošuriti kao ovcu za Bajram.“ Čulo se stenjanje i bolni krici. Kad su ga vratili u prostoriju, Jovo Radočaj je bio obliven krvlju i prekriven tragovima od udaraca i modricama; umro je rano ujutro. Kad je počela nova smjena, tijelo Jove Radočaja i još dvojice odnesena su na smetlište. Tijelo Jove Radočaja odneseno je i zakopano na groblju.

Prema iskazu svjedoka H, kad je nekoliko dana prije zatvaranja logora otišao da napuni bocu vodom, Čupo Banović ga je pitao zna li da mora da plati vodu. Zatim je izuo cipele i njima udario svjedoka H po glavi, slomivši mu nos. Kako se Došen približavao logoru na svom motociklu, Banović je uzeo nož i pokušao da ubode svjedoka H u lijevu stranu tijela. Svjedok H se zaštitio rukom, gdje je zadobio posjekotinu od nekih 10 do 13 centimetara. Svjedok H smatra da mu je Došenov dolazak spasio život.

Premlaćivanje od strane posjetilaca

Posjetioci su uglavnom dolazili noću, naoružani puškama, i radili su šta su željeli. Među njima su bili Zoran Žigić, Dušan (Duško) Knežević (po nadimku Duća), Goran Lajić i Faca. Žigić i Duća nisu slijedili ničije naredbe i radili su šta im se prohtjelo.

Od svih posjetilaca najveći strah sijao je upravo Žigić, koji je dolazio tući ljude bez obzira na to koja je smjena bila dežurna. Žigić bi provodio mnogo vremena pokušavajući da iznudi novac od zatočenika. Svjedok Z je izjavio da je u ljeto 1992. čuo Žigića kako govori da će otići u Keraterm i Omarsku da premlati „Turčine“ ili „balije“. Žigić je imao „posebnu ekipu“ koja je okupljena radi „specijalnog tretmana“ za određene zatočenike.

Jednog dana je došao Knežević i rekao da mu je poginuo brat ili bratić. Naredio je svima iz Kozarca da izađu napolje. Izašlo je oko 22 ljudi koji su poređani po pisti ispred prostorija 1 i 2, rečeno im je da kleknu i da u tom položaju nekoliko puta pužu prema baraci i natrag. Pošto je tlo bilo prekriveno šljunkom, raskrvavili su koljena i dlanove. Nakon toga im je naredeno da se poređaju u dva reda jedan nasuprot drugom i da kleknu. Žigić ih je željeznom šipkom udario po leđima, dok ih je drugi vojnik redom udario u lice ili u vrat. Tada im je Žigić rekao da ustanu i da se svako bori sa osobom koja mu stoji nasuprot, jer će inače dobiti batina. Kad je došao red na svjedoka G, pojavio se Došen, rekao Žigiću da prestane i zatočenike poslao natrag u prostoriju 2.

Oko 13. ili 14. juna 1992. Duća i ostali tukli su zatočenike iz prostorije 3. Drugi zatočenici, zaključani u svojim prostorijama, čuli su šta se događa napolju. Ljudi iz prostorije 3 vrištali su od boli uslijed ozljeda koje su im nanesene. Duća je takođe znao izabrati dvojicu zatočenika i prisiliti ih da se međusobno tuku. Svjedok D je posvjedočio da su ga Duća i ostali tokom noći tukli gumenim palicama. Nakon što je pozvao Došena u pomoć, batinanje je prestalo i pojavio se Došen koji je naredio stražarima da prestanu.

U logoru Keraterm počinjena su i silovanja. Jedna žena je rekla svjedokinji K da ju je u jednoj kancelariji u Keratermu silovao Nedeljko Timarac, a zatim i drugi muškarci redom, cijelu noć. Potom su je izveli napolje i rekli joj da sjedi na kamenu. U neko doba je naišao stražar i lupio je nogom.

I drugi svjedoci su govorili o premlaćivanjima koja su vršili posjetioci logora. Među njima i svjedok A, svjedok B, svjedok E i svjedok V.

Masakr u prostoriji 3

Tokom poslijepodneva i večeri 24. jula 1992. u logoru Keraterm se moglo vidjeti mnogo više vojnika no što je bilo uobičajeno. Jedan svjedok je izjavio da su vojnici nosili uniformu bivše Jugoslavenske narodne armije (JNA), a dotični svjedok dotad nije vidio nijednog stražara u logoru da nosi tu uniformu. Osobe koje su tog poslijepodneva došle u logor nisu bili redovni stražari u Keratermu. Neko vrijeme prije no što se masakr desio, na pisači ili jedači stol ispred prostorije 3 postavljen je mitraljez.

U otprilike 15 ili 16 sati, zatočenici iz prostorije 3 vraćeni su u prostoriju i vrata su zaključana. Neposredno nakon toga u prostoriju je ubačen neki plin. Neki zatvorenici pokušali su da sruše vrata, na što su vojnici odgovorili rafalom. Prema iskazima nekoliko svjedoka koji su preživjeli masakr u prostoriji 3, ispaljeno je niz rafala. Nekoliko ljudi ispred svjedoka N, koji je bio blizu vrata u prostoriji 3, pogođeno je mecima i troje ili četvoro njih palo je na njega. Kao što je svjedok N rekao: „To je bila moja sreća u nesreći, jer su ti meci – oni su primali metke koji su napolju bili ispaljeni. Skakali su od metaka koji su ih pogađali. Bilo je stravično. Kao u paklu, noć u paklu.“ Meci su ulazili u prostoriju kroz staklene prozore i vrata, odbijajući se o plohe diljem prostorije. Osim ovih svjedočenja o masakru, postoji i obilje dokaza što su ih iznijeli svjedoci koji su te noći bili zatočeni u drugim dijelovima logora.

Mrtvi i ranjeni, ukupno oko 160 do 200 muškaraca, odvezeni su kamionom. Niko više nije vidio nijedno tijelo uklonjeno tog jutra. (Izvodi iz presude Pretnog veća Sikirici, Došenu i Kolundžiji od 13. novembra 2001)

Priznanje Predraga Banovića

Predrag Banović, zvani „Čupo“, konobar iz Prijedora star 35 godina, stražar bez čina u logoru Keraterm od 20. juna do 6. avgusta 1992. godine (šest sedmica), priznaje da je u tom periodu ubio Jovu Radočaja, Dragu Tokmadžića, Jasmina zvanog „Zvezdaš“, Dževada Karabegovića i Džemala Mesića, kao i da je pucao u zatočenika zvanog „Smail“ i još jednog neidentifikovanog zatočenika.

Banović takođe priznaje krivicu za premlaćivanje Ramadana Bahonjića, Mehe Kapetanovića, Faruka Hrnčića, Envera Modronje, Adiba Bajrića, Uzeira Čauševića, Šabana Elezovića, Aduna Ganića, tri brata Ališić, Ismeta Garibovića, Vasifa Mujkanovića, Muje Sivca, Sulejmana Sivca, Mirsada Karagića, Esada Islamovića, Jasmina Ramadanovića, Suada Halvaidžića, Besima Fazlića, Mehmeda Avdića, Muharema Sivca, Mirsada Crljenkovića, Ismeta Bajića i zatočenika s prezimenom Mesić.

Po dolasku u logor Keraterm, mnogim zatočenicima je oduzimana sva lična imovina koja im je još ostala, a zatim bi ih tukli pre nego što će ih uterati u jedan od četiri skladišna prostora gde bi za njima, usred leta, zaključali metalna vrata. Pošto su te prostorije bile pretrpane ljudima, često se događalo da zatočenici nisu mogli ni leći niti se kretati. Većina zatočenika bila bi

u nekom trenutku pozvana na ispitivanje. Zvanična ispitivanja vršili su srpski „inspektori“ iz CSB-a Banjaluka i SJB-a, Prijedor. Ti „inspektori“ su u logor dolazili ujutro, a odlazili uveče. Na odlasku i povratku s ispitivanja zatočeni- ci su redovno dobijali batine.

Nadležni organi Keraterma, kao i „posetioci“ logora (jedan od takvih „pose- tilaca“ bio je npr. Duško Knežević) zatočenike su redovno podvrgavali teškom premlaćivanju, ubijanju i drugim oblicima fizičkog i psihičkog zlo- stavljanja. Logorski stražari i „posetioci“ koji su dolazili u logor koristili su za premlaćivanje sve vrste oružja i oruđa (npr. palice za bejzbol, policijske pali- ce i kablove na koje su bile pričvršćene gvozdene kuglice). Premlaćivanja i drugi okrutni i ponižavajući postupci uglavnom su vršeni pred očima drugih zatočenika, uz pogrdne i ponižavajuće komentare na račun žrtava ili njiho- vih porodica i pretnje drugim zatočenicima uopšte. Naročito velike izgleda da će biti premlaćeni i/ili ubijeni imali su upravo Muslimani i Hrvati koji su bili istaknute ličnosti u društvu, intelektualci i imućniji ljudi, te nesrbi za koje se smatralo da su „ekstremni“ ili da su Srbima pružali otpor.

Mnogi zatočeni, i poznatog i nepoznatog identiteta, nisu preživeli Kera- term. Tela zatočenika često su bila stavljana u kontejner za đubre, koji se nalazio na kraju fabričke zgrade u blizini prostorije broj 4, ili ostavljana pored njega. Kad bi leševe odvozili iz logora, druge zatočenike su prisiljavali da ih tovore u vozila.

Cilj je bio trajno uklanjanje nesrpskog stanovništva silom ili drugim sredstvi- ma sa teritorije planirane srpske države unutar Bosne i Hercegovine. To je bio plan golemih razmera za čije je ostvarenje bilo potrebno mnogo učesnika i institucija. Svaki učesnik i institucija, od najvišeg do najnižeg nivoa vlasti, doprinio je njegovoj uspešnosti. Otvaranje logora Keraterm i Omarska, pored ostalih logora, bilo je od suštinske važnosti za realizaciju ovog plana. Zatočavanje nesrba u logore bilo je uvod u njihovo ubijanje ili premeštanje na nesrpska područja.

(Izvod iz Sporazuma o izjašnjanju o krivici, od 2. juna 2003)
(Priredio Jovan Nicić)

14. 5. 2004.

Srđa Popović

Lice „moralne svesti“

Prema pisanju „Bete“ „predstavnici DSS, G17 i SPO“, dakle koalicioni partneri koji obrazuju manjinsku vladu kao najviši izvršni organ države, kažu da optuženi pred Haškim tribunalom „treba da budu odgovorni i da je najbolje da se predaju“. Funkcioner DSS-a Nebojša Bakarec, prema istom izvoru, izrazio je „uverenje da i preostali haški optuženici imaju moralnu svest o potrebama naroda i države“, a portparol SPO-a Vlajko Senić poziva optužene „da razmisle da li da cela država bude u agoniji zbog njihove odluke da se ne predaju“.

Evo, država će im čak i platiti, makar morala da kreše izdatke za univerzitet, da budu odgovorni i da steknu tu moralnu svest. Zar su ravnodušni prema „potrebama naroda“ i „agoniji države“? Drugim rečima, država je učinila sve, a sada je odgovornost na optuženima.

Naravno da je to besmislica. Nesumnjiva je obaveza države da optužene isporuči Tribunalu, iako potpredsednik DS Bojan Pajtić, prema istom izvoru, kaže da je to „najneprijatnija obaveza države“.

Očigledno je da sama država (Vlada) ne želi da ispuni tu obavezu i time produžava „agoniju“, da sama država nema „moralnu svest“ o „potrebama naroda“. Jasno je da je iluzorno apelovati na „odgovornost“ i „moralnu svest“ ljudi koji su osnovano sumnjivi za monstruoza kriminalna dela. Kada bi kod kriminalaca postojala takva svest, sama institucija policije ne bi uopšte bila potrebna. Niti bi bilo potrebe da se kriminalci potplaćuju da bi se sami hapsili. Oni bi se kao odgovorni ljudi predavali po sopstvenoj savesti.

Apelovanjem na optužene i njihovim potkupljivanjem država želi da zamagli pitanje sopstvene isključive odgovornosti za isporučivanje optuženih, jer joj je ta obaveza „neprijatna“. Postavljaju se onda dva pitanja: prvo, zašto je onda država uopšte prihvatila tu obavezu? I drugo, zašto je ta obaveza da se saraduje u kažnjavanju zločina „neprijatna“?

Država je prihvatila tu obavezu jer nije tek mogla zauzeti stav da zločini treba da ostanu nekažnjeni, time bi se isključila iz zajednice civilizovanih nara-

da. A neprijatno je zato što nacionalistički indoktrinirani birači, nažalost većina Srba, smatraju te optužene za nacionalne heroje. Ili to možda smatra i sama Vlada, ali se ne usuđuje da prizna?

Da li država čini išta da te birače uveri da se zločinima ne može „braniti srpski narod“, da su ubice uvek i samo ubice? Ne čini. Naprotiv, daje stalno na znanje da ima puno razumevanje za ovakve naopake stavove. Da li Vlada jasno stavlja do znanja srpskoj javnosti da će (legalistički) odgovoriti svojim međunarodnim obavezama, da će sprovoditi sopstvene zakone i hapsiti optužene? Ne čini ni to. Vlada i ne pokušava da prevlada otpor koji u javnosti postoji prema Haškom tribunalu. Naprotiv, ona svojim izjavama često taj otpor podstiče, da bi potom tim otporom pravdala svoju pasivnost. Vlada stvara problem, a onda se tim problemom opravdava.

Neodgovorna država stalno prebacuje odgovornost za tu „agoniju“ ili na „Karlů del Ponte“ koja traži od nas da ispunjavamo preuzete obaveze, ili sada na optužene koji nemaju „moralnu svest da učine ono što bi morala da učini država“.

A optuženi, kao na primer general Vladimir Lazarević („Danas“, 7. aprila 2004), s pravom odgovaraju da „ne razmišlja(ju) o dobrovoljnoj predaji... jer je to državno pitanje“.

Tačno, to jeste državno pitanje. Ne samo što je nerealno, nego je i cinično i licemerno tražiti od optuženih da se sami uhapse da bi Vlada izbegla „neprijatnu obavezu“. Upravo je dužnost Vlade, a ne optuženih, da „razmisle da li da cela država bude u agoniji“ zbog odluke Vlade da optužene ne izručuje. Upravo je Vlada ta koja treba da pokaže „moralnu svest“ o potrebama naroda i države, a ne da tu svest, naravno uzaludno, očekuje od optuženih.

21. 5. 2004.

Svetlana Slapšak

Pobeda miloševićizma bez Miloševića

Stav prema Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju može se na državnome nivou pratiti kao lanac slabih, licemernih, koristoljubivih i providnih poteza, uglavnom izvrđavanja. Cilj je jasan – sačuvati što je moguće više „narodne“ podrške, uz što manje štete za državnu ekonomiju, prodornost u svetu, i korisna povezivanja. U ciljeve nažalost nije uračunata neposredna državna korist, koja bi barem delom morala biti protiv „narodne“ volje. Teško bi i bilo zamislivo, jer „narodnu“ volju uspešno ili manje uspešno, a sigurno s ozbiljnim namerama, žele da oblikuju upravo predstavnici države. Takav dinamizam leži u osnovi parlamentarne demokratije, ali nije nužno da predstavnici države uvek i stalno neguju i podržavaju „narodnu“ zlu, kriminalnu, ili naprosto državno štetnu volju. Otuda i oni znaci navoda – „narod“ nije pojam sa kojim se, bez obavljene lustracije u medijima i opštoj kulturi i obrazovanju, i bez čvrstog i beskompromisnog savezništva sa nepotkupljivom inteligencijom – koja praktično ne postoji – uopšte može operisati.

Ako ima nečega „srpskoga“ u današnjoj politici SCG, onda je to svakako ovaj prezir prema „narodu“, i potpuno zapuštanje obrazovanja, pre svega obrazovanja za mir i pravičnost. U odsustvu „naroda“ i takvog obrazovanja, nema ni stava prema Haškome sudu, već samo simptoma jedne društvene i političke situacije koja teško može da se zaleči, izleči, a nekmoli oporavi od posledica ratova vođenih u ime „naroda“. Ti se simptomi mogu opisati sa dosta lakoće: širenje hajdučkoga mentaliteta, koje u teško bolesnome društvu izvode čak i profesori Pravnoga fakulteta; jeftina šaljivost koja uništava svako promišljanje odgovornosti u javnome komuniciranju; prikriiveni poziv na bezakonje; otvoreno propovedanje ksenofobije („tuđinci“ sude „nama“); negovanje neznanja, pravnoga, građanskoga, moralnog, o suđenju, zločinima, i odgovornosti za ratove koji su uništili bivšu Jugoslaviju; provincijalizam argumenata koji su u takvome javnom komuniciranju jedino mogući; seksizam protiv žena sudija, koji neposredno prevodi i povećava domaći seksizam. I konačno, odsustvo svake refleksije takvoga javnoga komuniciranja. Ako spisateljica poput Biljane Srbljanović sebi dozvoli da u intervjuu na Radiju B92 nekoliko puta nazove Karlu del Ponte i Florans Artman „kučkama“, bez ikakvoga znaka ironije ili pokušaja analize ovog stereotipa poreklom iz

srpske epike, onda je simptoma više nego dovoljno za prilično beznadežnu dijagnozu: populizam na svim nivoima, pobjeda miloševićevizma bez Miloševića.

Simptomi napadanja i psovanja Haškoga suda i uzdizanja osumnjičenih za ratne zločine ne svedoče samo o nespretnom političkom kompromiserstvu i o indolenciji elita. Stvari su mnogo ozbiljnije zbog toga što svi napadači Haškoga suda imaju jedan zajednički motiv, ličnu korist. Ništa neobično u kapitalizmu, rekli bismo. No u drugim kapitalističkim sredinama većega reda i sistematizacije bar ima nekih medija koji o tome pišu, pokazujući, istražujući, nagađajući gde je korist, kako i zašto je korisnici prikrivaju. Posao je neprijatan: trebalo bi, na primer, otkriti koliko je sinova antihaških populista (pjesnika, akademika, nacionalno orijentisanih naučnika, novinara) bilo na frontovima, pa i koliko ih je poginulo. Roditelj koji je izgubio dete verovatno nije posebno sklon šalama o hajdučkim podvizima Karadžića i Mladića, slavljenu poezije jednog od njih, kafanskom lobiranju, psovka. Primer je ekstrem: postoje bezbrojni modaliteti koristi od antihaškoga populizma, od umerene rezerve, preko ćutanja kad treba, sve do pritajenoga lažiranja i skrivanja podataka. Razumnome građaninu moralo bi biti sumnjivo već to što se u parlamentarnoj demokratiji inače sumnjivo „jedinstvo“ još i pojačava i podziđuje sa skoro svih strana ovim neobično jeftinim i nekvalitetnim cementom. Drugim rečima, antihaški populizam je možda najbolji dokaz da nema osnovnoga građanskoga standarda o demokratskome ponašanju. Haški sud bi, u boljoj medijskoj i kulturnoj situaciji, mogao biti simptom poboljšanja demokratije, odnosno dokaz postojanja iste. Tačnije rečeno, razumna rasprava o Haškome sudu, sa obiljem podataka, relevantnih mišljenja stručnjaka – recimo prevedenih „tuđinaca“ – imala bi povratno dejstvo pouke u demokratiji i javnome komuniciranju.

14. 5. 2004.

(Autorka je profesor antropologije na Institutum Studiorum Humanitatis u Ljubljani)

Dragoljub Todorović

„Svemu mora doći kraj“

Srpsko pitanje svih pitanja, srpsko biti ili ne biti, i u poslednjoj instanci pitanje srpskog opstanka u savremenoj civilizaciji, koje se u protekle tri i po godine stalno i dramatično nalazi na prvom mestu svih srpskih državnih, nacionalnih i egzistencijalnih interesa, jeste pitanje Haškog tribunala. Zanimljivo je podsetiti kako se o Haškom tribunalu izjašnjavao političar koji je u navedenom periodu obnašao dve najviše funkcije, prvo predsednika savezne države, zatim premijera srpske vlade, Vojislav Koštunica. Dakle, Koštunica o Tribunalu:

1. U inaugurativnom govoru novi predsednik Savezne Republike Jugoslavije Vojislav Koštunica rekao je: „Za mene je Haški tribunal deveta rupa na svirali.“ Predsednik jedne evropske države XXI veka ne sme tako da odgovori ni na pitanje da li pada kiša, a kamoli na, u tom trenutku, najznačajnije pitanje za srpski narod i državu.

2. Dugo je predsednik Koštunica preko svojih savetnika, zatim ljudi koji su iz senke uticali na njegove stavove, a i sam lično istupajući, dokazivao da naši građani ne mogu biti ekstradirani sudu druge države. Pri tom su prevideli situaciju da Haški tribunal nije sud druge države već sud Organizacije ujedinjenih nacija (OUN).

3. Eksperti predsednika za Haški tribunal, a i on sam u javnim nastupima, tražili su da se donese poseban zakon o saradnji sa Tribunalom iako je donošenje takvog zakona potpuno bespredmetno jer tu se uopšte ne radi o saradnji već o međunarodnoj obavezi svih članica UN, niti su odredbe domaćeg zakona relevantne pošto Pravila Tribunala predviđaju njihovu direktnu primenu i primat međunarodnog suda nad domaćim.

4. Kao umišljeni legalista Koštunica je tražio da se u zakonu predvidi klauzula po kojoj bi naše sudije kontrolisale pravnu i činjeničnu osnovanost haških optužnica. Time je Koštunica manifestovao prosto neverovatnu ambiciju da naše sudije kontrolišu rad Tribunala, što, srećom, nije usvojeno.

5. Na insistiranje Vojislava Koštunice u Zakon o saradnji sa Tribunalom uneta je odredba po kojoj se neće izručivati naši građani po optužnicama podignutim pred Tribunalom posle stupanja na snagu našeg zakona. To je takav apsurd i nonsens da prevazilazi maštu autora negativnih utopija Orvela, Zamjatina i drugih.

6. Kao predsednik SRJ, prilikom posete glavnog tužioca Tribunala Karle del Ponte Jugoslaviji, Vojislav Koštunica je nekoliko dana pravio predstavu saopštavajući novinarima da gospođu Del Ponte neće primiti. Time je još jednom infantilno pokušao da potceni međunarodnu zajednicu, a da sebe i svoj patriotizam uzdigne i prida mu značaj. Na kraju, primio je Karlu del Ponte, održao joj predavanje o pravu, pravdi i legalizmu, ocenivši pri tom da je Haški tribunal politički sud koji sudi samo Srbima. Karla del Ponte je sa zaprepaštenjem konstatovala da razgovori sa Koštunicom ne samo da nisu uspešni, već da se sa njim više neće sastajati, izražavajući nevericu da takvi državni u savremenoj Evropi uopšte postoje.

7. Koštunica je imao i psihosomatske probleme zbog Tribunala, sudeći po njegovoj izjavi da ga zbog Haškog tribunala boli stomak.

8. Kada je postao srpski premijer, Koštunica je izjavio da se građani Srbije ubuduće neće izručivati Tribunalu zbog komandne odgovornosti.

9. Povodom obelodanjivanja optužnica protiv četvorice policijskih i vojnih generala (Đorđević, Lukić, Pavković, Lazarević), koji su optuženi za zločin po osnovu komandne odgovornosti, Koštunica je izjavio da će njima biti suđeno u zemlji. Po našem zakonu nije predviđena odgovornost za krivično delo po osnovu komandne odgovornosti. Pored toga, Koštunica nikad nije pomenuo da je bilo koji Srbin, bilo kada i bilo gde izvršio bilo kakav ratni zločin. Nije jasno zbog čega i po kom osnovu će se suditi četvorici generala pred domaćim sudom kako to najavljuje premijer Koštunica.

10. Na kraju, suočen sa sve ozbiljnijim i nepopustljivijim ultimatumima međunarodne zajednice za bezuslovno ispunjavanje zahteva Haškog tribunala, Koštunica, polovinom aprila 2004, sav očajan, potpuno bespomoćan i slomljen izjavljuje: „Svemu mora doći kraj, pa i procesima u Hagu.“

Ovog proleća u Evropsku uniju primljeno je 10 novih članova, uglavnom zemalja iz bivšeg sovjetskog lagera. Srbija je, međutim, sada dalje od Evrope nego ikad ranije i to ponajviše zahvaljujući političarima kao što je Vojislav Koštunica.

21. 5. 2004.

(Autor je advokat iz Beograda)

Miroslav Isaković

Otvoreni pogled u istinu

Da li treba da prihvatim argumente onih koji me uveravaju u neophodnost saradnje sa Haškim sudom zato što smo, poraženi u ratovima, prinuđeni da se pokorimo zahtevima međunarodne zajednice? Zar neću osećati poniženje kada se i sam, dovoljno svestan posledica, priklonim jednom racionalnom razlogu: suprotstavljanje Hagu imaće teških ekonomskih posledica po našu zemlju. Kako da bez nacionalne gorčine prenebregnem činjenicu da su pred Haškim sudom pretežno moji zemljaci? Zar nemam prava kada kažem kako je preovlađujući stav o ulozi moje nacije u zbivanjima poslednje decenije pojednostavljen, a istorijska istina daleko složenija od one do koje će doći Haški sud? Zar istorija nije puna zločina ljudi i iz drugih nacija kojima nikada nije bilo suđeno? A nećemo li, ako se dovoljno uzvisimo nad vekovima, zaključiti kako je istorija fatum u kojoj su zločini konstanta? Da li će Haški sud promeniti ovu fatalnu formulu?

Sva ova pitanja su legitimna, odgovori na njih ne uvek jednostavni; zato će o njima razmišljati i sledeće generacije. No, da li sam, sada i ovde, ja, kao pojedinac, nemoćan da zauzmem stav? Da li da se protivim Haškom sudu kao neprijatelju moje nacije ili da ga prihvatim kao međunarodnu obavezu, kao instituciju ustanovljenu zato što sudstvo moje zemlje, iz mnogobrojnih razloga, nije u potpunosti sposobno da obezbedi kažnjavanje zločina iz skorajšnjih ratova? Oba ova stava imaju zajednički temelj: zahtev za pravdom. Ali moja potreba za pravdom može da bude zadovoljena i na jednom elementarnijem, potpuno ljudskom nivou. Ako sam spreman na to, odjednom ću shvatiti da mi, i bez konačnih odgovora na sva prethodna pitanja, Haški sud, ma šta o njemu inače mislio, pruža takvu priliku. Činjenice koje se u njemu utvrđuju obavezuju me kao moralno biće, omogućuju mi da na njih etički reagujem i pre nego što procenim njihovu pravnu i sudsku relevantnost. Svakako samo tada ako moj životni kredo nije: sačuvati sopstveni mir zatvarajući oči pred onim što nije u neposrednoj vezi sa mnom. Ali, kako ću znati da ono što se čulo na svedočenjima u Haškom tribunalu nije u vezi sa mnom?

Potrebno je samo malo uobičajene i prosečne imaginacije. Čuli ste, sasvim nehotice, iako se trudite da ne pratite suđenja u Hagu, kako su neki od vaših

zemljaka vikendom odlazili u koncentracione logore u Bosni, noseći sa sobom bičeve, naprave za mučenje, i svirepo, ako ne ubijali, onda mučili zatvorenike. Vi se, prirodno, zgražate nad tim, čak i ako ste nekada smatrali da su u jednom ratu koncentracioni logori neophodni zbog „neutralisanja“ neprijatelja. Prvo se opirete: to su bili usamljeni slučajevi. Kako biste potvrdili sopstvenu nadu, počinjete, ipak, da pratite izveštaje iz Haškog tribunala. Množina takvih i sličnih slučajeva iznenađuje vas i uznemirava, osećate ih kao moguću ljagu na sopstvenoj naciji. Potrebno je braniti se i vi se dosećate kako su i drugi, zaraćeni s vašom nacijom, imali koncentracione logore i svoje zločince. Pomišljate, u prvi mah, čak i ako vas statistika demantuje, da su zločini jedne i druge strane u nekoj ravnoteži i da se spokojnije možete prepustiti budućem sudu istorije. Ali sud istorije ima ozbiljnu manjkavost: on, dolazeći kasnije, ne može da vas potpuno oslobodi nespokojstva. Ovde ste i sada, ovde i sada nešto činite ili ne činite, ovde i sada se oni isti ljudi (često neidentifikovanog imena) koji se kao mučitelji i zločinci pominju na Haškom sudu, kreću i žive možda u vašem susedstvu. Da li ćete početi da sumnjičavo posmatrate ljude na ulicama ili neke od svojih suseda? Ili ćete smatrati da oni, zato što pripadaju vašoj naciji, treba nekažnjeno da nastave svoj život zbog otpora koji imate prema Haškom sudu? Da li, čak i ako mislite, uprkos svim dokazima, da je vaša nacija vodila pravedne ratove, sjaj te zamišljene pravednosti može da padne i na takve zločince? Svakako da ne jer ste za pravdu. I bez velikog intelektualnog napora, kad razumno odmerite mogućnosti domaćeg sudstva, shvatićete da je Haški tribunal, uprkos svim mogućim manjkavostima, zasad jedini ozbiljni instrument ne bilo čije nego i vaše pravde. Od vas zavisi i da li ćete napraviti i sledeći korak: hrabro suočavanje sa patološkim procesima koji su u jednom trenutku istorije zahvatili vašu naciju. Kažnjavanje zločina vršenih u ime vaše nacije, u čemu je Haški sud zasad nezamenljiv, i ovaj otvoreni pogled u istinu i njeno prihvatanje jedino mogu tu istoriju u budućnosti učiniti zdravijom.

21. 5. 2004.

Dokumenti

U nebranom grožđu

„Međunarodna zajednica nikako ne zaboravlja Hag i nakon predsjedničkih izbora u junu uslediće još veći pritisak za izručenje četiri generala i svih drugih, pa će se aktuelna vlast naći u nebranom grožđu i neće znati šta da radi.“ (Goran Petrović, „Nedeljni telegraf“, 19. 5. 2004)

„Vojska nikoga nije proterivala, niti se približavala naseljenim mestima.“ (Nebojša Pavković, „Nedeljni telegraf“, 15. 10. 2003)

„Ja, prateći suđenje u Hagu, nisam mogao da vidim nijedan argumentovan dokaz o tome zašto se ti ljudi tamo optužuju. To su samo priče rekla-kazala. Ali vidite ovu pojavu. Naše vlasti se bore da dokažu, da otkriju zločine koje su navodno naše snage činile na teritoriji. I otkrile su Batajnicu i tako dalje.“ (Nebojša Pavković, „Klopka“, 21. 4. 2004)

„Problem je uvek u nama. Mi kažemo da hoćemo u Evropu, što znači da hoćemo u Evropsku uniju. A čak i oni koji bi da uđu u EU, ne žele u NATO. Stvar je jednostavna – ako hoćete u EU, morate da budete članica NATO; da biste ušli u NATO prvo treba da uđete u Partnerstvo za mir; da biste ušli u Partnerstvo za mir treba da uhapsite Mladića i četiri generala.“ (Goran Petrović, nedavno smenjeni direktor Službe za istraživanje i dokumentaciju Ministarstva inostranih poslova SCG, „Nedeljni telegraf“, 19. 5. 2004)

„Nikada nisam odobravao bilo koji vid nasilja. Niko nema pravo da ljudima oduzima život. Međutim, to je bio rat. Žestok. Prljav.“ (Nebojša Pavković, „Nedeljni telegraf“, 15. 10. 2003)

„General Lazarević i ja nismo kršili odredbe humanitarnog ratnog prava, već smo samo izvršavali naređenja.“ (Nebojša Pavković, „Balkan“, 5. 5. 2004)

„Činjenica je da je samo pre pet godina, tokom operacije 'Potkovic' na Kosovu spaljeno 127.000 kuća, ubijeno 12.000 ljudi uz 3.000 koji su spaljeni ili zakopani van Kosova, praćeno horom nacionalnog ruganja žrtvama i ljudskoj civilizaciji uopšte.“ (Miroslav Filipović, „Danas“, 22–23. 5. 2004)

„Izrazio sam očekivanja da će međunarodna zajednica istom brzinom, istom odlučnošću da interveniše da se stvore uslovi za povratak Srba prognanih sa Kosova, da se eliminišu posledice etničkog čišćenja nad Srbima na isti način na koji je međunarodna zajednica, na čemu joj treba odati puno priznanje, otklonila veoma brzo uglavnom posledice etničkog čišćenja koje je Miloševićev režim bio počinio protivu Albanaca.“ (Vuk Drašković, B92, 22. 4. 2004)

„Ne bih o hrabrosti i junaštvu polemisa sa gospodinom Draškovićem. Iznenaden sam njegovim sadašnjim stavom, jer je sasvim drugačije izjave davao ranije, naročito u vreme predizborne kampanje. Neka se on prijavi za dobrovoljni odlazak u Hag po komandnoj odgovornosti. Za to ima dosta razloga, jer je početkom devedesetih, u vreme raspada SFRJ, bio na čelu određenih paravojnih formacija. Ja sam bio profesionalni vojnik koji je izvršavao naređenja nadređenih, a nisam, kao Drašković, na mitinzima pozivao da se seku muslimanske ruke.“ (Nebojša Pavković, „Balkan“, 19. 4. 2004)

„Morali smo javno da povučemo crtu preko koje ne treba ići – saradivaćemo sa Hagom, ali ne na takav način da se pokaže da je samo jedna strana odgovorna za rat na prostoru prethodne Jugoslavije.“ (Vojislav Koštunica, „Glas javnosti“, 24. 10. 2003)

Potpredsednik DS Bojan Pajtić kazao je u izjavi „Beti“ da je saradnja sa Haškim tribunalom najneprijatnija obaveza države, ali od saradnje zavisi ne samo pomoć, nego i podrška Zapada u finansijskim institucijama. („Danas“, 7. 4. 2004)

„Naš odnos prema Haškom tribunalu je da ne treba da bude izručenja po komandnoj odgovornosti, i ako vlast u Srbiji postupi drugačije od obećanja koje je dao Koštunica, onda ćemo preispitati našu podršku ovoj vladi.“ (Ivica Dačić, B92, 22. 5. 2004)

Tužilac Dermot Grum pitao je ministra Stojkovića kako Vlada Srbije može garantovati da će uhapsiti Stanišića i Simatovića ako budu pušteni i odbiju da se vrate u Hag, ako istovremeno ne hapsi četiri generala optužena za zločine na Kosovu (Vlastimir Đorđević, Sreten Lukić, Nebojša Pavković i Vladimir Lazarević). Stojković je objasnio da procedura za izručenje optuženih generala nije pokrenuta zato što na nivou SCG nije formiran savet za saradnju s Haškim tribunalom koji treba da da nalog organima Srbije. Na pitanje

sudije Patrika Robinsona on, međutim, nije mogao da kaže kada će savet biti formiran. „Siguran sam da ćemo mi posle toga postupiti onako kako je obaveza preuzeta.“ („Blic“, 11. 5. 2004)

Tužilac posebno navodi propuste Srbije i Crne Gore da izvrši naloge za hapšenje koje je izdao Međunarodni sud i da ispuni zahteve sekretara u skladu s pravilom 59 Pravilnika Međunarodnog suda kojima se traži objašnjenje za takve propuste.

Smatram da izveštaj tužioca ukazuje na izuzetno ozbiljne propuste Srbije i Crne Gore i tužilac me je uverio da Srbija i Crna Gora ne ispunjava obaveze iz člana 29 Statuta i pravila 39 Pravilnika o postupku i dokazima. Takođe delim zabrinutost tužioca da su takvi propusti suprotni očekivanjima koja se Međunarodnom sudu nameću kroz strategiju izvršavanja mandata i da mogu ozbiljno ugroziti sposobnost Međunarodnog suda da ispuni ta očekivanja. (Teodor Meron, predsednik Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u pismu SB UN 4. 5. 2004. godine)

„Ocena Vašingtona, Brisela, Saveta bezbednosti, kao i ljudi iz Haškog tribunala jeste da smo mi država koja je ostvarila najviši nivo saradnje sa Haškim tribunalom. Samo jedna ličnost sada kaže da saradnje nema, a to je tužiteljica Karla del Ponte.“ (Zoran Živković, „Večernje novosti“, 24. 10. 2003)

„Ako nam neko dokaže konkretnu odgovornost za ratne zločine ili bilo kakve kriminalne aktivnosti na području Kosova i Metohije, onda ćemo da razgovaramo drugačije. Dakle, ako bude dokazana takva vrsta povezanosti sa tim događajima visokih oficira MUP-a ili Vojske, tek ćemo u tom slučaju postupiti po tim optužnicama.“ (Predsednik Odbora za bezbednost Skupštine Srbije Dragan Šutanovac, „Večernje novosti“, 23. 10. 2003)

„Za nas je neprihvatljivo optuživati pripadnike vojske i policije samo zbog toga što su bili na Kosovu i Metohiji, ili po osnovu te takozvane komandne odgovornosti za nekakve ratne zločine na Kosovu i Metohiji.“ (Dušan Mihajlović, „Glas javnosti“, 13. 10. 2003)

„Generali u Hagu će, u stvari, imati drugu ulogu – oni nisu cilj, nego sredstvo. Biće im ponuđeno da svedoče u nekim drugim slučajevima u zamenu za ublažavanje optužnica, odbranu sa slobode ili slične ustupke. Možete

sami da pretpostavite protiv koga će pokušati da ih iskoristi Tužilaštvo. Ono ima problem da dokaže postojanje nekih navodnih zločina na Kosmetu.“ (Mr Branislav Ristivojević, asistent na Pravnom fakultetu u Novom Sadu, „Balkan“, 25. 10. 2003)

„Vlast sada priča kako čovek ne može po komandnoj odgovornosti da ide u Hag, a kako su oteli Slobodana Miloševića, koga je to on ubio i spalio? Kako mogu da brane generala Pavkovića, Lazarevića, Lukića, a nisu branili Ojdanica, Šljivčanina? Kakva to razlika postoji među našim oficirima i ko je još na listi? DOS nas sad ubeđuje da je Hag sudilište za Srbe. Ranije su govorili da to mora da se prođe kao katarza, da je to čistilište, pa ko je nevin izaći će iz Haga, ko nije neće.“ (Tomislav Nikolić, „Večernje novosti“, 24. 10. 2003)

„Insistiranje haškog Tužilaštva na komandnoj odgovornosti samo je zama-gljivanje individualne odgovornosti za eventualno počinjene ratne zločine.“ (Boris Tadić, „Večernje novosti“, 27. 10. 2003)

„Ovde se razgovara o odnosu zemlje prema svojoj policiji i svojim oficirima koji su se u kriznim trenucima ponašali lojalno i ako treba da se odgovara, onda pred sudovima svoje zemlje. Ja sam to rekao javno i zato sam došao.“ (Nenad Čanak, „Danas“, 25. 10. 2003)

Ova stranka ističe da im je „žao srpskog naroda, pa i policajaca kojima se manipuliše, ali ne nijednog od onih koji su slepo sprovodili suludu politiku Slobodana Miloševića, dovodeći srpsku naciju i državu u današnji tragični i sramni položaj“. (Saopštenje SPO povodom mitinga podrške Sretenu Lukiću, „Kurir“, 25. 10. 2003)

„Ta optužnica je šok za mene.“ (Zoran Živković, „Danas“, 23. 10. 2003)

„Kada SRS dođe na vlast, više nijedan Srbin ni građanin Srbije neće biti izručen Haškom tribunalu.“ (Tomislav Nikolić, „Dnevnik“, 25. 12. 2003)

„Ne verujem da će generali biti izručeni pre izbora jer bi to predsedničkog kandidata vladajuće koalicije Dragana Maršićanina dovelo u nepovoljan položaj. Ukoliko bi to učinili pre, vlada bi sebi dala autogol.“ (Zoran Dragišić, Fakultet civilne odbrane, „Glas javnosti“, 7. 5. 2004)

„Ne verujem da će na tom planu biti nekog konkretnog napretka, jer bi izručenje usred kampanje umanjilo šanse kandidatu vladajuće koalicije.“ (Ksenija Milivojević, G17 plus, „Glas javnosti“, 7. 5. 2004)

Socijalistička partija Srbije osudila je podizanje optužnica protiv „heroja otpora naše zemlje i naroda agresiji NATO“, generala Pavkovića, Lazarevića, Đorđevića, Lukića, ocenjujući da je „ilegalni Tribunal iz Haga“ nastavak agresije protiv Srbije. (Saopštenje SPS-a, „Blic“, 22. 10. 2003)

„Niko ne može reći Hag na prvom mestu, Ustav na drugom, a što narod nema 'leba da jede nema veze. Prioritet nove vlasti je otvaranje novih radnih mesta i pokretanje privrede, a ne saradnja s Haškim sudom.“ (Velimir Ilić, „Internacional“, 27. 2. 2004)

28. 5. 2004.

(Priredila: Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo)

Andrej Nosov

Oni moraju u Hag

Kada mi neko spomene četvoricu generala optuženih pred Tribunalom u Hagu, odmah se naježim. Ne zato što mislim da bi suđenje pred sudom u Hagu značilo „izdaju nacionalnih interesa“, i svega što političari u Srbiji navode kao „relevantne“ razloge, već što se optuženi za ratne zločine slobodno šetaju Srbijom. Padaju mi na pamet reči jednog rezerviste, koji nije želeo da mi kaže ime i odred, ali se kleo u svoju kćer da želi „samo da sa nekim priča, jer ne može da spava“. Kaže da svakog jutra pred očima vidi sliku starca i starice koje su udavili u bunaru porodične kuće, u nekom selu nadomak Đakovice, da se seća leševa i uplakanih očiju dece koja odlaze u kolonama.

„Moja jedinica bila je deo rezervnog sastava Vojske Jugoslavije. Nismo znali koga ubijamo. Samo smo isterivali i pljačkali. Bili smo negde oko Đakovice. Tokom bombardovanja bilo nam je naređeno da 'očistimo' sva sela oko same Đakovice. Noću bi frenkijevci i drugi specijalci, bez ijednog ispaljenog metka, čistili sela. Nemoj me pitati kako, jer nisam video. Čuo sam da se 'radilo' žicama, sajlama, rukama. Nijedan metak nije ispaljen. Onda su paljena sela, kuće, štale. Ko zna koliko je ljudi izgorelo i pobijeno. Mi smo dolazili na kraju da one koji su ostali isteramo, ili da sa posebnim jedinicama policije pokupimo šta je ostalo. Bilo je mnogo pijanih, drogiranih i ne znam šta se dešavalo sa tim ljudima. O svemu je bio obavešten pretpostavljeni. Ne smem da kažem ko, plašim se. Dolazio bi sa sastanaka nekakvog štaba, bio je rat, postojala je komanda.“

Ovaj rezervista ne sme da govori. Plaši se za svoju porodicu. U Srbiji ima takvih ljudi, koji bi sigurno progovorili iz istih razloga. Ali nažalost, većina njih misli da su radili pravu stvar, da su branili otadžbinu. A zašto bi oni mislili drugačije kada tako govore i generali optuženi pred Tribunalom? A i država svojim ponašanjem pokazuje da misli isto (Zakon o pomoći haškim optuženicima, deveta rupa, muka u stomaku i slično).

I dok generali čekaju hapšenje, Nebojša Pavković kaže da nema razloga da se preda, i da je samo branio otadžbinu od terorista. („Ne postoji nijedan razlog zbog čega bih ja tamo trebalo da odem, niti general Lazarević, zato

što znam šta smo radili“, Pavković, „Klopka“, 21. april 2004). Vladimir Lazarević kaže isto. Sreten Lukić je bio na izbornoj listi i brani svoju čast i poštenje – ćutanjem. Za njega bivši ministar policije Dušan Mihajlović i partijski kolega reče u predizbornoj kampanji da će „narod pokazati da li je Lukić za Hag ili Skupštinu“. Nije ušao u Skupštinu, mada nisam siguran da je „narod“ za izručivanje generala. Vlastimir Đorđević je „na vreme“ nestao u pravcu majčice Rusije. Verovatno i on kao Pavković zna „šta smo radili“.

Ali Srbija će ih isporučiti, kako nam je objasnio ministar pravde Zoran Stojković, tek pošto se steknu uslovi, to jest kad se oformi Savet za saradnju sa Hagom. I dok čekamo da se u našoj zemlji „steknu uslovi“ da uhapse vojne i policijske starešine optužene za najteže zločine protiv civila, pitam se – kako nas nije sramota? Ja se stidim! Stidim se zbog svih žrtava. Stidim se svakog ispaljenog metka kupljenog od novca poreskih obveznika, stidim se zbog svake suze i bola nanetog našim doskorašnjim sugrađanima. I svakako bi jednom trebalo jasno da se kaže da se ne saraduje sa Tribunalom samo zato što se mora, ili zato što nam je to međunarodna obaveza, već zbog žrtava i njihovog dostojanstva.

„Da li ste vi i ovaj narod zaista ubeđeni da je spas ove Srbije u isporučivanju četvorice generala? Dobijanje pomoći od 20 ili 500 miliona eura“, upitao je novinarku Nebojša Pavković („Klopka“, 21. april 2004). Klasična zamena teza, jer je „spas Srbije“ u rasvetljavanju istine i kažnjavanju zločinaca, a ne u parama.

Generali moraju u Hag, pa neka tamo dokazuju šta su radili.

28. 5. 2004.

Nataša Kandić

Pismo Advokatskoj komori Srbije

Obraćam vam se povodom izjave predsednika Vlade Republike Srbije da je osnovni motiv za donošenje Zakona o pravima optuženih pred Haškim tribunalom i članovima njihovih porodica uspostavljanje pravila kojima bi se sprečili optuženi da se brane na način koji bi dovodio u pitanje državne interese.

U osnovi predsednikove ideje jeste da država, finansiranjem odbrane, utiče preko branioca na optuženog u izboru načina odbrane, odnosno da se optuženi preko branioca spreči u jednom načinu odbrane (priznanju) koji može biti i često jeste u njegovom najboljem interesu. To je, na primer, svakako slučaj uvek kada se nađe pod pritiskom neoborivih dokaza.

Ovde je reč o otvorenoj nameri države da (kroz „koordinaciju“) uspostavi kontrolu nad odbranom optuženih i to u „državnom interesu“. Očigledno je da interes optuženog i „interes države“ lako mogu doći u koliziju. Branilac koji bi pokušao da zadovolji oba interesa istovremeno, morao bi na kraju da žrtvuje jedan od njih. Država Srbija računa da bi to bio interes optuženog.

Vama je, naravno, jasno da branilac ne može i ne sme imati druge lojalnosti do one koju duguje zakonitim interesima svog klijenta. Država se ne sme ni na koji način uplitati u privilegovani odnos branioca sa njegovim klijentom, pa ni u ime „viših interesa“, jer se time narušava nužno poverenje koje mora vladati u ovom odnosu. Namera države da spreči priznanja optuženih, onda kada je to u njihovom najboljem interesu, narušava načelo nezavisnosti i samostalnosti advokature (član 1. Zakona o advokaturi), kao i obavezu čuvanja tajne (član 15. Zakona o advokaturi) onoga što braniocu saopšti njegov branjenik (kako namerava da se brani).

U postupku pred Međunarodnim sudom pravde država može ostvarivati svoje interese i tako što će osporavati pojedina priznanja optuženih, ali ih ne može i ne sme sprečavati da koriste priznanje kao način odbrane po svom slobodnom izboru pred Haškim tribunalom.

28. 5. 2004.

Nataša Kandić

Teške optužbe svedoka

Jedna od najtežih optužbi na račun generala jeste prisilno premeštanje i deportacija albanskog stanovništva iz 20 sela u opštini Đakovica i ubistvo velikog broja albanskih civila u selima Meja, Meja-Orize i Korenice 27. aprila 1999.

Prema optužnici Haškog tribunala, svaki od četvorice generala, Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević, Sreten Lukić i Vlastimir Đorđević, individualno je odgovoran za deportacije, prisilno premeštanje, ubistva i progon albanskog stanovništva.

Optužnicom se ne terete da je ijedan od njih lično fizički počinio bilo koji od zločina za koje se optužuju. „Počiniti” se u optužnici odnosi na njihovo učešće u zajedničkom zločinačkom poduhvatu, kao i na učešće S. Miloševića, M. Milutinovića, N. Šainovića, D. Ojdanića i drugih lica, u svojstvu saizvršilaca.

Oni snose individualnu krivičnu odgovornost, jer je svaki od optuženih i drugih učesnika u zajedničkom zločinačkom poduhvatu imao nameru i stanje svesti potrebno za činjenje pomenutih zločina. Prema optužnici, oni snose individualnu krivičnu odgovornost za radnje činjenja i nečinjenja svojih podređenih, u koje spadaju pripadnici VJ, MUP-a, Teritorijalne odbrane, Civilne zaštite i druge oružane grupe.

Jedna od najtežih optužbi na njihov račun jeste prisilno premeštanje i deportacija albanskog stanovništva iz 20 sela u opštini Đakovica i ubistvo velikog broja albanskih civila u selu Meja, Meja-Orize i Korenice 27. aprila 1999. Prema podacima FHP-a, toga dana VJ, MUP i paravojne jedinice proterale su u Albaniju više od 15.000 Albanaca iz doline Caragoj i u tri odvojene prilike ubile preko 300 albanskih civila. Tačno 45 svedoka žrtava događaja u selima Meja i Korenice, koje je FHP intervjuisao u drugoj polovini 1999. i tokom 2000, naveli su imena preko 150 rođaka i komšija koje su poslednji put videli 27. aprila 1999, kada su ih srpske snage izdvojile iz konvoja usmerenog prema Albaniji.

Lična dokumenta dvadesetak muškaraca, koji su izdvojeni u prisustvu svedoka FHP-a, nađena su u masovnim grobnicama u Batajnici 2001. Nakon identifikacije ostataka, putem DNK analize, srpske vlasti predale su UNMIK-u tela žrtava tokom 2003. i 2004, među kojima je bilo preko 100 tela žrtava koje su svedoci FHP-a poslednji put videli 27. aprila 1999.

Svedoci pred Haškim tribunalom, na suđenju Miloševiću, Merfidete Selmani, Beće Bećaj, Martin Pniši i Merita Dedaj, osim što su opisali kako su proterani iz svojih kuća, svedočili su o odvajanju rođaka i drugih muškaraca iz konvoja na putu prema Albaniji, navodeći njihova imena. Ostaci preko 50 žrtava, čija su imena ovi svedoci izgovorili pred sudom, nađeni su u Batajnici i predati porodicama.

Merfidete Selmani, koja je u vreme događaja imala 15 godina, svedočila je da su u Korenice pripadnici vojske i policije ušli izjutra 27. aprila, naređujući im da idu u Albaniju putem preko Meja. Kada je sa porodicom u konvoju stigla u Meje oko podne, policija ih je zaustavila na kontrolnom punktu kod Hasanaj Polja i počela da odvaja muškarce. Sa traktora na kojem se vozila Merfidete i sa traktora ispred policija je izdvojila 15 muškaraca, među kojima i njenog oca Zenuna i brata Špenda. Među izdvojenima koje je ona videla bili su: Ali Selmani, Bećir Selmanaj, Ujkan Selmani, Jonuz Selmani, Burim Selmani, Šerif Selmani, Zeme Selmani, Baki Selmani, Nedžad Selmani, Avdi Hadžiju, Nijazi Rama i Zenun Rama. Ona je videla kako su oteti muškarci naterani da trče prema livadi i da su tu morali da čučnu. A na livadi je već bilo oko 80 muškaraca.

Posle rata, u junu 1999, kada se vratila na Kosovo, došla je na mesto otmice i zatekla je telo Šerifa Selmanija i još pet tela koja nije mogla da identifikuje. Prilikom ekshumacija masovnih grobnica u Srbiji 2001, na lokaciji Batajnica 2, nađena su tela petorice muškaraca koje je Merfidete videla poslednji put kada ih je policija izdvojila iz kolone, na kontrolnom punktu pored Hasanaj Polja: Bećira Selmanaja, Zeme Selmanija, Ujkana Selmanija, Jonuza Selmanija i Zenuna Rame.

Merita Dedaj (16) iz Guske svedočila je o ubistvu devetorice rođaka u Korenicama, gde su bili smešteni nakon što su ih srpske snage proterale iz njihovog sela u martu 1999:

„Došli su vojnici i prisilili nas da napustimo kuću. Prvo su pretukli Bekima, Markajevog sina, a onda su nam, vičući i gurajući nas puškama, uzeli sve dragocenosti. Videla sam kako moj otac daje novac, prsten i sve drugo što je imao u džepu. Kundacima su pretukli mog strica Paška Dedaja. Odvojili su nas od muškaraca. Žene i decu su isterali iz kuće. Morali smo da podignemo tri prsta i da vičemo „Srbija, Srbija“. Na izlasku okrenula sam glavu i videla sam oca Marka, strica Paška, mog 16-godišnjeg rođaka Lintona, Prenda Markaja, dvojicu njegovih sinova, Bekima i Petrita, i Skendera Pjetrija. Svi su stajali postrojeni ispred kuće. Nisam bila ni 20 metara od kuće, kada sam začula pucnje. Okrenula sam se i videla sam kako muškarci leže na zemlji.”

Nakon povratka iz izbeglištva, krajem juna 1999, seljani su u Korenicama našli 40 praznih pojedinačnih grobova. Pored grobova nađeni su komadi odeće i nekoliko delova tela. Telo njenog oca Marka Dedaja nađeno je u masovnoj grobnici Batajnica 2.

Na suđenju Miloševiću svedočio je bivši oficir VJ kapetan Nik Peraj, koji je dezertirao nekoliko dana pre povlačenja srpske policije i vojske sa Kosova. On je optužio generala V. Lazarevića za rukovođenje operacijom proterivanja Albanaca iz doline Caragoj i brojne druge oficire vojske i policije za učesće u etničkom čišćenju i masovnom ubistvu Albanaca, 27. aprila 1999.

Prema njegovom svedočenju, neposredno posle ubistva inspektora Milutina Praščevića u Đakovici je održan sastanak komandanata VJ, MUP-a i Teritorijalne odbrane, na kojem je pukovnik Momir Stojanović, u to vreme komandant Vojne bezbednosti Prištinskog korpusa, izdao naredbu za operaciju Caragoj i eliminisanje najmanje 100 Albanaca u znak osвете za ubistvo inspektora Praščevića. Inspektor Praščević je ubijen 20. aprila 1999. u selu Meje u zasedi OVK. S njim su ubijena još četiri policajca.

Za neposredno sprovođenje plana pukovnik Stojanović zadužio je komandanta Teritorijalne odbrane Nikolu Mićunovića i pukovnika MUP Kovačevića. Tom sastanku su, prema rečima svedoka Peraja, prisustvovali još i Sreto Camović, načelnik DB u Đakovici, gradonačelnik Đakovice Momčilo Stojanović, kapetan VJ Sergej Perović, načelnik Vojne bezbednosti 63. padobranske brigade iz Niša i još nekoliko komandanata policijskih i paravojnih jedinica, čijih se imena ne seća.

Prema podacima koje je izneo Peraj, tom operacijom su iz Đakovice rukovodili general Lazarević i potpukovnik Goran Jeftović. On je pred sudom izneo podatak da su general Lazarević i potpukovnici Jeftović i Novica Stanković nedelju dana nakon masakra u selima Korenice i Meje pohvaljeni za uspešno izvedenu operaciju.

Iznete optužbe na račun generala toliko su strašne da je od toga strašnija samo sramna priča o „srpskim herojima“ koji su na Kosovu branili državu Srbiju i srpski narod.

1. 6. 2004.

Jovan Nicić

Brutalna primena sile

Iako suđenje trojici oficira JNA pred Haškim tribunalom za zločine protiv čovečnosti nije počelo, o zločinima nad hrvatskim civilima i ranjenicima na Ovčari pored Vukovara 20. novembra 1991, o umešanosti i odgovornosti Miroslava Radića, Mileta Mrkšića i Veselina Šljivančanina svedočilo je nekoliko svedoka na suđenju Slobodanu Miloševiću.

Prema navodima optužnice, oko tri stotine Hrvata i drugih nesrba iz vukovarske bolnice odvedeno je autobusima JNA 20. novembra 1991. godine na poljoprivredno dobro Ovčara; prilikom izlaska iz autobusa naterani su da trče kroz špalir pripadnika JNA, TO, dobrovoljačkih i paravojnih jedinica. A oni su ih tukli.

Posle uvođenja zatočenika u hangar, vojnici, teritorijalci, policajci i pripadnici dobrovoljačkih jedinica podelili su ih u grupe od deset do dvadeset osoba i vodili ih na polje Grabovo, gde su ih streljali. Tog dana srpske snage streljale su 264 Hrvata, civila i ranjenika iz bolnice u Vukovaru. Leševe žrtava buldožerom su zakopale u jamu na istoj lokaciji.

U optužnici se navodi da su Mrkšić, Radić i Šljivančanin zajedno sa Miroljubom Vujovićem i Stankom Vujanovićem i drugim licima bili učesnici udruženog zločinačkog poduhvata čiji je cilj bio progon Hrvata i drugih nesrba nakon pada Vukovara. Za Miroljuba Vujovića i Stanka Vujanovića navodi se da su imali komandu nad srpskim snagama koje su odgovorne za zlostavljanje i lišavanje života nesrba na Ovčari. Sa druge strane, Mrkšić, Radić i Šljivančanin imali su efektivnu kontrolu nad snagama koje su počinile ovaj zločin, a kada je zločin izvršen, preduzeli su mere da to prikriju i zataje. Pored toga, Veselina Šljivančanina optužnica tereti da je bio lično prisutan na Ovčari tokom izvršenja zločina.

Svedok C-006 je 2. jula 2003. godine izneo da se nalazio u kasarni JNA kada su Hrvati iz bolnice dovezeni u pratnji majora Šljivančanina i pripadnika Teritorijalne odbrane. On je prepoznao Stanka Vujanovića i Miroljuba Vujovića. Čim su stigli, započela je žučna rasprava između njih dvojice i oficira JNA. Posle izvesnog vremena autobusi sa hrvatskim zatočenicima, u pratnji dva

do tri vojna vozila, odvedeni su prema Ovčari. Svedok se takođe uputio tamo i pred hangarom video nekoliko oficira JNA, a među njima i majora Šljivančanina. Video je hrpu kofera i ličnih predmeta, među kojima su bila i lična dokumenta. U tom prvom trenutku svedok je u hangaru video nekoliko zatočenika, a na jednom kraju hangara dvadesetak ljudi za koje mu je rečeno da su obučeni kriminalci. Istog dana svedok je po drugi put došao na Ovčaru i video Miroljuba Vujovića i Stanka Vujanovića, koji su po njegovom mišljenju bili zaduženi da kontrolišu situaciju. Pripadnike JNA je video ispred hangara. Svedok nije video šta se događalo kasnije, jer se vratio u Vukovar, ali prema njegovim rečima svi su u Vukovaru za tri dana saznali da su na Ovčari streljani Hrvati iz bolnice.

Drugi svedok, C-1171, bio je u grupi zatvorenika koja je vojnim kamionom sa ciradom povedena na streljanje. U svedočenju, 12. jula 2003. godine, naveo je da je u hangaru na Ovčari bilo između 200 i 300 ljudi. Video je vojnika u urednoj maskirnoj uniformi kako pravi spisak zatvorenika. Unutar hangara je video pripadnika JNA, koji je koristio pištaljku i usmeravao aktivnosti vojnika, i druga uniformisana i lica u civilu, kako ispituju i tuku jednog po jednog zatočenika, koristeći kundake pušaka, bejzbol palice i drvene šipke. Nakon što je pao mrak, započeto je sa izvođenjem grupa od 10 do 15 zatočenika. Svedok je izveden u četvrtoj ili petoj grupi, sa otprilike 10 do 15 ljudi. Vojnici koji su ih sprovodili do kamiona rekli su im da ih prebacuju u drugi hangar. Na putu prema Grabovu svedok je iskočio iz kamiona i pobegao. Ostali su streljani.

Emil Čakalić se spasao zahvaljujući pripadniku TO Stevi Zoriću. On ga je izvukao iz hangara i odveo u zgradu „Modateksa“, gde su takođe bili zatvoreni i mučeni Hrvati. Prilikom svedočenja 16. jula 2003. godine Čakalić je rekao da je zarobljenike na Ovčari sačekao jedan kapetan JNA, koji im je oduzeo svu ličnu imovinu. Posle toga morali su da prođu kroz špalir vojnika, koji su ih tukli. U hangaru se prebijanje nastavilo i intenziviralo. Svedoka su tukli drvenom štakom i ozbiljno mu povredili kičmu, dok su dvojicu zatočenika pretukli na smrt. U hangaru se, po rečima ovog svedoka, pojavio i jedan krupan čovek, koga su zvali major Milan Lukić. On je želeo da upotrebi električnu palicu protiv zatočenika, ali ga je neko od pripadnika srpskih snaga upozorio da to ne radi pošto ima previše svedoka. Prema rečima svedoka, jedan pukovnik i dva potpukovnika JNA zapisali su njegove lične podatke. Takođe, svedok je od lokalnih Srba na Ovčari video Slavka Dokmanovića, Milana Buli-

ća, Dadu Dukića, Bogdana Kuzmića i Stevana Miščevića, kako tuku zarobljenike, dok su Kuzmić i Bulić jednog zarobljenika pretukli na smrt.

C-007, koji je ranije svedočio na suđenju pokojnom Slavku Dokmanoviću, o Ovčari je ponovo svedočio na suđenju Slobodanu Miloševiću 11. septembra 2003. godine. On je kao pripadnik Gardijske brigade JNA, a potom pripadnik TO Vukovar, izneo da je TO bila pod komandom Gardijske brigade JNA, odnosno komandanta Mrkšića, ali da je imala diskreciono pravo kako da izvodi zadatke. Svedok je 20. novembra 1991. godine saznao da su Vujanovići ljudi iz TO Vukovara oteli grupu „ustaša“ od vojnika JNA i odveli ih na Ovčaru. Svedok je otišao na Ovčaru gde je video autobuse pune ljudi, koji su bili parkirani blizu hangara. Ispred su radili kombajni, kako bi pravili buku i kako se ne bi čuli pucnji u hangaru. Video je i nekoliko lokalnih Srba, a među njima Miroljuba Vujovića, njegovog zamenika Đankovića, Štuku i nekoliko pripadnika TO. U jednom trenutku svedok je zapazio visokog oficira JNA, verovatno pukovnika, koji je pokušao da ubedi pripadnike TO da ne tuku zatvorenike, ali su ovi to odbili. Oficir je potom otišao i nakon toga nije bilo nikakve intervencije JNA. Po rečima svedoka, na Ovčari je bio glavni Miroljub Vujović, komandant TO u Vukovaru. Unutar hangara zatvorenici su odvajani u male grupe od po deset ljudi i odvođeni na streljanje. U jednom trenutku vojnicima je nestalo municije. Miroljub Vujović je rekao svima da ide da od JNA uzme još municije. Pogubljenja su trajala do iza ponoći. Svedok je na kraju istakao da ne zna koliko je zarobljenika ubijeno na Ovčari, ali da je čuo da je bilo 372 zatvorenika.

Haški tribunal će utvrđivati individualnu odgovornost Radića, Mrkšića i Šljivančanina, dok su se nalazili na poziciji nadređene vlasti. S druge strane, Veće za ratne zločine u Beogradu, koje sudi bivšim pripadnicima TO u Vukovaru za zločine na Ovčari, sasvim izvesno, pružiće i relevantne dokaze o odgovornosti haških optuženika Mrkšića, Radića i Šljivančanina u učešću i prikrivanju zločina na Ovčari. Zato je ovo suđenje pokazatelj spremnosti domaćeg pravosuđa da prestane da štiti institucije bivšeg režima, uključujući i oficire bivše JNA.

4. 6. 2004.

Dragoljub Todorović

Sud štiti najodgovornije

Pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, 9. marta 2004. g. počelo je suđenje šestorici optuženih za zločin počinjen 20. novembra 1991. godine na poljoprivrednom dobru Ovčara u Vukovaru, kada su ubijena 192 građanina hrvatske nacionalnosti.

U analizi ovog sudskog procesa već na samom njegovom početku uočavaju se izvesne specifičnosti i karakteristike koje mogu biti relevantne za njegov dalji tok:

1. Ovo je prvo suđenje za ratni zločin pred specijalnim sudom – Većem za ratne zločine. Ostala suđenja za ratne zločine u Srbiji i Crnoj Gori održana su i završena pred redovnim sudovima. Za razliku od redovnih sudova, sudsko veće specijalnog suda sastavljeno je od trojice sudija profesionalaca. U dosadašnjem toku postupka nije zapaženo njihovo aktivnije učešće – nisu postavljali pitanja, nisu sugerisali predsedniku veća ni na koju okolnost vezanu za vođenje pretresa, niti ih je on konsultovao u vezi sa bilo čim što se tiče suđenja. U odnosu na suđenja pred redovnim sudovima velika prednost specijalnog suda jeste to što se svi iskazi i sva dešavanja u sudnici snimaju (zvučno) i kasnije sastavljaju pisani transkripti audio snimaka. Na taj način suđenje se brže odvija, a sve što se događa u sudnici verodostojnije je, autentičnije i preciznije zabeleženo.

2. Do sada je održano pet glavnih pretresa, od kojih su na prva tri ispitani svi okrivljeni, a u nastavku je otvoren dokazni postupak i na dva pretresa ispitano 15 svedoka, koji uglavnom drže stranu okrivljenima. Jedan svedok je čak izjavio da bi umesto što sede na optuženičkoj klupi optuženi zasluženo trebalo da dobiju ulice i trgove u našim gradovima sa svojim imenom. Bez obzira na pristrasnost, svedoci su ipak potvrdili da je u hangarima na Ovčari nakon završetka ratnih operacija bilo zatvorenih ljudi. Iako svedoci tvrde da nisu videli streljanje, skoro svi kažu da su čuli za streljanja na Ovčari i niko tu činjenicu ne negira. Neki svedoci su potvrdili da su ulazili u hangare i da su u njima videli ljude u civilnim odelima, a neke sa zavojima na glavi i drugim delovima tela.

3. Tužilac je optuženima stavio na teret krivično delo ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, iako za takvu kvalifikaciju u spisima ne postoje validni dokazi. Nema nijednog dokaza o tome gde su, kada i pod kojim uslovima zarobljeni pripadnici bilo koje hrvatske oružane formacije. Naprotiv, postoje brojni dokazi da su u hangarima na Ovčari bili zatvoreni civili, ljudi izašli iz podruma i drugih skloništa nakon okončanja oružanih sukoba, ranjenici sa zavojima i drugim vidljivim tragovima povređivanja. Bez obzira što je i za ratni zločin protiv civilnog stanovništva i za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika predviđena ista kazna, tu ipak postoji bitna razlika, pogotovu što je rat u Vukovaru vodila tadašnja država Jugoslavija i njena vojska, JNA. Tužilac ovakvom optužbom želi da zaštiti regularne jedinice od vrlo neprijatne činjenice da su ubijali civile. Tužioci su se i na suđenjima za ratni zločin pred redovnim sudovima maksimalno trudili da zaštite pripadnike regularnih vojnih jedinica iza kojih je stajala država, pa se ta praksa nastavila i na ovom procesu.

4. Iz spisa predmeta, kao i na osnovu dosadašnjeg toka suđenja nesumnjivo i bez ikakve dileme proizlazi da su Teritorijalna odbrana Vukovara i sve druge vojne formacije na vukovarskom ratištu bile potčinjene JNA. Direktno se i to u više iskaza svedoka apostrofiraju oficiri JNA Radić, Šljivančanin i Mrkšić kao starešine koji su odlučivali o svemu i izdavali sva relevantna naređenja. U vezi sa iznetim pokazuju se kao potpuno neosnovane izjave nekih naših političara, uključujući bivšeg ministra policije Dušana Mihajlovića, da se podizanjem optužnice pred Većem za ratne zločine protiv optuženih za zločine na Ovčari isključuje odgovornost Radića, Šljivančanina i Mrkšića. Naprotiv, njihove odgovornosti su paralelne i jedna drugu ne isključuju.

5. U toku suđenja zapažen je jedan detalj koji ostavlja vrlo neprijatan utisak, pogotovu kada se sada, nakon 13 godina, rat u Vukovaru sagleda u svim aspektima. Naime, radi se o tome da svedoci, a vrlo često i predsednik sudskog veća, okončanje ratnih operacija karakterišu kao „oslobođenje Vukovara“. To deluje vrlo mučno na prisutnu rodbinu ubijenih, na njihove punomoćnike i sve koji znaju kontekst i pravu istinu o ratu u Vukovaru.

6. Na kraju treba napomenuti da suđenju prisustvuje izvestan broj rodbine ubijenih, koji su, budući pravno neobrazovani, a i pošto ne poznaju sudski spis, prilično razočarani tokom suđenja. Međutim, za poznavaoce predme-

ta i advokate – punomoćnike oštećenih suđenje se za sada odvija povoljno. Imajući u vidu iskaze u istražnom postupku svedoka koji će tek biti saslušani na glavnom pretresu, nema razloga za sumnju i zabrinutost u pogledu ishoda ovog procesa sa tačke gledišta punomoćnika oštećenih.

4. 6. 2004.

Milanka Šaponja-Hadžić

Izbatinaj, ubij, zabeleži

I domaći i međunarodni zvaničnici ne propuštaju priliku da istaknu da je suđenje za zločin u Ovčari „test case“ koji treba da pokaže koliko su se međunarodni standardi, koje su učili sudije, tužioci i istražitelji tokom protekle tri godine, „primili“ u srbijanskom pravosuđu. Ako je suditi prema tome što sudije tokom pretresa govore da je Vukovar „oslobođen“, a u neformalnim razgovorima gotovo sve sudije kosovske Albance nazivaju „Šiptarima“ (u sudnicama se uzdržavaju), u njihovim glavama je, izgleda, još uvek neprikosnoven jedino Slobodan Milošević.

„U drugim patriotskim zemljama po njima bi se nazivale ulice, a Srbija im sudi“, rekao je svedok Goran Valjarević u Beogradu, na suđenju šestorici vukovarskih Srba optuženih za masakr 200 Hrvata 1991. na Ovčari. On je samo jedan od 14 svedoka saslušanih u dva dana suđenja. U vreme inkriminisanog događaja ratovao je pod komandom Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina, sada udobno smeštenih u ćelijama Haškog tribunala.

Valjarević je tri puta u sudnici Specijalnog suda za ratne zločine rekao da mu je „čast što poznaje“ šestoricu optuženih – Miroljuba Vujovića, Stanka Vujanovića, Jovicu Perića, Ivana Atanasijevića, Predraga Madžarca i Milana Vojnovića.

Prema podacima hrvatskih vlasti, Ovčara je jedna od najvećih masovnih grobnica u Hrvatskoj, sa oko 200 tela, od ukupno pet hiljada koliko se procenjuje da je stradalo samo u Podunavlju, tokom druge polovine 1991. godine.

Farma Ovčara udaljena je od Vukovara samo pet kilometara. Od hangara Ovčare „napravljen je koncentracioni logor, jer su ti hangari ograđeni sa svih strana i lako se čuvaju“. Ovčara je otvorena početkom oktobra 1991, i kroz nju je prošlo 3.000–4.000 zatočenika, ostalo je zabeleženo u dokumentaciji Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora. Svedoci su potvrdili da su tu počinjeni razni zločini, jer su na nekoliko kilometara u blizini srpska sela i „svi uniformirani agresori su došli na Ovčaru da se namire za svoja stradanja u agresiji na Republiku Hrvatsku. Razulareni, pijani uniformi-

rani pripadnici TO, JNA, četnici, šešeljevci, arkanovci i dr. činili su strahote, prelaćujući, masakrirajući i na kraju odvođenjem na streljanja.“

„U ovom koncentracijskom logoru ubijeno je 200 zatočenika i nestala je 61 osoba. Ne zna se kakva su bila ispitivanja, jer ko je odveden, nije se vratio. Ili je ubijen ili se vodi kao nestao. Dok su u hangare dolazile uniformisane osobe s bejzbol palicama, motkama, lancima, kundacima, i non-stop udarali zatočenike, među njima je bio gradonačelnik Vukovara Slavko Dokmanović, koji nije prezao da batinama nagradi svoje sugrađane“, navodi se u dokumentaciji udruženja logoraša.

Ovčara je zatvorena 25. decembra, a ubijeno je 200 uglavnom ranjenika, dovezenih iz vukovarske bolnice. Ostatak zatočenika je odveden u Sremsku Mitrovicu, a deo njih u kasarne koje su pretvorene u srpske logore Stajić, Begejci i dr. O njima se u Srbiji glasno ćutalo.

„Iz autobusa sam ugledao nešto što sam ranije video samo na filmovima – zgradu-salaš, ograđenu žicom, sa psima, nemačkim ovčarima. Došli smo u Begejce, a da nismo ni znali da su to Begejci“, rekao je u emisiji Radija B92 „Logor Begejci“ jedan preživeli, kada je posle 12 godina ponovo došao na to mesto. „Sada je sve srušeno, ostali su samo temelji. Očito je neko znao šta je tu radio, pa je želio da spali sve tragove. Tu je bila štala u kojoj smo bili smješteni, nas 680 i nešto zarobljenih, a nazivana je ‘stacionarom’. Tu su mnogima od nas polomljene kosti.“

Drugi logoraš priča da je za prva četiri dana umrlo sedam ljudi od batina. „Uveče legnemo da spavamo jedni pokraj drugih, glave nam se dodiruju. Međutim, ujutro kad se treba dignuti, čovjek do tebe se ne diže. Dođe vojnik, drma ga... ništa. Onda dođu, odnesu ga mrtvog. Meni je bilo lakše kad su mene udarali, nego kad drugog batinaju. Ti krici i to čekanje na batine teži su nego same batine.“

„Nisam ništa kriva. Rekli su da sam bombu bacila na vojnika. Gdje ću ja to, žena nepismena. Neću im priznati, udrite me sad odma’, ali to ja neću priznati“, kaže starija žena.

Odmah posle prekida rata, hrvatske vladine i nevladine organizacije počele su da istražuju zločin u Ovčari. U arhivu Gradskog poglavarstva u Vukovaru

ostalo je zabeleženo svedočenje E. E. od 16. maja 1992. godine. On kaže da su zarobljenici oko 14.30 sati autobusima odvoženi u pravcu ekonomije Ovčara. U koloni je bilo pet ili šest autobusa.

„Iz moga autobusa su četnici u maskirnim uniformama izveli Jakova Šimunića i osobu koja se preziva Adžaga“, kaže svedok. „Dolaskom pred neki hangar na Ovčari, morali smo izaći. Od autobusa do ulaska u hangar bili su postrojeni četnici i rezervisti JNA u dvored, kroz koji smo morali proći. Pro-laskom kroz taj dvored sve su nas tukli. U hangaru dočekuje nas druga grupa četnika koja nas batina palicama, pendrecima, kundacima pušaka, te štakam, medicinskim pomagalicama. U hangaru sam prepoznao neke domaće Srbe, koji su aktivno sudjelovali u premlaćivanju civila, i to: Bulić Miloša zvanog Bulidža, osobu po imenu Đuro (po zanimanju ribar). Također je premlaćivao zarobljene, kao i osoba prezimenom Guja (majka mu se zove Marijana i radila je kod sudije za prekršaje općine Vukovar).

Vidio sam kako Dokmanović, gradonačelnik Vukovara, pri prolazu kroz hangar udara nogama i rukama svakoga koga je mogao dohvatiti. Bio je izbežumljen i nije birao koga će i kako udariti. Istovremeno sam vidio grupu od pet-šest osoba odjevenih u maskirne i SMB uniforme JNA kako tuku Samardžić Damjana zvanog Veliki Bojler. Oni su mu skakali nogama po grudnom košu dok je ležao na podu, udarali njegovom glavom po betonskom podu. Nakon dvadesetak minuta fizičkog zlostavljanja Samardžićevo tijelo je ostalo ležati na betonu. Netko mu je prišao i ustanovio da je uslijed zadobivenih batina preminuo.

Nakon što smo tu pretučeni, osobe iz dva autobusa rasporedili su na središnji dio hangara gdje se nalazila slama koja je tu bila svježe donesena. Dok sam tu stajao, čuo sam razgovor dvojice nepoznatih četnika, koji su se dogovarali kako će i nas pobiti 'kao i onih 300 ustaša sinoć'.

Dok sam tu stajao prilazi mi Zorić Stevan, odjeven u SMB uniformu, pita me da li ga poznajem. Neće me ubiti jer sam ja njemu nekada učinio uslugu oko nekih papira koje je trebao dobiti iz općine. Tada su poneki Srbi garantirali za pojedine zarobljene Hrvate, koji su nakon toga izdvojeni, Miloš Ljubičić garantirao je za Stjepana Gunčevića, Berkofer Dragu i njegova sina izveo je sin dr Ivankovića, kao i Dudaš Vladu, Baumgertner Tomicu, Perkovića zvanog Perkan, te jednog mupovca iz Zagreba.

Izlaskom iz hangara, stajali smo na samom ulazu u isti. Tada je došao autobus pun četnika u pratnji nekog pukovnika, mislim da se preziva Mrkšić, te da je komandant oklopnih jedinica Novosadskog korpusa. Nama koji smo izvedeni upisana su imena, kao i imena osoba koje su za nas garantirale. Tada mi je prišao Latinović Boro, odjeven u SMB uniformu, te mi se pohvalio kako je on sam ubio sinoć 50 ustaša.

Pošto su četnici iz autobusa ušli u hangar, pukovnik ih raspoređuje u grupe od po 10, te zviždajkom daje znak za početak premlaćivanja. Kada se prva grupa umorila, on bi ponovo dao znak, te tada kreće druga grupa, te se fizički izživljava nad zarobljenicima. Iz hangara su se čuli strahovit jauci, krici i zapomaganje. Nakon batinanja upisuju imena svih zarobljenika“, kaže svdok.

„Jedna armija“

Vojska, policija, teritorijalci, dobrovoljci, „svi smo mi jedna armija. Ovaj rat je veliki ispit za Srbe. Ko položi ispit, taj je pobjednik. Dezerteri ne mogu da prođu nekažnjeni. Nijedan ustaša iz Vukovara ne sme da izađe živ“, ostale su zabeležene čuvene reči Vojislava Šešelja, lidera radikala, čiji naslednik ozbiljno konkuriše za prvog čoveka Srbije na predstojećim predsedničkim izborima sredinom juna.

Bio je to 12. novembar 1991. Osam dana kasnije, Vukovar je pao. U kući u Borovom Selu, u Novoj ulici 81, gde je bio smešten štab operacija za Vukovar, on se tog dana sreo sa oficirima JNA, koji su vodili operaciju. Za stolom do vrata sobe, blago odškrinutim, sjedio je Jovan Dulović, novinar „Politike ekspres“.

„Da li ste mogli čuti Šešelja?“, upitao ga je tužilac Dermot Grum prilikom svedočenja u Haškom tribunalu. „Da, vrlo jasno“, odgovorio je Dulović, da bi zatim ponovio ono što je današnji haški pitomac rekao. „Vojska se bori protiv pobunjenih Hrvata, vojska je pokazala da može da očisti svoje redove. Mi imamo jedinstvenu vojnu komandu u kojoj su stručnjaci, koji znaju šta rade.“ Takva, jedinstvena komanda, doći će do izražaja nekoliko dana kasnije. Bilo je 11.20 ujutro i pred vukovarskom bolnicom major Veselin Šljivančanin svađao se sa predstavnikom Međunarodnog Crvenog krsta.

„I, gospodine, ovde je rat i mi se trudimo da obezbedimo ovde svima vama bezbednost i mir, a vi nama ovde ističete probleme. Ako vam se ne sviđa, izvolite vratite se, idite tamo gde vam se sviđa. I sramota me je da se tako ponašate prema meni. Sve što ste tražili, ja sam vam sve dao.“

U isto vreme, tik iza njega, vojnici su izvodili bolesnike i ranjene iz bolnice i trpali ih u kamione. „U grupama su ih izvodili u kamione, ne mogu ni približno da kažem koliko ih je bilo, ali je bilo dosta“, svedočio je Dulović. Kada se u predvečerje vratio u kuću u Novoj ulici, tamo osim porodice vlasnika nije bilo nikoga. Sutra ujutro od jednog od srpskih dobrovoljaca prvi put je čuo za masakr na Ovčari. „Cvilili su i plakali i molili da ne budu ubijeni, jer oni nisu pucali ni na koga!“

4. 6. 2004.

(Autorka je novinar iz Beograda)

Dosije

Godine zatvora za godine smrti

Žuta osa

Suđenje Dušanu i Vojinu Vučkoviću, pripadnicima dobrovoljačke jedinice „Žute ose“ počelo je 22. novembra 1994. godine pred Okružnim sudom u Šapcu. Dušan Vučković je optužen za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (ubistvo 16 lica i ranjavanje 20 lica muslimanske nacionalnosti u Domu kulture u Čelopeku, opština Zvornik) i silovanje, dok je njegov brat Vojin optužen za lažno predstavljanje i nedozvoljeno posedovanje oružja. Sudsko veće Okružnog suda u Šapcu donelo je 8. jula 1996. godine presudu kojom je optužene oglasilo krivim i osudilo Dušana Vučkovića na kaznu zatvora od sedam godina, a Vojina Vučkovića na uslovnu osudu od godinu dana zatvora. Veće Vrhovnog suda Srbije je 8. oktobra 1998. godine preinačilo prvostepenu presudu Okružnog suda u Šapcu i optuženom Dušanu Vučkoviću utvrdilo jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 10 godina, dok je Vojinu Vučkoviću izreklo kaznu zatvora u trajanju od četiri meseca.

Štrpci

Suđenje Nebojši Ranisavljeviću za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (učesće u otmici i ubistvu 19 Muslimana i jednog Hrvata iz voza na pruzi Beograd – Bar) počelo je 4. maja 1998. godine pred sudskim većem Višeg suda u Bijelom Polju. Sudsko veće je 9. septembra 2002. godine izreklo presudu kojom je Nebojšu Ranisavljevića osudilo na 15 godina zatvora. Vrhovni sud Crne Gore je 2. aprila 2004. godine potvrdio tu presudu.

Penduh

Suđenje Ivanu Nikoliću, rezervisti Vojske Jugoslavije, za ubistvo dvoje albanskih civila u selu Penduh na Kosovu tokom aprila 1999. godine počelo je 13. septembra 1999. godine pred sudskim većem Okružnog suda u Prokuplju. Tokom suđenja tužilac je promenio kvalifikaciju krivičnog dela sa ubistva na ratni zločin protiv civilnog stanovništva, s obzirom na to da je delo izvršeno tokom oružanog sukoba na teritoriji Kosova. Sudsko veće je 8. jula 2002.

godine donelo presudu kojom je Ivana Nikolića osudilo na osam godina zatvora.

Sušica

Suđenje kapetanu Vojske Jugoslavije Dragiši Petroviću i rezervistima Nenadu Stamenkoviću i Tomici Joviću za ubistvo albanskog bračnog para u selu Gornja Sušica kod Prištine krajem marta 1999. godine, počelo je 1. novembra 2000. godine pred Vojnim sudom u Nišu. Veće tog suda je 20. decembra 2000. godine donelo presudu kojom je optužene oglasilo krivim i osudilo Petrovića na četiri godine i 10 meseci, a Stamenkovića i Jovića na četiri godine i šest meseci zatvora. Veće Vrhovnog vojnog suda preinačilo je u oktobru 2003. godine ovu presudu i osudilo Petrovića na devet godina, a Stamenkovića i Jovića na sedam godina zatvora.

Kušin

Suđenje oficirima Vojske Jugoslavije Zlatanu Mančiću, Radetu Radojeviću i dvojici vojnika VJ, Danilu Tešiću i Mišelu Seregiju, za ubistvo dva albanska civila u selu Kušnin u aprilu 1999. godine, počelo je 16. septembra 2002. godine pred većem Vojnog suda u Nišu. Tokom suđenja vojni tužilac je na osnovu instrukcije vrhovnog vojnog tužioca promenio kvalifikaciju krivičnog dela sa ubistva na ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Veće Vojnog suda je 11. oktobra 2002. godine donelo presudu kojom je Mančića osudilo na sedam, Radojevića na pet, Tešića na četiri i Seregija na tri godine zatvora. Veće Vrhovnog vojnog suda je 12. marta 2003. godine preinačilo ovu presudu i osudilo Mančića na 14 godina, Radojevića na devet godina, Tešića na sedam a Seregija na pet godina zatvora.

Orahovac

Suđenje Bobanu Petkoviću i Đorđu Simiću, rezervistima MUP-a Republike Srbije, za ubistvo troje albanskih civila u Orahovcu 9. maja 1999. godine vođeno je u dva navrata pred Okružnim sudom u Požarevcu. Nakon što je Vrhovni sud Srbije ukinuo presudu kojom je Petković osuđen na četiri godine i 10 meseci zatvora, a Simić na godinu dana zatvora, održano je novo suđenje na kome je tužilac promenio kvalifikaciju krivičnog dela sa ubistva

na ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Sudsko veće je 21. avgusta 2003. godine donelo presudu kojom je Petković osuđen na pet godina zatvora dok je Simić oslobođen optužbi.

Sjeverin

Suđenje Milanu Lukiću, Oliveru Krsmanoviću, Dragutinu Dragičeviću i Đorđu Ševiću za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (otmica i ubistvo 16 Muslimana iz Sjeverina) počelo je 20. januara 2003. godine pred Okružnim sudom u Beogradu. Sudsko veće je 29. septembra 2003. godine donelo presudu kojom je Milana Lukića, Olivera Krsmanovića i Dragutina Dragičevića osudilo na maksimalnu kaznu od 20 godina zatvora, dok je Đorđa Ševića osudio na 15 godina zatvora.

Podujevo

Suđenje Saši Cvjetanu i Dejanu Demiroviću za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (ubistvo 14 albanskih civila, žena i dece u Podujevu 28. marta 1999. godine) počelo je 9. oktobra 2002. godine pred sudskim većem Okružnog suda u Prokuplju. Vrhovni sud Srbije je 27. novembra 2002. godine doneo rešenje o delegiranju nadležnosti za vođenje ovog postupka Okružnom sudu u Beogradu, pred kojim je počelo novo suđenje 12. marta 2003. godine. Sudsko veće je 17. marta 2004. godine donelo presudu kojom je Saša Cvjetan proglašen krivim i osuđen na 20 godina zatvora.

(priredio Jovan Nicić, Fond za humanitarno pravo)

11. 6. 2004.

Dragoljub Todorović

Ima li zločina ako se dogodio

Zvaničnici i prethodne i sadašnje vlade, profesori Pravnog fakulteta, advokati, razni istraživači i analitičari, novinari koji prate i komentarišu rad Haškog tribunala, nacionalno orijentisani akademici, književnici, istoričari i mnogi drugi intelektualci traže da se našim državljanima koji su počinili zločine u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije sudi pred našim sudovima. Paradoksalno je, međutim, što niko od njih nikada nije izjavio da je bilo koji Srbin, bilo gde i bilo kada, počinio ratni zločin. Prosto se nameće logično pitanje: Kome onda da se sudi? Na to pitanje odgovor bi mogao da glasi – onima koji su optuženi pred Haškim tribunalom. Čim tim Karle del Ponte optuži nekog Srbina, iz Beograda se čuje horski zahtev da im se sudi kod nas.

U Srbiji nisu ispunjeni uslovi za suđenja za ratne zločine pre svega zbog političkih prilika sa izrazitim antihaškim usmerenjem. Pored toga nedostaju finansijska sredstva za zbrinjavanje zaštićenih svedoka, ne postoji adekvatna zakonska regulativa ni u materijalnom, ni u procesnom pravu, neophodna za suđenja optuženima za ratne zločine, nisu ispunjeni bezbednosni uslovi za dolazak i svedočenje na sudu oštećenih i svedoka iz drugih država nastalih raspadom Jugoslavije, a veoma je upitno i u kojoj meri su tužioci i sudije sposobni da stručno, nepristrasno i profesionalno postupaju u predmetima u kojima se sudi za ratne zločine.

Pored navedenih načelnih razloga zbog kojih ne postoje uslovi za suđenje za ratni zločin u Srbiji, postoji niz konkretnih, pojedinačnih i specifičnih razloga koji su se iskristalisali tokom tri do sada najznačajnija procesa optuženima za ratne zločine, koji su održani pred našim sudovima. Analizom tih razloga, njihovim upoređivanjem, posmatranjem istih u kontekstu političkih prilika kada su se zločini dogodili, zatim međunarodnog položaja naše zemlje u vreme održavanja suđenja, mogu se izvesti vrlo pouzdani zaključci koji predstavljaju zajedničku karakteristiku sva tri sudska procesa. Reč je o suđenju u Bijelom Polju za otmicu i ubistvo civila – putnika muslimanske nacionalnosti iz voza u stanici Štrpci, suđenju u Beogradu za otmicu i ubistvo civila – putnika muslimanske nacionalnosti iz autobusa koji je saobraćao na liniji Sjeverin – Užice, i suđenju za streljanje civila – žena, dece i staraca albanske naci-

onalnosti u Podujevu. Zajedničke karakteristike tih suđenja mogu se formulirati na sledeći način:

1. Državni tužilac optužio je samo pojedine direktne izvršioce zločina iako su poznata imena svih koji su učestvovali u zločinima.

2. U optužnicama (Štrpci i Sjeverin) izvršioци zločina tretiraju se po pravilu kao izolovane, ad hoc formirane, grupe koje nemaju nikakve veze sa regularnim policijskim i vojnim formacijama i koji isteruju neku svoju pravdu, osvetu i pljačku, iako postoje brojni, izuzetno pouzdani i validni dokazi da su svi zločinci bili pripadnici oficijelnih vojnih i policijskih jedinica. Za Milana Lukića i njegovu družinu, koji su počinili zločine u Štrpcima i Sjeverinu, postoje čak i pisane potvrde da su bili pripadnici Višegradske brigade koja se nalazila u sastavu Vojske Republike Srpske, a državni tužilac je do kraja ostao pri stavu da je reč o naoružanoj grupi ljudi paravojnog karaktera.

3. Vrlo je upadljivo uporno nastojanje i čvrst stav tužioca u sva tri procesa da izbegne činjenice koje ukazuju na povezanost zvaničnih organa Srbije i Jugoslavije i njihove vojske i policije sa zločinima. Primera radi, za slučaj Štrpci postoji potpuno autentična i u svakom pogledu validna dokumentacija železnice da su sve državne, vojne, policijske i železničke strukture u Srbiji i Jugoslaviji mesec dana unapred znale da će se dogoditi otmica u Štrpcima i da ništa nisu preduzele. Važan podatak o povezanosti vojske Republike Srpske i Jugoslavije značajan i za Štrpce i za Sjeverin jeste taj da su komandanti Višegradske, Goraždanske i Ruđanske brigade bili oficiri JNA i da su na te komande postavljani odlukom Generalštaba JNA, a da su posle Dejtonskog sporazuma odlukom istog organa vraćeni na dužnosti u Vojsku Jugoslavije, u njene garnizone u Novom Sadu, Subotici i Požarevcu. U procesu za zločin u Podujevu dugo je trebalo da se utvrdi da su zločinci iz jedinice „Škorpioni“ u stvari rezervni sastav elitne srpske policijske formacije – Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ). U istom predmetu tužilac je izbegao da pouzdano utvrdi ko je komandovao SAJ u vreme izvršenja zločina, pošto je komandant SAJ-a pukovnik Trajković pre zločina bio ranjen.

4. U sva tri procesa tokom suđenja došlo se do nepobitnih dokaza da su u zločinima pored optuženih učestvovala i druga lica, a tužilac protiv njih nije pokrenuo krivični postupak iako su i formalno podnete krivične prijave od strane punomoćnika oštećenih, protiv tačno određenih ljudi sa preciznim

opisom radnje izvršenja i dokazima iz kojih proizlazi osnovana sumnja da su izvršili krivična dela. Nema nikakvog opravdanja za ovakav stav tužioca i očigledno je da on neće da novim optuženjima širi priču o zločinima, već da je svede na najmanju moguću meru.

5. Tužilac je odbijao i svaku pomisao da se na suđenjima povodom zločina u Štrpcima, Sjeverinu i Podujevu izvode bilo kakvi dokazi u svrhu provere šta su državni organi Srbije i Jugoslavije uradili na rasvetljavanju ova tri zločina i kakve mere su preduzimali. Primera radi, za utvrđivanje činjenica vezanih za zločin u Sjeverinu tadašnji predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić formirao je posebnu komisiju čiji su članovi neposredno posle zločina boravili na licu mesta i nikada nisu podneli nikakav izveštaj. Na svaki predlog da se na okolnosti rada te komisije izvedu dokazi tužilac se žestoko protivio.

Istine radi i zbog potpunog i objektivnog informisanja javnosti treba istaći da su sudije – predsednici veća u sva tri procesa bili na visini odgovorne funkcije koju obavljaju i to u svakom pogledu: etičkom, stručnom i profesionalnom. Međutim, zbog prirode sudskog postupka u kome je jedno od osnovnih načela da nema presude bez optužbe i po kome optužba diktira i u velikoj meri određuje tok suđenja i okvir krivičnog dela, kao i zbog zakonske obaveze uspostavljanja identiteta optužbe i presude, sudijama su bile „vezane ruke“ i nisu mogli bitnije da utiču na zloupotrebe državnog tužioca izvršene u političke svrhe.

Ponašanje tužioca u tri procesa koja smo analizirali verovatno je najbolji i najubedljiviji dokaz da kod nas ne postoje uslovi za suđenja optuženima za ratne zločine.

11. 6. 2004.

Nataša Kandić

Jake veze zaštitnika i štićenika

Sve one koji su se de jure nalazili na pozicijama nadređene vlasti štiti zvanično tumačenje domaćeg zakonodavstva, prema kojem niko ko je vršio ovlašćenja komandanta ne može snositi krivičnu odgovornost za zločine podređenih. Zaštićeni su i komandanti paravojnih i dobrovoljačkih jedinica, kao i rezervnih sastava, koji su tokom oružanih sukoba, od Hrvatske do Kosova, bili angažovani za vršenje krivičnih dela u cilju postizanja srpske kontrole na teritoriji na kojoj su živeli nesrbi. Nisu u strahu ni kriminalci koji su iz zatvora prekomandovani u policiju ili vojsku. Štite ih oni koji su ih, kao i Arkan, uz dozvolu Ministarstva pravde Srbije, upotrebljavali za vršenje ratnih zločina.

Koliko su jake veze između zaštitnika i štićenika videlo se na suđenju Saši Cvjetanu za ubistvo 14 žena i dece u Podujevu na Kosovu 28. marta 1999. Za taj zločin podignuta je optužnica protiv dvojice pripadnika jedinice „Škorpioni“, rezervnog sastava SAJ-a, iako je policija raspolagala dokazima o odgovornosti većeg broja pripadnika policije. Stvar je u tome da je među neposrednim počiniocima brat komandanta „Škorpiona“ Slobodana Medića zvanog Boca koji je mnoge u MUP-u Srbije zadužio nesebičnim darivanjem para i benzina, dok je, u periodu od 1991. do 1995. godine, imao kontrolu nad naftnim poljima u Đeletovcima u istočnoj Slavoniji. Pritešnjeni leševima dece i žena, najviše što su mogli u MUP-u da mu učine bilo je da on preda dvojicu. Očito je da se on odlučio za dvojicu sa kojima je najmanje vremena proveo u ratu. Inspektori koji su u maju 1999. godine saslušali pomenutu dvojicu dobili su zadatak od svog šefa Dragana Ilića, tadašnjeg pomoćnika načelnika Javne bezbednosti Srbije, da ne šire krug osumnjičenih i ne uznemiravaju komandante pozivanjem na informativni razgovor. Poslušni inspektori napisali su krivičnu prijavu protiv obeleženih krivaca, Cvjetana i Demirovića. Do saslušanja komandanta „Škorpiona“, zatim komandanta beogradskog SAJ-a Zorana Simovića zvanog Tutinac i drugih komandanata SAJ-a došlo je tek u martu 2002. godine, kada je Okružni tužilac u Prokuplju aktivirao predmet po nalogu ministra pravde nove vlade. Međutim, ni tada se ništa nije izmenilo. Budući da se u policiji ništa nije izmenilo, komandant „Škorpiona“, kao ni njegov brat ni komandanti SAJ-a, nisu imali razloga da se plaše da će doći pod udar zakona. Pokazalo se potpuno beznačajnim to što sam pismeno obavestila Tužilaštvo da je komandant „Škorpiona“ odgo-

voran i za streljanje grupe Muslimana iz Srebrenice na planini Treskavica. On sam je na tu svoju optužbu reagovao rečima: „Nije došlo vreme.“ Da je to tako potvrdilo je i Tužilaštvo za ratne zločine stavljanjem u fioku izjave svedoka o tom zločinu i zatvaranjem slučaja Podujevo, bez obzira na to što su na suđenju Saši Cvjetanu izneti ubedljivi dokazi o odgovornosti brojnih učesnika zločina.

Sa novom vladom još je manje neizvesnosti. Jedan od savetnika pomoćnika ministra pravde za izvršenje krivičnih sankcija, Aleksandar Rakočević, bio je upravnik zatvora u Dubravi na Kosovu, u kojem su pripadnici specijalnih policijskih jedinica, uz svesrdnu podršku zatvorenika prebačenih iz Srbije, u maju 1999. likvidirali preko 100 albanskih zatvorenika. On već pet godina pažljivo brine da u javnost ne procure informacije o počiniocima tog zločina i odgovornima iz Ministarstva pravde Srbije za predavanje zatvora u nadležnost „Crvenim beretkama“.

Nedavno je čin generala dobio Momir Stojanović, koga je bivši oficir Vojske Jugoslavije Nik Peraj pred Haškim tribunalom, u postupku protiv Slobodana Miloševića, optužio za odmazdu nad albanskim civilima u selu Meje pored Đakovice, 27. aprila 1999. godine, kada su pripadnici MUP-a Srbije, VJ i paravojne grupe streljali preko 250 albanskih muškaraca. Svi komandanti i učesnici te monstruozne parade, koje je haški svedok imenovao pred sudom, u Srbiji i Crnoj Gori su na sigurnom: Sreten Camović, načelnik Državne bezbednosti u Đakovici, pukovnik Kovačević (ime nepoznato), komandant MUP jedinica i paravojnih grupa na području Đakovice, Nikola Mićunović, komandant Teritorijalne odbrane u Đakovici, inspektor Milan Šćepanović, komandant na kontrolnom punktu Meje, potpukovnik Goran Jeftović, štapski oficir Prištinskog korpusa za operacije 27. aprila 1999. godine u Đakovici, potpukovnik Novica Stanković, zamenik komandanta Raketne brigade u Đakovici, Momčilo Stanojević, gradonačelnik Đakovice i drugi, poznati i nepoznati.

Pre njih u Srbiju su stigli leševi iz Đakovice. U kamionima i hladnjačama, jedni preko drugih. Zatrani su u jame na terenu SAJ-a, elitne jedinice MUP-a Srbije. Posle četiri godine počelo je vraćanje kostiju na Kosovo. To se radi u tišini, da se ne bi uznemirili oni koji su ubijali i tragove uklanjali.

11. 6. 2004.

Dokumenti

Ko je znao i kome je javljeno

JAVNO ŽELEZNIČKO TRANSPORTNO PREDUZEĆE BEOGRAD
SEKTOR ZA ODBRAMBENE PRIPREME I ZAŠTITU

STROGO POV. BR. 4/1 – 93

Dana: 01. 02. 1993. god.

BEOGRAD, NEMANJINA 6

GENERALNOM DIREKTORU

PREDMET: POVERLJIVA INFORMACIJA

Ovih dana, tačnije 28. 01. 1993. godine, obavešten sam od šefa sekcije STP Užice Živanića da će pripadnici Srpske vojske opštine Rudo izvršiti zaustavljanje voza i odvođenje putnika. Čitava akcija odvijala bi se na delu pruge Beograd – Bar koja prolazi kroz Bosnu i Hercegovinu. Verovatno u ukrsnici Štrpci ili stajalištu Goleš.

I KONTAKTIRANJE ŽTP BEOGRAD SA DRŽAVNIM ORGANIMA

U VEZI OVE NAJAVE PREDUZEAO SAM SLEDEĆE AKTIVNOSTI: INFORMISAO NAJUŽI STRUČNI KOLEGIJUM ŽTP-A;

ODRŽAO SASTANAK SA PREDSTAVNICIMA MILICIJE I SLUŽBE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI MUP-A SRBIJE;

Obavio razgovor sa pomoćnikom Ministra odbrane Srbije generalom Kuzmanovićem gde smo došli do zaključka: (1) da general Kuzmanović obavesti Ministra odbrane o pomenutoj najavi, (2) da Ministar odbrane Republike Srbije obavesti Vojsku Jugoslavije, (3) da ŽTP Beograd prestane sa daljim aktivnostima oko ovog slučaja, jer je sa svoje strane na vreme izvršio svoju obavezu.

II AKTIVNOSTI U OKVIRU ŽTP BEOGRAD

U vezi najave koju smo dobili od šefa Sekcije STP Užice obavljene su konsultacije sa svim zamenicima Generalnog direktora gde je odlučeno da se održi sastanak sa direktorima Sektora eksploatacije.

Na ovim sastancima zaključili smo da je ŽTP Beograd sa svoje strane i u svojoj nadležnosti sve preduzeo.

U razgovoru sa direktorima Sektora zaključeno je da se u toku naredne sedmice obiđe čvor Užice, obave razgovori sa železničarima i predstavnicima MUP-a i vojske te na bazi svega uradi Uputstvo za rad i postupanje radnika ŽTP Beograd.

III SASTANAK U GENERALŠTABU VOJSKE JUGOSLAVIJE

Obavešteni smo da se u Generalštabu Vojske Jugoslavije priprema sastanak sa Ministrom odbrane Republike Srbije i Generalnim direktorima četiri velika – složena tehnološka sistema čiji su objekti od posebnog značaja za odbranu Republike (ŽTP Beograd, Elektroprivreda Srbije, NIS – Naftna industrija Srbije i PTT – saobraćaj Srbija).

Očekuje se da će se na ovom sastanku govoriti o vitalnim objektima i njihovoj zaštiti, pravima i obavezama Preduzeća odnosno mogućnostima vojske da najvitalnije objekte sistema lično štiti.

DIREKTOR SEKTORA ZA ODBRAMBENE PRIREME I ZAŠTITU

Mitar Mandić, dipl. saobr. inž.

(Izvor: Sudski predmet K.br.5/98, Viši sud u Bijelom Polju)

11. 6. 2004.

Marko Vešović

Mi u Hagu, Hag u nama

Počecu kao Rejmon Keno: „Hag, o Hagu nemam šta da kažem“. Jer sve što je o Hagu trebalo reći Srđa Popović je, u nekoliko navrata, kazao surovo istinito, na temelju neumoljive (čitaj: sveljudske) logike i neumoljivo preciznim jezikom, jedino mogu dodati da potpisujem Srđine dijagnoze. Pa bi trebalo ovdje staviti tačku. Ali neću.

Po B. Ivaniševiću, neistinito prikazivanje rada Haškog tribunala jedan je od glavnih razloga negativnog odnosa srpske javnosti prema Tribunalu. Jer „izvještači i analitičari koji neskriveno preziru Tribunal iznose flagrantne neistine o činjeničnim i pravnim aspektima njegovog rada, a uticaj koji oni imaju na oblikovanje javnog mnjenja od presudnog je značaja“. Potom navodi TV nastupe Ž. Vukovića, Lj. Smajlović i K. Čavoškog, koji ilustruju opšti obrazac.

Po mom mišljenju, radi se o nacionalnoj porudžbini, stoga su vukovići, smajlovičke i ostali čavoški više posljedica nego uzrok: srpski narod ne želi da zna istinu o ratnim zločinima, što je precizno formulisao jedan anketirani Srbin: „Ja nisam baš osoba koja veruje svemu tome. Možda je [to] zato što ne želim da čujem ništa ružno, ne želim da ih [informacije o zločinima] prihvatim.“ Ne možeš probuditi spavača koji se pravi da spava, kaže somalijska poslovice. Željke, Ljilje i Koste taj hinjeni san podupiru, pružaju gorivo srpskom neprihvatanju zločina.

Uz to, ako je suditi po vijestima o zbitijima preko Drine, Srbija je danas četničkija no 1992, stoga u antihaškom raspoloženju Srba vidim oblik njihovog antifaašizma. Jer Koštunica i Drašković su, kako je poznato, dokazali da je Čiča bio antifašist kakvog nema u tri carevine. Antifašist je i Željko Vuković koji veli: „A propo pisanja istorije, koja će to istorija u Hagu biti ako tamo niko ne sedi optužen, osumnjičen za zločine nad Srbima?“ Zna Željko da Hag sudi zločine nad Srbima, ali broj tih slučajeva mu je mizerno mali, stoga ih ne smatra vrijednim pomena. Nesrazmjer između srpskih i nesrpskih zločinaca u Hagu – to boli Željka, i Srbe kroz Željka. Nema, jebiga, nacionalnog ključa. Željko je čedo sistema u kojem se strogo pazilo na nacionalni ključ kako ne bi, gluho bilo, ispalo da su zločini ustaški bili veći od četničkih. Ili obrnuto.

Čežnja za nacionalnim ključem najdublja je čežnja današnje duše Srbinove – toliko je komunizam otrovao taj narod da bez nacionalnog ključa ne može ni pošto su komunisti odguslali svoje. Nek Hag uvede nacionalni ključ, i sve će stvari leći na svoja mjesta.

Jer kad čitate ankete, lako se iskristališe preovlađujuće mišljenje: „Niko nije otišao u rat da bude dadilja nekome. Svaki rat je pun zločina. Sve tri strane su pravile zločine i tu nije bitno ko ih je činio. Srbi jesu činili zločine, isto kao i ostali, u svakom žitu ima kukolja, ima i među Srbima tih koji su sposobni da urade nešto što nije lepo.“ Razumijem zašto Srbi hoće sve osim istine – suviše je odvratna!

I srpski antifašisti na vlasti ili u medijima dosad su rekli 77.000 puta: „Svi su u prošlom ratu činili zločine!“ Ovaj fakat im daje moralno pravo da rezultat meča proglaše nerešenim, mada su Srbi dobili utakmicu sa 9:1! Rezultat tekme je poznat Hagu ako je suditi po faktu da na 9 srpskih zločinaca hapsi 1 bošnjačkog.

Uz to, nijednog srpskog antifašistu, pa ni Željka, nećeš zbuniti dokazima da laže. Jer taj laže iz idealizma, za dobro nacije, kao bdjelac nad njenim mentalnim i moralnim zdravljem. Uoči rata, antifašist Karadžić je na TV raskrinkan kao lažov: tvrdio je da je 6 srpskih policajaca u tom i tom mjestu otpušteno iz službe. Dokazano je da niko nije otpušten, čak su neki i unaprijeđeni. „Pa eto vidite, skinuti su s mjesta na kojima su smetali“, rekao je Rašo ne trepnuvši. Takav je i antifašist Željko: čim se pokaže da je laž njegova tvrdnja da „niko nije optužen za zločine nad Srbima“, munjevito mijenja iskaz: „nema optuženih po komandnoj odgovornosti“. To je omiljeni način laganja srpskih antifašista: kad padne prva linije odbrane, povuku se na rezervni položaj s kojeg odmah ispale novu laž. Jer oni lažu iz idealizma i po porudžbini. Nacionalnoj.

A Ljiljana Smajlović veli: „Presuda kaže da se nikome ništa nije desilo od ruke pripadnika Drinskog korpusa kojim je Krstić komandovao, a osuđuje se Krstić zato što su ljudi skončali kako su skončali, a on je to mogao da zna.“ Umjesto da ovo komentarišem, kazaću da sam, u ratu, kad god pomenem Smajlovičku i Plavšićku, uvijek dodavao odrednicu „fašist“. Jer iz Ljiljinih tekstova imao sam čast pročitati neke od najotrovnijih laži koje su Slobovi telali smislili. A laž je duša fašizma, što je Tomas Man uočio odmah po molerovom dolasku na vlast: „Hitler laže kad zine“, zapisao je u dnevniku iz 1934.

Ali ne samo to. Biljana Srbljanović na radiju B92 nekoliko puta je Karlu del Ponte i Florans Artman nazvala „kučkama“, što je, po mišljenju Svetlane Slapšak, „populizam na svim nivoima, pobeda miloševićizma bez Miloševića“. A ja dodajem: iz spisateljice Srbljanoviće progovorio je fašist: ni od kog prisiljena, pristala je da dvije žene gleda očima muškog preziratelja i mrzitelja.

Iza rata, u svojoj reportaži o Sarajevu, Ljilja je izrazila duboko nezadovoljstvo stepenom porušenosti grada: ni njoj, kao ni vaktile Nikoli Koljeviću, nije izgledao sjeban koliko se priča. Danas, kad čitam njene tekstove, javi se svagda ista pomisao: vodu istine, koja odasvud nadire u isprovaljivanu četničku lađu, smajlovičke izbacuju naprstkom!

11. 6. 2004.

(Autor je književnik iz Sarajeva)

Danica Drašković

Riplijevski zaplet riplijevskog generala

Ovih dana se u javnosti pojavio predlog srpskog generala Nebojše Pavkovića da se raspiše referendum o tome hoće li on i njegovi drugovi odgovarati za ratne zločine koje su počinili ili ne. Riplijevski zahtev riplijevskog generala koji je na ubijanju dobijao činove u riplijevskoj državi koja od ubica pravi heroje. Umesto da je već odavno u Hagu i da odgovara za svoja junačenja nad nedužnim civilima po Kosovu, on se šeta na državnim i privatnim TV kanalima, vodi visoku politiku, kandiduje se na izborima, banči po kafanama, razvodi se po medijima uz milione, avione, kuće, ljubavnice, i uz opštu podršku cele javnosti i vlasti. Ne smeta ni to što je u Srbiji pravosnažno optužen za teško krivično delo pomaganja u pokušaju atentata na lidera opozicione stranke u vreme njegovog komandovanja armijom, kada je za zločin zlopotrebio vojnike, kasarne i helikoptere.

Uz obrazloženje da više ne priznaju komandnu odgovornost. To kažu isti ljudi koji su posle 5. oktobra, u vladi DOS-a, zajedno sa Demokratskom strankom, priznavali tu komandnu odgovornost i po njoj isporučili Slobodana Miloševića, Milana Milutinovića, Dragoljuba Ojdanića, Nikolu Šainovića. Niko ih ne pita kako neko treba da odgovara po komandnoj odgovornosti a neko ne, i šta je to drugačije komandovao Pavković, Lukić, Mladić, Đorđević i Lazarević od Miloševića, Milutinovića, Ojdanića ili Šainovića. Ne pita ih niko ni to kako su se onda Albanci našli van Kosova, po belom svetlu, i u grobnicama Batajnice, hladnjačama u Kladovu i ko zna gde, ako to nije komandovao ni Pavković, ni Lukić, ni Lazarević, ni Đorđević. Kako su se Muslimani našli u 32 pronađene grobnice u Srebrenici, koje je vlada Republike Srpske sa komisijom za Srebrenicu i zvanično potvrdila, ako niko nije komandovao njihovo ubijanje, i to zoljama, ručnim bacačima, bombama, mecima, kako piše u izveštaju komisije? Više hiljada ljudi mučki pobijenih, bačenih u jame, zalivanih krečom, ponovo otkopavanih i premeštanih u druge jame, a to niko nije ni organizovao ni naredio. Ako nije komandovao Mladić, koji je rukovodio vojskom i koga krije cela Srbija i Republika Srpska, onda su to komandovali svi Srbi, onda je nesporan kolektivni zločin i kolektivna odgovornost.

Narod koji čuti o rasutim kostima, lobanjama u blatu i grobnicama oko Beograda, u kojima su Albanci iz hladnjača bacani na gomile, kao nekada Jevre-

ji u nemačkim logorima, narod koji one koji su to radili i mogli da rade krije, hrani i za njih glasa na izborima, ne može biti deo civilizovanog sveta. Sankcije koje smo trpeli, izolacija u kojoj živimo i danas, nerazumevanje suseda i Evrope, blaga su kazna za opštenarodnu podršku zločinima i otpor prema Haškom tribunalu, koji se u Srbiji pretvorio u državnu politiku i otvorio put novom nacionalizmu i radikalizmu. Mediji, intelektualci, vlast i cela javnost opsednuti su sudbinama ne žrtava nego dželata, i kada iz Evrope neko nepristrasno osmotri srpsku svakodnevicu, pomisliće da su najvažnije i najcenjenije ličnosti u Srbiji generali – haški optuženici, Legija, Rade Marković, Zvezdan Jovanović, njihove žene, deca, sudbine, životne priče. O sudbinama porodica pobijenih, o njihovoj deci i životu danas niko ne piše, nikoga oni ne interesuju, jer su u ovoj zemlji i narodu najcenjeniji ubice i kriminalci. Ovde se zločinom smatra samo ono što su drugi činili Srbima, a srpski zločini nad drugim narodima cene se kao najveći patriotizam. Otuda je logično da se zastrašujuća ideja o referendumu za odbranu zločina može uopšte pojaviti u javnosti, jer klima u društvu nagoveštava i mogući rezultat. Kad već nismo pobili sve Muslimane, Hrvate i Albance pred ulazak u Evropu, bar da grobnice, jame i hladnjače zatrpamo referendumom.

18. 6. 2004.

(Autorka je direktorka „Srpske reči“)

Svetlana Slapšak

Ko gladnome naplaćuje dug

Teško je zamisliti ko je ključniji za oblikovanje stava prema Haškome sudu u zainteresovanoj zemlji od ministra pravde i predsednika vlade, poimence Zorana Stojkovića i g. Vojislava Koštunice. U dva poslednja broja „Vremena“, 699 i 700, oba najpozvanija čoveka u Srbiji i Crnoj Gori formulišu nešto što izvan svake sumnje treba da bude shvaćeno kao zvanični državni i vladin stav prema Haškome sudu. Stoga je analiza ovih stavova ne samo obaveza profesionalnih analitičara, nego i, malo utopijski govoreći, svakoga građanina države. Nije malo iznenađenje čitaoca kada utvrdi da dvojica najpozvanijih govore u slikama više nego u pojmovima i logičkim zaključcima, utoliko više što su obojica predstavnici iste struke – pravne. O međunarodnome pravu ili humanitarnome pravu nema ni reči, što je isto podatak koji se ne sme zanemariti, posebno zato što većina građana čitalaca nije iz iste struke, i prenos informacija i znanja, čak i u pojednostavljenoj odnosno popularnoj formi, bio bi i te kako dragocen.

Zoran Stojković se u intervjuu pojavljuje kao čovek zakona i evropske orijentacije. Zaslugom novinara koji su ga intervjuisali, njegova u najmanju ruku pitoreskna prošlost sudije u političkim procesima osamdesetih nije pomenuta. Ako dakle prihvatimo politiku učtivoga (i koristoljubivoga) zaborava, ostaju druge nedoumice. Gospodin Stojković, naime, argumentuje „dvo-smernost“ koja bi trebalo da izlazi iz međunarodnoga prava, ali ne pravnim, već kontekstualnim argumentima: nedostatak aktivne politike (Đinđićeve), paralelizam sa Hrvatskom gde je „bilo nabujalog nacionalizma“, dok Srbiju opisuje kao „potpuno razorenu zemlju“, u kojoj se sudstvo nije moglo organizovati da sudi ratnim zločincima. Za sve koji žele da veruju kako u Srbiji nije bilo nabujaloga nacionalizma, i da su rušenja 1999. bila veća nego u Hrvatskoj i Bosni 1991–95, ovo može biti dovoljno. Problem se produbljuje s objašnjenjem g. Stojkovića o tome kako predsednik (Koštunica) nije mogao da se baci na rešavanje haških optužnica odnosno predavanje optuženih u dobu posle 5. oktobra 2000: „To je kao da ja umirem od gladi, a neko mi kaže: kad ćeš da vratiš dug?“ Nažalost, evropski i pravni odgovor na ovo pitanje je samo jedan: u dogovorenome roku. Otežavajući element u ovoj izjavi proističe upravo iz konteksta: policija i sudstvo u Srbiji imaju poseban problem sa zločinima, često ubistvima, koja su povezana sa novim

dužničkim odnosima, zelenaštvom i kriminalnim klijentelizmom. U državi u kojoj neurednoga dužnika čeka prebijanje ili ubijanje ova bi se izjava iz usta ministra koji to treba da spreči teško tumačila kao prikladna.

Gospodin Koštunica je uživao znatno manje naklonosti novinara koji ga je intervjuisao. Možda je i zato njegova verzija „dvosmernosti“ u odnosima sa Haškim sudom tako različita, potpuno odsečena od svake veze sa međunarodnim i humanitarnim pravom, i tumačena isključivo kontekstualno. Hag je „mnogo teže i složenije pitanje u našem slučaju nego u hrvatskom“: nesumnjivo, jer Hrvatska nije započela rat, i ni u jednome trenutku ga nije vodila na teritoriji Srbije. Srbija sa svojim ratnim zločincima treba da postupa „polako“, a u Hagu treba da bude „više razumevanja“. Pri tome se Hrvatskoj u Hagu „izašlo u susret“, dok Srbiji nije. Nijedan od ovih elemenata, nažalost, ne pripada polju značenja „dvosmernosti“. Naprotiv, više razumevanja mora da bude uzvraćeno većim naporom druge strane (ako je dvosmernost cilj), a haški stav prema Hrvatskoj spada u „trosmernost“, a ne u dvosmernost. Verbalno zamagljivanje nikada nije bilo naročito uspešno u spoljnoj politici, jer naprosto ne poštuje diskurs u upotrebi. Ono može da ima efekta jedino u domaćem okolišu, u kojem je zaslepljivanje bilo važeći postupak obraćanja narodu poslednjih petnaest godina. Ako ministar pravde nije nužno i neposredno obavezan da poštuje diskurs spoljne politike, sem u slučaju sretanja sa međunarodnim pravom, predsednik vlade je i te kako obavezan da u svemu što radi i izjavljuje misli na međunarodni eho i značenje. Korišćenje slika koje odvede u pogrešan kontekst, zamagljivanje značenja, insistiranje na fiktivnoj ravnopravnosti („dvosmernost“), dok je zapravo reč o proizvoljnoj trosmernosti, odsustvo dobrih državičkih i pravnih argumenata sa jedne strane proizvodi izrazito loš utisak napolju, dok u unutrašnjim odnosima u državi daje utisak da je uzor ponašanja za građane sastavljen od neiskrenosti, nepoštovanja dogovora i autocenzure.

18. 6. 2004.

Bogdan Ivanišević

Slučaj iz logora Čelebići

U Srbiji je gledište o komandnoj odgovornosti kao „objektivnoj“ prisutno kod većine kritičara Haškog tribunala. Oni tumače komandnu odgovornost tako da lice, samim tim što se nalazi na komandnoj poziciji, odgovara za zločine koje počine njemu podređeni pojedinci. Ovo mišljenje je, međutim, bez osnova. Komandna odgovornost nije oblik objektivne odgovornosti.

Objektivna odgovornost postoji u građanskom pravu, i pod njom se podrazumeva odgovornost lica za štetu i ako se prouzrokovanje štete ne može licu upisati u krivicu. Na primer, za štetu koju nekome nanese dete mlađe od sedam godina roditelji odgovaraju čak i ako dokažu da su vršili brižljivi nadzor nad detetom, ili da bi šteta nastala i pri brižljivom nadzoru. Čak ni najpažljivije ponašanje roditelja pri roditeljskom nadzoru ne oslobađa ih objektivne odgovornosti. Roditelji odgovaraju samim tim što su roditelji.

Nasuprot tome, u krivičnom pravu lice može odgovarati samo na osnovu svoje krivice (umišljaja ili nehata). Ako bi Haški tribunal zaista primenjivao objektivnu odgovornost u krivičnom pravu – ako bi, dakle, nadređeni bio krivično odgovoran za dela svojih potčinjenih samim tim što im je nadređeni – onda bi to predstavljalo ozbiljno odstupanje od pravnih standarda dosegnutih u nacionalnim zakonodavstvima. U nacionalnim zakonodavstvima na području bivše Jugoslavije doduše ima izvesnog prostora za objektivnu odgovornost u građanskom pravu (kao kod odgovornosti roditelja za štetu koju prouzrokuje maloletnik), ali uopšte nema mesta za objektivnu odgovornost u krivičnom pravu.

Ali komandna odgovornost nije objektivna odgovornost. Kada bi to bila, onda za donošenje osuđujuće presude tužilac ne bi morao dokazivati krivicu optuženog, niti bi optuženi mogao da se oslobodi odgovornosti dokazivanjem da do njega nema krivice za počinjeni zločin. Sve što bi tužilac morao da dokaže bilo bi da je optuženi bio formalno pretpostavljeni neposrednim počiniocima zločina.

Kako, međutim, komandna odgovornost nije objektivna odgovornost, tužilac mora da dokazuje krivicu optuženog. Mora, dakle, da dokazuje da je

nadređeni znao – ili je imao dovoljno informacija koje bi ga upozorile („bilo je razloga da zna“, prema terminologiji iz Statuta Haškog tribunala) – da se priprema činjenje zločina a nije preduzeo neophodne i razumne mere da zločine spreči, i zločin se desio; ili, da je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da su zločini počinjeni a nije preduzeo neophodne i razumne mere da se počinioi kazne.

Ovo mišljenje je izraženo u više presuda Tribunala, uključujući presudu 2001. godine u slučaju Kordić i Čerkez: „Treba naglasiti da se prema doktrini o komandnoj odgovornosti nadređeni ne smatra odgovornim samo zato što se nalazi na nadređenom položaju, jer da bi se neka osoba na nadređenom položaju smatrala odgovornom, potrebno je dokazati da je ona ‘znala ili je bilo razloga da zna’ za krivična dela i da je propustila da poduzme korake na sprečavanju ili kažnjavanju nakon što je do njih došlo. Odgovornost nadređenog, koja predstavlja vrstu pripisane odgovornosti, stoga nije oblik objektivne odgovornosti“ (paragraf 369).

Ni prvi element komandne odgovornosti – efektivna kontrola koju nadređeni ima nad počinioicima – nije „objektivan“ u smislu u kojem ga neki kritičari Tribunala predstavljaju. Oni tvrde da Hag smatra odgovornim svako lice koje nominalno zauzima poziciju nadređenog lica. Samim tim što zauzima takvu poziciju, ovo lice – prema kritičarima – smatraće se odgovornim za zločine počinjene u zoni svoje nadležnosti.

Argument je bez osnova. Ako je neko samo formalno nadređeni, a nema stvarnu kontrolu nad neposrednim počinioicima ili područnim komandantima, onda neće odgovarati za zločine koje ovi počine. Tako je u haškom suđenju za zločine počinjene nad Srbima i Hrvatima u logoru Čelebići (kod Konjica, BiH) sud našao da ne postoji komandna odgovornost zamenika komandira logora Hazima Delića, jer Delić, uprkos formalnoj poziciji, nije imao „komandnu vlast na osnovu koje bi mogao da... kazni i spreči kriminalne postupke podređenih“.

Jasan indikator da komandna odgovornost za ratne zločine nije oblik objektivne odgovornosti jeste taj što tužilac – a ne optuženi – ima teret dokazivanja. Tužilac mora da dokaže da je optuženi imao efektivnu kontrolu, da je znao, ili je bilo razloga da zna za zločine, i da nije preduzeo mere da zločine spreči ili kazni. Ne postoji pretpostavka efektivne kontrole, znanja, i

nepreduzimanja mera sprečavanja i/ili kažnjavanja, što bi bio slučaj da je reč o objektivnoj odgovornosti.

Među pravnicima koji pitanju komandne odgovornosti pristupaju koristeći argumente struke nema spora oko toga da nije reč o obliku objektivne odgovornosti. Ilustracije radi, na seminaru koji je u martu 2004. za tužioce i sudije Specijalnog odeljenja za ratne zločine u Beogradu organizovala Misija OEBS-a, jedan od predavača – autor knjige o komandnoj odgovornosti, inače šef poslaničke grupe Demokratske stranke Srbije u Skupštini Srbije – bio je izričit u stavu da komandna odgovornost nije oblik objektivne odgovornosti. Nažalost, ovakva tumačenja se ređe iznose u široj javnosti, verovatno usled procene da je politički oportuno održavati negativan odnos te javnosti prema Hagu.

25. 6. 2004.

Milanka Šaponja-Hadžić

Hitlerove čudesne ruke

Kada je Karl Jaspers, uočavajući sve veću provaliju u dragocenom prijateljstvu sa Martinom Hajdegerom, upitao svog idola – kako može tako neobrazovan čovek kao Hitler da vlada Nemačkom, rektor Hajdelberškog univerziteta je odgovorio: „Obrazovanje nije nimalo važno, pogledajte samo njegove čudesne ruke.“

Te „čudesne ruke“ pravile su istoriju od koje je ponovo počeo da strahuje liberalno-demokratski deo sveta. Poslednjih godina Evropu je zahvatio talas antisemitizma koji, po svom obimu i obliku, sve više podseća na razorne oblike holokausta. Upravo to je bio razlog da OEBS organizuje konferenciju u Berlinu, na kojoj je usvojena deklaracija koja osuđuje opaku pojavu i propisuje niz mera kao deo borbe protiv svih oblika netolerancije.

Konferencija je organizovana posle dugotrajnog i upornog upozoravanja vlada demokratskih zemalja, posebno SAD, da se antisemitizam ponovo širi Evropom i dobija zabrinjavajuće razmere. Više od tri godine SAD se obraćaju vladama evropskih zemalja i ukazuju na potrebu za efikasnijom reakcijom, ali i pored toga broj ispada nije smanjen nego povećan. OEBS je zato ukazao na potrebu reafirmacije Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja ističe ista prava za sve stanovnike zemlje, bez obzira na njihove rasne, verske, polne i sve druge razlike.

Na berlinskoj konferenciji, održanoj samo 20 kilometara od Vanzea, na kome je Hitlerova mašinerija pravila planove o istrebljenju Jevreja, istaknuto je da antisemitizam dobija nove oblike i izraze, kao i drugi oblici netolerancije, i da zajedno predstavljaju novu pretnju demokratiji, civilizacijskim vrednostima i opštoj bezbednosti u svetu. Članice organizacije su u Berlinskoj deklaraciji osudile te pojave i izrazile zabrinutost što se pored standardnih oblika ispoljavanja (skrnavljenja sinagoga i grobalja) antisemitizam sve više manifestuje kroz verbalne i fizičke napade na Jevreje.

Zemlje članice OEBS-a obavezale su se da će nizom mera sprečavati oživljavanje antisemitizma kroz zakonodavne sisteme, koji bi trebalo da podstiču bezbedno okruženje, slobodno od antisemitizma; unaprediti obrazovne pro-

grame za borbu protiv ove pojave; osvežiti sećanje i obrazovanje o tragediji holokausta; ohrabriti i podržati napore međunarodnih i nevladinih organizacija u tim oblastima, ohrabriti razvoj neformalne razmene mišljenja među stručnjacima... A Parlamentarna skupština OEBS-a i Stalni savet predvideli su niz konkretnih mera, koje bi trebalo da doprinesu istom cilju.

Iako je konferenciji prisustvovala i državna delegacija Srbije i Crne Gore, odjek tog važnog događaja, koji je nedeljama punio medije u svetu, u našim medijima je gotovo nikakav. To se može posmatrati kao tek mali pokazatelj pravca u kojem ide srpsko društvo.

Tragedija holokausta je izazvala živu naučnu aktivnost širom sveta. Rezultat toga su nova saznanja o velikoj sposobnosti prilagođavanja i mutiranja antisemitizma od religijskog shvatanja do stavljanja mondijalizma u sam centar. Mondijalistička zavera je najmlađi oblik zavere, kaže konspirologija, nauka o zaverama. A Aleksandar Dugin, najistaknutiji ruski geopolitičar i lider pokreta Evroazija (omiljeni lik srpskog patriotskog bloka) kaže „Srbi i jesu u najvećoj meri imperijalna nacija“.

Koliko se shvatanje mondijalizma kao zavere primilo u Srbiji najbolje ilustruje odnos prema Džordžu Sorošu, mađarskom Jevrejину i bogatom Amerikancu (idealna obrazac), čijeg novca se nije gadila ni prošla „reformaska“, a ni aktuelna vlast, koja ne propušta priliku da ga spominje isključivo u pejorativnom kontekstu. Ali to je tek lakmus problema.

Analiza izjava i aktivnosti srpskih političara (uz retke izuzetke) pokazuje da je u centru zavereničke svesti Haški tribunal, shvaćen isključivo kao moćni instrument za postizanje „mračnih“ ciljeva međunarodne zajednice. Nijedan vodeći srpski političar nije rekao da put do normalnog društva u Srbiji vodi preko Haga, nego da se mora sarađivati, jer od toga zavisi međunarodna pomoć. To je tek logičan sled misli koju je 1996. izrazio Vojislav Koštunica, predsednik DSS-a, kada je rekao da je „vlast u Beogradu sve učinila da od vodeće sile u međunarodnoj zajednici stvori sebi neprijatelja. To je jedan od najnepromišljenijih poteza. Urađeno je nešto što je doslovno podsećalo na izazivanje sudbine.“ Ali postoji i drugi ugao posmatranja, kaže iste godine Koštunica. Prema njemu „Milošević će biti potreban zapadnim zemljama sve dok bude sprečavao stvaranje moderne i demokratske srpske države. Srpska opozicija mora da se osloni na sopstvene snage, što ne znači da treba ratovati sa Zapadom.“

Kao srpski premijer Koštunica uverava međunarodnu zajednicu u svoju privrženost. Poziva na potrebu da saradnja sa Tribunalom bude „dvosmerna“, zatim da država mora da vodi računa o povezanosti procesa u Tribunalu i Međunarodnim sudu pravde u Hagu, i na kraju kaže „sa Hagom moramo saradivati“. U nedavnoj izjavi glavnog tužioca Karle del Ponte, međutim, nema mimikrije. Kada je rekla da saradnja Tribunala i Srbije i Crne Gore „ne postoji“, ona je poslala jasnu poruku da ova zemlja i dalje odbija da prihvati sistem vrednosti sa evroatlantskim delom sveta, iako se deklarativno opredeljuje za njega. A ako je suditi po tome kako se razvijaju političke prilike u Srbiji i kada će optuženi generali biti isporučeni Tribunalu, Evroazija će još dugo ostati u duši Srbije.

U izjavi Miljenka Derete, predsednika Građanskih inicijativa, da smo na televiziji „saznali da se promenio rezultat Drugog svetskog rata“, sadržana je osuda rehabilitacije zločina iz tog rata, koja je bezbednosnim strukturama poslužila kao osnov za široku propagandu opravdavanja zločina počinjenih u ratovima devedesetih godina i snažnog suprotstavljanja saradnji sa Hagom.

Daleko je Berlin od Beograda, zato u Srbiji i jeste neprestano aktuelno samo jedno pitanje – saradivati s Tribunalom i pošteno se suočiti sa zločinom ili čekati neke „veličanstvene ruke“, koje prave istoriju.

25. 6. 2004.

Ivan Jovanović

Nije zamka za nacionalne vođe

Zajednica i njene vođe mogu se smatrati odgovornima za dela svojih podanika za koja su znali, a nisu ih sprečili, kada su mogli i trebali da ih spreče. Ova rečenica može izgledati poznato, kao deo neke od rasprava koje se vode o sukobima na tlu bivše Jugoslavije tokom devedesetih i radu Haškog tribunala, a naročito jednog aspekta tih rasprava, u javnosti predstavljanog i poimanog kao najkontroverznijeg – komandne odgovornosti. Međutim, ona pripada Hugu Grocijusu, koga smatraju rodonačelnikom međunarodnog prava, i nalazi se u njegovom delu „O pravu rata i mira“ objavljenom pre gotovo četiri veka, 1625. godine.

U javnosti u Srbiji, pa često čak i u onoj stručnoj, pravničkoj, veoma je prisutno mišljenje koje komandnu odgovornost smatra za koncept koji je pravno neutemeljen, nejasan i nepravedan, i koji je zapravo kreacija Haškog tribunala. Međutim, odavno je među narodima sveta prisutna ideja, koja je kroz noviju istoriju i pravno razvijana i uobličavana, da su osobe koje vode i organizuju ljude pod oružjem obavezne da vrše dužan nadzor nad njihovim ponašanjem i sprečavaju i kažnjavaju njihove postupke suprotne pravilima ratovanja. Ta ideja se bazira na činjenici da komandanti, naročito u toku oružanog sukoba, imaju odlučujuću moć upravljanja i uticaja na postupke potčinjenih, te da ukoliko se drže pasivno i tolerantno, ili ignorantski, u odnosu na zlodela svojih potčinjenih, ne samo da im omogućavaju da takva dela čine, nego ih navode na pomisao da je takvo postupanje dozvoljeno, pa čak i poželjno, što onda vodi u dalje ponavljanje i širenje zločina. Dakle, starešina (vojni, policijski, paravojni, ali i civilno lice) krivično odgovara i kad nije naredio neki zločin svojih podređenih nad kojima je imao efektivnu kontrolu, ali je znao ili imao dovoljno informacija koje bi ga upozorile da oni pripremaju zločin ili da su ga već počinili, a nije preduzeo nužne i razumne mere da zločin spreči, odnosno da kazni počinioca ili prijavi slučaj nadležnima, i to je ono što se naziva komandnom odgovornošću.

Obaveza vojnih komandanata da preduzmu mere za uspostavljanje reda i javne sigurnosti u zoni svoje odgovornosti bila je predviđena IV haškom konvencijom o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. (Kraljevina Srbija i Kneževina Crna Gora bile su ugovornice ove konvencije). Naročito su presu-

de nekim od nemačkih i japanskih visokih oficira i japanskih političkih lidera po završetku Drugog svetskog rata vodile definisanju pravila o krivičnoj odgovornosti nadređenog za zločine svojih potčinjenih za koje je znao ili mogao da zna, a nije ih sprečio. Međunarodna konvencija u kojoj je komandna odgovornost prvi put uobličena u definiciju kakvu danas poznamo jeste prvi Dopunski protokol uz Ženevske konvencije iz 1949, usvojen 1977. na međunarodnoj konferenciji, na kojoj su predstavnici nekadašnje SFRJ igrali veoma aktivnu ulogu. Protokol, kome je dosad pristupilo 168 država, nalaže da činjenica da je ratni zločin ili neku lakšu povredu Ženevskih konvencija ili Protokola izvršio potčinjeni „ne oslobađa njegove starešine krivične ili disciplinske odgovornosti, već prema konkretnom slučaju, ukoliko su oni znali, ili imali informacije koje su im omogućile da zaključie pod okolnostima koje su vladale u to vreme, da je on izvršio ili da će izvršiti takvu povredu i ako nisu preduzeli sve moguće mere u granicama svoje moći da spreče ili suzbiju povredu“ (član 86 Protokola).

SFRJ je Protokol ratifikovala i time ga učinila sastavnim delom svog unutrašnjeg pravnog sistema. U cilju konkretnog ispunjavanja obaveza iz Protokola, doneti su 1988. Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, gde je u članu koji nosi naziv „Odgovornost za postupke potčinjenih“ određeno da je vojni starešina lično odgovoran za povrede pravila ratnog prava zbog propuštanja da spreči ili kazni „ako je znao ili je mogao da zna da njegovi potčinjeni ili druge jedinice ili pojedinci pripremaju izvršenje takvih povreda“. Pri tom se i dodaje da „vojni starešina odgovara kao saučesnik ili podstrekač ako je nepreduzimanjem mera protiv potčinjenih koji krše pravila ratnog prava doprineo da njemu potčinjene jedinice i pojedinci takva dela ponovljeno vrše“.

U Statutu Haškog tribunala, koji je 1993. doneo Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, komandna odgovornost je definisana kao oblik individualne krivične odgovornosti (za dela genocida, zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina) i u liniji je sa prethodno pomenutim Dopunskim protokolom uz Ženevske konvencije. Sudska praksa Tribunala u Hagu dala je najveći doprinos raščlanjivanju i definisanju pojedinih elemenata komandne odgovornosti, posebno u presudi u slučaju „Čelebići“, donetoj 1998, koja predstavlja, među sudskim presudama, dosad najvažniji orijentir o komandnoj odgovornosti. Pred Haškim tribunalom je na osnovu komandne odgovornosti dosad optužen veći broj lica različitih nacionalnosti (Hrvata, Srba, Bošnjaka i Alba-

naca), među kojima je bilo visokih oficira i zvaničnika iz različitih nekada zaraćenih strana.

Sudska praksa Tribunala takođe odražava norme međunarodnog običajnog prava koje se odnose na komandnu odgovornost i koje su delom nastajale na temelju nekih od napred pomenutih presuda izrečenih posle Drugog svetskog rata. Međunarodno običajno pravo, ili, drugim rečima, opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava inače obavezuju sve zemlje podjednako (pa i one koje nisu nikad potpisale i prihvatile neke od pomenutih konvencija), a prema Ustavu SRJ (čl. 16), kao i sadašnjoj Ustavnoj povelji države zajednice Srbija i Crna Gora, predstavljaju sastavni deo domaćeg pravnog poretka (prema Ustavnoj povelji čak imaju i primat nad domaćim pravom – čl. 16 Povelje).

Konačno, komandna odgovornost je dosad najpotpunije regulisana Statutom (stalnog) Međunarodnog krivičnog suda (usvojen 1998, a stupio na snagu 2002) na način koji se temelji na prethodnim pravilima i sudskoj praksi Haškog tribunala, uz razlike u nekim nijansama (primeru radi, pred tužiocu su postavljeni stroži uslovi za dokazivanje komandne odgovornosti civilnih vođa nego iste vrste odgovornosti kod vojnih i policijskih starešina). Kao strana ugovornica, to jest jedan od osnivača ovog suda, Srbija i Crna Gora je preuzela obavezu da komandna odgovornost bude uređena u skladu sa Statutom Suda u krivičnim zakonodavstvima njenih država članica.

Ako se ratovi u bivšoj Jugoslaviji pogledaju kroz opisanu matricu razvoja pravila o komandnoj odgovornosti, onda se jasno vidi da su ta pravila postojala i bila poznata tokom sukoba u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Dodatni protokol uz Ženevske konvencije, opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i odgovarajući domaći propisi koji se odnose na oružane snage važili su u vreme početka sukoba, 1991, a od 1993. i Statut Tribunala u Hagu. A tokom sukoba na Kosovu 1998–99. osim prethodno navedenog postojale su još i relevantne presude Haškog tribunala donete u međuvremenu, kao i Statut Međunarodnog krivičnog suda (koji je, iako nije bio formalno stupio na snagu u to vreme, predstavljao akt koji je odražavao najsavremenije shvatanje komandne odgovornosti i koji je bilo izglasalo 120 zemalja).

Kao što se može videti, pravila o komandnoj odgovornosti ne nastaju u pravu tek sa osnivanjem Haškog tribunala, nisu bila strana logici i osećaju za

pravdu u mnogim državama, uključujući i države nekadašnje SFRJ, niti nepoznata onima koji su u sukobima u bivšoj Jugoslaviji komandovali oružanim formacijama. Komandna odgovornost ne nosi nacionalni predznak i nije zamka za vođe iz redova bilo kog naroda, već opšteprihvaćen način da oni koji su ne vršeći svoju dužnost omogućavali da se čine zločini, za to i odgovaraju.

25. 6. 2004.

(Autor je pravni savetnik za pitanja ratnih zločina u Misiji OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori)

Sead Spahović

Nema osude za krivično delo koje ne postoji u zakonu

U ranijem ustavu imali smo odredbu koja je govorila da sudovi neposredno primenjuju ratifikovane konvencije, dakle postojala je ideja i ustavni okvir da se sve ovo što mi u krivičnom zakonu nemamo može popuniti preko ove veze sa Ustavom koji kaže: to je deo unutrašnjeg prava. Međutim, mislim da je to nemoguće baš zbog ove odredbe da se krivična dela i kazne za krivična dela propisuju zakonom. U tom smislu bi bio i odgovor na ovo pitanje: šta bi radio sudija kad bi sada neko optužio za ratni zločin i pri tom se pozvao na neki međunarodnopravni akt, konvenciju ili statut, a ne na krivični zakon. Mislim da sudija koji sudi ne bi smeo da osudi za krivično delo ako to delo nije predviđeno zakonom i ako nije predviđena kazna. Naravno, govorim o domaćem sudu. Ja nisam siguran da su konvencije krivičnopravni propisi, jer ne predviđaju kaznu, iako dozvoljavam da postoje i argumenti koji govore suprotno.

Što se tiče materijalnog krivičnog prava, ja mogu da ukažem da postoje rezoni u domaćem Krivičnom zakonu koji pružaju mogućnost da se za slučajeve koji bi mogli da dođu u obzir za suđenja pred domaćim sudom sudi jednako kvalitetno kao pred međunarodnim sudom. Izvesna sličnost u duhu propisa postoji. Kada je u pitanju saučesništvo, imamo formulaciju „ako dva ili više lica učestvuju u radnji izvršenja, ili na drugi način, izvrše krivično delo“... Imamo taj prostor „na drugi način“. Kod nas je saučesništvo posle izvršenog dela moguće kod pomaganja kad je reč o prikrivanju tragova izvršenog dela, ali to prikrivanje mora biti unapred obećano, jer ako nije unapred obećano onda se tretira kao posebno krivično delo.

Naš zakon poznaje i izvršenje krivičnog dela nečinjenjem (propuštanjem dužnog činjenja). Krivični zakon poznaje jedan slučaj, to je član 26, a po Zakonu iz 1953. godine član 23, kada organizator zločinačkog udruženja odgovara za sva krivična dela koja proizlaze iz zločinačkog plana tog udruženja, kao da ih je sam učinio, iako uopšte ne mora znati da je delo učinjeno. Dakle, on uopšte ne zna da je krivično delo učinjeno, nema svest o

tome, a odgovara za to delo, pa nam ovaj rezon približava rezonovanje o komandnoj odgovornosti.

2. 7. 2004.

(Autor je javni pravobranilac Republike Srbije; Izvodi iz transkripta sa konferencije o komandnoj odgovornosti u međunarodnom i domaćem pravu, Beograd, 23. i 24. maj 2003. godine)

Aleksandar Ignjatović

Propisana komandna odgovornost

Da bi se međunarodno humanitarno pravo moglo sprovoditi i izvršavati u praksi, neophodno je njegove odredbe međunarodnog karaktera, koje su date kroz brojne konvencije i druga dokumenta, predvideti i pretočiti u unutrašnji pravni sistem pojedinih država. Do velike, da tako kažem, poplave normiranja pravila međunarodnog humanitarnog prava došlo je naročito nakon donošenja Ženevskih konvencija iz 1949. godine. Tada su doneti brojni pravilnici, priručnici, uputstva ili drugi akti sličnih naziva koji su ova međunarodna pravila prilagođavali primeni, upotrebi u svojoj vojsci.

U ovim propisima se po pravilu nalazi i komandna odgovornost. Ovako je postupila i tadašnja Jugoslavija i donela „Uputstvo o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ“ iz 1988. godine. U tački 20 ovog uputstva predviđena je lična odgovornost zbog povrede pravila ratnog prava i to kako vojnog, tako i civilnog lica.

U tački 21, pod naslovom „Odgovornost za postupke potčinjenih“ propisana je komandna odgovornost. Evo tog teksta, kako je naveden u pravilniku: „Vojni starešina je lično odgovoran za povrede pravila ratnog prava ako je znao, ili je mogao da zna, da njemu potčinjene, ili druge jedinice, ili pojedinci pripremaju izvršenje takvih povreda, a u vreme kada je još bilo moguće sprečiti njihovo izvršenje ne preduzme mere da se te povrede spreče. Lično je odgovoran i onaj vojni starešina koji zna da su povrede pravila ratnog prava izvršene, a protiv prekršioca ne pokrene disciplinski ili krivični postupak, ili ako nije nadležan za pokretanje postupka, prekršioca ne prijavi nadležnom vojnom starešini. Vojni starešina odgovara kao saučesnik, ili podstrekač ako je nepreduzimanjem mera protiv potčinjenih koji krše pravila ratnog prava doprineo da njemu potčinjene jedinice i pojedinci takva dela ponovo vrše.“

Pažljivom analizom citirane tačke dolazi se zaista do zaključka da je ona skraćena, pojednostavljena, ali dosta slična odredbama članova 86 i 87 Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije, kojima se prvi put na jedan izričit način propisuje komandna odgovornost. Za navedena akta, a i sva druga sličnog karaktera, među teoretičarima, ali i praktičarima, kako u vreme nji-

hova donoenja, tako i danas, postoji problem njihove potpune i dosledne primenljivosti koji, za razliku od normi unutrašnjeg prava, prati i sve druge propise meunarodnog karaktera.

2. 7. 2004.

(Autor je advokat iz Beograda i bivši naèelnik Pravne uprave Ministarstva odbrane SRJ; Izvodi iz transkripta sa konferencije o komandnoj odgovornosti u meunarodnom i domaćem pravu, Beograd, 23. i 24. maj 2003. godine)

Omer Hadžiomerović

Sve je „upisano“

Poznato je svima nama da je i u ranijem Ustavu SFRJ, kao i Ustavu SRJ, bilo predviđeno da ratifikovani međunarodni ugovori i opštepriznata pravila međunarodnog prava predstavljaju sastavni deo našeg pravnog sistema. Što se tiče komandne odgovornosti, želim da vas podsetim da je konvencija kojom je predviđena ova vrsta odgovornosti ratifikovana u našoj zemlji još 1978. godine. S tim u vezi, član 4 Krivičnog zakona kaže da se na učinioca krivičnog dela primenjuje zakon koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela. Dakle, ako je ova konvencija bila sastavni deo našeg pravnog sistema, samim tim i krivičnog zakonodavstva u onom delu koji reguliše krivičnopravne odredbe, onda ja ne vidim nikakvu smetnju da se ona primeni i ovde. Ovde uopšte nije reč o krivičnom delu koje nije bilo predviđeno kao krivično delo i za koje nije bila predviđena sankcija. Određeno lice će odgovarati na osnovu komandne odgovornosti za ona krivična dela koja su predviđena u glavi XVI Osnovnog krivičnog zakona. Čini mi se da ja ne vidim nikakvu smetnju da se direktno primeni komandna odgovornost koja je sastavni deo našeg pravnog sistema još od 1978. godine i tu se uopšte ne postavlja pitanje nikakve retroaktivnosti.

2. 7. 2004.

(Autor je sudija Okružnog suda u Beogradu; izvodi iz transkripta sa konferencije o komandnoj odgovornosti u međunarodnom i domaćem pravu, Beograd, 23. i 24. maj 2003. godine)

Srđa Popović

A mogao je da zna...

U kritikama instituta tzv. „komandne odgovornosti“ najčešće, gotovo isključivo, prigovara se normiranju odgovornosti komandanta u onim slučajevima kada ništa nije preduzeo da spreči ili kazni zločine svojih potčinjenih, za koje je „mogao da zna“. To rešenje se proglašava nekom nečuvenom i nebuloznom konstrukcijom Tribunala, odnosno njegovog Statuta i izjednačava se sa pojmom „objektivne odgovornosti“ koju krivično zakonodavstvo, naravno, ne poznaje.

Međutim, ovakve inkriminacije poznaje i naše sopstveno zakonodavstvo. Članom 184 stav 2 Krivičnog zakona Srbije, kao krivično delo prikrivanja inkriminiše se prodaja, zamena, kupovina itd. neke stvari, ako je učinilac „mogao znati“ da je stvar pribavljena krivičnim delom. Drugim rečima, „učinilac je dužan da ima određenu svest ako je uopšte mogao da je ima“ (prof. Miroslav Đorđević). Samim zakonom je, naime, određeno da je i sam nehat – kažnjiv. Ogrešenje o ovu „dužnost znanja“ predstavlja samo obeležje krivičnog dela. U stvari, ogrešenje o tu dužnost predstavlja kod prikrivanja sam supstrat krivičnog dela, jer je, naravno, sama prodaja ili kupovina stvari uvek dozvoljena. Ili sasvim drugim rečima, kolokvijalno, kupcu ili prodavcu krade ne stvari zakonom se onemogućava „da se pravi lud“.

Ova „dužnost znanja“ afortiori postoji kod vojnog komandanta, jer tu dužnost nalaže poseban propis. Godine 1988. doneti su Propisi o primeni međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, kojima se propisuje da je komandant lično odgovoran za eventualne zločine svojih potčinjenih „ako je znao ili je mogao da zna“ da oni pripremaju izvršenje takvih zločina, ili ako je nekažnjavanjem takvih zločina „doprineo da njemu potčinjene jedinice i pojedinci takva dela ponovljeno vrše“. Ništa drugo ne propisuje ni Statut Haškog tribunala. Dakle, dužnost komandanta da zna da li i kako njegovi potčinjeni izvršavaju njegove naredbe i da li poštuju pravila ratnog prava, kao i načelna mogućnost kažnjavanja za ogrešenje o ovu dužnost – postoje i u našem pravu.

Ono što u našem pozitivnom zakonodavstvu nedostaje jeste normiranje kazne, koju može propisati samo krivični zakon. Propustom naše države da

ispuni svoje međunarodne obaveze nastale ratifikovanjem Ženevskih konvencija (1949) i Dopunskog protokola (1977) ovakva dela nisu inkriminirana domaćim krivičnim zakonom. Krivični sudovi ne mogu neposredno primenjivati međunarodne konvencije, jer prema načelu „nulla crimen sine lege“ niko ne može biti kažnjen za delo koje u vreme njegovog izvršenja nije bilo propisano kao krivično delo, niti je za takvo delo propisana kazna. Otuda nemogućnost da se učinioci krivičnih dela ratnih zločina „po komandnoj odgovornosti“ procesuiraju pred domaćim sudovima. (Uzgred, predstojećim izmenama Krivičnog zakona predviđeno je da ovaj propust bude ispravljen, što je takođe dokaz koliko je licemerno „patriotsko“ iščuđavanje nad komandnom odgovornošću neumesno.)

Pošto je naša država zgodno propustila da komandnu odgovornost starešina inkriminiše, oni koji se zalažu za to da takozvana „četiri generala“ odgovaraju pred domaćim sudovima treba najpre da objasne po kom bi se osnovu generalima uopšte sudilo. Doduše, i ako bi to uspeali da objasne, zahtevi za suđenjem u Srbiji ostali bi nerealni, iz više razloga. Rezolucije Saveta bezbednosti UN (1503 i 1534), na primer, predviđaju ustupanje samo onih slučajeva u kojima su optuženi bili na nižim i srednjim nivoima civilne, vojne, ili paravojne hijerarhije. A četiri generala su bila na samom vrhu.

2. 7. 2004.

Ferida Duraković

Svemir Slobodana Miloševića i suze majke Fatime

Kad god se nakon 1996. odnosi između BiH i SCG micnu naprijed barem za milimetar, kad onaj Čavić, pritisnut uza zid u opasnosti da izgubi voljenu genocidnu tvorevinu Republiku Srpsku kao SDS-ov ratni plijen, sve onako „brantovski“ sijejavajući očima prema kameri kao sabljom prema Turčinu, preda devetnaest kutija policijskih dokumenata Komisiji za Srebrenicu – o kojima kaže da ne zna ni odakle su tu ni šta se unutra nalazi! Opa! – odmah na scenu stupa žvaka o povlačenju tužbe BiH protiv bivše Jugoslavije.

Ignorisanje

To natezanje me svaki put mentalno dokrajči. Imam pjesničku osjetljivost, ne političku, pa ipak vidim gdje prestaje diplomatija a počinje još jedna agresija s onu stranu Drine. Ali svaki put me mentalno dokrajči i ignorancija s BiH strane: nema lica od povjerenja u koje ću pogledati s nadom kad govorimo o pravdi, o tužbi u Hagu, o Tribunalu, i šire: moj predsjednik Srbin Paravac, bukovina s dioprijom za daljine koja mu očigledno ne pomaže da te daljine i vidi, ponosno četničko dijete; moj predsjednik Hrvat Čović, lukav, novi bogatun, ravnodušan za stanje u svakoj državi koja se ne zove Hrvatska tj. Herceg-Bosna; i smoreni, zamalo umoreni moj predsjednik Bošnjak Sulejman Suljo Tihić, kojem samo nedostaje jedan izmoždjeni Mujo pa da opet skončaju, ovaj put preklani, u srpskim vicevima o tome „kako smo im se opet lepo naj... majke“. U BiH postoji beznadežno neslaganje vezano za tu tužbu, što može rezultirati samo tragično po BiH, a u Haškom tribunalu bitno promijeniti odnos prema Srbima koji su optuženi ili već osuđeni. Cement u liniji razdvajanja između Federacije i RS rezultat je cementa u glavama ovih „naših“. Tim rupama koje čini neslaganje između „nas“ i „nas“ odlično manipulišu svi osim Bosanaca (ovim mislim na sve tri konstitutivne etničke grupe u BiH, i na ostale), koji ionako nisu nikud pripjeli i nekorisni su za sve važeće političke opcije, a kojima imam čast pripadati: borim se za unaprijed izgublenu stvar.

Imam jedan sasvim privatn, nezvaničan odnos prema Hagu (Hagu kao simbolu, Hagu kao diskursu, Hagu kao ufanju u pravdu) – ženski. Od samog početka intenzivno pratim rad izvjesnih žena vezan za sve strane i sve aspekte rada Tribunala.

Kučke

Ko je imao, u ime Suda, tj. Ujedinjenih nacija, tj. „civilizovanog“ svijeta, hrabrosti da pokrene s mrtve tačke istinu o užasima rata na našim prostorima? Prva predsjednica Suda Gabrielle Kirk MCDONALD, Afro-Amerikanka posvećena borbi za ljudska prava, i tužiteljica Louise Arbour. Za njenog mandata u Hag su dovedeni brojni optuženici. Ko je svojim djelovanjem priveo u Hag, nastavljajući ženski odlučno i posvećeno rad svoje prethodnice, Slobodana Miloševića, na zaprepaštenje i nevjericu ostatka svijeta, o Srbiji da i ne govorimo? Sitna i čelična Carla del Ponte, koja se još pričinja italijanskoj mafiji. To zadriglim macho Balkancima iz svih dijelova rahmetli nam domovine Jugoslavije znači nešto potpuno suprotno onome što ja hoću da kažem (ne da dokažem!). Oni bi rekli da su te žene izdajničke kučke (Kuja Vidosava!), onako domaćinski. Takvim muškarcima diriguju samo mire marković i ljljane zelen-karadžić, koje s radošću ne ubrajam u žene.

A onim drugim, haškim, digla bih spomenik i skinula kapu: vjerujem da ova kva sorta žena svoje poslove ne radi zbog vjere, nacije, novca ili slave, nego zbog povjerenja u pravdu i potrebe da se, ako ništa drugo, srebreničkim majkama otvoreno, pred cijelim svijetom prizna pravo na žalovanje i tugu izazvane genocidom. Tim majkama ništa drugo i ne treba.

Imena

I među onima što su mi umalo došli glave '92. samo zato što se zovem ovako kako se zovem, nalazi se jedna žena, i nju valja spomenuti – Biljana Plavšić. Za razliku od one dvije spomenute, njeno je lice u Hagu ponovno dobilo ljudske crte! Ima poetske pravde u tome da pripadnica jednoga naroda koji je Plavšićka 1993. nazvala genetskim otpadom srpskog naroda i potpisivala odluke za njegovo brisanje s lica lepe srpske zemlje danas piše za jedne srpske novine o Hagu, dok ona svoje zemaljske dane provodi u zatvoru. Kad je – očigledno bojeći se Boga i čini se duboko hrišćanski vjerujući da će

pokajanjem izbjeći kaznu na drugome svijetu – priznala sve što joj je Haški tribunal stavio na dušu, odjednom sam shvatila da takvo priznanje može učiniti samo žena, i to ona kojoj je pred očima pukao vlastiti zločin u svojoj njezovoj užasnoj veličini. Moja majka, beskućnica od '92, starica kao i Plavšićka, gledajući njeno priznanje na TV-u plakala je kao malo dijete. Ko zna, možda Biljanu Plavšić na onom svijetu i spasi suza moje Fatime. Putevi Gospodnji i putevi Allahovi jesu nepoznati, ali ne vjerujem da idu u različitim pravcima. Naprotiv.

Zamislite da to što je uradila Plavšićka uradi Slobodan Milošević! No way. Takav muškarac se svoje pogibeljne ideologije drži do kraja. Žena njenog kova barem shvati da je prah u svemiru. Muškarac takvog kova misli da je svemir u prahu!

Ljubav

Evropa je uvijek voljela Srbiju. Zato je bila tako strašno razočarana i nesretna zbog onog što su Srbi uradili u posljednjem balkanskom ratu. U pitanju je iznevjerena ljubav. Što se Bosanaca tiče (svih Bosanaca, što znači i Hercegovaca! Svih nacija i opredjeljenja!), o njima se ionako uvijek govorilo usput ili svojatno. Ili ih je zatiralo. Tako da se u toj ljubavi (Volimo Francusku kao što je Francuska volela nas) stanovnici BiH – kao i BiH sama, njena lijepa i lako lomljiva multietnička suština – javljaju kao kolateralna šteta. Samo što oni iz Republike Srpske to još ne znaju.

Ali saznaće. Inshallah.

9. 7. 2004.

(Autorka je književnica iz Sarajeva)

Dokumenti

Haška optužnica protiv generala

Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, u skladu sa svojim ovlašćenjima iz člana 18 Statuta Međunarodnog suda, optužuje: NEBOJŠU PAVKOVIĆA, VLADIMIRA LAZAREVIĆA, VLASTIMIRA ĐORĐEVIĆA, SRETE-NA LUKIĆA za ZLOČINE PROTIV ČOVEČNOSTI I KRŠENJE ZAKONA I OBIČAJA RATOVANJA, kako sledi:

OPTUŽENI

1. General-pukovnik Nebojša PAVKOVIĆ. Na dužnost komandanta Treće armije stupio je 13. januara 1999. godine i na tom položaju ostao je do početka 2000. godine. (...)

2. General-pukovnik Vladimir LAZAREVIĆ preuzeo je dužnost komandanta Prištinskog korpusa najkasnije 6. januara 1999. (...)

3. General-pukovnik Vlastimir ĐORĐEVIĆ bio je od 1. juna 1997. godine pomoćnik ministra u Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije (u daljem tekstu: MUP) i načelnik Resora javne bezbednosti (u daljem tekstu: RJB) MUP-a (...)

4. General-pukovnik Sreten LUKIĆ... Dana 1. juna 1998. godine imenovan je za načelnika štaba Ministarstva unutrašnjih poslova za Kosovo i Metohiju (u daljem tekstu: štab MUP-a) (...)

5. Svaki od optuženih individualno je odgovoran za zločine za koje se tereti u ovoj optužnici shodno članovima 3, 5 i (7)1 Statuta Međunarodnog suda.

Optuženi su planirali, podsticali, naredili, počinili ili na drugi način pomagali i podržavali planiranje, pripremu ili izvršenje tih zločina. Kad u ovoj optužnici koristi reč „počiniti“, tužilac nema nameru da sugerise da je ijedan od optuženih lično fizički počinio bilo koji od zločina za koje se terete. Reč „počiniti“ se u ovoj optužnici odnosi na učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu u svojstvu saizvršioca. Cilj ovog udruženog zločinačkog poduhvata bio je, između ostalog, isterivanje znatnog dela albanskog stanovništva Kosova sa teritorije pokrajine Kosovo u nastojanju da se obezbedi trajna srpska kontrola nad ovom pokrajinom. (...)

8. Nebojša PAVKOVIĆ, Vladimir LAZAREVIĆ, Vlastimir ĐORĐEVIĆ i Sreten LUKIĆ, za vreme dok su se nalazili na položajima nadređene vlasti, takođe snose individualnu krivičnu odgovornost za radnje činjenja i nečinjenja svojih podređenih, u skladu sa članom 7(3) Statuta Međunarodnog suda. Nadređeni je odgovoran za krivična dela svojih podređenih ako je znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine takva dela ili su ih već počinili, a nadređeni nije preduzeo neophodne i razumne mere da spreči takva dela ili da kazni njihove počinioce. (...)

(Paragrafi 9–18 detaljno objašnjavaju položaj, ovlašćenja i dužnosti svakog od četvorice optuženih.)

(Paragrafi 21–29 iznose detalje o počinjenim zločinima: proterivanju stotina hiljada kosovskih Albanaca; uništavanju njihove imovine; delima brutalnosti i nasilja nad albanskim civilima na Kosovu radi održavanja atmosfere straha; batinanjima, iznuđivanju, razbojništvu, zlostavljanju, napadima, protivzakonitom lišavanju slobode i ubijanju na kontrolnim punktovima koje su snage SRJ i Srbije držale duž puta prema graničnim prelazima; pljačkanju imovine proteranih Albanaca; oduzimanju i uništavanju ličnih dokumenata i saobraćajnih dozvola; granatiranju gradova i sela, paljenju stambenih objekata i gazdinstava, uništavanju kulturnih i verskih ustanova, ubijanju civila kosovskih Albanaca i seksualnom zlostavljanju kosovskih Albanci.)

Tačka 1: Deportacija (...)

29. Počev od 1. januara 1999. godine ili približno od tog datuma pa sve do 20. juna 1999. godine, snage SRJ i Srbije, postupajući po uputstvu, na podsticaj ili uz podršku Nebojše PAVKOVIĆA, Vladimira LAZAREVIĆA, Vlastimira ĐORĐEVIĆA, Sretena LUKIĆA, Slobodana MILOŠEVIĆA, Milana MILUTINOVIĆA, Nikole ŠAINOVIĆA, Dragoljuba OJDANIĆA, Vlajka STOJILJKOVIĆA i drugih poznatih i nepoznatih lica, počinile su dela navedena u paragrafima od 21 do 27, što je imalo za posledicu prisilnu deportaciju oko 800.000 civila kosovskih Albanaca. (...)

TAČKA 2: DRUGA NEHUMANNA DELA (PRISILNO PREMEŠTANJE)

30. U odnosu na one kosovske Albance koji su interno raseljeni unutar teritorije Kosova, pozivom na paragrafe 21–29, tužilac ih ponovo navodi i uvrštava u ovu tačku (...)

TAČKE 3–4: UBISTVO

31. Pozivom na paragrafe 21–29, tužilac ih ponovo navodi i uvrštava u ove tačke. 32. (Paragraf sadrži detaljne navode o ubistvima u Račku i njegovoj okolini, Beloj Crkvi, Maloj Krusi, Suvoj Reci, Đakovici, Padalištu, Izbici, Meji, Korenici, Skrovni, Slakovcu, Ceceliji, Gornjoj Sudimlji, zatvorskom kompleksu Dubrava, i selima u opštini Kačanik.)

TAČKA 5: PROGONI (na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi)

34. Počev od 1. januara 1999. godine ili približno tog datuma pa sve do 20. juna 1999. godine, snage SRJ i Srbije, postupajući po uputstvu, na podsticaj ili uz podršku Nebojše PAVKOVIĆA, Vladimira LAZAREVIĆA, Vlastimira ĐORĐEVIĆA, Sretena LUKIĆA, Slobodana MILOŠEVIĆA, Milana MILUTINOVIĆA, Nikole ŠAINOVIĆA, Dragoljuba OJDANIĆA, Vlajka STOJILJKOVIĆA i drugih poznatih i nepoznatih lica, koristile su se sredstvima i metodama izloženim u paragrafima od 21 do 32 da bi sprovele kampanju progona civilnog albanskog stanovništva sa Kosova na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi. Ti progoni su uključivali, između ostalog, sledeća sredstva:

- a. Prisilno premeštanje i deportaciju od strane snaga SRJ i Srbije približno 800.000 civila, kosovskih Albanaca, kao što je opisano u paragrafima 21–30.
- b. Ubistvo više stotina civila, kosovskih Albanaca, od strane snaga SRJ i Srbije, kao što je opisano u paragrafima 31–32.
- c. Seksualno zlostavljanje kosovskih Albanaca, naročito žena, od strane snaga SRJ i Srbije, uključujući seksualno zlostavljanje opisano u paragrafima 23 i 29.
- d. Bezobzirno razaranje ili nanošenje štete verskim objektima kosovskih Albanaca. (...)

(22. septembra 2003. godine, u Hagu; izvor: Haški tribunal)

16. 7. 2004.

Jasna Bogojević

Svedok koga je stigla crvena ruža

General Pavković ponavlja iz dana u dan, u svim medijima i preko svog dušebrižnika Čavoškog, kako on zapravo i nema razloga da se dobrovoljno preda Haškom tribunalu, jer je on samo branio svoj narod i svoju zemlju, te da je optužnica lažna i da je pisana ovde (a zna se ko piše optužnice!). Pređaće se, tvrdi general, samo ako ga pozove njegov narod. Spominjan je čak i referendum.

Ali čim se čuju neke druge činjenice i kada Svetlana Đorđević, kao obični građanin i pri tom svedok, progovori o užasnim događajima na Kosovu u periodu između 1995. i 1999. godine, onda takvog jednog nezgodnog svedoka napadnu neidentifikovane nindže, ubrizgaju mu čudnu supstancu u venu i ostave ga bez svesti sa crvenom ružom u ruci. Svetlanu Đorđević su u njenom stanu u Vranju 27. juna, dakle na dan izbora, napali upravo takvi, još uvek neidentifikovani banditi i onesvestili je injekcijom sedativa. Kako izgleda, mogli su da je ubiju, ali to nije bio cilj. Cilj je bio da se pošalje poruka, kako Svetlani tako i drugim nezgodnim svedocima koji bi se usudili da nezgodno svedoče o zločinima.

Svetlana Đorđević je autor knjige „Svedočanstvo o Kosovu“, koju je napisala nakon NATO bombardovanja, kada se preselila sa Kosova u Vranje, gde i danas živi.

Na početku knjige opisuje svoje teško detinjstvo i odrastanje u siromašnoj porodici, uz neobrazovanog i vrlo nasilnog oca. Nakon završene srednje škole napušta kuću i odlazi u Valjevo 1977. godine, a nakon Valjeva seli se na Kosovo 1995. godine, gde radi kao taksista, sve do potpisivanja Kumanovskog sporazuma, odnosno do povlačenja VJ sa Kosova.

Ali na Kosovu je svih tih godina gledala kako policija i vojska ugnjetavaju i zlostavljaju albanske civile. Ni nakon odlaska sa Kosova nije mogla da se smiri. Proganjale su je slike nepravdi i zločina koje je videla svojim očima i rešila je, uprkos „neprijateljskoj“ okolini i haosu u kome i sada živi, da javno kaže šta se (njoj) dešavalo tih godina, napisavši svoje svedočenje o kosovskim (ne)prilikama. Knjigu je 2003. godine izdao Fond za humanitarno pravo. I

od tada Svetlana dobija pretnje, koje su postale učestale otkako je pojačan pritisak za izručenje optuženih generala.

Svetlana je vozila uglavnom albanske porodice, naročito od 1998. godine, jer albanski taksisti nisu smeli da prođu preko silnih policijskih punktova. Srbi-taksisti su ih vozili samo ako su mogli debelo da naplate. Svetlana je oko 100 porodica uspela da spase odvozeći ih sa Kosova u Crnu Goru: „Bila sam zadovoljna što sam barem stotinak porodica, sa manje ili više muke, ipak prevezla i pomogla im da napuste Kosovo. Znala sam da su na sigurnom. Sa mnom su bar izašli živi.“ Uživala je veliko poverenje Albanaca, mogla je da uđe u svako selo u koje Srbima nije ni padalo na pamet da zalaze, što zbog straha, što zbog otpora prema Albancima.

U knjizi je opisala pripremu velikog čišćenja Kosova: „Od neuspelog pokušaja u Rambujeu da se zaustavi sukob (...) i od momenta kada je prvi put pomenuta mogućnost bombardovanja, pripremljen je plan osвете prema Albancima i čišćenje Kosova od tog naroda. Svaki policajac, svaki vojnik, svaki Srbin znao je za taj plan i velika većina se čak tome radovala i pripremala za ostvarenje tog plana.“ Veliko spremanje Kosova u početku je izgledalo ovako: „Sve civilne objekte zauzela je vojska, policija, rezerva; sve je bilo prepuno oružja i municije.“ Pod civilnim objektima podrazumeva se opština, škola, bolnica i naravno, kuće i stanovi Albanaca: „Tvrdim sasvim odgovorno da je na samom početku bombardovanja čak i policija izdavala neke potvrde kojima se ozakonjuje do daljnjeg boravak Srbima u albanskim stanovima.“

Policija i vojska pljačkale su i palile sve albanske kuće i lokale: „Grupa za paljenje je ušla u moju ulicu i počela razgledanje. Zatim su otišli po ‘materijal’ i vratili se istog dana (...) gotovo sve kuće su palili do kasno po podne.“ Kuće bi najpre bile opljačkane a potom zapaljene: „Iz nje [kuće] su svi iz ulice, uključujući i jednog redovnog oficira Vojske Jugoslavije, koji je stanovao u susednoj kući, ali je bio obavješten da je pljačka u toku, grabili i nosili stvari (...) a pomenuti oficir je naočigled svih više puta jurio kolicima, pakovao u njih sudoperu, kuhinjske elemente (...) bila je to slika koju je trebalo ovekovječiti, da svi vide tog srpskog vojnika kako skuplja ukradene stvari po ulici.“

Spaljivanje kuća bilo je deo plana o „konačnom rešenju“ kosovskog problema. Nisu pljačka i paljenje bili ono najgore što je radila vojska, ali i policija,

paravojska, parapolicija i raznorazni koji danas ostavljaju crvene ruže. Palili su kuće u kojima su bili živi ljudi, a vojnici su čuvali i takve objekte: „Kako sam se primicala bliže tom otvoru u zidu, tako mi se pred očima ukazivala slika, najstrašniji prizor koji sam ikad videla, nekoliko nogu, izgorelih i ugljenisanih. Kao da su se pred vatrom povlačili do zida i tu ostali, naslonjeni na njega.“

16. 7. 2004.

(Autor je građanka iz Beograda)

Srđa Popović

Srpska brižna javnost

Prvi čovek srpske politike, premijer Koštunica, nakon četiri godine premišljanja konačno je uspeo (na sednici Glavnog odbora DSS-a, 18. jula) da savlada dugi put (intelektualno jednostavan, ali njemu emotivno nepodnošljiv) od „devete rupe na svirali“ do „pitanja svih pitanja“.

Biograf Slobodana Miloševića, novinar Slavoljub Đukić, pita se nedavno („Danas“, 19. jul): „Nisam li ja možda u svojim tekstovima bio na pogrešnom putu? Jer se ovde radi o jednom klasičnom ubici... Dakle, to je čovek koji nas je vodio, i koji je vodio ovu zemlju. To je podatak sa kojim mi moramo živeti.“

Mnogima je, naravno, već odavno bilo jasno da je „čovek koji nas je vodio“ bio ubica i da je Hag „pitanje svih pitanja“. S druge strane, mnogi, kao na primer Ivica Dačić, Mira Marković i Toma Nikolić, i danas smatraju da je njegovo izručenje Hagu bilo „sramotan čin“ (kako reče pukovnik Ulemek na svom suđenju).

Negde između, u sivoj zoni, obitava jedno čudno pleme potajnih navijača Slobodana Miloševića (ili mrzilaca Karle del Ponte), koji ne propuštaju priliku da, naravno, samo u ime najrigoroznijih pravnih i humanitarnih standarda (po kojima smo mi, inače, poznati), tiho i sistematski podrivaju rad Tribunala. Oni su neprestano „zabrinuti“ zbog „teškoća“ u kojima se nalazi Tužilaštvo, vajkaju se zbog „otpora“ koji Tribunal izaziva „u Srba“, „ne razumeju“ komandnu odgovornost, prezumpcija nevinosti njihova je svetinja (bar u ovom slučaju), svedoci su po pravilu „nažalost neubedljivi“, Tribunal promašuje „političku svrhu“, Milošević se, što jest jest, „vešto brani“ i „beleži poene“, Tribunal je pred zatvaranjem.

Poslednja njihova „briga“ jeste da će se „proces raspasti“ zbog Miloševićeve bolesti, ili „još gore“ da će mu biti postavljen (oni kažu „nametnut“) branilac protiv njegove volje, čime bi suđenje navodno bilo „diskreditovano“.

Omiljeni srpski ekspert za pitanje Haga Ljiljana Smajlović nedavno piše: „Problem je u tome što će malo koji advokat koji drži do sebe pristati da zastu-

pa klijenta protiv njegove želje: pristanak na takvu ulogu pretpostavlja u startu da takav advokat neće zastupati interese klijenta već interese suda.“

Naravno da u tome ne postoji nikakav „problem“. U mnogim zakonodavstvima, pa i u našem, okrivljeni mora imati advokata u suđenjima za teška krivična dela, pa čak i onda kada on to ne želi. Ustanova branioca po službenoj dužnosti nije uspostavljena samo u interesu branjenika, već pre svega u cilju poštovanja načela kontradiktornosti postupka, dakle pravde. To načelo se mora poštovati u javnom interesu, čak i onda kada okrivljeni to ne želi, jer suđenje nije samo njegova privatna stvar. (Advokati, i to upravo oni koji „drže do svog ugleda“ baš u ovakvim slučajevima, a oni su gotovo svakodnevni, postupaju sa posebnom savesnošću, i propust da tako postupaju predstavlja težak prekršaj protiv profesionalne etike.) Odredbu koja ovo omogućuje sadrži i Statut Haškog tribunala. Prema Pravilu broj 21 Statuta pravo okrivljenog da se sam brani nije apsolutno i Tribunal ima prava da okrivljenom imenuje branioca i protiv njegove volje kada je to u „interesu vršenja pravde“.

Ovde, u slučaju Miloševića, imamo upravo ekstremni slučaj okrivljenog kome je nužno postaviti branioca bez obzira na njegove želje. Ovde imamo okrivljenog koji je jasno iskazao svoj stav „da ne priznaje sud“ i „da ne želi da se brani“. Protivrečno je tome stavu da okrivljeni „želi da se brani sam“, jer on uopšte ne želi da se brani, niti želi da ga drugi brane. Njegova je želja, sasvim jasno izražena, da sabotira proces, pa čak i time što će da sabotira sopstvenu odbranu (u korist svojih političkih ciljeva). Kontradiktorni postupak, dakle interesi pravde, međutim, zahtevaju, u javnom interesu, da on bude branjen, pa je postavljanje branioca po službenoj dužnosti jedino ispravno rešenje.

Fizičko zdravlje Miloševića u svemu tome je od sporednog značaja. (Zanimljivo je usput napomenuti da Milošević sabotira čak i savete svojih lekara i odbija da uzima lekove, sve u cilju sabotiranja i procesa i sopstvene odbrane, kako je ustanovljeno na pretresu 25. marta 2003. godine.) Suđenje je stresna situacija i često dovodi do pojava povišenog krvnog pritiska. Međutim, smatra se da je okrivljeni sposoban da učestvuje u procesu sve dok je u stanju da shvata prirodu optuženja, da razume tok postupka i smisao izvedenih dokaza, i da daje instrukcije braniocu. To što njemu zdravlje možda ne dozvoljava da se brani sam, bez pomoći branioca, irelevantno je. Prvo, zbog

toga što on uopšte i ne želi da se brani, drugo, jer je stvar njegovog izbora i njegove volje, ukoliko odluči da se brani, da to čini sam ili, ukoliko nije sposoban, uz pomoć branioca, i treće, što Sud ima pravo da mu postavi branioca ukoliko nije sposoban da se sam brani, a branioca ne želi da imenuje.

Rekli smo da Milošević sabotira proces (i sopstveno zdravlje) zarad političkih ciljeva. Koji su to ciljevi? Pa, upravo da u sivoj zoni domaće javnosti, koju ovde oličava Ljiljana Smajlović, izazove citirane komentare da mu se navodno onemogućava odbrana (koju ne želi da daje), da mu se „nameće“ branilac koji će (zašto?) „raditi u interesu suda“ (čime se opet tiho implicira da je interes suda, valjda, da ga „nevinog“ osudi!), da je Tribunal u „tihoj panici“ i da se „proces raspada“.

Proces se može „raspasti“ jedino ako Milošević ne doživi njegov kraj. Ali, najzad, zar je Hitler pravosnažno osuđen?

23. 7. 2004.

Dokumenti

Predmet „Šešelj“: Pravo optuženog da se sam brani nije apsolutno

3. Optužba traži da Pretresno veće izda nalog o imenovanju branioca radi pružanja pomoći optuženom (bez ograničenja) pri vođenju odbrane.

D. Merodavno pravo

11. (paragraf Odluke) Član 20 (1) Statuta Međunarodnog suda:

Pretresna veća moraju da obezbede da suđenje bude pravično i ekspeditivno... uz puno poštovanje prava optuženog i dužnu brigu o zaštiti žrtava i svedoka.

Član 21(d) Statuta: (...) da se brani lično ili putem pravnog zastupnika po sopstvenom izboru; da se, ako nema pravnog zastupnika, obavesti o tom pravu; te da mu se, kad god to zahtevaju interesi pravde, dodeli pravni zastupnik...

12. (paragraf Odluke) Dana 4. aprila 2003. godine Pretresno veće je (...) zaključilo (u predmetu Milošević) da je nametanje branioca odlika pre inkvizitorskih, a ne akuzatornih sistema... U akuzatornom sistemu branilac koji je nametnut optuženom protiv njegove volje ne može da ispuni obavezu iznošenja teze odbrane jer nema uputstva optuženog. Međutim, dodato je i to da je „moguće da neke od konvencija predviđaju izvesne izuzetke od glavnog principa da optuženi ima pravo da se sam brani“... Pretresno veće je u zaključku navelo da „pravo optuženog da se sam brani nije apsolutno“ i primetilo da „postoje okolnosti u kojima je imenovanje branioca u interesu pravde“...

15. (paragraf Odluke) U (...) sistemima anglosaksonskog prava optuženi ima pravo da sam vodi svoju odbranu, a mogućnost zadiranja u to njegovo pravo je ograničena... Vrhovni sud Sjedinjenih Država je... zaključio da se okrivljenom koji se namerno neprimereno ponaša i opstruira rad može uskratiti pravo na samozastupanje. Sud može da imenuje branioca u pripravnosti na početku suđenja „čak ako se optuženi i protivi tome“, kako bi pomogao optuženom i bio na raspolaganju da ga zastupa u slučaju da je neophodno prekinuti samozastupanje...

16. (paragraf Odluke) U kontinentalnom pravu je obavezna dodela branioca uobičajena praksa, naročito u ozbiljnijim predmetima...

17. (paragraf Odluke) Prema članu 71 (Zakona o krivičnom postupku SRJ), ako se postupak vodi za krivično delo za koje se može izreći kazna zatvora od deset ili više godina, ili neka teža kazna, optuženog mora da zastupa branilac čak i na prvom ispitivanju... Valja primetiti da je branilac obavezan i u slučajevima kada optuženi ima potrebne pravne kvalifikacije.

18. (paragraf Odluke) (...) Član 14(3) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima:

(d)... da mu se (okrivljenom), kad god to zahtevaju interesi pravde, dodeli pravni zastupnik...

E. Diskusija

21. (paragraf Odluke) Izraz „u interesu pravde“ potencijalno je širokog obima. On podrazumeva pravo na pravično suđenje, koje nije samo osnovno pravo optuženog, već i osnovni interes vezan za legitimitet samog Međunarodnog suda. U vezi sa pravom na pravično suđenje treba uzeti u obzir dužinu, obim i složenost predmeta. Složena pitanja vezana za pravo, dokaze i postupak pokrenuta u ovako obimnom predmetu mogu da prevaziđu kompetentnost čak i onog optuženog koji ima pravne kvalifikacije, naročito ako je optuženi u pritvoru i nema pristup svim potrebnim sredstvima. Osim toga, Međunarodni sud ima legitimni interes da obezbedi da se suđenje odvija na vreme, bez prekida, odgađanja ili remećenja...

27. (paragraf Odluke) (...) Pretresno veće smatra da je u ovoj fazi suđenja najbolji način da se očuvaju prava optuženog, i istovremeno zadovolje interesi pravde, dodeljivanje „branioca u pripravnosti“ koji ispunjava uslove iz pravila 44(A).

28. (paragraf Odluke) Pretresno veće ističe da je pravo optuženog da se sam brani ostalo sasvim netaknuto...

29. (paragraf Odluke) Pravo na samozastupanje i dodela branioca u pripravnosti ne isključuju pravo optuženog na pravnu pomoć branioca koga sam izabere... Optuženi može, na osnovu pravila 44(A), da dostavi punomoćje ukoliko želi dodatnu pomoć branioca koji zadovoljava potrebne uslove iz tog pravila.

30. (paragraf Odluke) Za potrebe ovog postupka, uloga branioca u pripravnosti striktno je definisana kako sledi: ...

– da u slučaju uvredljivog ponašanja optuženog, kao vid zaštitne mere, u ime optuženog ispituje svedoke, naročito osetljive ili zaštićene svedoke, ukoliko tako naloži Pretresno veće, pri čemu optuženi neće biti lišen prava da kontroliše sadržaj ispitivanja;

– da u izuzetnim okolnostima od optuženog tokom suđenja preuzme vođenje odbrane ukoliko Pretresno veće, nakon upućenog upozorenja, zaključi da ponašanje optuženog ometa rad ili iziskuje da se on udalji iz sudnice na osnovu pravila 80(B)...

F. Dispozitiv

Pretresno veće ovim donosi odluku da se optuženom u ovom predmetu dodeli branilac u pripravnosti, kako je definisano u paragrafu 30...

Odbija zahtev optužbe u meri u kojoj se u njemu traži da Pretresno veće izda nalog „kojim se sekretaru nalaže da imenuje pravnog zastupnika radi pružanja pomoći optuženom Šešelju u pripremanju i vođenju odbrane“ bez ikakvih ograničenja.

9. maja 2003. u Hagu

(Izvor: Haški tribunal)

23. 7. 2004.

Aleksandar Bošković

Događaji neprijatni po „našu stvar“

Fenomen nasilja predstavlja, nažalost, jednu od univerzalnih karakteristika ljudskih kultura. Antropološki posmatrano, nije baš sasvim jasno zbog čega je to tako, s obzirom na to da su ranija shvatanja da su ljudi „prirodno“ agresivni i nasilni jer se to na neki način „isplatilo“ tokom evolucije, danas potpuno odbačena. Dakle, nasilje predstavlja potpuno iracionalni fenomen, ali mu ljudi svejedno pribegavaju.

Ratovi vođeni devedesetih na području nekadašnje Jugoslavije bacaju novu svetlost na pokušaje razumevanja nasilja i nasilnog ponašanja. Pre svega, kako je još pre dvadesetak godina ustanovio britanski antropolog Dejvid Ričis, kada se pristupa problemu nasilja, važno je razumeti da se u osnovi radi o trojnom odnosu: NASILNICI – ŽRTVE – SVEDOCI. Dinamika odnosa unutar ovog trougla može da varira: tako na primer nekadašnje žrtve mogu vrlo lako da se pretvore u nasilnike. Međutim, ono što je fascinantno za ovo područje u protekloj deceniji jeste pre svega uloga svedoka.

Građani Srbije u najvećem delu nisu bili ni nasilnici ni direktne žrtve nasilja, već se pojavljuju pre svega u ulozi svedoka. Ratovi su vođeni negde drugde i u nečije drugo ime (prisetimo se mnogo puta ponavljane floskule kako „Srbija nikada nije bila u ratu“), te se tu lokalna populacija postavljala uglavnom u ulogu posmatrača. Međutim, da bi se nasilje opravdalo, dolazilo je do organizovane (i uglavnom vešto orkestrirane) medijske kampanje gde su se „drugi“ (Hrvati, Bošnjaci, Albanci, u poslednje vreme sve više i Mađari, itd.) predstavljali kao civilizacijski i kulturološki potpuno drugačiji, u svemu neuporedivo lošiji od „nas“, pa su onda i na neki način „zaslužili“ sve što ih je zadesilo. Ovde čak više nije bilo važno ni da li su „drugi“ po prirodi nasilni ili ne – u diskursu koji je opravdavao nasilje protiv njih to nasilje je predstavljano kao odbrana, kao prevencija, kao jedini način da „mi“ ne postanemo ŽRTVE.

Međutim, i izveštavanje medija u Srbiji odigralo je veoma važnu ulogu, jer su se događaji potencijalno neprijatni po „našu stvar“ ublažavali ili prećutki-vali – pa je tako gnev lokalnih neonacista izazvalo tek prikazivanje dokumentarnog filma o Srebrenici na „državnoj“ televiziji (RTS) pre nekoliko godina

– a ne činjenica da je film već u nekoliko navrata prikazala TV B92. Intervencija NATO-a iz 1999. na svojstven način je doprinela osećanju krivice drugih, jer su sada na simboličnom planu svi izjednačeni kao žrtve – kako porodice i rodbina pobijenih, tako i jedan nesretni srpski akademik kome je, kako nedavno reče na jednom skupu u Domu sindikata, pretila opasnost da mu se pokvari meso u zamrzivaču. Dakle, prelaz od stanja SVEDOKA na stanje ŽRTVE bio je brz i potpun.

Još jedan važan pokazatelj fluidnosti navedenih kategorija jeste činjenica da su ratovi u bivšoj Jugoslaviji u daleko većoj meri nego raniji sukobi predstavljali ratove u kojima nasilje nisu vršile samo za to specijalno zadužene i obučene formacije (policija, vojska), već su u njemu u velikoj meri učestvovali i tzv. „obični ljudi“. Ovo je s jedne strane doprinelo izvesnoj demokratizaciji osećanja odgovornosti („svi smo krivi“), pokušajima relativizovanja krivice („svi su krivi“, dakle, „svi su ubijali“, dakle, nije ni važno ko je kriv), ali i pokušajima solidarisanja sa okrivljenim ratnim zločincima (setimo se slogana „svi smo mi Norac“ sa skupa hrvatskih neonacista u Splitu pre nekoliko godina). Naravno, situacija u kojoj su dojučerašnji susedi, često porodično povezani udajama/ženidbama ili kumstvima, odjednom postali ubice, silovatelji i pljačkaši jeste stanje sloma svih moralnih vrednosti jednog društva. U tom stanju, ne samo da prestaju da važe pravila ponašanja koja se obično vezuju za „kulturu“ ili „civilizaciju“, već dolazi i do potpunog sloma svih kulturnih vrednosti jednog društva, sa nesagledivim posledicama po njegovu budućnost. Jer društvo u kome tinejdžeri pripadnike „eskadrona smrti“ kojima se sudi za najstrašnije zločine doživljavaju kao nekakve junake (a koje, kako reče srpski ministar policije, poneki mlađi policajci i „idolizuju“) jeste društvo nad čijom bi budućnošću svi koji u tom društvu žive trebalo da se ozbiljno zabrinu. Jer karakter i posledice nasilja ovde su proizveli trajne i masovne traume, sa čijim posledicama se moramo suočiti i početi da radimo na njihovom otklanjanju pre nego što bude prekasno.

30. 7. 2004.

(Autor je viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, vanredni profesor antropologije na Rouds univerzitetu u Južnoj Africi i gostujući profesor antropologije na Fakultetu za društvene nauke Univerziteta u Ljubljani)

Nikola Samardžić

Zadrigli bilmezi koji veruju u novi Zid

Natezanje vlade i dela javnosti s Haškim tužilaštvom ukazuje na dve važne okolnosti. Da je izborima s kraja 2003. delimično obnovljen stari poredak, i da se deo srpskog društva, uvijen u omotače izolacionizma, ksenofobije i siromaštva, održava u stanju idejne i moralne hibernacije. Istovremeno je deo javnosti postigao napredak u razmatranju poslednje dve decenije (mastering the past), u čemu su osećala nelagodu i razvijenija evropska društva suočena sa istorijom sopstvenog ekstremizma i zločina.

Potreba obnove saradnje s Hagom i moralna je i formalna. Nju bi Srbija trebalo da oseća i prema žrtvama ratnih zločina, pre svega prema susedima u Hrvatskoj, BiH i Albancima na Kosovu, i prema sopstvenom društvu, koje je potrebno, koliko je moguće, osloboditi nasleđa poteklog iz jednog izopačenog tumačenja novije srpske istorije. Odnos prema Hagu je i odnos zvanične Srbije prema sopstvenim manjinama. Obaveze prema Hagu Srbija se, uostalom, nije jasno odrekla. Inače je Haški sud nadređen domaćem pravosuđu, štaviše i važećem ustavu (koji je od 5. oktobra 2000, u novim političkim okolnostima i zbog učestalog kršenja njegovih odredbi, izgubio legitimitet). Odbacujući nadležnost Haga, Srbija se odricala i prava da glasnije zaštiti prava i budućnost pola miliona izbeglih koje je zbrinula. Posle demokratskog prevrata Srbija je mogla da se susedima ponovo nametne u ulozi novog balkanskog Pijemonta, postavljajući se, zahvaljujući bogatstvu svoje kulture i istorije, na čelo lokalnih integracionih pokreta i evropskih nastojanja, ali ona je, u nedostatku političke i duhovne snage, i tu priliku propustila.

Haško pitanje proizvelo je političke potrese koji su usporili demokratski, privredni i imovinski preobražaj. Ondašnji savezni predsednik Koštunica isprva se prenemagao zahtevajući donošenje zakona o saradnji, sasvim nepotrebnog, da bi, uz pomoć preživelog represivnog aparata svoga prethodnika, preduzeo rušenje Đinđićeve vlade i zaustavljanje reformi. Posle Miloševićevog izručenja premijer Đinđić je ostao bez prvobitne odlučnosti i jasne većine u parlamentu, ustupajući prostor u javnom životu onima koji su pripremili i sproveli njegovo ubistvo. EU je Srbiju održala u granicama sanitarnog

kordona, koji nikad nije sasvim popustio, a saradnju s Hagom postavila kao uslov svih uslova. Tzv. antihaški lobi je haško pitanje pretočio u suštinski sadržaj srpskog nacionalnog identiteta.

Cinizam kojim su odbrana i mediji, iznikli iz podzemlja, ispunili procese optuženima za ratne zločine u Srbiji i za ubistvo Zorana Đinđića, nameće utisak da je saradnja s Hagom neophodna i usled nesposobnosti ili nedostatka rešenosti domaćeg pravosuđa da iskoreni organizovani kriminal. Isporučivanje Hagu, posle prethodnog političkog dogovora, od izuzetne je važnosti za samu nacionalnu bezbednost. Svako isporučenje ili predaja Hagu znače udaljavanje pojedinaca koji su pretnja domaćem miru. Antihaški lobi, i njegovi štitićenici, ugrožavaju i duhovno stanje nacije, u kontinuitetu delovanja koji se može pratiti od „Politikinih“ „Odjeka i reagovanja“ do veličanja JSO i zemunskog klana, ili kanibalističkog orgijanja nad mrtvim Zoranom Đinđićem.

Patriotizam haških optuženika, naročito onih koji su zauzimali visoke položaje, u stvari je galama kojom se prikriva delovanje iz udobne, zaštićene pozadine, u kojoj su se neki od njih i bestijalno bogatili. U svakom ratu, i u najprljavijem, mnoštvo je izuzetnih i odvažnih. Ali oni danas ili nisu među živima, ili se sobom ne razmeću, a svakako nisu osumnjičeni za ubijanje ratnih zarobljenika, civila, gradova i sela.

Dok ministar vojni kao proziva Mladića da se preda, a ovaj naravno neće, ne postavlja se ni pitanje buduće odgovornosti onih koji su učestvovali u prikrivanju optuženika. Likovi s poternica proglašavaju se nevinim, dok se ne utvrdi njihova krivica, kao da ona Miloševićeva, ili Karadžićeva, nije očigledna. Javnost se zaluduje raspredanjem o komandnoj odgovornosti, kao da ona nije lična i krivična, samo Haško tužilaštvo aboliralo je postupke Tuđmana i Izetbegovića, kao da je njihovim odlaskom nestalo i njihovih žrtava, i odbija se svaki pomen o kolektivnoj odgovornosti, kao da se Milošević, Tuđman, Karadžić i Izetbegović nisu pojavili na slobodnim izborima. I kao da Milošević, sa svojim radikalskim, novodemokratskim i ostalim satelitima nije dobio izbore iz godine u godinu. Kao da Milošević i većina optuženika nisu, u čitavoj deceniji, bili vrh jedne zločinačke kleptokratije. I, vrhunac apsurdna, kao da Milošević i dalje ne živi udobnije od većine svojih nekadašnjih podanika. A oni gledaju šta će sa svojom decom koju špricovima, džipovima i cecama, na ulici i sa ekrana, po uzoru na opšti imidž Familije, i dalje progono-

ne kriminogene nakaze. Kao da su ovdašnji novi idoli bezazleni pobunjenici protiv poretka koji su rušili svojim pesmama i svojim životima, poput Hendriksa ili Kobejna. Ali ne, to su samo zadržigli bilmezi koji su negde zalutali verujući da će podići novi Zid, umesto berlinskog, i da majka Rusija možda nije tako daleko. Zaista, što je se pre dočepaju, možda se izvuku.

Uzgred, da li biste voleli da je vaš prvi komšija nekadašnji magacioner (ili njemu sl.), čiji pas, naravno, ujeda?

30. 7. 2004.

(Autor je profesor istorije na Filozofskom fakultetu u Beogradu)

Milanka Šaponja-Hadžić

Generale nema ko da šalje

Analitičari bi, kako stvari stoje, mogli da osnuju kladionicu o saradnji Srbije i Crne Gore sa Haškim tribunalom, odnosno o predaji optuženih. Nema sumnje da bi neizvesnost bila temeljna. No, bez obzira na sve procene i njihovu argumentaciju, sva je prilika da će taj posao obaviti neka buduća vlada, ne ova Vojislava Koštunice. Na to upućuje i „bekstvo“ optuženog Gorana Hadžića, samo nekoliko sati posle prispeća haške optužnice. Nikakvo čudo ne bi bilo da se pridružio optuženim generalima, uključujući tu i Ratka Mladića. Cinici bi mogli reći da je to ono što je DSS obećavala u predizbornoj kampanji. Neki među njima su čak slali poruke da evropski put nije jedini kojim bi Srbija mogla krenuti.

Da je drukčije, srpski zvaničnici bi se možda stideli slučaja Hadžić, jer bi on bio znak da sistem ne funkcioniše. Zato verovatno ministar policije Dragan Jočić negira autentičnost fotografija Hadžićevog bekstva koje je obelodanilo Tužilaštvo Haškog tribunala. Ministar Jočić verovatno zna zbog čega tako govori. Da li je tako i sa ostalim zvaničnicima, koji govore o generalima, posebno o Ratku Mladiću?

Izgleda da samo još predsednik SCG Svetozar Marović i Rasim Ljajić, ministar za ljudska prava i manjine, a sada i predsednik Saveta za saradnju sa Tribunalom, veruju svojim šaptačima da general nije u ovoj državi, i da to samo treba dokazati. Ljajić ponavlja, iz Haga više puta demantovanu mogućnost, da se generalima sudi u Srbiji. Ali ko sluša Tribunal? Izjava je tim čudnija ako se ima u vidu da je odluka Okružnog tužilaštva u Beogradu da se ne procekuriraju osumnjičeni za komandnu odgovornost, zbog neodgovarajuće jurisprudencije. Istovremeno, Aleksandra Milenov, predstavnik Tužilaštva Tribunala u SCG, ističe tvrd stav Saveta bezbednosti UN da Tribunal neće prekinuti rad dok ne budu kažnjeni svi optuženi visokog ranga, odnosno oni koji treba da odgovaraju po komandnoj odgovornosti. Ako se političkim marketingom pravdalo iznošenje besmislica o suđenju generalima u Srbiji koje su govorili ministri u vladi Zorana Živkovića prošle jeseni, uoči izbora, teško je zamisliti zbog čega to sada radi ministar Ljajić.

Pometnja koju je nedavno izazvao Vuk Drašković, ministar spoljnih poslova, otvaranjem procesa za isporuku generala brzo je savladana, jer očigledno ne postoji politička volja da se taj posao obavi. Ministar to nesumnjivo zna i ostaje samo pitanje da li je to uradio zbog političkog marketinga svoje stranke, provokacije ili nemoći. Nisu uspeli ni slični pokušaji mnogo jačeg koalicionog partnera G17 plus, koji to isto kao i SPO, po svojoj prilici, iskreno želi. A sve ide traljavo jer je ključna odluka, ipak, na premijeru Vojislavu Koštunici. On je smislio vrcavu sintagmu da „saradnja s Hagom mora biti obostrana“, ali još nije uspeo da objasni te svoje ideje. Ona ostaje nejasna čak i za onog ko ozbiljno shvati glasine o navodnoj nagodbi Vlade (sa nekim) da se na slobodu do suđenja puste haški pitomci Jovica Stanišić i Frenki Simatović u zamenu za hapšenje petorice optuženih generala, s Mladićem na čelu, i najava da bi to moglo da se desi već za mesec dana.

Treba mnogo mašte da bi se zamislilo da će taj posao obaviti baš premijer Koštunica uz pomoć ministra policije Dragana Jočića, koji je nedavno hvalio ne samo generale nego i „Crvene beretke“, iz čijih redova su i ubice premijera Đinđića. I na tom mestu se ogleda ključno nesaglasje u razumevanju prava i pravde između većinske Srbije s jedne strane i razvijenog sveta i malog dela liberalne javnosti Srbije. Dvojica ministara bi trebalo da urade nešto što je suprotno njihovim dubokim uverenjima. A uverenja su, poznato je, ozbiljna stvar. Ovde njima treba dodati i glasove birača koji su ih doveli na dosadašnje pozicije. Zato možda tako često pozivaju u pomoć „interese države“ i njene bezbednosti, za koju kažu da je ugrožena ako se izruče generali.

Na šta zapravo upućuju upozorenja premijera i još nekih ministara da je izručenje generala bezbednosno pitanje? Zašto bezbednost zemlje nije ugrozilo izručenje Slobodana Miloševića? Želi li to neko da nam saopšti da je moguća neka pobuna zbog izručenja optuženih generala? Ko koga i zbog čega plaši?

Kada Srbijom grme glasovi kosovskih generala Nebojše Pavkovića i Vladimira Lazarevića da se neće predati, to znači da ozbiljno računaju na podršku koja javnosti nije vidljiva. Svima, naime, koji imaju bar malo znanja o tome šta znači slamanje kičme sistemom subordinacije jasno je da junačenje generala nije samo odocnela vežba iz hrabrosti. Zbog toga oni i idu korak dalje u svojoj umišljenosti i predlažu da se o njihovoj sudbini izjasne Srbi na refe-

rendumu. Istina, to junačenje je demonstrirano pre predsedničkih izbora i dubokog uverenja da će novi čuvar državnog pečata biti radikal. A njega ne odlikuje sporost Vojislava Koštunice, već nepokolebljiva odlučnost.

Ohrabren izbornim uspehom te nove odlučnosti na decembarskim izborima prošle godine, neko je odmah vratio članove Komisije za pomoć haškim optuženicima, koju je u proleće 2001. godine formirao Nebojša Pavković, a dve godine kasnije raspustio Boris Tadić, ministar odbrane, mesec dana posle Đinđićevog ubistva. Tada su neki generali penzionisani, a neki raspoređeni na druga radna mesta. Naši izvori, međutim, tvrde da su svi generali vraćeni na posao u Komisiju odmah posle decembarskih izbora. Vojni vrh je nepogrešivo registrovao promenu u odnosu snaga na političkoj sceni Srbije, i ponašao se u skladu s tim.

A da je na predsedničkim izborima pobedio radikal sada bi sve bilo drukčije. Slučajno ili ne, tek predizborni program SRS zasnivao se na onome što je u sudnici rekao prvooptuženi za Đinđićevo ubistvo Milorad Luković Ulemek. Precizno sročene rečenice koje je izgovarao mnoge podsećaju na moskovske procese, kada su optuženi izgovarali ono što treba u jednom dahu. Radikalni predsednički kandidat je borbu protiv kriminala i trgovine drogom predstavio kao centralno mesto izborne kampanje, praveći tobože radikalnan rez s politikom prethodne vlade. O tome kako je i kada droga dospela u Srbiju – ni reči.

Suočavanje s haškim izazovom Vojislavu Koštunici nije lako. Rejting njegove stranke vrtoglavo pada na svakim izborima. Zato neki analitičari smatraju da je došao trenutak da se povuče iz politike, ukoliko ne želi da ode potpuno poražen kao najveći gubitnik. I svako haško pitanje samo mu komplikuje život. Tome se dodaje još jedan argument. Koštuničin tim je, naime, uveo neobičnu praksu donošenja političke procene situacije posle obavljenog posla, tek kada izazovu burnu reakciju javnosti, domaće ili međunarodne, svejedno. Kao najbolji primer te prakse navodi se, u tajnosti pripreman i na brzinu usvojen, Zakon o pomoći haškim optuženicima, koji se, kažu, mnogo dopao članovima vojne komisije i SPS strukturama u državnom aparatu.

Posle velike prašine koju je zakon brzo izazvao, premijer Koštunica, zajedno sa koalicionim partnerima G17 plus, poradio je kod Ustavnog suda Srbije da odmah otvori proces preispitivanja njegove ustavnosti i tako zaustavi prime-

nu zakona. Tako je odložena primena zakona i smanjen pritisak međunarodnih institucija. Preispitivanje je u toku, a Hag i optuženi mogu da pričekaju neku drugu vladu, sa podrškom socijalista ili bez nje. Uostalom, rekonstrukcija Vlade nije odbačena, iako predsednik Srbije Boris Tadić i njegova stranka ističu da je neće rušiti. Pustiće da se uruši sama. Hagom će se onda baviti neko u koga će strukture naklonjene haškim optuženicima imati manje poverenja a, možda, više uvažavanja.

6. 8. 2004.

Vox populi

Ima li pilota u avionu?

Čitaoci sajta B92 (www.B92.net) svakodnevno šalju komentare na vesti koje se emituju. Objavljujemo nekoliko mišljenja o izručenju optuženih Haškom tribunalu.

I Miroljub Labus je potpredsednik Vlade ove zemlje, ima instrumente i za pregovore sa Haškim tribunalom, ali i za izručenje generala „što pre“. Ima li ovaj avion pilota? (Kontrola leta)

Samo se zamajavamo i gubimo dragoceno vreme. Srbija je sada talac ovih ljudi. To se mora uraditi i tačka! Što pre, to bolje. Znam da nije popularno, ali onaj ko je došao na vlast i misli da može da se izvlači zarad popularnosti, čini zlo Srbiji. (Đukan)

Pa šta se čeka? U čemu je problem? Dokle bre više to otezanje, muljanje i lažno obećavanje? Ko nije ništa skrivio, nema čega da se plaši suda u Hagu. Ko voli ovu zemlju i predstavlja se kao patriota, trebalo bi sam da ode, a ne na silu. (Posmatrač)

Naši političari su kukavice i drže ovaj narod kao taoce. Tako je delovao Miloševićev režim. Inatili su se sa svetom, kao nešto taktizirali, a onda nas je svet bombardovao. Srbija se neće stabilizovati dok god ne izvrši međunarodne obaveze. Niko od političara ne sme da izruči generale. Generali su velike patriote i hrabri ljudi pa se ne usude dobrovoljno otići u Hag. Dokle više? Raščistite sa prošlošću i dajte deci Srbije budućnost. Dajte pozitivnih promena koje će učiniti da budemo deo Evrope. Zar tih nekoliko optuženih više vredi od naše budućnosti. Ako je Milošević sa svojom elitom u Hagu zašto ne bi bili i generali. (Slobodan)

Rade li ovi nešto u vladi? Samo čujem bla-bla po vestima, kao fora zabrinuti su a niko ništa da preduzme po tom pitanju! Nesposobni su da urade osnovne stvari, a naročito da se pozabave ovako važnim pitanjima! I šta radi taj Koštunica? Mora da je od silnih nevidljivih stvari, koje on radi, postao i on sam fizički nevidljiv! Sramota, štite one koji su bacili Srbiju u crnu rupu,

samo da im slučajno ne bi stolica izmakla! Gospodo, ne razlikujete se ništa od Miloševićeve garde! (Dragana)

Uobičajeno, način na koji gotovo sva naša politička elita poslednje četiri godine misli i govori o saradnji sa Tribunalom – cenkanje. Naš domaći politikantski paceraj, ništa naročito novo. (Perica)

Kakav je to tribunal koji se pogađa o hapšenju kriminalaca kao da smo na buvljaku? Ako se četvorica predaju, više nećemo tražiti izručenja? Ovo najbolje govori o toj šarlatanskoj tvorevini. (Saša)

Goran Hadžić je bio po zanimanju magacioner. Hmm... Na kom konkursu je primljen na poziciju savetnika generalnog direktora naftne kompanije? Bio na poziciji do 2003. – Slobo, još uvek si u Srbiji!!! (Špijun)

Zašto nam saopštavate gde je Hadžić? Kakve veze ima da li je on u kući ili na poljančetu igra fucu. Policija je spremna da ga hapsi do..... Baš kao što su pohapsili one ostale. Sačekaćemo još 50-ak godina. (rocking-chair)

Pavle Rak

Samo guslari rade marljivo

Pitao me prijatelj šta li sam to pročitao u novinama pa ih samo sklopio i začutao (a začutao sam jer sam znao da se njemu vest neće dopasti). Vest je bila da je predsednik bosanskih Srba prvi put jasno priznao i osudio zločin nad Muslimanima u Srebrenici.

– Zar nisi našao ništa pametnije da mi kažeš?

– A šta bi ti hteo, Srbi odavno nisu učinili ništa pametnije u vezi sa svim ovim strahotama.

– I to je tebi pametno, da se ulagujemo strancima i priznajemo im sve što smo počinili i što nismo, i da im punimo onaj zatvor u Hagu koji je stvoren samo zato da od Srba pravi zločince? Tako rade samo budale i odrodi.

– Čekaj, ovo je srpska komisija ustanovila, nikakav tamo Hag, pobili su tolike hiljade nedužnih ljudi, pa i da je među njima i bilo krivaca, pobili su ih bez suda. Po svim definicijama, to je zločin. Ovo je redak pokušaj čišćenja, a valjda je u nacionalnom interesu da budemo što čistiji. Zar mogu mirno da idem ulicama ako u svakom trenutku na njima mogu da sretnem nekog zločinca, ubicu i pljačkaša, ili njihovog naredbodavca?

– Nemoj da brkaš stvari, zna se ko je na ovim prostorima zločinac, a ko žrtva. Vekovima su nas ubijali, nekažnjeno. Pa su mislili da i pod zaštitom takozvane demilitarizovane zone mogu to da nastave. Iz te iste Srebrenice su napadali srpska sela i ubili preko 700 ljudi. I najzad je Srbima pao mrak na oči. Pobili, pa šta, i trebalo ih je pobiti. Ja to, doduše, ne bih učinio, ali razumem. U ratovima je uvek neko stradao, pa i nevini ljudi, i zašto sada prvi put u istoriji nekome zbog ratovanja da sude? I to baš nama? Što ne njima? Mi smo žrtve, a žrtva ne može da bude zločinac. To je istorijska istina o nama i njima. Priznaj, zašto nećeš da priznaš, da je kao beli dan jasno ko je u ovom delu sveta zločinac, a ko nevina žrtva. Vekovima, čuješ li ti mene? Zašto bežiš od istine o Srbima?

– Šta te se tiču drugi. Njihova je briga kako će se oni očistiti od svoje krivice. Ako njima iz Haga neće da pomognu, to je nepravda prema njima, ne prema nama. Istina je da su Srbi u Srebrenici, van borbi, pobili na hiljade lju-

di. Svaki je zločin konkretan, ima konkretnog počinioca. I oni nad Srbima, i oni koje su Srbi počinili. I svako neka odgovara za svoje. Uostalom, ako se dobro sećam, Muslimani su pre nekoliko meseci predali Hagu ratnog komandanta Srebrenice.

– A zašto su to učinili? To je njihov problem. Da sam ja na njihovom mestu, ja im ga nikad ne bih predao. Taj sud se samo izruguje svima nama. To nije nikakva pravda. To je čista politika.

– Kome se to sud ruga, kad si malopre tvrdio da je stvoren samo Srbe da kinji?

– Ti imaš psihološki problem sa Srbima, tebi su samo Srbi za sve krivi. Idi pa se leči.

– A tvoj problem je što pristaješ na guslarsku ideologiju, u kojoj istorijske istine ima tačno onoliko koliko guslar misli da je zgodno za njegovu priču. Istina je uvek mnogo kompleksnija nego što se to guslarevim slušaocima priviđa.

– Nemoj da mi filozofiraš. Stvar je prosta da prostija biti ne može. Zapad se na nas okomio i primenjuje dvostruke aršine. Svi mogu slobodno da odlučuju u kojoj i kakvoj državi će da žive, samo ne Srbi. Oni hoće da nas pokore, a možda i unište, i to samo zato što se krstimo sa tri prsta. Ovo je, bre, bila borba za slobodu. I zato su nas bombardovali. A sada nas bombarduju Hagom.

– Zar ti slobodom smatraš samo to da onaj ko te pljačka i kinji mora da bude tvoje gore list? Više voliš svog zločinca, nego da ti stranac pošteno pomogne (ne tvrdim da je sa tim pomaganjem uvek sve u redu, ali uglavnom jeste), ne bi li se već jednom i ovde zaveli neki normalni zakoni, a ne balkanska legalnost i legitimnost. Molim te, ispada da je legitimna svaka grozota koju „tvoji“ čine u tvoje ime, a kad stranci, na primer ovi u Hagu, makar i nespretno, pokušavaju da te oslobode zločinaca, e to je onda najveća nepravda u istoriji čovečanstva. Nije valjda da su za tebe haški Srbi – heroji?

– Opet pokušavaš da mi izvrađaš. Zabašuruješ istinu o Jasenovcu, o Jadovnu, o jamama po Hercegovini. Zna se ko je prvi počeo. E, taj je i kriv. Nikako nećeš da mi priznaš da su nas oni oduvek klali. Srbi su sada sprečili da se to ponovi. A sad smo mi u Hagu jedini krivci.

– Na stranu to što nismo tamo jedini. Užasava me to što misliš da je onaj „ko je drugi počeo“ – unapred oslobođen krivice. A smatraš se hrišćaninom.

Naravno da je važno i to ko je prvi počeo, ali je pred Bogom mnogo važnije ko je prvi prestao. Taj je veliki i pred Bogom, a valjda i pred ljudima. A onaj ko je sa zločinom nastavio, taj je zločinac. Gotova priča.

– Slušaj ti, ko nema nacionalnu svest, a to pre svega znači solidarnost sa svojim narodom, njega će istorija pregaziti, zgnječiti kao puža golaća. (Rekao je: limace – moj sagovornik je dugo živio u Francuskoj.)

– Slušaj ti mene: ko se solidariše sa zločinom i zločincima, toga je istorija već pregazila, on je za nju mrtav.

Rezultat razgovora je porazan. Niko se ni za milimetar nije pomerio. I ma koliko često se ovakav razgovor ponovo vodio, to je samo zato da bi svaki još jednom istresao svoje stavove, a da bi onaj drugi ostao čvrsto pri svome.

Teško da će Haški sud uneti reda u naše glave. Moramo to sami. Ali se bez Haškog suda, odnosno međunarodnog pritiska, očigledno ne može. Ljudi jednostavno ne priznaju činjenice. Naše pravosuđe bi bez Haga bilo u stanju da većito štrajkuje. Da se legalno i legitimno konstituiše do u beskraj, onako kako Koštunica zamišlja konstituisanje nacionalnog saveta za saradnju s Tribunalom, ili prosleđivanje optužnica sudu. Kad treba da se očiste, nacionalisti su nepopravljivo spori. A guslari rade marljivo.

13. 8. 2004.

(Autor je prevodilac i publicista)

Javor Rangelov

Zločin mora da bude kažnjen

Izjava Krisa Patena, komesara Evropske unije za spoljnopolitičke odnose, iz maja 2004, u kojoj kaže da Srbija mora da saraduje sa Haškim tribunalom ukoliko želi da postane član EU, trebalo bi da se shvati ozbiljno. Ono što većina građana Srbije ne shvata jeste činjenica da insistiranje Evropske unije na utvrđivanju odgovornosti lica koja su osumnjičena za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije ne predstavlja pitanje diplomatije i pregovora. Evropska unija očekuje od svih država da ispune određene formalne kriterijume, pre početka pregovora o ulasku država u njeno članstvo. U slučaju Srbije ovi kriterijumi uključuju saradnju sa Hagom i procesuiranje lica osumnjičenih za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti pred domaćim sudovima.

Evropski savet u Kopenhagenu je 1993. usvojio tri grupe kriterijuma za priključenje Evropskoj uniji: političke, ekonomske i institucionalne. Politički kriterijumi predviđaju da država pre ulaska u pregovore o priključenju EU mora pokazati stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, poštovanje ljudskih prava i zaštitu manjina. Država koja štiti od procesuiranja osumnjičene za zločine protiv međunarodnog prava ne pokazuje posvećenost vladavini prava. Da bi Srbija uspela da dokaže poštovanje načela vladavine prava, Haški tribunal i posebno Odeljenje za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu moraju da ostvare svoje mandate. Ovo znači da se one osobe koje su odgovorne za zločine moraju suočiti sa procesuiranjem u težnji da se povrati ljudsko dostojanstvo žrtava i prekine sa praksom nekažnjavanja. S obzirom na strategiju zatvaranja Haškog tribunala, međunarodna zajednica očekuje da se u Srbiji sprovode suđenja za ratne zločine efektivno. Sve drugo osim potpunog procesa uspostavljanja pravde za zločine koji su počinjeni u prošlosti EU će odbiti u pogledu zadovoljavanja političkih kriterijuma za članstvo.

Još jedan važan politički uslov EU jeste poštovanje ljudskih prava. Izvori koje EU koristi za definisanje poštovanja ljudskih prava jesu Evropska konvencija o poštovanju ljudskih prava, koju je državna zajednica Srbije i Crne Gore ratifikovala krajem 2003, i Povelja Evropske unije o osnovnim pravima. Oba instrumenta eksplicitno predviđaju pravo na pravni lek pred redovnim

sudom. To znači da žrtve rata imaju pravo da se zločin istraži i da im se omogućí ostvarivanje zahteva za nadoknadu nematerijalne štete pred domaćim sudovima.

Kriterijume vladavine prava i ljudskih prava EU ne treba odbaciti kao retoričke i otvorene za političke dogovore i kompromise. Koliko ozbiljno države članice EU shvataju dužnost kažnjavanja počinitelaca ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti vidi se iz prakse njihovih sudova. Naime, evropske države su prihvatile princip univerzalne nadležnosti, kojim je omogućeno da se pred njihovim sudovima sudi stranim državljanima koji su počinili takve zločine u nekoj stranoj državi. Ova praksa je primenjena u nekim slučajevima i prema licima osumnjičenim za zločine na teritoriji bivše Jugoslavije. Bosanskom Srbinu Dušku Cvjetkoviću suđeno je u Austriji za zločin genocida i ubistvo. Refik Sarić je 1994. u Danskoj osuđen na osam godina zatvora zbog ratnih zločina nad bosanskim Muslimanima. Takođe, pred nemačkim sudovima su između ostalih osuđeni i Novislav Đajić, Maksim Sokolović, Đurađ Kuslić i Nikola Jorgić.

Međunarodno pravo predviđa dužnost svake države da procesuirá ili izruči lica osumnjičena za zločine protiv međunarodnog prava, kao što su genocid, ratni zločini i zločini protiv čovečnosti, ukoliko se ona nalaze na njenoj teritoriji. Trenutno, države članice EU su najaktivnije u pogledu ispunjavanja ove obaveze. Član 6 Amsterdamskog ugovora EU predviđa da je „Unija zasnovana na principima slobode, demokratije, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, i vladavine prava“. Ovo uključuje i procesuiranje lica osumnjičenih za zločine protiv međunarodnog prava. Iz tih razloga, ukoliko Srbija želi da otpočne pregovore za priključenje EU, i eventualno postane država članica, neophodno je da pre toga ispuni svoje obaveze u pogledu saradnje sa Hagom i suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima.

13. 8. 2004.

(Autor je član ekspertskeg tima Fonda za humanitarno pravo)

Dokumenti

Generalima suditi u Hagu

Poštovani ambasadori Prosper i Grosman,

Pišemo vam povodom vaših izjava o mogućnosti da se četvorici srpskih generala sudi pred domaćim sudovima u Srbiji.

Članak agencije „Rojters“, od 19. jula 2004. godine, citira sledeće reči ambasadora Prospera: „Ako možemo naći način da dovedemo (Mladića) u Hag, to uistinu otvara proces, pa možemo diskutovati o mogućnosti da se organizuju suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima, uključujući suđenja četvorici generala.“ Ranije, 9. jula, na konferenciji za štampu, nakon susreta sa ministrom inostranih poslova Srbije i Crne Gore, a prema saopštenju za štampu Stejt departmenta, ambasador Grosman je izjavio: „Kada gospodin Mladić bude u Hagu, podržali bismo ideju da Tribunal – mi ne upravljamo Tribunalom, ali bismo podržali da Tribunal – prepusti domaćem sudstvu ostale optužene.“

(...)

Zalaganjem za suđenje četvorici generala pred srpskim sudom vi faktički tražite da ICTY deluje protivno izlaznoj strategiji Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Predsedničko saopštenje Saveta bezbednosti od 23. jula 2002. godine podržalo je „prenos iz ICTY na domaća pravosuđa onih slučajeva koji uključuju optužene na srednjim i nižim pozicijama.“ Rezolucije Saveta bezbednosti 1503 i 1534 potvrđuju saopštenje od 23. jula „na najsnažniji način“. (Videti i predsedničko saopštenje S/PRST/2004/28). Za optužene koji su u vreme kad su zločini počinjeni komandovali kao generali srbijanskih snagama na Kosovu – a u slučaju generala Đorđevića i u celoj Srbiji – ne može se reći da su bili na „srednjim ili nižim“ pozicijama.

Zabrinuti smo i zbog toga što, iako vaše izjave mogu pozitivno uticati na Srbiju da sarađuje u slučaju Mladić, one u isto vreme jačaju poziciju onih srbijanskih zvaničnika koji ne sarađuju sa Hagom nastojeći da spreče ili koliko je god moguće odlože hapšenje i predaju četvorice generala. Hapšenje generala

Ratka Mladića je jasan prioritet za ICTY, ali ne bi trebalo da se dešava na račun dovođenja četvorice generala na suđenje pred Haškim tribunalom. (...)

„Hjuman rajts voč“ pažljivo prati suđenja za ratne zločine u Srbiji i diskusije među pravnicima povodom tih suđenja. Naš zaključak, na osnovu tog praćenja, jeste da sudstvo u Srbiji nije u stanju da održi suđenje generalima koje bi opravdalo svoj smisao, iz najmanje tri razloga. Najpre, sudstvo u Srbiji još nije razrešilo pitanje da li doktrina komandne odgovornosti može biti primenjena pred domaćim sudovima, a ako može – u kom obliku. Ako doktrina ne bi mogla biti primenjena, to bi podrilo slučaj protiv četvorice generala. Drugo, sudovi u Srbiji se nikad nisu bavili slučajem sličnih dimenzija, sa optuženima na tako visokim pozicijama i sa tako ozbiljnim zločinima kao osnovom optuženja. Ovako krupni slučajevi ne bi bili dobar test za novonastalo specijalno odeljenje Okružnog suda u Beogradu: dosadašnja suđenja su održana samo protiv običnih vojnika. Treće, sva četiri generala optužena su za zločine protiv kosovskih Albanaca. Svedoci Albanci teško da bi došli u Srbiju da svedoče, zbog i dalje postojećih napetosti u odnosima između dve etničke zajednice, kao i zbog toga što vlasti u Srbiji nisu iskazale poštovanje za albanske žrtve zločina koje su srbijanske snage počinile tokom rata 1999. godine na Kosovu.

Verovatnoća da albanski svedoci dođu i svedoče utoliko je manja ako se uzmu u obzir nedavna dešavanja na suđenju optuženima za ubistvo Zorana Đinđića, kada su pristalice optuženih – uključujući bivšeg visokog zvaničnika bezbednosnih snaga, Milorada Lukovića Legiju – u velikom broju prisustvovala suđenju sa provokativnim obeležjima, po svemu sudeći da bi zaplašili svedoke.

Takođe, „Hjuman rajts voč“ veruje da navedene izjave zvaničnika vlade SAD o tome gde bi trebalo suditi onima koje je optužio ICTY podrivaju nastojanja tog suda da bude percipiran u Srbiji i drugim delovima bivše Jugoslavije kao nezavisna institucija. Sumnja u zavisnost Tribunalova od administracije SAD jeste važan element kontinuiranog nepoverenja u Tribunal kod većine građana Srbije. Izjave poput ovih nedavnih, uprkos objašnjenju ambasadora Grosmana da SAD „ne upravljaju Tribunalom“, mogu samo produbiti to nepoverenje. (...)

Nadamo se da ćete se, kao i ostali zvaničnici SAD, uzdržavati od sličnih izjava u budućnosti, i da ćete preduzimati one mere koje će pomoći da ICTY

ispuni svoj mandat. Zahvaljujemo vam na pažnji posvećenoj našim izrazima zabrinutosti u ovom pismu.

Srdačno, Ričard Diker,
Direktor Programa za međunarodnu pravdu
Rejčel Denber,
Vršilac dužnosti direktora Odeljenja za Evropu i Centralnu Aziju

(Pismo organizacije „Hjuman rajts voč“ upućeno 12. avgusta Pjer-Rišaru Prosperu, ambasadoru za pitanja ratnih zločina u američkom Stejt departmentu, i Marku Grosmanu, podsekretaru za politička pitanja u Stejt departmentu)

20. 8. 2004.

Miljenko Dereta

Međunarodni tribunal kao izgovor

Hag

Naravno, sud u Hagu nije tema razgovora. On, sam po sebi, to nikada nije ni bio. Sud u Hagu je samo dobar izgovor da se ne govori o mogućoj krivici pojedinaca i odgovornosti svih nas za ratne strahote u kojima smo na različite načine učestvovali: neki kao žrtve, drugi kao počinioci zločina i njihovi jataci, treći kao „neutralna“ publika i malobrojni kao glas razuma.

Umoran sam i zgađen od pravničkih nadgornjavanja o legitimitetu, načinu istrage, o radu i nadležnosti Suda. Već godinama isti ljudi istim rečima zastupaju iste stavove. Godinama govore a ne slušaju se. Ukopani u svoju pravno/političku nepopustljivost vode „politiku“, akademski pristojno uvažavaju mišljenje sagovornika. Ljudi! Ovde je reč o masovnim zločinima, etničkom čišćenju, raznošenju leševa hladnjačama po Srbiji, genocidu... Tu ne može biti tolerancije i ljubaznog razgovora. Ili zločinu sudiš ili postaješ saučesnik. A ljubaznih, akademski sofisticiranih saučesnika u zločinu iz dana u dan sve više.

Na čelu su im, kao što valja, najodgovorniji državni funkcioneri. Oni što ih stomak zaboli kad se Hag samo pomene. Oni koji veruju da će upornim zamajavanjem na kraju uspeti da nadmudre ceo svet. Da ga pobeđe! Da ne sude ratnim zločincima! Ej, Srbijo.

Da bi se sakrili iza podrške naroda, a sve radi davanja legitimiteta svojoj odlučnoj neobaveštenosti, ti isti „političari“ pošalju na ulice novinare, da po patriotskom zadatku pitaju „narod“ šta misli: Treba li da NAM se sudi u Hagu? Treba li isporučiti Hagu naše generale, naše sugrađane, Srbe, patriote? Pitani narod, kao i uvek i o svemu, ima naučeno „mišljenje“, a to je odlučno: NE.

Da se uopšte želi suditi zločinu pitanja bi zapravo trebalo da budu: Da li odobravate pokolj u Srebrenici? Sećate li se naroda koji je cvećem zasipao tenkove prilikom njihovog odlaska u ratove? Da li biste ponovo izašli na autoput da cvećem zaspete kamione koji iz Batajnice odvoze identifikovane

žrtve? Šta mislite o predlogu da se za turiste u Srbiji organizuje obilazak masovne grobnice u Batajnicima?

Odgovore zamislite sami.

Jad

Jadna je država u kojoj živimo. U njoj institucije, zbog kraja radnog vremena (!?!), ne stižu da pokrenu akciju privođenja optuženog, ali stižu da ga obaveste da treba da beži.

Potom sa optuženim, za koga ne zna gde se nalazi, država započinje pregovore o njegovoj predaji. Potom ti pregovori propadnu, ali će biti nastavljeni. Ej, Srbijo. Ideš na noge Hadžiću, predsedniku-magacioneru, pregovaraš s njim dok on čačka zube i u sebi broji pare otete od žrtava „Oluje“. Verujem da pri tom, bar na trenutak, onako srpski šeretski, pomisli: „Ajde da im se predam, pa da vidim šta će onda.“

Godinama plaše Srbiju političkom nestabilnošću ako se optuženi isporuče. Da li se time već više puta pomenuti narod poziva na ustanak ili se strepi od reakcije vojske ili policije? Razočarali su ih i narod i ovi drugi kad je privođen Šljivčanin. Tresla se gora, rodio se miš. Uostalom, seća li se neko Šljivčanina? Ne pominju ga otkad postoji mogućnost da je zaista nevin. Ako si nevin nisi heroj. A nama su potrebni „heroji“, a ne nevini.

Posebno poglavlje moralnog beščašća naše politike predstavlja otvaranje tržišta na kome su naša roba optuženi za ratne zločine. Bekstvo od suočavanja sa istinom i realnošću sublimiše se u stavu „više nama vrede naši generali nego sva pomoć sveta“. Trguje se varijantama ili Mladić ili generali, laže se narod jer jedino pravo i časno rešenje jeste da se sudi i Mladiću i generalima. Ako neće u Hagu, neka im sude ovde. Šta ih u ovom trenutku sprečava da generale, za koje svi znaju gde su, privedu i započnu suđenje ovde? Šta ih sprečava da ozbiljno istraže ko je odgovoran za masovne grobnice rasute po Srbiji?

Ništa. Osim prvih rečenica Miloševićeve „patriotske“ Biblije: Srbija nikad nije u ratu. Ona samo brani svoj nacionalni interes.

Bestidna je trgovina u kojoj se patriotizam meri visinom odbijene ekonomske pomoći, u kojoj se svesno žrtvuju generacije građana Srbije da bi se izbeglo suočavanje sa sopstvenom odgovornošću. Još mi zvone u ušima horske optužbe da je premijer Đinđić prodao Miloševića za neke kredite. Đinđić je naprosto verovao u sistem vrednosti u kome ni u Srbiji zločin ne sme ostati nekažnjen. Još mi zvoni u ušima i tišina kada je zbog toga ubijen.

Ali

Pamtim vreme kad su me pitali: Otkud znaš da „naši“ gađaju Dubrovnik, da baš Karadžićevi razaraju Sarajevo? U međuvremenu činjenice su nedvosmisleno utvrđene i valjda danas niko razuman nema dileme oko odgovora na pitanja:

- Treba li država da poštuje međunarodne obaveze koje je preuzela?
- Da li je u Vukovaru pobijena velika grupa pacijenta iz bolnice?
- Da li je Sarajevo sistematski uništavano od strane Vojske Republike Srpske?
- Da li je general Mladić snimljen kako u Srebrenici, na ulici i u autobusu, razgovara sa ljudima koji su potom netragom nestali?
- Da li su u Batajnici i na još nekim mestima u Srbiji otkopane masovne grobnice?

Pa ipak naša država na sva pitanja odgovara: „Da, ali...“ Ta relativizacija odgovora svesno je razaranje sistema vrednosti našeg društva. Zapravo, to ALI treba da očuva jednomnu ideju da Srbija i njen nacionalni interes ne podrazumevaju prihvatanje vrednosti moderne civilizacije. To ALI izjeda poverenje u institucije – može li se uopšte govoriti o pravnoj državi ako se ne pokreću suđenja za najteže zločine koje su pojedinci počinili? Kako građani da veruju da se, u nekoj drugoj prilici, „nacionalni interes“ neće postaviti između njih i pravde? Kao da se država trudi da se pred građanima pokaže kao slaba i neodlučna, oprezna ne zbog mudrosti već zbog kukavičluka. Uporno se vlast predstavlja kao neko ko sledi želje i uputstva naroda, a ne kao neko ko treba da vodi državu i njene građane prema opštem boljitku. Vlast bi sve htela i sve mogla, ALI eto, zbog Haga ne može. Pa ispunite uslove koji su postavljeni, oslobodite se Haga i najzad nam pokažite šta zapravo umete i možete!

Kada će Srbiju voditi ljudi koji će mirne savesti odgovarati na pitanje: Šta ste radili, s kim ste se družili u vreme ratova?

Jed

Višegodišnje mrcvarenje Srbije sa pitanjem saradnje sa Hagom nije rezultat spoljnog pritiska već naše unutrašnje nesposobnosti da se suočimo sa odgovornošću za deceniju ratovanja. Svakodnevno se suočavamo sa nespremnošću i strahom, čak i obrazovanih i pametnih, da prihvate očigledno: među Srbima, kao i u svim drugim narodima, postoje pošteni i oni drugi, postoje ljudi i zločinci. Ovim drugima, bili oni generali, magacioneri ili predsednici Republike, mora da se sudi. Ne može se izgraditi moderna Srbija na zatrpanim grobnicama. Ma kako to bilo teško i bolno, meni se to čini jasno, jednostavno i nadasve neizbežno. Zato me svaka manipulacija suđenjima za zločine ponižava, ispunjava nemoćnim stidom i besom.

Nije Hag pored nas. Hag je u nama. Kao i jad i jed.

20. 8. 2004.

(Autor je izvršni direktor Građanskih inicijativa)

Veseljko Koprivica

Radovan na ramenu

U Budvi odnedavno možete na ramenu istetovirati glavu Radovana Karadžića. Posao odlično ide, hvali se majstor za tetoviranje, iako mu je to najskuplji rad. Na štandu u susjedstvu prodaju za male pare majice najpoznatijeg haškog bjegunca. A njegovi obožavaoci u Crnoj Gori imaju i udruženje za odbranu bivšeg vođe bosanskih Srba, osumnjičenog za ratne zločine. Pa, po želji – pojedinačno ili u paketu...

Da nije te „turističke ponude“ i povremenih informacija uglavnom u privatnim medijima, u Crnoj Gori bi priča o Haškom tribunalu i ratnim zločinima davno pala u zaborav. To su, uz lustraciju, teme koje podižu adrenalin njenim zvaničnicima. S razlogom: oni, ni nakon toliko godina, još nisu saopštili istinu o nekoliko zločina počinjenih na crnogorskoj teritoriji.

Na jedan od njih nedavno su opširnim feljtonom podsjetile podgoričke „Vijesti“. Riječ je deportovanju Muslimana izbjeglih iz Bosne. Uoči i nakon izbijanja rata u BiH, tokom aprila i maja 1992, veliki broj njenih građana potražio je spas u Crnoj Gori. Mnogi ga nisu našli. Crnogorski policajci su ih, kršeći i Ustav i međunarodne konvencije, pohapsili i izručili vojsci Radovana Karadžića. Muslimani su deportovani pod optužbom za „terorizam, ekstremizam i ratne zločine“, a Srbi kao „dezerteri i izdajnici“. Damjan Turković, načelnik Centra bezbjednosti u Herceg Novom, hvalio se lokalnom radiju da je policija za dva-tri dana uhapsila 92 izbjeglice. O njihovoj sudbini nikad se nije saznala puna istina. Pretpostavlja se da su završili u Karadžićevim logorima smrti.

Crnogorska vlast se time teško ogriješila o međunarodno pravo što, kako je tada tumačio profesor međunarodnog prava Nebojša Vučinić, povlači individualnu krivičnu odgovornost. Na čelu MUP-a bio je Pavle Bulatović, predsjednik vlade Milo Đukanović, a predsjednik Republike Momir Bulatović. A kad smo kod imena, podsjetimo da su crnogorski mediji davno u Hag otpremili Momira Bulatovića i nekadašnjeg predsjednika Predsjedništva SFRJ Branka Kostića. I jedan i drugi su i dalje na slobodi.

Iako se o podvizima na dubrovačkom ratištu dosta zna, o logoru u Morinju, u kojem su bili zatočeni hrvatski zarobljenici, šira javnost saznala je tek prije četiri godine.

„Tu nas je bilo, otprilike, trista ljudi. JNA je pokupila sve muškarce koji su ostali nakon osvajanja Konavala. Nas je bilo tridesetak zarobljenih vojnika, ovo su drugo sve bili civili“, svjedočio je u ispovijesti podgoričkom radiju „Free Montenegro“ Nikša Šimunović, koji je 1991. godine u tom zatvoru proveo oko dva mjeseca.

O zločinu u pljevaljskoj Bukovici početkom 1993, kada je ubijeno šest građana, kidnapovano i odvedeno u zatvor u Čajniče jedanaest, pretučeno 76, etnički potpuno očišćeno petnaest bošnjačko-muslimanskih sela... crnogorska javnost nikad zvanično nije obaviještena.

Crna Gora i dalje živi sa još jednom krvavom mrljom iz nedavne prošlosti – otmicom grupe putnika u Štrpcima. Suđenje jednom osumnjičenom pred Višim sudom u Bijelom Polju još nije otkrilo ono najbitnije – ko su nalagodavci tog zločina. Crnogorske vlasti se nisu pretrgle da se to sazna. Po povratku iz Haga 1997. godine, tadašnji državni tužilac Crne Gore Vladimir Šušović izjavio je da se za deportaciju izbjeglica iz Herceg Novog i etničko čišćenje Bukovice interesuje i Haški tribunal. Od tada o tome nije bilo novih vijesti. A Crna Gora se, kad-tad, mora suočiti sa tim zločinima. Jedino neprištanjem na njihov zaborav može sa sebe skinuti tešku hipoteku za koju je zaslužna aktuelna vlast.

Prije nekoliko mjeseci Crnogorski helsinški komitet zatražio je da parlament Crne Gore „usvoji zakone koji će omogućiti da se u Crnoj Gori napravi pravni okvir za istrage, optuživanja i suđenja u slučajevima ratnih zločina i drugih teških povreda međunarodnog humanitarnog prava počinjenih u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije“.

„Radi se o suđenju osobama sa nižih nivoa odgovornosti za koje postoji nadležnost Međunarodnog tribunala u Hagu i slučajevima koje će možda Tribunal ustupiti domaćim sudovima“, objasnio je predsjednik CHK Slobodan Franović.

Franović smatra da bi takav tretman mogli imati zločini u Bukovici, deportovanje bosanskih izbjeglica, osnivanje logora za hrvatske zarobljenike u

Morinju, zločini počinjeni u dubrovačkoj oblasti i Hercegovini, i slučajevi ratne propagande, kojom su se uglavnom bavili novinari i vojne službe. Zahtjev Crnogorskog helsinškog komiteta da se ratnim zločincima sudi u Crnoj Gori kao opravdan i prihvatljiv podržali su DPS i SDP, ali još čeka da „uđe u proceduru“. Da li je to loš znak za sudbinu inicijative Helsinškog komiteta?

Crnogorska vlast nije pokazala preveliku revnost ni u saradnji sa Haškim sudom. Do sada je sebi dala nekoliko autogolova. Prvi kada je prije dvije godine dobila prve zapečaćene haške optužnice. Sedam mjeseci je glumila punu saradnju sa Hagom, a da nije uhapsila generala Pavla Strugara, jednog sa tih optužnica. On se slobodno kretao po Crnoj Gori. Početkom ove godine zaradila je novu ličnu kada se bivši general Nebojša Pavković nesmetano provodio po Budvi.

Karla del Ponte je nekoliko puta opominjala crnogorsku vlast da na teritoriji Crne Gore boravi Radovan Karadžić. Prema pisanju pojedinih medija, stizao je i do Budve, koja, eto, i ovog ljeta čuva uspomenu na njegov lik. Pronose se vijesti da je negdje na Crnogorskom primorju i još jedan potencijalni staništar Ševeningena – bivši vođa hrvatskih Srba Goran Hadžić.

Vjerovatno nije iz čista mira Dragiša Burzan, sada već bivši šef crnogorske diplomatije, nedavno podsjetio na obavezu Crne Gore na saradnju sa Haškim tribunalom. Učinio je to ovih dana i Predrag Bošković, zamjenik ministra inostranih poslova SCG: „Svi funkcioneri u Srbiji i Crnoj Gori svjesni su da je jedna od naših obaveza na putu evropskih integracija puna saradnja sa Haškim tribunalom.“

27. 8. 2004.

(Autor je novinar i publicista)

Bogdan Ivanišević

Šta presuda Radislavu Krstiću zaista kaže

Kao i pre nekoliko meseci na TV Beograd, Ljiljana Smajlović sada u NIN-u (u tekstu „Nehat generala“, br. 2797, od 5. avgusta 2004. godine) uverava javnost da, prema nedavnoj presudi Haškog tribunala u slučaju Krstić, pripadnici Drinskog korpusa nisu učestvovali ili doprineli likvidacijama srebreničkih Muslimana 1995. Smajlovićka time sugeriše gledaocima i čitaocima da je nelogično i nepravedno to što je Tribunal osudio Radislava Krstića, komandanta korpusa, na 35 godina zatvora.

Nije ni moguće ni neophodno reagovati na svaku neistinu izrečenu u medijima o Hagu, ali zločin u Srebrenici je isuviše ozbiljna stvar da bi se dozvolilo da ovo tumačenje presude Krstiću ponavljanjem postane istina. Ono što presuda Radislavu Krstiću, naime, zaista kaže jeste da je Drinski korpus bio uključen u pogubljenja Muslimana oko Srebrenice. U nekim pogubljenjima su pripadnici Drinskog korpusa najdirektnije (kao egzekutori) učestvovali.

Smajlovićka selektivnim citiranjem presude menja njen smisao. Novinarka NIN-a, naime, pominje samo paragraf 239. presude, u kom piše da nema dokaza da su Krstić i njegovi ljudi bili prisutni kad su činjeni zločini prema Muslimanima u Potočarima, i da Krstić i njemu potčinjeni „nisu lično izvršili nijedan zločin protiv bosanskih muslimanskih civila, osim što su učestvovali u prisilnom premeštanju“. Ovo bi trebalo da pokaže da je onda neosnovan zaključak o Krstićevoj odgovornosti za srebrenički genocid. I zaista, zaključak o Krstićevoj odgovornosti bi bio neosnovan, ako bi paragraf 239. bio jedini paragraf u presudi. Ali nije. Ovaj paragraf se odnosi samo na Potočare, a ne i na ostale lokacije oko Srebrenice. (Uzgred, u odnosu na događaje u Potočarima ni Sud nije Krstića proglasio krivim za genocid ili pomaganje u istom – već za progon civilnog stanovništva, kao zločin protiv čovečnosti.)

Ono što Smajlovićka ne pominje jesu drugi delovi presude, koji se bave genocidnim ubistvima Muslimana na drugim lokacijama, doprinosom Drinskog korpusa tim ubistvima, i odgovornošću Krstića kao pomagača u genocidu. Paragrafi 123–127. opisuju kako su pripadnici Drinskog korpusa transportovali Muslimane do mesta pogubljenja i učestvovali u streljanjima, i kako je oprema Drinskog korpusa korišćena u zakopavanju leševa nakon

pogubljenja. Mesta o kojima je reč jesu Orahovac, Kozluk, Nezuk, Petkovci i Branjevo, s tim da su se oblici učešća Drinskog korpusa u zločinu razlikovali od mesta do mesta. U zaključku, paragraf 144. navodi da je Krstić „znao da se vrše ubistva... i dozvolio je Glavnom štabu da koristi ljudstvo i resurse pod njegovom komandom kako bi ubistva mogla da se vrše.“

(Ovo pismo je poslato redakciji NIN-a 9. avgusta 2004, ali nije objavljeno)

27. 8. 2004.

Filip David

Nekažnjeni zločini kad-tad izrone

Rezultati nedavnih istraživanja pokazuju da tri četvrtine građana Srbije veruje kako je Haški tribunal politička, a ne pravna institucija. To nije nikakvo iznenađenje, to su očekivani rezultati. Što u prevodu na čisti srpski znači da je Hag nepravedan sud i da saradnja sa Hagom jeste nešto nepoželjno što treba izbeći ako je ikako moguće. Ovakvo rasprostranjeno uverenje samo je posledica jedne generalne poruke koja se provlači kroz medije, preko saopštenja političkih partija i istupa pojedinaca: Hag je navodno ujdurma naših neprijatelja, kazna koju su nametnuli moćnici ovoga sveta. Naše političke partije, nazivale se one demokratskim ili nekako drugačije, u nekim osnovnim stvarima, odnosu prema zločinu, prema krivici, prema suštinskim etičkim dilemama, zastupaju manje-više onaj isti „kulturni model“ promovisan u vreme Miloševićevog populističkog „događanja naroda“. I oni koji su deklarativno za saradnju sa Hagom potrebu takve saradnje tumače činjenicom da nemamo drugog izbora, da ćemo biti izolovani, da nećemo dobiti kredite ako ne sarađujemo. To je, dakle, po njima, nametnuta nužnost, poniženje koje moramo prihvatiti kako bismo se izvukli iz besparice i ekonomske krize. Ali, i ove i ovakve „pristalice Haga“ (shvataju nepravednost Tribunala, ali i bezizlaznost situacije) oklevaju da se suprotstave većinskom mišljenju javnosti, mišljenju kojem i sami svojim dvosmislenim izjavama, neodlučnošću i oklevanjem doprinose. Pa, naravno, jeste nečasno, ružno i licemerno izručivati bilo koga Haškom ili nekom drugom sudu samo zbog donacija, kredita, milionskih suma dolara ili evra. Naš problem sa Hagom upravo je takvo, lažno i pogrešno predstavljanje – saradnja kao mučenički put u Kano-su na koji moramo pristati da bismo isplivali iz velikih državnih i dužničkih nedaća. Malo je, veoma malo, onih koji u postojanju Haškog tribunala i obavezi saradnje vide ono što je u tome bitno, otrežnjujuće i katarzično: duboko moralnu obavezu, čin kojim se potvrđuje da nigde i nikada zločin ne može i ne sme biti osnova na kojoj se bilo šta može graditi a najmanje politički i nacionalni projekti. Najveća odgovornost za negativan stav većine građana prema Haškom tribunalu jeste na onima koji stvaraju javno mnjenje i na njega utiču. A zna se ko je to, naše političke i intelektualne elite. To „javno mnjenje“ i te kako je podložno medijskim manipulacijama i propagandi što se u prošlosti i te kako dokazalo. Oni koji proizvode to i takvo javno mnjenje, u svojim političkim programima i državničkim odlukama potom se na to javno mnjenje koje su sami stvorili pozivaju. Suđenje Miloševiću i kom-

paniji u Hagu nije iskorišćeno da se na ozbiljan i analitičan način preispitaju događaji iz prošlosti, da se istraži dubina pada, stravična posledica politike bez skrupula i moralne korupcije. Naprotiv, preovladalo je uverenje, uveliko zastupljeno i u medijima, kako se u Hagu sudi ne pojedincima, već čitavom narodu. A to nije ništa drugo nego teza Miloševićeve odbrane, u stvari njegova delimična ili potpuna rehabilitacija, pravdanje katastrofalne politike koju je vodio.

Zar Savet bezbednosti treba da nas opominje kako se krivci za masovne grobnice u Batajnici i drugde moraju privesti sudu i kazniti? Odgovor da se to ne može učiniti dok se ne okonča posao oko identifikacija žrtava (a ta identifikacija traje već godinama) apsurdan je. Da li to znači da suđenja počinocima neće ni biti ako se iz raznoraznih razloga identifikacija u potpunosti ne obavi? Naravno, to su priče za malu decu, a svakom razumnom je jasno da je namera u nedogled odlagati suočavanje s teškom i mučnom istinom koja se još uvek prikriva. Zar Hag treba da nam dostavlja dokumenta o počinjenim zločinima, kao da takva dokumenta ne postoje u našim arhivama, kao da ne postoje brojna svedočenja očevidaca?

Hag i sve ono što on sobom nosi, pitanje zločina i krivice, pre svega i iznad svega je, to se mora shvatiti, moralno, a ne finansijsko, ekonomsko ili neko drugo pitanje. Ne može se govoriti ni o kakvim reformama, demokratizaciji, sređenoj državi, dok se ovo krupno pitanje ne razreši. I to ne toliko zbog drugih, nego zbog nas samih. No, za tako nešto nema ni volje, ni želje, ni moći. U ratovima u kojima, to je već opštepoznato, nije bilo heroja, bilo je samo dželata i žrtava. A to rodoljublje, taj patriotizam u koji su se mnogi kleli, predstavljao je običan paravan za pljačku, lično bogaćenje, kriminal ogromnih razmera. Patriotizam kao „poslednje utočište protuva“, kako je davno napisao jedan engleski pisac definišući ovakav profitterski „patriotizam“ i „rodoljublje“.

Šta se čeka? Da zločinci nestanu sa lica zemlje prirodnim putem? Da zaborav pokrije počinjene zločine? Ali, neka se ne zavaravaju oni koji se tome nadaju. Zločin koji nije kažnjen izroniće kad-tad na površinu. Cenu nekažnjavanja osvedočenih zločinaca, cenu zločina, vreme samo povećava, a ne smanjuje. A račun se ispostavlja onima koji dolaze posle nas.

3. 9. 2004.

(Autor je književnik iz Beograda)

Jovan Nicić

I pred domaćim sudovima može se dokazati odgovornost nadređenih

Međunarodno sudsko veće Okružnog suda u Prištini utvrdilo je u presudi pripadnicima Lapske grupe 16. jula 2003. godine komandnu odgovornost jednog od okrivljenih, Rustema Mustafe, nekadašnjeg komandanta Lapske operativne zone Oslobođilačke vojske Kosova.

Argumentacija iz presude ukazuje kako se pred domaćim sudovima može utvrđivati odgovornost nadređenog (analogna „komandnoj odgovornosti“ koja se utvrđuje pred Haškim tribunalom) na osnovu postojećih odredaba krivičnog zakonodavstva. Tu pre svega treba imati u vidu član 30 našeg krivičnog zakona kojim je propisano da se krivično delo može izvršiti nečinjenjem, i dovođenje u vezu te odredbe sa odredbama članova 142 i 144, kojima su definisana krivična dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. Nasuprot tome, mnogi domaći pravni stručnjaci i predstavnici pravosuđa negiraju da bi postojeće odredbe krivičnog zakonodavstva mogle biti iskorišćene za utvrđivanje ovog oblika odgovornosti, iako vlasti u Srbiji traže preuzimanje slučaja četvorice generala optuženih pred Haškim tribunalom i po osnovu komandne odgovornosti. Primena komandne odgovornosti u presudi Lapskoj grupi i mogućnost njene primene pred domaćim sudovima korišćenjem postojećih odredaba domaćeg krivičnog zakonodavstva biće tema okruglog stola koji 11. septembra 2004. godine organizuje Fond za humanitarno pravo u Beogradu, a ovom prilikom ukazujemo na najvažnije delove ove presude.

Mustafa i još trojica okrivljenih osuđeni su za ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 Krivičnog zakona bivše SFRJ (KZ SFRJ), koji se primenjuje na Kosovu na osnovu Uredbe UNMIK-a iz decembra 1999. godine, a u vezi sa članovima 22 (saizvršilaštvo), 24 (pomaganje), 26 (organizovanje zločinačkog udruženja) i 30 (izvršenje krivičnog dela nečinjenjem). Sud je utvrdio da su okrivljeni pojedinačno, međusobno ili u saizvršilaštvu sa neidentifikovanim pripadnicima OVK u periodu od avgusta 1998. godine pa do sredine juna 1999. godine na području Laba formirali pritvorske centre za albanske civile za koje su sumnjali da sarađuju sa srpskim snagama. Pritvore-

nici su držani u neljudskim uslovima, izlagani stalnim duševnim i fizičkim patnjama i često ostavljani bez vode, hrane i neophodnog lekarskog tretmana. Sud je takođe utvrdio da je pet pritvorenika ubijeno tokom pritvora, a jedan nakon puštanja iz pritvora.

U odnosu na Mustafu, presuda, između ostalog, navodi da u periodu od 1. avgusta 1998. do 26. septembra 1998, on – kao komandant zone Lab, i uz saznanje da su određeni civili protivpravno pritvoreni u pritvorskom centru koji je organizovala i kontrolisala OVK u zoni njegove komande – nije sprečio protivpravno pritvaranje ovih lica, niti preduzeo bilo kakve mere da utvrdi i kazni pripadnike OVK odgovorne za ovo pritvaranje i zločine prema pritvorencima.

Sud je zaključio: „Rustem Mustafa je imao određena saznanja da se na Bajgori upražnjava režim protivpravnog pritvaranja sa odlikama ponovljenog nasilja i nedostatkom razumnog sudskog procesa između 2. avgusta i 26. septembra 1998; Mustafa ništa nije učinio da pokuša da spreči nastavak takvog režima ili utvrdi i kazni odgovorna lica: članovi 142 i 30. Prema tome, sud nalazi da su ove činjenice utvrđene i nalazi da one konstituišu dela ratnog zločina u skladu sa njegovom komandnom odgovornošću...”

Sudsko veće je u presudi navelo da je krivična odgovornost Mustafe na osnovu komandne odgovornosti ustanovljena ne samo na osnovu članova 142 i 30 KZ SFRJ, već i na osnovu članova 86 i 87 Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije, kojima je 1977. godine koncept komandne odgovornosti kodifikovan kao deo međunarodnog krivičnog prava. Iako se Dopunski protokol I primenjuje na međunarodne oružane sukobe, koncept komandne odgovornosti je po mišljenju sudskog veća primenjiv i u kontekstu unutrašnjeg oružanog sukoba na Kosovu na osnovu međunarodnog običajnog prava koje je važilo u vreme izvršenja ovih dela.

U delu presude „Komandna odgovornost u unutrašnjim oružanim sukobima i primena međunarodnog običajnog prava“ sudsko veće je zaključilo da su na unutrašnji oružani sukob na Kosovu bila primenjiva pravila međunarodnog običajnog prava, koja su članom 16 Ustava SRJ iz 1992. godine prihvaćena kao sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka. Na taj način, kada se u članu 142 KZ SFRJ, kojim je predviđeno krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva, kaže „ko kršeći pravila međunarodnog prava“, to obuhva-

ta i običajne izvore međunarodnog prava, među kojima je i koncept komandne odgovornosti.

U kontekstu ovog suđenja sudsko veće je naglasilo da: „krivična odgovornost u vezi s komandnom odgovornošću u unutrašnjem oružanom sukobu: 1) ne bi stvorila novo krivično delo, već bi samo dovela do prilagođavanja ili boljeg razumevanja krivičnog dela ratnog zločina predviđenog članom 142 u vezi sa članom 30 (komandna odgovornost kao krivično delo propusta); 2) primenila bi i odrazila princip međunarodnog krivičnog prava, da se komandna odgovornost može primeniti kao običajno pravilo u međunarodnom pravu u unutrašnjem kao i u međunarodnom oružanom sukobu u skladu sa evolucijom doktrine o ljudskim pravima“...

Obrazlažući primenu komandne odgovornosti prema Mustafi pozivanjem na član 30 KZ SFRJ, sudsko veće je istaklo da „ne postoji nedoslednost između domaćih odredaba člana 30 i međunarodnog običajnog prava. Svaka predviđa da se krivična odgovornost može nametnuti u određenim okolnostima kao rezultat krivičnog propusta.“

3. 9. 2004.

**Nataša Novaković,
Andrej Nosov**

„Tata, šta si radio za vreme rata?“

Činjenicu da je i Srbija bila u ratu, i da su neki od naših očeva, rođaka, komšija bili „mali heroji“ tog rata, većina mladih u Srbiji spremna je da potvrdi. Da su „mali heroji“ bili podređeni, verovali, obožavali i klanjali se „velikim herojima“ na čelu vojske, policije i drugih formacija (čitaj, Milošević, Mladić, Karadžić, Lukić, i dr.) – i to je većina spremna da prizna. Ono što uporno odbijamo jeste da su „veliki heroji“, uz pomoć naših „malih heroja“, počinili najgnusnija zlodela na Balkanu posle Drugog svetskog rata. „Oni su samo branili ono što je naše“ ili „Zar Srbi nisu bili ugroženi?“ – dva su stava koja se najčešće čuju posle ovakve analogije nekoliko detalja iz nedavne prošlosti.

Kroz deset škola ljudskih prava za mlade koje je u poslednje četiri godine organizovao Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji prošlo je preko 200 srednjoškolaca, uglavnom trećeg i četvrtog razreda (16–18 godina), iz preko 15 gradova. Polaznici škola su mladi različite nacionalne pripadnosti, Srbi, Bošnjaci, Albanci, Mađari i dr. Pored predavanja na radionicama o ljudskim pravima, civilnom društvu i slično jedna od tema odnosila se na pitanja ratova na ovim prostorima, ratne zločine, Haški tribunal i odgovornost. Osim toga, Inicijativa mladih za ljudska prava organizovala je seminare sa mladima u šest gradova Srbije o radu Haškog suda i stanju poricanja u odnosu na zlodela iz skorijih ratova. Učesnici ovih seminara bili su mladi uzrasta 18 do 25 godina.

Baveći se kao redovni predavači upravo temom suočavanja sa prošlošću imali smo priliku da se na neposredan način upoznamo sa znanjima, stavovima i razmišljanjima mladih ljudi o surovom vremenu koje je obeležilo njihovo odrastanje.

Nakon početnog upoznavanja redovno nas je obuzimala tuga i neverica uz saznanje kakav negativan uticaj su mediji, škola, roditelji i lokalna sredina ostavili na stavove ovih mladih ljudi, glasača, javnih radnika ili političara.

Kao ilustraciju njihovih stavova, navodimo najčešće odgovore na neka pitanja koja smo im postavljali.

Na pitanje kada i zašto je počeo rat, većina odgovara da ne zna tačnu godinu, „valjda, kada su Slovenija i Hrvatska htele da se otcepe“. S druge strane, većina u dan i godinu zna kada je bio Prvi srpski ustanak, kada i zašto su vođeni balkanski ratovi i datume svih velikih bitaka i pobjeda srpske vojske u Prvom svetskom ratu.

Kada upitamo zašto postoji i ko je osnovao Haški tribunal, većina odgovara – „da sudi za ratove“, a „osnovao ga je NATO“. Kada zajednički razjasnimo ko ga je osnovao i objasnimo razliku između „vođenja rata“ i ratnih zločina, pitanje koje se prvo postavlja glasi – „Zašto se samo sudi Srbima i zašto se samo nama postavljaju uslovi za izručenje?“

„Meni roditelji kažu da ne smem mnogo da verujem vama, i to mi kaže društvo, jer vi se bavite samo zločinima nad drugima, a ne i nad Srbima“, „Mi jesmo činili zločine, ali su i drugi. I sve treba kazniti jednako“...

Kada se upitaju za koje su konkretne ratne zločine čuli, odgovori uglavnom zavise od njihove nacionalne pripadnosti i gradova iz kojih dolaze. Skoro svi su čuli za Srebrenicu i većina za Vukovar, ali ne znaju šta se tamo zapravo dogodilo i kakva je, recimo, bila uloga Ratka Mladića. Iako nikada nisu čuli za postojanje ili činjenice u vezi sa logorima Keraterm, Omarska ili Trnopolje, svi znaju da je u Jasenovcu ubijeno „tačno 700.000 mahom Srba“ i da je „Hercegovina puna srpskih jama“.

Svi Bošnjaci i poneki Srbi iz Novog Pazara, Prijepolja i Priboja čuli su za zločine u Sjeverinu, Štrpcima ili za opsadu Sarajeva. Za ostale, ovo je bila potpuna nepoznanica.

Svi Srbi čuli su za zločine nad Srbima počinjene tokom „Oluje“ i pitaju zašto niko ne odgovara za to, dok niko od njih ne zna ništa o granatiranju Dubrovnika ili Zadra.

Za jedne, sukobi na Kosovu su počeli „zato što nas je NATO bombardovao“, za druge „zato što su Albanci hteli svoju državu“, dok prisutni Albanci iz Preševa i Bujanovca čute i gledaju u pod. Svi znaju da je na „Kosovu bilo borbi i u sukobima sa OVK mrtvih na obe strane“, ali ne znaju ni za jedan zločin počinjen nad Albancima. S druge strane, svi su upoznati sa zločinima nad srpskim stanovništvom i nestankom 2.000 Srba, u periodu nakon dolaska UNMIK-a na Kosovo.

Osim Albanaca, svega je nekolicina dobro obaveštenih čula za „hladnjaču sa leševima“ i masovne grobnice u Batajnici ili Petrovom Selu. Razlog postojanja tih grobnica na teritoriji Srbije nikome nije poznat.

Ipak, u jednome se svi slažu. Najpoznatiji i najveći zločin koji se desio jeste NATO bombardovanje, za koje jedni smatraju da je počelo „da bi Amerikanci postavili svoje baze po Srbiji“, drugi „da bi nam se osvetili za Miloševića“, a treći „zato što im se može i zato što je tako bilo u Vijetnamu i Iraku“.

Generalni utisak je da mladi nemaju bitno drugačije ocene o skorijoj prošlosti od svojih roditelja. „Ono što čujem od roditelja, to je ono što znam. Gledao sam na vestima i jasno sam čuo šta imaju da kažu, i znam šta je istina.“

Činjenica je da se ovakvi stavovi ne mogu pripisati svim učesnicima škola i seminara, jer je bilo i onih koji su izneli drugačije stavove. Međutim, problem sa ovim drugim, „politički korektnim“ stavovima jeste u tome što u većini slučajeva iza njih ne stoji pravo znanje ili kritičko preispitivanje, već puko prihvatanje i reprodukcija onoga što su čuli od omiljenih „demokratskih“ političara ili osvešćenijih roditelja.

Revolucije novih generacija, ili suprotstavljanja starom mišljenju i suočavanja sa činjenicama iz prošlosti još uvek nema. Mladi ljudi, sa kojima se susrećemo, olako znaju da kažu da ih suočavanje sa prošlošću zanima, ali „oni se ne bave politikom, pa neće da presuđuju i razmišljaju ko je tu odgovoran“.

Obaveza društva je da ovim mladim ljudima prezentuje sopstvenu odgovornost za teško istorijsko breme koje im ostavlja. Ali, već generacijama stubovi društva – škola, porodica, mediji, političari, crkva i „elite“, mladima ubijaju kritički duh i ispitivački um, a do perfekcije dovode reprodukciju i repetaciju. Upravo, suprotno svojoj obavezi društvo i državna politika teže ka kolektivnom poricanju, potiskivanju i zaboravljanju nedavne mračne prošlosti, i to postižu namernim prikrivanjem činjenica, prepravljanjem istorije, legalističkim sofizmima, poluistinama i lažima. Organizovano poricanje zločina najuspešnije deluje kada se aplicira na već dobro pripremljeni nekritički um. Sistem funkcioniše gotovo savršeno.

Deca rođena nekoliko godina pre, tokom i posle ratova ne snose odgovornost za ono što su i u njihovo ime radili njihovi roditelji, rođaci, nastavnici ili

komšije, ali društvo svojim poricanjem, lažima, ćutanjem prevaljuje sopstvenu odgovornost na nove generacije, ostavljajući im u amanet da neprihvatanjem činjenica i nedistanciranjem u odnosu na ratno nasleđe nastave sa samoizolacijom na svoju štetu.

Dok mladi u Srbiji ne saznaju, dok ne otvore oči pred činjenicama i dok ih te činjenice ne nateraju da postave pitanje svojim „malim herojima“ o veza-
ma sa „velikim“, nema generacijske revolucije koja nam je preko potrebna. Ključno je pitanje koliko godina bi trebalo da prođe od rata i koliko bi godina „mladi“ trebalo da imaju da bi postali zreli i moralno obavezni, ako već društvo neće, da prekinu kontinuitet ćutanja i postave pitanje odgovornosti za zločine.

10. 9. 2004.

(Autori su aktivisti Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji i Inicijative mladih za ljudska prava)

Dorđe Đorđević

„Naši“ ili „njihovi“ ratni zločini

Kada se okrenemo prošlosti iz devedesetih, niko ne može da porekne da su se tu pred nama, pored nas, kao možda i nama samima dogodile stvari koje su po svim našim merilima izvan običajnog. Kada to kažem, ja naravno mislim da smo svedočili degradaciji i pre svega sistematskim ubistvima jednog velikog broja ljudi s kojima smo u najmanju ruku delili državnu zajednicu. Ubistva su „sistematska“ jer možda blizu četvrt miliona ljudi ne gubi život nasumično, osim u prirodnoj stihiji. Stoga je iznenađujuće to što se mnogi danas nađu u situaciji da se zalažu za pravičnu kaznu ubici slučajnog prolaznika na ulici ili komšinice koju su provalnici zatekli u stanu, dok za ubice nebrojenih civila stradalih u ratovima, koji su takođe bili slučajno na pogrešnom mestu u pogrešno vreme, često nađu reči razumevanja. Zločini rata su, po ovoj logici, za ratom zahvaćene učesnike i posmatrače nešto drugo. Oni su ili „naši“ ili „njihovi“, sa pretpostavkom da su „njihovi“ uvek gori od „naših“, i da su „naši“, ako su uopšte zločini, došli kao zaslužena kazna za „njihove“. Po ovoj logici mi uvek treba da se spremimo na novi rat jer ona tvrdi da su oni koji su činili zločine to radili kolektivno. Tako je ispravka viđene nepravde nad našom zajednicom moguća samo narušavanjem suprotstavljene političke zajednice u celini.

Nasuprot ovom arhaičnom kolektivnom instinktu stoje zakoni o pravilima i običajima rata po kojima se od Nirnberga sudi pojedincima za pojedinačna dela počinjena na pojedinačnim žrtvama. Možda bi jedan deo naše tragedije mogao da se pripíše nedovoljnom razumevanju kontrasta između ova dva pristupa zločinima rata.

Izuzetak potvrđuje pravilo. Prvog jula 1992. grupa uniformisanih lica, čiji su predvodnici kasnije identifikovani kao Adem Landžo i Jusuf Potur, ušla je u stan Đure i Vlaste Golubović, učitelja u školi u Konjicu, izvela njih i njihova dva sina, Petra i Pavla, i streljala ih u šumi nadomak grada. Odmah posle završetka policijske istrage koja je izvršena tek decembra 1993, zamenik javnog tužioca u Konjicu Ibro Bulić napisao je optužnicu. No, da bi zatražio priltvor za glavne osumnjičene optužnica se morala podneti nadležnom sudu u Mostaru. Ovo je predstavljalo ozbiljan problem jer su u zimu 1994. svi kontakti između dva grada bili presečeni borbenim dejstvima između HVO i

Armije BiH. I pored toga Bulić nije mislio da novonastala situacija suspenduje potrebu za akcijom pravosudnih organa. Naime, on je kroz oblast u kojoj su se vodili sukobi sa optužnicom u džepu peške prešao put od Konjica do Mostara ne bi li time osigurao pravovremeni postupak protiv počilaca u Konjicu.

Činjenica konzistentnog nekažnjavanja počilaca u svojoj zajednici sa kojom smo se suočili od početka ratova nekako uvek izmiče pred moralno rasterećujućim optužbama za sudbonosne greške drugih koji su ovu odgovornost preuzeli. Tako u članku „Smetena Justicija“ u „Politici“ od 11. septembra, Dragoslav Rančić tvrdi da glavni razlog što pravda neće trijumfovati treba tražiti u međunarodnim sudovima za ratne zločine, i naravno pre svega u MKSJ, koji su, kako kaže, izloženi „političkoj i profesionalnoj blamaži, bliže fijasuku nego urušavanju“. Mišljenja su se navodno konačno iskristalisala nametanjem branioca u MKSJ Slobodanu Miloševiću protiv njegove volje. Rančić bi hteo da nas uveri da je tom odlukom, o kojoj inače u Tribunalu još nije data poslednja reč, Tribunal sam sebi zadao smrtonosni udarac u očima međunarodne javnosti. Da je ovo još jedna grandiozna iluzija onih koji su svoj sud o ovoj instituciji doneli još mnogo ranije postaje jasno iz samih pretpostavki na kojima su ovakvi sudovi zasnovani.

Međunarodni sudovi za ratne zločine nisu uspostavljeni niti zato što su efikasniji, jer su međunarodni, niti zato što su sposobniji da ukažu na činjenice rata i razaranja domaćoj javnosti, još manje zato što zahtevaju manja izdavanja. Uspostavljeni su isključivo kada državni organi i domaće pravosuđe nisu pokazali volju ili sposobnost da se obrate nekim od najozbiljnih kršenja civilizacijskih vrednosti koja su po pravilu postala predmet svetske pažnje. Ovo je možda najbolje potvrđeno nadležnostima stalnog Međunarodnog krivičnog suda u Hagu čiji statut predviđa striktno i ograničene okvire u kojima može da preuzima slučajeve u nadležnosti domaćih sudova.

Tribunali za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, kao i specijalni sudovi u Sijera Leoneu i Istočnom Timoru osnovani su rezolucijom Saveta bezbednosti i predstavljaju svojevrsan konsenzus međunarodne zajednice o pitanju globalnog delovanja na kažnjavanju pojedinaca sa samog vrha piramide odgovornosti i sprečavanju sukoba čije je principe postavio Nirnberg, a koji su bili zapostavljeni u godinama hladnog rata. U ovom trenutku postoji više pojedinaca i organizacija nego ikada ranije koji se bave pitanjima značajnih kršenja

ljudskih prava, kao i vlada koje daju podršku nastajućem međunarodnom sistemu pravde. U pitanju je, dakle, jedan proces koji se ne može zaustaviti pojedinačnom odlukom suda, koja bi verujem, u domaćem sudu pod datim uslovima političke manipulacije izvan funkcije odbrane bila donesena mnogo ranije u samom postupku.

Istorija nas uči da alternative u obraćanju nasleđu ratnih zločina nikada nisu idealne, a još manje popularne. Ali savest nam nalaže da je uvek uputno poći od sebe. Mi tako tek sada, više od deset godina posle početka ratnih dejstava, imamo u Srbiji a i regionu prva suđenja u kojima su obezbeđeni neophodni uslovi i optuženima, i žrtvama i njihovim porodicama, i to po pravilu samo za tzv. „niže“ prekršiocyte i pored toga što postojanje MKSJ ničim nije sprečavalo ovakve postupke pred domaćim sudovima. Da smo ovaj posao obavljali sami bilo bi mnogo manje potrebe da se bavimo idejom i potrebom međunarodne pravde koju još uvek slabo razumemo. Uloga koju je tužilac Bulić preuzeo na sebe u datim okolnostima možda ne može da se očekuje od svakog pojedinca. Ipak, čini se, da je bilo više nas, ne samo tužilaca i sudija, državne organe da i ne pominjem, koji su rezonovali i delovali na sličan način tokom ratova devedesetih, naše bi nasleđe bliske prošlosti izgledalo mnogo drugačije.

17. 9. 2004.

(Autor je savetnik za obuku i istraživanje ratnih zločina UNDP)

Jelena Stevančević

Konfuzija u odsustvu istinske političke volje

Fond za humanitarno pravo je 11. septembra u Beogradu organizovao stručnu raspravu povodom prve prvostepene presude za ratne zločine na osnovu individualne odgovornosti i odgovornosti vojnih komandanata u vreme oružanog sukoba na Kosovu. O primeni krivičnog zakonodavstva Srbije u slučaju četvorice komandanata bivše OVK govorili su bivši međunarodni tužilac na Kosovu Filip Alkok i predsedavajući Međunarodnog sudskog veća, britanski sudija Timoti Klejson. U veoma delotvornoj raspravi, učesnici, domaće sudije, tužioci, advokati i drugi pravni stručnjaci složili su se da komandna odgovornost predstavlja oblik subjektivne, a nikako objektivne odgovornosti, kako se to može čuti u političkoj i stručnoj javnosti u Srbiji. Više učesnika je istaklo da se procesuiranje po osnovu komandne odgovornosti može sprovesti u skladu sa već postojećim odredbama opšteg dela krivičnog zakona, i da presuda Međunarodnog sudskog veća na Kosovu predstavlja dragocenu praksu u primeni domaćih normi u pogledu komandne odgovornosti. Neki učesnici su ukazali da bi najavljeno uvođenje komandne odgovornosti kao posebnog krivičnog dela predstavljalo aboliciju za lica koja bi se mogla krivično goniti po osnovu ove vrste odgovornosti, s obzirom na zabranu retroaktivne primene propisa materijalnog krivičnog prava.

U prilog tvrdnji da u domaćem krivičnom pravu postoje određeni instituti koji sadrže elemente komandne odgovornosti, učesnici su naveli krivična dela saučesništva, podstrekavanja, pomaganja, izvršenje krivičnog dela nečinjenjem, odgovornost urednika, neprijavlivanje krivičnog dela, saizvršilaštvo i odgovornost organizatora zločinačkog udruženja za sva krivična dela koja proizlaze iz zločinačkog plana tog udruženja.

Takođe je istaknuto da je konfuzija koja je stvorena u javnosti o pitanju komandne odgovornosti i njene primene pred domaćim sudovima rezultat nepostojanja istinske političke volje da se u Srbiji sudi za ratne zločine licima koja su bila na položajima nadređene vlasti. Posebno je ukazano da je nerealno očekivati da će policija biti profesionalna i efikasna u istraživanju

ratnih zločina, jer bi to značilo da istražuju sami sebe, budući da je najviše počinilaca, po osnovu individualne odgovornosti i komandne pozicije, iz redova MUP i vojske. S tim u vezi, jedan od predloga je bio stvaranje posebnih timova za istraživanje ratnih zločina, koji bi bili usko specijalizovani i nezavisni u svome radu.

17. 9. 2004.

(Autorka je istraživač Fonda za humanitarno pravo)

Nataša Kandić

Samima sebi moramo da kažemo istinu

Komisije za istinu su najpoznatiji metod saznavanja istine i priznanja nepravde i patnje drugih. Izveštaj Južnoafričke komisije za istinu važi za najznačajniji dokument posvećen otkrivanju istine kao moralne vrednosti same po sebi. I drugi metodi – krivična suđenja, lustracija, reparacije, javno posramljivanje i objavljivanje imena prekršilaca ljudskih prava u prošlosti, komemoracije, podizanje spomenika, okajavanje ili egzorcizam – uče nas o tome kako se obelodanjena informacija o prošlosti preobraća u priznanje. Međutim, za mnoge žrtve govorenje istine i postizanje pravde nisu dovoljno ubedljivi oblici priznavanja prošlosti. Oni ukazuju da kažnjavanje nekoliko počinilaca ili imenovanje istražne komisije za odabrane slučajeve nedela nikada i nigde nisu doveli do uklanjanja načina mišljenja iz prošlosti. Zato zagovaraju radikalnije postupke, kao što su polaganje računa, „izlazak na čistac“, izvinjenje i priznanje krivice. U osnovi tih oblika priznanja leži religijska radnja pokajanja.

Jedan od primera javnog priznanja, sa jakom dimenzijom pročišćenja, jeste Silingov javni iskaz koji je on dao 1995, dosta vremena posle prestanka rada Komisije za istinu u Argentini. Silingo je priznao da je u Mornaričko-tehničkom centru u Buenos Ajresu, centru za otete ljude, ubio 30 političkih zatvorenika bacajući ih žive iz aviona. Njegovo priznanje je potvrdilo strahove žrtava da Komisija za istinu, iz političkih razloga, nije otkrila potpunu istinu.

Drugi primeri priznanja bliži su svetovnom pojmu izvinjenja kao sredstva nadoknade i izlečenja. Nemo klečanje Vilija Branta u Varšavskom getu dobio je svoje mesto u istoriji pre svega preko tumačenja samog gesta. Iako prevladuje mišljenje da se tim gestom Vili Brant izvinio Jevrejima za patnju koju su im Nemci naneli, ima onih koji u tom nemom činu vide izbegavanje priznanja. Nemački sociolog Helmut Dubil s pravom daje veći značaj govoru Riharda fon Vajceкера, predsednika SR Nemačke, u okviru komemoracije u sali Bundestaga, povodom 40. godišnjice okončanja nacional-socijalističke strahovlade. Vajceker je stao iza odgovornosti Nemaca za njihovu nacional-socijalističku prošlost. Izgovorio je istinu bez rezerve. Sve što je rekao bilo je

poznato svima. Svi su znali sve. On je govorio sa stanovišta generacije počinilaca zločina koja razmišlja o svojoj odgovornosti. Vajceker izgovara u dahu svoju priču i preuzima odgovornost:

„Mi Nemci obeležavamo ovaj dan, 8.maj, među sobom, i to mora tako biti. Ne pomaže nam da štedimo sebe. Nama je potrebna snaga da pogledamo istini u oči, bez ulepšavanja i jednostranosti i samima sebi moramo da kažemo istinu.“¹

Vajceker govori poslanicima o patnjama žrtava. Gledajući ih u oči on kaže: „Ko je imao oči i uši nije mogao da ne zna za vozove za deportaciju.“²

Vajceker koristi funkciju da saopšti istinu, spornu u svesti Nemaca. Kao istorijski akter, on pred poslanicima i javnošću priznaje i preuzima odgovornost i obavezuje institucije, poslanike i građane na samokritički odnos prema prošlosti.

U kontekstu izvinjenja relevantno je pomenuti izvinjenje koje su dali predsednik Srbije i Crne Gore Svetozar Marović i hrvatski predsednik Stjepan Mesić, 10. septembra 2003. u Beogradu, prilikom prve posleratne posete Mesića Beogradu.

Predsednik Marović je pred novinarima rekao: „U ime prošlosti koju ne možemo da zaboravimo niti da ispravimo, kao predsednik SCG ispričavam se za sva zla koja su građani moje zemlje naneli bilo kome u Republici Hrvatskoj.“

Hrvatski predsednik je izvinjenje prihvatio i ponudio svoje: „Ispričavam se svima onima kojima su građani Hrvatske naneli bol kršeći zakone i zloupotrebljavajući svoju poziciju u bilo koje vreme i bilo kada.“

Deo javnosti je podržao uzajamna izvinjenja dvojice predsednika država nastalih na teritoriji bivše Jugoslavije, kao istorijski gest koji otvara put prema budućnosti. Međutim, niko se nije upustio u ocenu da li rečena izvinjenja imaju snagu da pokrenu preispitivanje vlastite prošlosti.

¹ „Niko nije oslobođen istorije“, Helmut Dubil, Samizdat B92

² Ibid.

Obračanje Marovića i Mesića bilo je protokolarno. Izvinjenje u ime građana koji su počinili zla ne dotiče suštinu odgovornosti za nedela, koju je Vajceker izrazio rečima „samima sebi moramo da kažemo istinu“. Dok se istina o prošlosti ne konstatuje u institucijama i ne predoči javnosti kao zvanična istina o tome „šta smo mi učinili“, dotle će svako izvinjenje pojedinaca u svojstvu nosilaca političkih funkcija biti nedelotvorno.

U našem slučaju „bivša Jugoslavija“ istakla bih primer priznanja prošlosti koji nosi ozbiljno upozorenje današnjim političarima. Reč je o svedočenju lekara iz Sanskog mosta, Bošnjaka Faika Bišćevića, u predmetu Krajišnik, koji je provalom emocija pokazao koliko žali Srbina iz opustelog sela u blizini Sanskog Mosta, zato što nije imao ko da ga sahrani. U sudnici je zavladao potpuna tišina kada je Bišćević glasno zajecao, izgovarajući „ležao je mrtav čitav dan, a da niko to nije primetio“. Zatim je, brišući suze maramicom, nastavio: „Nije bilo nikoga da sahrani tog jadnog čoveka. Eto što su srpski rukovodioci učinili svom vlastitom narodu. Voleo bih da oni to mogu da vide.“³ Iskaz Faika Bišćevića je reč teškog upozorenja duhu poricanja i prećutkivanja istine, kakvu je neprestano ponavljao Dezmond Tutu, predsednik Južnoafričke komisije za istinu: „Ako ne izbije na površinu, istina će kao duh progoniti društvo.“

Veoma jak primer potrebe da „samima sebi moramo da kažemo istinu“ i otkrijemo „šta smo mi učinili“ daje Hrvatsko udruženje demobilisanih vojnika, koji su zatražili hitan sastanak sa tužiteljicom Karlom del Ponte, zbog ubistva šesnaestoro Srba u selima Varivode i Gošići, nakon hrvatske akcije „Olujaj“, u avgustu 1995. U svom obraćanju⁴ oni kažu da neće da ćute o odgovornosti državnog vrha Hrvatske u etničkom čišćenju u Krajini.

24. 9. 2004.

³ Tribunal update, br. 372, 10.9.2004.

⁴ „Balkan“ – „Hrvatski veterani nude dokaze o ubistvima Srba“, 16.9.2004.

Marko Minić

Državni poslovi

U periodu od juna do septembra 2004. pred Specijalnim sudom u Beogradu saslušan je Milorad Ulemek Legija kao optuženi za ubistva premijera Srbije Zorana Đinđića, Ivana Stambolića i pokušaj atentata na Vuka Draškovića. Istovremeno je pred Pretresnim većem Haškog tribunala uvodnu reč svoje odbrane izneo Slobodan Milošević.

Ova dva sudska procesa odvijaju se paralelno pred očima srpske javnosti i ta činjenica predstavlja idealnu priliku da se društvo u celini upozna i suoči sa obimom i težinom zločina bivšeg režima kao i sa kriminalnom strukturom Miloševićeve vlasti.

Oba optuženika, svako pred svojim sudom, koriste gotovo identičnu maticu prilikom iznošenja svojih „odbrana“. Jedina razlika je ta što Milošević sa gađenjem ne priznaje Haški tribunal (a pri tom koristi sva procesna prava koja mu pripadaju kao optuženom), dok Legija ima poverenja u Specijalni sud i naročito ističe kako su poslednje političke promene u Srbiji tome doprinele. U svim ostalim aspektima izjašnjavanja pred sudom, njih dvojica deluju potpuno jedinstveno.

Milošević i Legija se ne brane na sudu, niti uopšte pokušavaju da dokazuju bilo šta, već iznose optužbe protiv svih i svakog (Vatikana, DOS-a ili Čede Jovanovića, svejedno). Glumeći „čast i ponos“ objašnjavaju monstruoznost svih zavera koje su njihovi neprijatelji, spoljašnji i unutrašnji, skovali kako bi ih uklonili, a pri tom svoja delovanja pravdaju važnim „državnim poslovima i interesima“ i kriju se iza „narodne volje“ i funkcija koje su obavljali.

Ovakav nastup obojice optuženih sasvim je logičan, s obzirom na to da su Milošević i Legija bili blisko upućeni jedan na drugog tokom devedesetih godina. Prema sopstvenom iskazu pred sudom, Legija se 1992. odazvao „zovu otadžbine“ i vratio u Srbiju. Odmah po dolasku počinje da radi kao pripadnik KOS, a nakon dva meseca u toj službi pristupa Srpskoj dobrovoljačkoj gardi. U Resor državne bezbednosti ulazi 1996. kao komandant JSO. Na saslušanju pred sudom, povodom atentata u Budvi, bivši načelnik Državne bezbednosti Rade Marković, kaže: „Slobodan Milošević je u našim razgo-

vorima, a mi smo ih imali nekoliko mesečno, pominjao Legiju, raspitivao se za njega, u smislu da li sluša, da li ja imam poverenja u njega... Meni je bilo jasno da se Milošević i sa Legijom neposredno viđa, a da se raspituje kod mene, verovatno, samo radi provere Legije.“

Sasvim je jasno da, kada je u pitanju sam tok suđenja, kao i donošenje pravične i na zakonu zasnovane presude, ovakav način izjašnjavanja Miloševića i Legije pred sudovima nije uopšte sporan, s obzirom na to da zakon svakom optuženom daje slobodu da za sebe izabere najadekvatniji način odbrane.

Društvena opasnost ovakvog delovanja krije se na drugoj strani. Milošević i Legija zloupotrebljavaju sud kako bi se obratili delu „patriotske javnosti“ u Srbiji, pojedinim političkim strankama, delovima vojno-bezbednosnih struktura, određenim elektronskim i štampanim medijima, u nadi da će oni moći da ih zaštite od pravde i da kazne one koji su ih doveli pred sud. Nažalost, danas u Srbiji postoji mašinerija koja blokira svaki pokušaj utvrđivanja istine o tragičnim događajima na prostoru bivše Jugoslavije, održava princip nekažnjivosti zločina, diskredituje Haški tribunal i domaće institucije, Veće za ratne zločine i Specijalno odeljenje za organizovani kriminal Okružnog suda u Beogradu.

Vlada Republike Srbije direktno doprinosi jačanju mišljenja i struktura iz prošlosti. Ovakav zaključak proizilazi iz činjenice da je Vlada de facto potpuno obustavila saradnju sa Haškim tribunalom u pogledu hapšenja lica optuženih za najteža krivična dela pred tim sudom, a pri tom ništa nije urađeno, osim deklarativno, na stvaranju klime u kojoj bi bila moguća domaća suđenja za ratne zločine radi utvrđivanja istine i pravde.

24. 9. 2004.

(Autor je istraživač u Fondu za humanitarno pravo)

Marko Milanović

Brana za samovolju optuženog

Suđenje Miloševiću je ovih dana ponovo prekinuto, ali ovog puta ne zbog bolesti optuženog, već zbog potrebe advokata Stivena Keja, branioca kojeg je Miloševiću nametnulo sudsko veće, da se pripremi za izvođenje dokaza odbrane. Odluka sudskog veća o nametanju branioca odmah je podstakla komentare o šarlatanskom, nepravednom Tribunalu, dok Miloševićevi svjedoci otkazuju svoj dolazak pred sud, govoreći da ne žele da učestvuju u flagrantnom kršenju međunarodnog prava. U velikom delu naše javnosti sada vlada uverenje da je sud Miloševiću nametnuo branioca upravo da bi ga sprečio da obori „lažnu optužnicu“, da svetu otkrije istinu i da „raskrinka“ taj nepravični sud.

Ovakvo uverenje je plod potpunog nerazumevanja svrhe sudskog postupka. Sam Milošević pokušava da proces pretvori u raspravljanje o odgovornosti za rat i raspad Jugoslavije, u suđenje njemu kao istorijskoj figuri. Ali, na njegovu veliku žalost, njemu se sudi kao individui, i to ne za sam rat, već za ratne zločine – on je optužen da je bio pretpostavljeni ljudima koji su izvršili ratne zločine, da je znao ili imao razloga da zna da se zločini vrše, a da nije učinio sve da zločine spreči ili učinioce kazni. On nije optužen da je rasturio Jugoslaviju, već da je masovni, serijski ubica – baš zato on tu temu i izbegava. Odbrana koju je Milošević prezentovao pred sudom u svojoj uvodnoj reči, kao i u dosadašnjim unakrsnim ispitivanjima svedoka Tužilaštva, jasno pokazuje kako on shvata sudski postupak – on ne brani sebe, već svoju politiku; on ne brani sebe, već percepciju drugih o sebi. Upravo zato se ta odbrana umnogome i pokazala neuspešnom i pravno irelevantnom. Čak i da su sve njegove tvrdnje o američko-nemačko-vatikanskoj konspiraciji o raturanju Jugoslavije u potpunosti tačne, to ni najmanje ne utiče na njegovu krivičnu odgovornost za masovne zločine učinjene protiv nezaštićenih civila.

Samo dodeljivanje branioca optuženom protiv njegove volje, koje je proizvelo toliku reakciju javnosti, a pogotovu Miloševićevih pristalica, može se posmatrati sa tri različita aspekta.

Prvo, načelno pitanje, jeste da li je pravo optuženog da se sam brani apsolutno, ili je podložno određenim ograničenjima. U odgovoru na ovo pitanje

jasno se može uočiti sudar dve pravne filozofije, anglosaksonske i evropske. Prva zamišlja krivični postupak kao sukob, utakmicu u kojoj se dve suprotstavljene strane bore da nepristrasnoj poroti predoče svoju verziju istine. Po ovoj koncepciji stranke su potpuni gospodari spora, i okrivljeni sebe može braniti na način na koji on to želi, čak i ako je taj način potpuno pogrešan ili pravno irelevantan. Druga, evropska koncepcija smatra krivični postupak potragom za materijalnom istinom, koju sprovodi sud, a ne međusobno suprotstavljene strane. U anglosaksonskom sistemu pravo okrivljenog da se sam brani skoro je apsolutno, ali je u istom tom sistemu i nastala izreka da onaj koji sam sebe brani ima budalu za klijenta. Nasuprot tome, skoro svi evropski pravni sistemi, uključujući francuski, nemački, a i srpski (član 71 ZKP), poznaju institut obavezne odbrane za određena teška krivična dela, smatrajući da okrivljeni nije dovoljno stručan i objektivian da bi sam sebe uspešno branio. Sam Statut Haškog tribunala, oslanjajući se na odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, propisuje da optuženi ima pravo da se sam brani, ali da će mu branilac biti dodeljen u svim slučajevima u kojima to zahtevaju interesi pravde.

Drugo pitanje je da li u konkretnom slučaju Miloševića interesi pravde zahtevaju da se njemu nametne advokat. Sama neefikasnost Miloševićeve odbrane, koji umesto sebe brani svoje mesto mirotvorca u istoriji, dovoljan je osnov za nametanje branioca. Ovo se moglo videti prilikom ispitivanja svedokinje Smilje Avramov od strane branioca Keja, kada je Milošević uporno tvrdio da Kej „razvodnjava njegovu odbranu“, mada je on postavljao pitanja o odnosu Miloševića i rukovodstva Republike Srpske, relevantna za utvrđivanje komandne odgovornosti. Na njegovom mestu bi Milošević verovatno potrošio svoje vreme na teorije zavere i beskrajne priče o krivici za raspad Jugoslavije, koje nemaju nikakav uticaj na njegovu individualnu krivičnu odgovornost. Sudije su pak usvojile drugi pristup, i na osnovu poverljivih podataka procenile da je Miloševićovo zdravlje ugroženo u toj meri da on uskoro neće biti u stanju da se aktivno brani, što će prouzrokovati dalja odlaganja u suđenju.

Konačno, mada je sudsko veće imalo prava da Miloševiću dodeli advokata, postavlja se pitanje da li je ono trebalo to da učini. Sudsko veće je trebalo da branioca dodeli Miloševiću ranije tokom suđenja, a ne na početku njegove odbrane. Mada je i sam početak odbrane odložen zbog Miloševićevog zdravlja, gledaoci suđenja na svojim ekranima nisu videli bolesnog čoveka,

već Miloševića koji energično napada svoje protivnike, i uopšte nisu u stanju da shvate inače validan argument predsedavajućeg sudije da „samo idiot ne uči iz svojih grešaka“. Još gore, imenovanje branioca je prouzrokovalo još jedno veliko odlaganje, iako je ova odluka doneta upravo radi ubrzanja postupka.

Mada će se Sud verovatno izboriti sa Miloševićevim manipulacijama, i mada će proces kao takav verovatno biti pravičan, našli smo se u situaciji u kojoj Milošević sebe predstavlja kao žrtvu, dok njegove žrtve ostaju bez glasa u sudnici, a problem suđenja Miloševiću i dalje ostaje problem percepcije pravde, koja se prosečnom građaninu Srbije čini sve daljom i daljom.

1. 10. 2004.

(Autor je stručni saradnik u Beogradskom centru za ljudska prava)

Milanka Šaponja-Hadžić

Odsustvo kolektivnog stida

Odsustvo svakog traga kolektivnog stida jedan je od elemenata koji prati suđenje Slobodanu Miloševiću od njegovog početka. Nikada se to nije bolje videlo nego u nekoliko dana suđenja u kojima je optuženom Miloševiću nametnut branilac, koji bi trebalo da unese više reda u sudnicu i obuzda razbarušeni ego optuženog. Ta potreba sada će dobiti ozbiljna ograničenja, zbog čega se Milošević tako grčevito bori da se i dalje sam brani. Čini to kao da je reč o isključivom pravu i bogomdanoj zaslugi. I ti napori izazivaju mučne misli o složenosti pravde u tranziciji, i daju možda za pravo onima koji tvrde da je žrtve moguće ubijati i više puta. Možda bi se to moglo reći i za one koji kreiraju percepciju tog suđenja u Srbiji.

Pravna filozofija je odavno utvrdila načelo da se pravna obrada zločina, koja se rukovodi individualnom krivicom, ne može odvojiti od javne refleksije odgovornosti naroda za sopstvenu istoriju. Istorijsko iskustvo drugih naroda, međutim, pokazuje da je to vrlo složen proces i da zajednica treba da dostigne zrelost da bi to prihvatila. Cinici bi pak rekli da to potvrđuje upravo srpska praksa, jer se suđenje glavnom krivcu za veliku nesreću celog Balkana održava u Hagu, a ne u Beogradu. Kod domaćih pak suđenja na red dolaze samo najniži počinioци zločina, samo ubice, dok se dalje u dugom lancu odgovornih ne ide.

Osporavanje pravne utemeljenosti Tribunala ustupilo je od početka suđenja Miloševiću mesto navijačkim raspravama o procesnim pitanjima. Istovremeno, gotovo je nezabeleženo pokazivanje bilo kakvog znaka saosećanja sa žrtvama ili podsećanja na to da je reč o suđenju za najveće zločine koji su u Evropi počinjeni posle Drugog svetskog rata. Pažljivijem posmatraču srpskih prilika nije promaklo da u tome prednjače mediji koji su imali najveću ulogu u pripremi Miloševićevog dolaska na vlast, podržavali ga u ratovima koje je vodio, a „Politika“ i NIN ostali su mu dosledno privrženi i kao najpoznatijem optuženiku za ratne zločine.

Pravni eksperti, uz veliku medijsku promociju, procesna pitanja i njihovo tumačenje ne koriste da bi se doprinelo boljem odmeravanju odgovornosti optuženoga, već da bi se obavila propaganda protiv suđenja. Nekadašnji

ministar pravde u vladi Srbije Vladan Batić svojevremeno je uzviknuo: „U Hagu su dva bivša predsednika SRJ, bivši predsednik Savezne vlade, ministar inostranih poslova... Šta još hoće taj Hag?“ Kao da su oni u Hagu zbog državnih funkcija, a ne zbog zlodela, najvećih u Evropi posle holokausta. Ali, o tome ni reči.

U sličnu kategoriju izjava spada i misao tzv. pravnog savetnika Zdenka Tomanića, posle imenovanja branioca Miloševiću, kada pita: „Ako je [Milošević] suviše bolestan da se brani, je li suviše bolestan da mu se sudi?“ Jedne novine postavljaju pitanje da li bi se Milošević mogao žaliti Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu zbog određivanja branioca, iako, kažu, to nije isključivo pravo. Naravno, može se postaviti i to pitanje, ali bi pre toga možda trebalo nešto reći i o Miloševićevoj odgovornosti za zla, koja se sada više nego ikada relativizuju. Time se bezočnost iz haške sudnice preliva u medije i truje već zbunjena javnost. Ako se može objasniti Miloševićeva bezoosečajnost (da je drukčije, mnogi bi bili živi, a on ne bi bio u Hagu) teško je naći razumevanje za poigravanje u medijima, tim pre što će, u daljoj ili bližoj budućnosti, račun za te igre stići na naplatu upravo korisnicima tih informacija.

Protiv „marionetskog suda“ digli su se i neki bivši opozicionari. Nekada ubeđljivi Miloševićev oponent Ljubomir Madžar, sada prosvetljen Karićevim prisustvom, kaže da je Milošević nevin čovek, dok ne padne sudska presuda. „Milošević, dok se ne dokaže, treba na neki način da bude podržan.“ O prezumpciji nevinosti isto tvrdi i advokat Branislav Tapušević, koji je pred odlazak u Hag pre dve godine, na mesto amicus curiae, rekao da ide da oslobodi Miloševića. No, kao pravnik on propušta da kaže da je prezumpcija nevinosti smišljena pre svega zbog sudija, nikako iz propagandnih razloga. Bilo bi, svakako, zanimljivo čuti da li majkama ubijenih mladića na celom ex-yu prostoru treba sudska presuda da bi se uverile u Miloševićevu krivicu. Da li je svetskoj zajednici trebala sudska presuda da bi se uverila u Hitlerove zločine, iako mu sud nije presudio?

Ipak, čarobna formula i možda najjače koheziono vezivo novog postoktobarskog patriotskog bloka zove se ratna šteta, koja možda najefikasnije sprečava pojavu kolektivnog stida. Najpre je Tibor Varadi upozorio da „budućnost nekoliko generacija u Jugoslaviji zavisi od ishoda tužbi za genocid, koje su BiH i Hrvatska podnele protiv Jugoslavije“. Varadi je, kao šef pravnog tima

koji zastupa SCG pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, objasnio da će ishod procesa protiv Miloševića uticati na odluku suda po tužbi BiH protiv SCG za genocid. „SCG može biti proglašena odgovornom samo ako bude utvrđen genocid i ako to može biti pripisano SCG.“

Na duši pravnika je još jedan pokušaj „zaštite“ državnih interesa – usvojen je Zakon o pomoći haškim optuženicima, čija je primena pod pritiskom javnosti obustavljena, a Ustavni sud Srbije sada ispituje njegovu ustavnost. Neki analitičari, međutim, tvrde da je zakon donet kao instrument države da kontroliše optužene šta će govoriti na sudu. Drugim rečima, bio bi to pokušaj da se optuženi nateraju da na sudu brane državu, a ne sebe. Mašta radi svašta.

Ozbiljno odmeravanje štete i koristi države i njenih građana obaveza je političara i njihovih stručnih timova. Ali ozbiljno je i pitanje da li trenutna korist (ako je ona uopšte moguća) ugrožava dugoročni i istorijski dobitak. Najveći mislioci sveta vekovima opominju da je najveća vrednost istina. Brojna su iskustva koja govore da, jednom preskočena, ona, u narednoj tranši, može koštati mnogostruko više. Ali, o njoj za sada u Srbiji nije spreman da govori ni pravni tim, a ni drugi autoriteti. I sve to na radost Miloševićevih satrapa iz sivih zona moći, kojima ne odgovara uspostavljanje bilo kakvog reda u zemlji. I sve čine da to odlože.

Nauka uči da stabilnost i bogatstvo razvijenog dela sveta počivaju na neprestanom preispitivanju. A to iskustvo je, u situacijama sličnim ovoj našoj, pokazalo da je tek otvaranje vrata najviših institucija za pojavu kolektivnog stida dovelo do začetka formiranja novih sistema vrednosti, koji isključuju netoleranciju i nasilje.

1. 10. 2004.

Vuk Drašković

Dug prema istini

Mi smo ovde u Srbiji 2001. godine istupili sa sloganom „pomirenje za budućnost“. Pokazalo se da to nije moglo uspeti, jer tom nastojanju da dođemo što pre do pomirenja nedostajala je istina kao baza. I veoma mi je drago što se danas ovde istina stavlja u prvi plan. Prava formula za budućnost, dakle, mora da glasi: istina, pomirenje, budućnost. Istina leči i kada je gorka, laž ubija i kada je slatka. To je iskustvo koje smo ovde na Balkanu, na prostorima bivše Jugoslavije, sticali ne samo od '90. godine, nego i duže.

Dug prema istini nalagao nam je, ali to nažalost nije učinjeno, da odmah posle 5. oktobra 2000. godine, posle Miloševićevog pada, mi iz Srbije, političari, književnici, novinari, intelektualna elita, budemo prvi u Srebrenici, oko Srebrenice, sa kamerama – da se obratimo narodu Srbije i Crne Gore i da kažemo: „Ovde su neki ljudi pod komandom tih i tih ljudi počinili najveći zločin, pre svega protiv srpske istorije, protiv srpske tradicije, kulture, vere, ubijajući taj nedužni bošnjački, muslimanski svet“.

Oni su, i to je Srbiji trebalo reći, još jednom ubili stotine hiljada Srba, Jevreja i Roma, pre svega, koji su od 1941. do 1945. godine stradali na jednom velikom stratištu koje se zvalo nacistička Nezavisna Država Hrvatska, a obuhvatala je celokupnu Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, čija je vlast sistematski vršila četiri godine magnum crimen, genocid sa ciljem istrebljenja, pre svega, srpskog naroda, njegovog fizičkog uništenja. Stotine i stotine Srebrenica su tada napravljene, u tami, bez znanja sveta, bez prisustva televizijskih kamera, a te Srebrenice bile su ili Srebrenice ili jame ili koncentracioni logori. Oni koji su napravili Srebrenicu 1995. ili 1996. godine zapravo su osramotili i još jednom su ubili one mrtve. Ovo ističem zbog sledećeg: kada se kaže da se moramo suočiti sa prošlošću, onda istina nalaže da se suočimo sa time da srpska istorija, da istorija Srbije i Crne Gore, srpskog i crnogorskog naroda, jeste istorija do pojave Slobodana Miloševića ili do pojave komunizma. O tome se mogu voditi diskusije. Od pojave komunizma i dolaska Slobodana Miloševića istorija Srba i Crnogoraca postaje njihova antiistorija. Naravno, ničija nacionalna istorija nije bez senki. Ali istina nam kaže da od svog nastajanja nova Srbija i Crna Gora u XIX veku i u prvoj polovini XX veka, bar do kraja Prvog svetskog rata, na svojim istorijama nemaju manje

senki, nimalo manje senki nego što na svojim istorijama tih senki imaju Nemci, Francuzi, Rusi, Englezi, Amerikanci ili bilo koji drugi narod. Istorija Srbije i Crne Gore je čista. Istorija Srbije i Crne Gore ne može se ni na koji način dovesti u vezu sa velikom sramotom i zločinima kojima je, pre svega, tu srpsku istoriju i narod Srbije i Crne Gore izložio režim Slobodana Miloševića od devedesete godine pa naovamo.

Udaljen od mesta svojih zločina, Slobodan Milošević se danas pokušava nametnuti kao predstavnik srpske tradicije, srpske istorije. On, koji je najveći zločin počinio upravo nad ovom istorijom. I u tome ga podržava, i to je ono što najviše plaši, nimalo zanemarljiv broj onih koji sebe pokušavaju da prikažu kao predstavnike srpske elite. Žalosno je danas po novinama čitati, na televizijama gledati profesore univerziteta koji predaju pravo ili one koji predaju etiku ili koji predaju istoriju, i koji u svom slepilu idu toliko daleko da Miloševića protežu u srpsku prošlost, gotovo u one dane kada smo se odnekud iz ruskih stepa doselili na Balkan. Na meti istine, na meti jedne bespoštedne kritike, moraju da budu oni. To nije intelektualna elita Srbije, to je podrum srpske inteligencije, takozvane inteligencije, koja je i te kako odgovorna za sve ono što se događalo od devedesete godine pa naovamo.

Istina će nam reći da mi Srbi, mi Crnogorci, Hrvati, Bošnjaci, Albanci, ne možemo doći do tog pomirenja ako svak, pre svega, ne progovori o svom grehu. Nema pomirenja ukoliko princip istine shvatite tako što ćete govoriti o zločinu koje su drugi naneli vama. Pre svega, morate da govorite o zlu koje je vaš narod počinio i o zločinima koji su u ime vašeg naroda počinjeni drugima.

(Autor je ministar spoljnih poslova SCG; uvodno izlaganje na konferenciji Fonda za humanitarno pravo „Suočavanje sa prošlašću“)

8. 10. 2004.

Karla del Ponte

Pravda za žrtve

Nije lak zadatak istraživati i suditi odgovornima za ratne zločine u okruženju društva sa podeljenim pogledima i nedostatkom poverenja među susedima. I ja se pitam da li je domaćim sudovima lakše da se bave slučajevima Tribunala ili da započnu sopstvene slučajeve ratnih zločina. Takođe se pitam: zašto političari i javnost često zahtevaju ili preferiraju domaća suđenja umesto haških? Pitam se da li mi neko može odgovoriti zašto je bolje po Srbe da im se sudi u srpskim sudovima, a po Hrvate u hrvatskim? Može li se očekivati pošteno suđenje kada neki ljudi – političari koji zahtevaju lokalna suđenja za optužene pred Tribunalom, stalno ističu da su ti optuženici nevini?

Šta je rešenje za ovaj izazov? Po mom mišljenju – transparentno suđenje bi moglo biti vrlo dobro rešenje. Opšte je mišljenje da je sudska istraga najpouzdaniji način da se dođe do istine, i da velika suđenja mogu dati potpuni uvid u prekršaje iz prošlosti. Istinu čini mnoštvo faktora i mogućnosti, od kojih je svaka podložna distorziji, poricanju, racionalizaciji i opovrgavanju. Koliko često mi to vidimo u bivšoj Jugoslaviji gde, čak i sada, devet godina nakon Dejtona, narodi ne mogu da se dogovore oko osnovnih činjenica, političari se još uvek svađaju oko svakog aspekta bivše Jugoslavije i oružanih sukoba koji su doveli do njenog kraja?

Drugi aspekt ovog pitanja je sledeći – skoro sve zanimaju samo osumnjičeni ili optuženi, a ne pravno definisana istina. A skoro niko ne govori o žrtvama i njihovom pravu na pravdu i pošteno suđenje. Vlade čak koriste posebne odredbe, a skupštine usvajaju zakone o interesima optuženih – a nisam čula ni za jednu odredbu i zakon o žrtvama i njihovim pravima.

Mandat koji je Savet bezbednosti UN dao MKSJ predviđa komplementarnost sa domaćim sudovima, neku vrstu partnerstva za pravdu. Bilo bi pošteno naglasiti da tokom poslednjih jedanaest godina nije bilo mnogo domaćih suđenja za ratne zločine, samo nekoliko u poređenju sa Tribunalom i njegove tri sudnice. Očigledno ne uzimam u obzir stotine slučajeva kojima se sudi u nekim zemljama in absentia na zapanjujuće pristrasan način.

Ono što preostaje da se uradi trebalo bi da se uradi zajedničkim snagama, a nakon toga reč treba da imaju samo domaći sudovi. Nije tajna da ima na stotine, čak hiljade počinitelja teških ratnih zločina koji nisu ni optuženi, žrtve ih često mogu videti na ulici, a oni se sada nalaze na zvaničnim funkcijama ili važnim pozicijama. Kao što je više puta rečeno, moja kancelarija namerala da prepusti domaćim sudovima i tužiocima slučajeve u kojima nisu podignute optužnice, kao i dosijee nedovršenih istraga i istražne materijale. Biće na domaćim pravosudnim i istražnim organima da postupe po ovim slučajevima potpuno samostalno. To će se desiti već sledeće godine i predstavljace ozbiljan ispit spremnosti i zrelosti domaćih sudova i institucija.

Osim toga, domaći sudovi neće postupati samo po slučajevima Tribunala – od njih se uvek očekivalo da pokrenu svoje slučajeve. Međutim, sve ukazuje na to da se, iz nekih razloga, to nije dogodilo. Srbija i Crna Gora je tek na početku procesa privođenja pravdi odgovornih za zločine počinjene u drugim krajevima.

Domaće tužilaštvo za ratne zločine će se, pre ili kasnije, suočiti sa problemom osumnjičenih koji se kriju u „prijateljskim“ zemljama ili ih štite određene interesne grupe. Regionalna saradnja i jasno izražena politička volja vlasti jedini su način da se prevaziđe ovaj izazov.

Međunarodni krivični procesi zaslužuju svaku pohvalu; njima se utvrđuje odgovornost za masovne zločine pojedinaca na visokim položajima. Međutim, ovi procesi imaju izvesna ograničenja: fokus međunarodnih procesa zaobilazi nekoliko kategorija – počiniocima na nižim nivoima. To podrazumeva pripadnike zajednice, autsajdere koji su možda doprineli izbijanju nasilja, „posmatračima“ koji nisu učestvovali u zločinima, ali nisu učinili ništa da se strahote zaustave. Nema sumnje da je u pravnom smislu krivična odgovornost pojedinačna; međutim, u smislu pravde i pomirenja, uloga onih koji su mirno posmatrali i klicali okrutnom vođi ili izabrali ratnog zločinca za svog predstavnika, ne može se lako zanemariti. Ovim bi se mnogo bolje mogle pozabaviti same zemlje, njihovo civilno društvo.

Dopustite mi da se sada pozabavim izazovima koji stoje pred domaćim sudovima u vezi sa nasleđem MKSJ i domaćih suđenja ratnim zločincima. Izazovi su mnogostruki i očigledno iste prirode kao i za nas u MKSJ – pravne i političke. Potonje ću uglavnom ostaviti po strani, pošto smo se

dovoljno njima bavili i pošto su bolje shvaćeni na domaćem terenu, a usredrediću se na pravnu stranu.

Pre svega, nesporno je da je Tribunal stekao ogromno iskustvo i dokaze tokom poslednjih jedanaest godina, koje bi domaći sudovi trebalo da iskoriste do maksimuma.

Zemlje bivše Jugoslavije imaju sve razloge da prihvate Tribunal kao svoj sud, što on i jeste. Trebalo bi da na Tribunal gledaju kao na oruđe kojim će sa svojih naroda skinuti osećaj kolektivne odgovornosti, kao izvor jurisprudencije, dokaza i prakse. Idealno funkcionisanje Tribunala njima je od velike koristi jer oni još uvek nisu u stanju da sude najodgovornijima za zločine i razaranja u protekloj deceniji.

Koncept pravde zahteva da počinioci za svoje zločine odgovaraju pred sudom. Istovremeno, različita društva i kulture različito shvataju ulogu prava (vladavinu prava) i ono što očekuju od pravde takođe se može razlikovati. Na primer, u bivšoj Jugoslaviji se generalno slabo razume koncept komandne odgovornosti, dok se prihvata samo odgovornost direktnih počinitelja (decenijama se smatralo da su vođe nedodirljive, van domašaja pravde). Zato je potrebno da se uči na iskustvu međunarodnog suda.

Dozvolite mi da ovo što sam do sada rekla ilustrujem jednim primerom iz hrvatskih medija, kojem nije potreban komentar. Odmah pošto je objavljena vest o optužnici protiv generala Norca, jedan zagrebački dnevni list poslao je novinara na mesto zločina: novinar „Jutarnjeg lista“ nedavno je posetio sela u Medačkom Džepu (Čitluk, Počitelj, Ornicu i Divoselo), u nameri da od žitelja sazna šta misle o optužnici protiv Mirka Norca. Bilo je nemoguće izvršiti taj zadatak jer su tri lokalna stanovnika (!), koja su se vratila tokom poslednje decenije, živela u izolaciji, bez struje, i nisu znali šta su novine pisale prethodnog dana. Novinar je primetio da ova tri povratnika žive kao životinje među spaljenim i srušenim kućama, okruženi minama. Jedan povratnik je prokomentarisao da ne zna da li je Norac odgovoran za te zločine i dodao da je ratna politika obeju strana bila da unište i spale što više. Rat nije trebalo da se desi, rekao je.

Zanima me šta vama govori ova kratka priča, ali meni govori štošta o žrtvama i komandnoj odgovornosti. Sigurno razumete šta hoću da kažem. Otvo-

reno govoreći i ne služeći se pravnim jezikom, ne zanima me ko su bili agresori ili branitelji, ne zanimaju me velike reči koje koristi bilo koja sukobljena strana kako bi opravdala svoju „istinu“. Zanimaju me žrtve ovih sukoba i njihovo pravo na pravdu, i ja apelujem na svoje kolege tužioce da budu na istoj strani.

Dok smo mi koncentrisani na zatvaranje Tribunala i privođenje posla kraju, domaći tužioc i sudije moraju biti sve više usredsređeni na osposobljavanje lokalnih tužilaštava za ratne zločine. Pored neophodnih ili relevantnih promena u zakonodavstvu, unapređivanja pravne prakse i procedure, postoje i dodatne oblasti, koje su od suštinske važnosti za njihov uspeh, pod uslovom da se taj zadatak ozbiljno shvati. Pod tim ponovo podrazumevam regionalnu saradnju između Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore u oblasti ratnih zločina (razmena podataka, pravna pomoć i isporučnja) i zaštite svedoka.

U potpunosti se slažem sa izjavom datom nakon nedavno održanog seminara u Dubrovniku, koji se bavio regionalnom saradnjom u vezi sa ratnim zločinima: „Što se tiče ratnih zločina, kompromisa ne sme biti. Nekažnjivost živi od političke impotentnosti i moralne ambivalentnosti. To pitanje je crno-belo: ili ćemo krivično goniti počinioce i time oprati ruke od ratnih zločina, ili će nam buduće generacije suditi zbog toga što smo ih prihvatili i time im postali saučesnici.“

8. 10. 2004.

(Autor je glavni tužilac Haškog tribunala; uvodno izlaganje na konferenciji Fonda za humanitarno pravo „Suočavanje sa prošlašću“)

Bogdan Ivanišević

„Osećala sam se mrtvom“

I danas, deceniju posle rata, mogu se u Foči videti razrušene kuće Muslimana/Bošnjaka koji su morali da napuste grad. Očigledna je zapuštenost i ekonomska beda u ovom mestu, delom proistekla iz nevoljnosti međunarodne zajednice da pomaže gradu u čijem središtu ili okolini, kako se veruje, još uvek borave lica optužena za ratne zločine. No ono što atmosferu u Foči čini naročito teskobnom jeste svest koju Fočaci i posetioci nose o užasnim zločinima počinjenim tu tokom rata.

Ovi zločini su bili tema tribine koju je 9. oktobra u centru Foče organizovao Helsinški komitet za ljudska prava u Republici Srpskoj, u saradnji sa *outreach* programom Haškog tribunala. Ideja organizatora je bila da lokalnoj zajednici predstavi činjenice utvrđene u suđenjima koja su vođena pred Tribunalom u vezi sa zločinima u Foči. Istražitelji, tužioci i pravni savetnici uključeni u slučajeve pred Tribunalom govorili su o istragama i suđenjima. Njihove prezentacije su uključivale i video zapise svedočenja u Hagu.

Poduhvat svoje vrste je o ratnim zločinima razgovarati u gradu u koji Muslimani još uvek nerado kroče, i u kom su samo nedelju dana ranije lokalni Srbi nasrnuli na Muslimanke kada su ove pokušale da postave spomen-obeležje posvećeno žrtvama zločina. Na dan tribine Helsinškog komiteta brojni pripadnici policije Republike Srpske obezbeđivali su centar grada, i incidenata nije bilo.

Bilo je teško na ulici proceniti iz izraza lica običnih Fočaka, zavaljenih u stolice okolnih kafića ili zauzetih svojim rutinskim subotnjim poslovima, šta misle o pokušaju da se u njihovom gradu progovori o zločinima o kojima se inače čuti. Predstavnici lokalnih vlasti, nevladinih organizacija, sudova i tužilaštava, u Domu kulture su u tišini propratili osmočasovnu prezentaciju činjenica o zločinima. U susretu sa činjenicama, ostali su skamenjeni pred saznanjem o ljudskom potencijalu za zlo, i potišteni pred patnjom kroz koju su prošle žrtve tog zla.

U izvesnom smislu, glavne žrtve u Foči bile su muslimanske devojke i devojčice, koje su 1992. i 1993. godine mesecima bile izložene svakodnevnom silovanju od pripadnika vojske i policije Republike Srpske, kao i vojnika iz

Crne Gore (uglavnom s područja Nikšića). U Foči su činjeni i drugi zločini, uključujući ubistva, mučenja, uništavanje civilne imovine i verskih objekata; ali predočena haška svedočenja o silovanjima i dovođenju žena u ropski odnos izazvala su naročitu mučninu kod prisutnih.

Prema presudi u slučaju protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, desetine Muslimanki, starih od 12 godina naviše, bile su od prvih nedelja rata zatočene u više javnih i privatnih objekata u gradu, i prinuđene na seksualne odnose sa optuženima i desetinama drugih lica. Ovi zločini su se odigrali 1992. i u prvoj polovini 1993. godine; optužnica je podignuta 1996. godine, a suđenje je počelo marta 2000. godine. Osam godina nakon događaja, neke od žrtava nisu imale snage i volje da u Hagu svedoče protiv onih koji su ih silovali i držali u ropskom odnosu. Neke, međutim, tu snagu jesu našle, i odlučile su da svedoče – s tim da je izobličenjem slike i tona iz sudnice njihov identitet ostao nepoznat široj javnosti, iako ne i optuženima.

Prisutni u fočanskom Domu kulture mogli su videti i delove video zapisa iskaza koji je dao Dragoljub Kunarac, jedini od optuženih koji je u Sudu svedočio. Njegov nastup bio je u kontrastu sa brutalnošću dela koje je počinio. U sudnici je artikulirano iznosio naizgled uverljive argumente o svojoj navodnoj nevinosti. Prema Kunarcu, svedokinja „D.B.“ je u stvari seksualno nasrнула na njega, a s petnaestogodišnjom „87“ nije ni imao seksualni odnos: ako joj je rekao da raskopča dugmad na košulji, to je bilo zbog toga da bi, u slučaju upada srpskih vojnika u sobu, izgledalo kao da će uskoro zaista doći do silovanja, a ne kao da Kunarac pokazuje preteranu blagost time što sa Muslimankom samo razgovara. Ali Sud je prihvatio svedočenja „D.B.“ i „87“ da ih je Kunarac silovao. Tri druge žene su Sudu rekly da je silovao i njih.

Svedokinja „87“ ispričala je Sudu i to da je Radomir Kovač, „vlasnik“ četiri žene, jednom prilikom naterao žene da gole igraju na stolu, odveo ih do reke prethodno im rekavši da će ih tu ubiti, a potom ih vratio u stan.

Dve Muslimanke, zatočene u sportskom centru „Partizan“, u neposrednoj blizini zgrade SUP-a, sredinom jula 1992. godine došle su u zgradu i požalile se šefu policije Draganu Gagoviću na seksualno nasilje u „Partizanu“. Gagović je, prema svedočenju dveju žena, sledećeg dana odveo jednu od njih u napušteni muslimanski stan i silovao je.

Ovakvi događaji dovode u pitanje poznatu tezu Hane Arent o „banalnosti zla“. Ničeg banalnog nema ni u delima o kojima se prošle subote govorilo u fočanskom Domu kulture, ni u ličnostima onih koji su bili u stanju da ih učine. Pri tome, ove osobe imaju izvesnu sposobnost za moralno prosuđivanje. Zoran Vuković je tako svedokinji „50“ nakon silovanja rekao da bi joj mogao uraditi mnogo više, ali ima ćerku njenih godina pa zato neće. I fočanski zločinci su razlikovali prihvatljivo i neprihvatljivo, „dobro“ i „zlo“. Ali, u njihovom moralnom univerzumu prag „dobra“ postavljen je monstruozno nisko.

Od spiska osoba iz Foče koje su optužene ili osuđene u Hagu, duži je spisak onih protiv kojih – u nemogućnosti da se bavi svim zločinima i osumnjičeni-
ma za zločine na području bivše Jugoslavije – Haško tužilaštvo nije podiglo optužnice. Imena tih lica, međutim, nalaze se u haškim presudama i transkriptima sa suđenja, kao imena učesnika u silovanjima i drugim zločinima. Verovatno se mnogi od njih danas nalaze na području Srbije i Crne Gore, kao njeni državljani ili zato što veruju da im je tu sigurnije nego u Bosni i Hercegovini.

Žrtve čija smo bolna svedočenja čuli 9. oktobra u Foči zaslužuju da svi odgovorni za zločine protiv njih budu privedeni pravdi. Iz osećanja moralne odgovornosti, istražni organi u Republici Srpskoj, Srbiji i Crnoj Gori trebalo bi da deluju na osnovu brojnih informacija sadržanih u haškim dokumentima o Foči.

Suđenja za silovanja i za zločine u KP domu

Za zločine silovanja u Foči, kao zločine protiv čovečnosti, Haško tužilaštvo je podiglo optužnice protiv osmoro lica. Zoran Vuković, Radomir Kovač i Dragoljub Kunarac februara 2001. godine osuđeni su na kazne zatvora u rasponu od 12 do 28 godina (Žalbeno veće je kasnije potvrdilo ove kazne). Dragan Gagović i Janko Janjić su poginuli kada je SFOR pokušao da ih uhapsi, 1999. i 2000. godine. Dragan Stanković, uhapšen u julu 2002. godine, čeka suđenje. Gojko Janković i Dragan Zelenović i dalje su na slobodi. Za zločine u Foči takođe je, u martu 2002. godine, osuđen Milorad Krnojelac, bivši upravnik KP doma u Foči. Sud je Krnojelca proglašio krivim za zločine mučenja, ubistava, zatvaranja, porobljavanja i progona muslimanskog stanovništva. U KP domu je, kao rezultat premlaćivanja,

ubijeno bar dvadeset i šest osoba. Prvostepeno veće je Krnojelca osudilo na sedam i po godina zatvora, a Žalbeno veće je prošlog septembra povećalo kaznu na 15 godina. Za zločine u KP domu terete se i zamenik upravnika Savo Todović, kao i komandir straže Mitar Rašević. Todović je još na slobodi, a Rašević je od avgusta 2003. godine u haškom pritvoru.

„Kako sam mogla da kažem da sam dobro?“

Svedokinja „75“, zatočena u srednjoškolskom centru, ispričala je na suđenju Kunarcu i drugima kako joj je, petnaestak dana nakon njenog dovođenja u centar, rečeno da će doći televizijske ekipe iz Beograda i sa Pala da snime kako se srpski vojnici lepo staraju o Muslimankama, pa da to treba i da kažu novinarima. „Pre toga su ubili moju majku i mog brata. I do tog dana mene je silovalo njih skoro pedeset. Kako sam onda mogla da kažem bilo šta, da ih gledam u oči i kažem da sam dobro? Nisam mogla. Nisam ih gledala u oči.“ Ista svedokinja je, na pitanje tužioca o tome kako se osećala nakon grupnog silovanja, odgovorila: „Osećala sam se mrtvom.“

Obaveza države SCG

Istražni i tužilački organi u Srbiji i Crnoj Gori trebalo bi da provere da li lica pomenuta kao učesnici u ratnim zločinima u Foči borave na njihovom području, i da započnu kredibilnu i punu istragu, uz razumevanje da od Haškog tužilaštva mogu dobiti dodatne informacije za istragu. Haška presuda o silovanjima u Foči imenom pominje, osim optuženih u tom postupku, i sledeće osobe kao izvršioce silovanja: Jagoš Kostić, Dragan Toljić (obojica iz Crne Gore), Vojkan Jadžić i Slavo Ivanović. Kao osobe odgovorne za nečovečno postupanje prema Muslimanima u KP domu Foča, presuda protiv Krnojelca navodi ova imena: Dragomir Obrenović, Predrag Stefanović, Zoran Matović, Pilica Blagojević, Milenko Burilo, Milenko Elčić, Vlatko Pljevaljić, Jovo Savić, Radovan Vuković, Milovan Vuković, Milivoj Milić, Slavko Koroman, i čuvari s prezimenima Perišić i Kunarac. U haškim svedočenjima žrtava iz Foče mogu se naći i druga imena odgovornih za teške zločine.

15. 10. 2004.

Jelena Stevančević

Ključna karika u lancu odgovornih

Pre tačno godinu dana sudija Haškog tribunala Wolfgang Šomburg otpečatio je i obelodanio optužnicu protiv pukovnika Ljubiše Beare, još jednog visokog oficira Vojske Republike Srpske (VRS) koji je učestvovao u srebreničkom masakru. U optužnici se Beara, koga su srpske vlasti nedavno u Hag ispratili kao heroja, tereti za ubistvo više hiljada civila, bosanskih Muslimana, uključujući žene, decu i starce. Optuženi je „ispoljavajući bezobzirnu nebrigu za ljudski život“ odgovoran i za okrutno i nečovečno postupanje sa zarobljenicima, uključujući teška premlaćivanja u Potočarima i objektima u Bratuncu i Zvorniku, zatim za terorisanje civila u Srebrenici i Potočarima, uništavanje njihove lične imovine i ličnih predmeta i njihovo prisilno premeštanje iz srebreničke enklave. Nabrojane zločine tužilaštvo je kvalifikovalo kao genocid ili saučesništvo u genocidu, zločine protiv čovečnosti (ubistvo, progone, prisilno premeštanje i nehumana dela) i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

Prema navodima tužilaštva, Beara je počinio, planirao, podsticao, naređivao i na druge načine pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje zločina za koje je okrivljen. Izrazom „počinio“ ne sugerise se da je optuženi nužno fizički i lično izvršio bilo koji od zločina koji mu se stavljaju na teret. Zločine je moguće počinuti i na druge načine, učestvovanjem u udruženom zločinačkom poduhvatu.

Taj poduhvat, čiji je Beara bio član i jedan od ključnih učesnika, začeli su i zamislili general Ratko Mladić i drugi oficiri, a sproveli ga i izvršili pripadnici snaga VRS i MUP-a Republike Srpske. Među počinioćima ovog zločina bili su Ratko Mladić, komandant VRS, i visoki oficiri VRS iz Drinskog korpusa, odnosno Bratunačke i Zvorničke brigade (Milenko Živanović, Radislav Krstić, Vidoje Blagojević, Vinko Pandurević, Dragan Obrenović, Dragan Jokić), kao i drugi pojedinci iz jedinica Glavnog štaba VRS i jedinica MUP RS („specijalna policija“, bratunačka, milička i zvornička opštinska policija).

Prema optužnici, zajednički cilj ovog poduhvata bio je prisilno premeštanje žena i dece iz srebreničke enklave u Kladanj i zarobljavanje i streljanje hiljade bosanskih Muslimana, muškaraca i mladića od 16 do 60 godina. Većina

tih muškaraca i mladića zarobljena je 13. jula 1995. nakon izdvajanja iz kolone na putu Bratunac – Milići. Ovaj zločinački poduhvat, zamišljen da bi se to područje očistilo od bosanskomuslimanskih zarobljenika, trajao je sedam dana, od 12. do oko 19. jula 1995. godine. A njegov rezultat je pogubljenje preko 7.000 bosanskomuslimanskih muškaraca i mladića iz srebreničke enklave.

Optuženi Beara, koji je u maju 1992. godine imenovan za načelnika bezbednosti Glavnog štaba VRS, bio je odgovorno lice za rukovođenje i angažovanje jedinica Vojne policije Glavnog štaba, kao i za koordinaciju sa organima MUP-a u zonama odgovornosti šest korpusa VRS (Drinski, Prvi krajiški, Drugi krajiški, Sarajevsko-romanijski, Hercegovački i Istočnobosanski korpus).

Celo područje srebreničke enklave nalazilo se unutar zone odgovornosti Drinskog korpusa VRS. Konkretno, srebrenička enklava je bila na teritoriji za koju su bile zadužene brigade iz Bratunca, Milića i Skelana. A sva krivična dela koja se navode u optužnici počinjena su u zoni odgovornosti Drinskog korpusa.

Za vreme napada VRS na srebreničku enklavu i ubistava bosanskih Muslimana koja su potom usledila, optuženi pukovnik Beara je, kao načelnik za bezbednost, bio zadužen za postupak sa zarobljenicima. Na osnovu ovlašćenja koja mu je dao njegov komandant, Beara je u periodu od 11. jula do 1. novembra 1995. godine bio odgovoran za zarobljenike, a time i za one bosanske Muslimane koji su se tokom napada u koloni povlačili iz srebreničke enklave, ili su izdvojeni u Potočarima.

U optužnici se navodi da je pukovnik Beara od 13. do 16. jula 1995. godine boravio u zonama Bratunca i Zvornika. Konkretno, 13. jula bio je na putu Bratunac – Milići i odgovoran je za sprovođenje u delo plana zarobljavanja i prebacivanja zarobljenika na mesta pogubljenja, konkretno na reku Jadar, u dolini Cerske i u skladište u Kravici.

Organizovano ubijanje zarobljenika velikih razmera odvijalo se na nekoliko lokacija u Srebrenici, Bratuncu, Zvorniku i okolini. U optužnici Tribunala se navodi dug spisak mesta na kojima su se odigrala masovna ubistva – Potočari, obala reke Jadar, dolina Cerske, skladište u Kravici, sela Tišća, Orahovac, škola u Grbavcima, brana kod Petkovaca, škola u Pilici, Vojna ekonomija

Branjevo, Dom kulture u Pilici, selo Kozluk, Nova Kasaba, Konjević Polje, Glogova, Nezuk.

Od približno 1. avgusta do oko 1. novembra 1995. godine, pripadnici VRS i MUP-a učestvovali su u organizovanim akcijama čiji je cilj bio da se prikriju ubijanja i pogubljenja u zonama odgovornosti Zvorničke i Bratunačke brigade. Ponovo su zakopavali tela koja su otkopali iz primarnih masovnih grobnica na Vojnoj ekonomiji Branjevo, u Kozluku, na brani kod Petkovaca, u Orahovcu i Glogovi i prebacili ih u sekundarne grobnice Čančarski put (tela žrtava sa Vojne ekonomije Branjevo i iz Kozluka), Liplje (žrtve sa brane kod Petkovaca), Hodžići (žrtve iz Orahovca), Zeleni Jadar (žrtve iz Glogove). U toj operaciji učestvovali su pripadnici organa bezbednosti Glavnog štaba i Drinskog korpusa nadležni za zonu Zvorničke brigade, uključujući i optuženog Bearu.

22. 10. 2004.

Jovan Nicić

„Imam još 3.500 paketa da isporučim i nemam rešenja“

Na suđenju generalu Krstiću Ljubiša Beara, bivši načelnik bezbednosti Vojske Republike Srpske, spomenut je više puta u vezi sa zločinom u Srebrenici. Jedan od možda najznačajnijih detalja jeste transkript presretnutog razgovora, koji je u postupku protiv Krstića priložio zaštićeni svedok optužbe „Z“, a koji su vodili general Krstić i Beara između 13. i 16. jula 1995. godine.

U tom razgovoru Beara se obraća Krstiću rečima: „Ali meni treba 30 ljudi, kao što sam zatražio.“ Krstić mu na ovo odgovara: „Uzmi ih od Tasića ili Sladojevića, ne mogu izvući više nikog za tebe.“ Beara: „Ali ja nemam ništa ovde. Trebaju mi danas, i vratiću ih večeras. Krle, moraš da razumeš. Ne mogu da ti objašnjavam... Treba mi 15 do 30 ljudi sa Bobanom Indićem. Ne mogu ništa da uradim.“ U nastavku razgovora Krstić predlaže Beari: „Proveri sa Blagojevićem, uzmi njegove 'Crvene beretke'“, na šta Beara odgovara: „Oni nisu ovde, samo četvorica njih su još ovde. Otišli su...“ Krstić potom predlaže: „Ljubo, uzmi onda one momke iz MUP-a tamo gore.“ Beara: „Ne, oni neće ništa da rade. Razgovarao sam sa njima. Nema drugog rešenja nego tih 15 do 30 ljudi sa Indićem. Oni koji su trebali da stignu 13, ali nisu.“ Na kraju razgovora Beara kaže: „Ne znam šta da radim. Ozbiljan sam, Krle. Imam još 3.500 paketa da isporučim i nemam rešenja“, na šta mu Krstić odgovara: „Videću šta mogu da uradim.“

Pretno veće je u presudi Krstiću zaključilo da u ovom razgovoru Beara i Krstića „paketi“ predstavljaju šifrovani naziv za muslimanske zarobljenike, dok „isporučivanje“ znači pogubljenje.

Veštak Ričard Batler, koji je kao svedok optužbe saslušan u postupku protiv Krstića u junu i julu 2000. godine, pripremio je za Pretno veće dva izveštaja, a jedan od njih se bavio pregledom lanca komande, funkcionisanja i strukture VRS. Prilikom svedočenja, Batler je, čitajući listu ključnih ljudi iz Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, naglasio da je prvo ime na listi general Ratko Mladić, komandant Glavnog štaba VRS. On se, po Batlerovim rečima, pojavljuje u oblasti Srebrenice 10. jula 1995. godine u Potočarima, a pri-

sutan je duž i oko puta Bratunac – Konjević Polje, 12. i 13. jula 1995. godine. Nakon generala Mladića sledi general-potpukovnik Milan Gvero, pomoćnik komandanta glavnog štaba za moral, pravna i verska pitanja, koji je spomenut u nekoliko poruka 8. i 10. jula 1995. godine, u vezi sa Srebrenicom. Treća osoba je pukovnik Radislav Janković, oficir dodeljen glavnoj obaveštajnoj službi Glavnog štaba VRS, a nakon njega sledi pukovnik Ljubiša Beara, načelnik bezbednosti Glavnog štaba. Po rečima Batlera, Beara je odgovoran za mnoge aspekte premeštanja muslimanskih muškaraca iz bratunačke oblasti odakle su odvođeni na glavna mesta za pogubljenje u zoni zborničke pešadijske brigade.

U drugom delu dokaznog postupka saslušani su svedoci odbrane, među kojima se pojavio i sam okrivljeni, Radislav Krstić. Prilikom saslušanja, Krstić je rekao da je njegov utisak kako su general Mladić i njegovi pomoćnici iz Glavnog štaba bili zaduženi za zarobljenike na području srebreničke enklave. Krstić je takođe naglasio da je veoma moguće da su organizaciju i sprovođenje operacija premeštanja i pogubljenja zarobljenika sproveli ljudi iz Glavnog štaba VRS, bez saznanja komande Zborničke brigade, iako su pogubljenja izvršena u zoni odgovornosti ove brigade. Na pitanje zastupnika tužilaštva Pitera Makloskija da li je moguće da su Ljubiša Beara i Vujadin Popović, tadašnji pomoćnik komandanta za bezbednost u štabu Drinskog korpusa, koristili polja blizu Kozluka i farmu poljoprivrednog dobra Branjevo da tu dovedu i ubiju hiljade bosanskih Muslimana, a da o tome ne obaveste komandu Zborničke brigade, Krstić je odgovorio: „Kada se ima u vidu način na koji su radili i na koji su se ponašali... moguće je da o tome nisu obavestili komandu Zborničke brigade.“ Krstić je još dodao: „U isto vreme odigravale su se borbene operacije velikih razmera iz pravca Tuzle, sa Drugim korpusom BH armije. Onda se Zbornička brigada takođe borila protiv 28. divizije. Glavna brigada komande brigade u to vreme su bile borbene operacije. I ne znam do koje mere su imali vremena i načina da vode računa o tome šta se dešava duboko unutar njihove zone odgovornosti, posebno ako je to rađeno od njima nadređene komande, i tu mislim na Glavni štab, na čijem je čelu bio Ljubo Beara.“

Na osnovu dokaza koji su izvedeni na suđenju Krstiću, Žalbeno veće Haškog tribunala je u drugostepenoj presudi naglasilo da postoje jasni nagoveštaji da su genocidom koji je počinjen u Srebrenici upravljali određeni pripadnici vojnog rukovodstva bosanskih Srba, pod komandom Ratka Mladića. Ljubiša

Beara je prva osoba iz tog najužeg rukovodstva koja je predata Haškom tribunalu. Samim tim, značaj ovog suđenja je veoma veliki i činjenice koje budu utvrđene tokom njega doprineće saznavanju istine o tome ko je sve bio uključen u organizaciju srebreničkog zločina.

22. 10. 2004.

Srđa Popović

Slobodan Milošević je nesposoban da se brani

Advokatska komora Beograda izdala je nedavno saopštenje u kome izražava svoje negodovanje zbog imenovanja branioca Slobodanu Miloševiću od strane Haškog tribunala. Advokatska komora ističe posebno da „nastupa isključivo sa profesionalnog i etičkog stanovišta“. Takva opaska bila bi u normalnim okolnostima sasvim suvišna. Pa kako bi drugačije mogla nastupati jedna advokatska komora?

Dva dana kasnije stav Komore objašnjava njen predsednik, advokat Vojislav Nedić, i tzv. bivši „prijatelj suda“ advokat Branislav Tapušковиć („Danas“, 26. oktobar). Advokat Nedić nas ponovo uverava: „Nikakve političke pozadine u našem sadašnjem stavu nema.“ Čemu tolika pravdanja?

Međutim, kada se pročitaju izjave advokata Nedića i Tapušковиća, postaje jasno otkuda ovolika opreznost. U izjavama ovih advokata, naime, pojavljuju se i činjenične tvrdnje i pravna mišljenja koja su netačna, pristrasna i navijačka.

Tako nas advokat Nedić uverava da je „Milošević u dosadašnjem procesu pokazao da je sposoban da se sam brani uz pomoć tima pravnih stručnjaka“. Istina je da Milošević ništa slično nije pokazao. Naprotiv, pokazao je da se uopšte i ne brani, jer, po sopstvenoj izjavi, neće da se brani (budući da i „ne priznaje taj lažni sud“). Milošević je pokazao da uopšte nema nameru da se bavi „lažnom optužnicom“, da uopšte i nema nameru da se obraća „lažnom sudu“, dakle, da uopšte i ne želi da se brani. Njegova otvoreno iskazana namera jeste samo da zloupotrebom procesnih ovlašćenja pred kamerama drži nesuvisle i bajate političke govore. Njegova poznata autistična arogancija psihološki ga čini bukvalno nesposobnim da se brani od optužbi koje mu se stavljaju na teret, on ignoriše i sud i tužioca. Ni o kakvoj odbrani se tu ne radi. Milošević je pokazao da je nesposoban da se brani, devedeset devet posto svega što izgovori potpuno je irelevantno za potrebe postupka i predstavlja u stvari svesno i nesavesno odugovlačenje i sabotiranje postupka za kakvo bi svaki profesionalni branilac bio neprestano kažnja-

van pa, na kraju, i eliminisan iz postupka. Zar to nije svakom advokatu jasno? O kakvom „pravu na odbranu“ se tu radi? Odugovlačenje i sabotiranje postupka – nije odbrana!

Advokat Tapušковиć nas uverava da „nikada sud ne može da nametne advokata protiv volje optuženog“. On kaže „optuženi mora da se izjasni da prihvata advokata“. To jednostavno nije tačno. Prema članu 71. našeg Zakonika o krivičnom postupku, okrivljenom koji se, iz bilo kog razloga, pokaže nesposobnim (stav 1) da se sam brani sud će postaviti („nametnuti“, kako to zove patriotska javnost) branioca po službenoj dužnosti (stav 4). Nikakva saglasnost okrivljenog za to nije potrebna. Potrebno je samo da sud „o tome obavesti okrivljenog“ (član 71, stav 4). Dakle, i po našem zakonu, suprotno od onoga što tvrdi advokat Tapušковиć, sud može „nametnuti“ okrivljenom branioca i protiv njegove volje. I po našem zakonu ne pita se okrivljeni da li prihvata branioca, već se o tome samo obaveštava.

Taj branilac nije „nametnut“, ni po našem zakonu, ni po Statutu Tribunala, jer okrivljeni uvek može „umesto postavljenog branioca sam uzeti drugog branioca“ (član 73, stav 1 Zakonika o krivičnom postupku). To može i Milošević. Navodno „nametnuti“ branilac vršiće svoju dužnost samo ako Milošević odluči da ne imenuje branioca po svom izboru. To je njegova odluka.

Jedino što okrivljeni koji je nesposoban da se brani – poput Miloševića – ne može da učini, to je da ostane bez branioca. Obavezna odbrana nije uspostavljena samo kao pravo okrivljenog, kao njegova privatna stvar, već u javnom interesu, to jest u poštovanju načela kontradiktornosti postupka, koje je opet uspostavljeno u interesu pravde. Osnovanost optužnice mora biti do kraja i stručno ispitana, pa ako okrivljeni odbija ili nije sposoban (što je jedno isto) da to učini, onda mu se, u javnom interesu, mora postaviti branilac. Pošto za Miloševića optužnica čak i ne postoji, budući da je „lažna“, jasno je da nju, u interesu postupka, u interesu pravde, i u interesu javnosti, mora kritički da ispita neko drugi, a to može biti jedino – branilac po službenoj dužnosti (ili branilac koga imenuje sam Milošević). Nije pravo Miloševića, niti bilo kog okrivljenog, da postupak, na sopstvenu štetu, ali i na štetu javnog interesa, liši elementa kontradiktornosti.

Utisak je da se ovakvim neosnovanim izjavama u stvari samo želi diskreditovati Tribunal, koji tobože želi da Miloševića liši prava na odbranu (koju on,

po sopstvenoj izjavi, ne želi da daje, niti dozvoljava drugima da je umesto njega daju). Da je namera Tribunala da Miloševića liši odbrane, to se moglo lako učiniti do sada na potpuno zakonit način, koji predviđa i naš Zakonik o krivičnom postupku. Naime, prema članu 299 Zakonika, okrivljeni koji vređa i učesnike u postupku i dostojanstvo suda, što Milošević neprestano čini na najgrublji mogući način, može biti udaljen iz sudnice za određeno vreme, pa i za ceo dokazni postupak, pa se čak i ceo glavni pretres može dovršiti bez prisustva okrivljenog (član 299, stav 2). Protiv ovog rešenja posebna žalba nije dozvoljena. Glavna profesionalna zamerka koja se Tribunalu može učiniti jeste što to nije odavno učinio.

Ali da je to Tribunal učinio, šta bi tek onda imala da kaže Advokatska komora? Naravno, sa profesionalnog i etičkog stanovišta!

Sead Spahović

Promene Krivičnog zakona aboliraju krivce

Čini mi se da mi imamo samo jedan problem, a to je gonjenje i suđenje za počinjene ratne zločine. Nema nikakvog razloga da sada raspravljamo o tome šta ćemo da radimo kada ponovo budemo činili ratne zločine i da pripremamo neko buduće zakonodavstvo koje će se primenjivati na buduće zločine. Hoću da kažem da je promena Krivičnog zakona (KZ) koja se predlaže potpuno neprimenljiva na zločine koji su već počinjeni. I ne samo to, ona u znatnoj meri unosi zabunu zbog obavezne primene blažeg zakona, pa u odnosu na visoko rangirane učinioce deluje kao abolicija. Ako je racio legis da se eskulpiraju visokorangirani učinioци, a da se sudi samo neposrednim izvršiocima, onda je ovo pravi način.

Tvrdnja da postoji pravna praznina oko odgovornosti nadređenog – ovo što tvrdi sudija Važić – po mom mišljenju je sporna, jer je saučesništvo u Krivičnom zakonu formulisano kao „učestće više lica u radnji izvršenja, ili na drugi način“. Prošle godine sam govorio da ova formulacija „na drugi način“ predstavlja osnov za suđenje nadređenima. Pored ove formule, značajan je i propis o odgovornosti organizatora zločinačkog udruženja iz člana 26 KZ (po starom KZ član 23). To može da pokrije onaj pravni prostor koji Haški sud pokriva formulacijom „zajednički zločinački poduhvat“ (joint criminal enterprise). To je ona formula koja daje osnov za gonjenje organizatora koji čak ne mora ni da zna da je neko konkretno delo učinjeno. Zakonodavstvo koje ima krivična dela nečinjenja, saučesništvo „na drugi način“ i odgovornost organizatora zločinačkog udruženja, u opštem delu KZ, može bez ikakvih problema da sudi visokorangiranim učiniocima bez potrebe da se poziva na „komandnu odgovornost“ i „zajednički zločinački poduhvat“ (joint criminal enterprise).

Ne slažem se sa iznetom tezom da Vrhovni sud Srbije treba unapred da zauzima stavove o tumačenju zakonskih termina. Vrhovni sud treba da sudi kada dobije predmet. Ako je sporno šta znači sintagma „...ili na drugi način“, da li postoji i šta znači „dolus subsequens“ (naknadni umišljaj) i tome slično, onda je bliže pravničkom rezonovanju da se ide na interpreta-

tivnu normu, odnosno autentično tumačenje. To je legitiman pravni metod kojim bi se izbegao prigovor zabrane retroaktivnog kažnjavanja. Interpretativnu normu ne može da ospori ni Ustavni sud, jer to nije novi propis, to je razjašnjenje značenja postojećeg propisa. Međutim, i ovo je nepotrebno tužiocu koji hoće da goni i sudiji koji hoće da sudi. Osnova u zakonu ima dovoljno. Ovde postoji jedna lažna dilema koja deluje nekako implicitno i kao da se podrazumeva. Kao, mi hoćemo da popravimo zakon, da bismo sudili za ratne zločine koji su već počinjeni. Mi hoćemo da sudimo, ali nam fali zakon. To je isto kao kad bih ja sad rekao da hoću da bijem Tajsona, ali nemam rukavice. To mi fali.

Naprotiv, nama uopšte nije smetao zakon da gonimo ratne zločince. Problem je u nedostatku volje, koji je potpuno razumljiv. Mi sudimo samo neposrednim izvršiocima, ljudima iz nižeg društvenog sloja, koji su po definiciji, ako ćemo pravedno, manje krivi od onih „gore“. Oni su iskorišćeni i zatim kao beznačajni prepušteni svojoj sudbini i optuženi za ratne zločine. Nigde nema nijednog okrivljenog oficira ili funkcionera. Obratite pažnju: mi stalno tražimo od osumnjičenih da sami sebe istražuju. Za ratne zločine su pod sumnjom vojska i policija. Mi sad tražimo od onih koji su u zločinima učestvovali da te zločine istražuju. To je kao kad su od Miloševića tražili da sarađuje sa Haškim tribunalom – da izruči samog sebe. Tu je suština i zato je nedostatak volje razumljiv. Mi tri godine ne možemo da utvrdimo ko je usred Beograda zakopao hiljadu leševa.

Prema tome, nama ne treba nikakva promena u krivičnom zakonu. Zakon imamo. Onaj Titov KZ je odličan – sve je prepisano iz međunarodnih dokumenata. Dakle, materijalno pravo imamo. Dokazi? I dokaza ima. Eno hiljadu leševa u Batajnici. Znači, ovde uopšte nije problem da nam treba u zakonu komandna odgovornost, nego treba da se ti zločini istražuju, a to ne može da radi sudsko veće, kao što ne može da radi ni osumnjičeni učesnik. To moraju da rade državni organi zaduženi za istragu i procesuiranje ratnih zločina, za otkrivanje i hapšenje. A ne da jedni mole druge da se predaju, ovi kume, nude pomoć, kao da se radi o žrtvama zločina, a ne o počinocima.

I da ne zaboravim, komandna odgovornost, kako god je shvatili, nije krivično delo i ne spada u posebni deo Krivičnog zakona. To je poseban oblik krivične odgovornosti i po svojoj prirodi pripada krugu odredaba o saučesništvu. Pretpostavljam da je jedini razlog za „guranje“ komandne odgovorno-

sti u posebni deo taj što je retroaktivnost rigoroznija. Dakle, opet pokušaj izvrđavanja pojedinačne krivične odgovornosti visokorangiranih (sa)učesnika.

Da zaključimo, svaka promena Krivičnog zakona je neprimenjiva na počinjena dela. To je elementarna istina i aksiom. Postavljam pitanje – zašto se baš sad kad tražimo da nam se povere suđenja, zašto se baš sad menja KZ i baš u ovoj oblasti?

29. 10. 2004.

(Lični stav Seada Spahovića saopšten je na konferenciji „Komandna odgovornost – praksa međunarodnih sudova na Kosovu“, održanoj 11. septembra 2004. u organizaciji Fonda za humanitarno pravo u Beogradu)

Bogdan Ivanišević

Nacionalisti nemaju razloga za slavlje

Sredinom oktobra, brojni protivnici Haškog tribunala u Beogradu zaključili su da imaju razloga za slavlje: u roku od deset dana, bivši ambasador SAD u ovom regionu, kao i dnevni list blizak Bušovoj administraciji („Vašington tajms“), kritikovali su Tribunal i snažno se založili za suđenja haškim optuženicima pred domaćim sudovima. Nacionalisti u Srbiji dobili su moćnog saveznika u borbi protiv Tribunala – ili je tako bar izgledalo.

U trijumfalizam se, međutim, olako upalo. Dan nakon što je članak u „Vašington tajmsu“ najavio da se SAD okreću protiv Tribunala, portparol Stejt departmenta izjavio je da američka podrška Tribunalu ostaje nepromenjena. Uz ovo bi trebalo primetiti da, sve i kad bi tvrdnje penzionisanog ambasadora i „Vašington tajmsa“ odražavale poziciju američke administracije, ta pozicija bi bila toliko pogrešna da bi pokušaj da se na njoj izgradi efikasna politika imao samo ograničene šanse za uspeh.

Bivši ambasador SAD u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori, Vilijam Montgomeri, u komentaru objavljenom u više medija na području bivše Jugoslavije sredinom oktobra, te komentator „Vašington tajmsa“ Džefri Kuner, u tekstu objavljenom 24. oktobra, tvrde da Haški tribunal, a tužiteljica Karla del Ponte naročito, stvaraju političku nestabilnost u regionu i sprečavaju razvoj domaćeg pravosuđa.

Delovi Montgomerijevog teksta graniče se sa neverovatnim. Montgomeri piše da je Tribunal trebalo da izda sve optužnice u prve dve godine posle rata, kako ne bi potom izazivao političku nestabilnost u regionu. Ali Montgomeri mora da zna da, u okolnostima koje su vladale u neposrednom posleratnom periodu, nijedan tužilac ne bi bio u stanju da istraži i izda optužnice za ratne zločine u najvećem broju slučajeva koji to zaslužuju. A onda, s obzirom na preovlađujuću klimu nekažnjivosti koja je nastavila da vlada u regionu, mnogi zločini i zločinci ne bi bili uopšte kažnjeni. Ali, kao tipičan „realista“ u spoljnoj politici, Montgomeri očigledno nema problema sa takvim ishodom. „Realisti“ je stabilnost važnija od pravde i osnovne pristojnosti, koje – obe – zahtevaju da ratni zločinci odgovaraju za zločine. (Dru-

go, odvojeno pitanje jeste da li nestabilnost uopšte proizlazi iz izdavanja haških optužnica; Montgomeri i mnogi protivnici Tribunala tvrde da proizlazi, ali pre će biti da – u meri u kojoj nestabilnost postoji kao problem – ona proizlazi iz nekažnjivosti koja je ostavila mnoge ratne zločince na mestima sa kojih su u stanju da destabilizuju demokratsku transformaciju u Srbiji i u drugim sredinama.)

Montgomeri takođe tvrdi da je, procesuiranjem ratnih zločina u Hagu, Tribunal ometao razvoj domaćeg sudstva. U stvarnosti, domaće političke elite, a ne haški tužioci i sudije, bile su te koje su kontrolisale domaće pravosuđe i sprečavale ga da na pravičan i učinkovit način procesuiraju, u samom regionu, ratne zločine. Rad Tribunala je, u stvari, podstakao stvaranje specijalnih veća za ratne zločine u zemljama bivše Jugoslavije.

Bivši ambasador, nepravnik po obrazovanju, veruje da haške tužioce i sudije može da nauči lekciju iz prava: Tribunal je trebalo manje da se oslanja na koncept komandne odgovornosti, kaže on, jer nominalno nadređeni u ratu često nisu imali stvarnu kontrolu na terenu. Ali, to da nominalno nadređeni ne mora u stvarnosti imati i de facto kontrolu nad nominalno podređenima oduvek je predstavljalo A u haškoj abecedi. Ključni zahtev uspešnog krivičnog gonjenja u svakom slučaju komandne odgovornosti uvek je bio da se ustanovi postojanje efektivne kontrole nadređenog nad podređenima. Nacionalističke elite u regionu imaju problem upravo sa onim slučajevima u kojima Tribunal procesuiraju i kažnjava nadređene koji jesu imali efektivnu kontrolu nad podređenima, a ne navodna sklonost Tribunala da osudi one koji efektivnu kontrolu nisu imali.

Članak u „Vašington tajmsu“ jeste ruženje Tribunala iz pera Džefrija Kunera, dugogodišnjeg lobiste u SAD za haškog begunca Anta Gotovinu. Rečnik koji Kuner u tekstu koristi karakterističan je za ekstremiste: Tribunal je „frankenštajnovsko čudoviste“; Karla del Ponte je „balkanska ledi Magbet“ koja izdaje „duboko manjkave i slabe optužnice. Najočigledniji primer je lažna optužnica protiv hrvatskog generala-begunca Anta Gotovine.“ Kunerov tekst ne zavređuje osvrt, utoliko pre što su američki zvaničnici demantovali Kunerovu tvrdnju da se politika SAD prema Tribunalu dramatično menja.

29. 10. 2004.

Marko Milanović

Glasno ćutanje o zločinu i kazni

Predstavnici aktuelne vlade Srbije uporno ponavljaju da hapšenja optuženih za ratne zločine ne predstavljaju jedini oblik saradnje sa Haškim tribunalom. Ova izjava je sama po sebi tačna, iako joj nedostaje jedno „ali“. Mada nisu jedini, hapšenja jesu neophodan uslov saradnje sa Tribunalom. Nijedan optuženi se neće dobrovoljno predati Tribunalu ukoliko ne bude bio suočen sa čvrstim stavom izvršne vlasti da će u suprotnom biti uhapšen i izručen. Hapšenje optuženih na zahtev Tribunala nije samo obaveza srpskih vlasti na osnovu međunarodnog prava, već i obaveza po Zakonu o saradnji sa Međunarodnim krivičnim tribunalom, usvojenom 2002. u Saveznoj skupštini. Da podsetimo, za njegovo usvajanje zalagali su se upravo najviši predstavnici sadašnje vlade. Ovaj zakon, pored toga što proklamuje obavezu poštovanja sudskih odluka Tribunala i što Statutu Tribunala priznaje status opšteprihvaćenog pravila međunarodnog prava (čl. 1 i 2 zakona) (na osnovu Ustavne povelje SCG imaju primat i jaču snagu od pravila unutrašnjeg prava i neposredno se primenjuju) propisuje i detaljnu proceduru predaje okrivljenih (čl. 18–31).

Navedeni zakon propisuje proceduru izručenja Tribunalu optuženih za zločine. Po njemu, Haški tribunal dostavlja Ministarstvu spoljnih poslova SCG zahtev za predaju i naredbu za lišavanje slobode. Ministarstvo zahtev prosleđuje nadležnoj instituciji – Okružnom sudu u Beogradu. Potom, istražni sudija tog suda određuje pritvor okrivljenom čija se predaja traži, odnosno preduzima druge mere za obezbeđenje njegovog prisustva. Naredbu istražnog sudije o lišavanju slobode okrivljenog izvršavaju organi unutrašnjih poslova. Zakon predviđa i mogućnost da MUP liši slobode okrivljenog i bez naredbe istražnog sudije, ako je za njim raspisana poternica nadležnog domaćeg organa ili Međunarodnog krivičnog suda.

U postupku po zahtevu za predaju okrivljenog, istražni sudija nadležnog suda će okrivljenog upoznati sa zahtevom i optužbama koje mu se stavljaju na teret i saslušati ga o svim okolnostima važnim za odlučivanje o zahtevu Međunarodnog krivičnog tribunala. Pretpostavke za predaju su ispunjene ako se utvrdi da se zahtev odnosi na lice protiv kojeg se vodi postupak, da

je protiv lica čija se predaja traži potvrđena optužnica u skladu sa članom 19 Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala, da se radi o delu kažnjivom i po domaćem zakonu i o krivičnom delu iz nadležnosti Međunarodnog krivičnog tribunala.

Pravosnažno i izvršno rešenje kojim je utvrđeno da su ispunjene pretpostavke za predaju okrivljenog Međunarodnom krivičnom tribunalu dostavlja se Ministarstvu za ljudska i manjinska prava SCG. A rešenje o predaji okrivljenog Međunarodnom krivičnom tribunalu donosi isto to ministarstvo, a izvršava ga Ministarstvo unutrašnjih poslova države članice.

U skladu sa odredbama zakona, domaći sud ispituje samo formalne pretpostavke za predaju optuženog, i ne može preispitivati navode optužnice koju je potvrdio sudija samog Tribunala. U svakom slučaju, ne samo da je policija u obavezi da izvrši nalog Tribunala za hapšenje, već je i da izvrši rešenje Okružnog suda u Beogradu o određivanju pritvora okrivljenom.

Kada portparol Okružnog suda izjavi da policija ne izvršava naloge suda za hapšenje okrivljenih, kao što se to nedavno desilo, i kada potom ministar unutrašnjih poslova odgovori da hapšenje nije jedini način saradnje sa Tribunalom, to je znak ne samo da država ne izvršava svoje međunarodne obaveze, već i da policija ne poštuje odluke domaćeg suda, niti da Vlada poštuje zakone sopstvene države. To je znak da država ne postoji, da institucije ne funkcionišu, i da izvršna vlast ponižava pravosuđe. To dalje znači da izvršna vlast krši načelo jednakosti građana pred zakonom, te da optužene za druga krivična dela hapsi, dok optužene za ratne zločine moli da se sami predaju. Time pruža dokaze o privilegovanom položaju jedne grupe lica, i pored skandalozno diskriminatornog Zakona o pomoći optuženima pred Tribunalom.

Policija i Vlada nemaju pravo da preispituju i da ne postupaju po odlukama suda, već su dužni samo da ih što pre izvrše; legalista je onaj ko sprovodi zakon, a ne zadržava svaki put pravo da ga poštuje ili ne poštuje. Nikome ne bi trebalo da smeta da političari pregovaraju sa okrivljenima radi njihove dobrovoljne predaje – time se štedi energija, vreme i novac i smanjuje se opasnost po živote ljudi. Ali, kada sud donese odluku, vreme za pregovore je isteklo i došao je čas za efikasnu akciju. Svakog građanina vređa to što neki ljudi u ovoj zemlji imaju više prava od drugih, što vlast koja pretenduje da

bude najveći poštovalac načela vladavine prava ne poštuje odluke suda, što se ministar usuđuje da komentariše sudske odluke umesto da ih izvršava i što premijer takvog ministra i dalje drži u Vladi.

Ipak, najviše vređa to što se zločinci predstavljaju kao žrtve, dok su njihove žrtve zaboravljene, i što o pravu i pravdi, zločinu i kazni ministri i premijer vrlo glasno ćute.

5. 11. 2004.

Nataša Kandić

Leševi su „jednostavno“ nestali

Nedavna izjava Nenada Čanka, lidera Lige socijaldemokrata Vojvodine i bivšeg predsednika Skupštine Vojvodine, da u Srbiji ima 17 masovnih grobnica sa telima ubijenih Albanaca, nije uznemirila političke elite, a ni javnost u Srbiji. Nadležni organi, pre svega Skupština i Vlada, ponašaju se kao da masovne grobnice nemaju veze sa institucijama države Srbije. Zato je to još uvek tema koju tek treba otvoriti.

Da li pored osam priznatih u Srbiji ima još tajnih grobnica, gde su skriveni ostaci kosovskih Albanaca nestalih 1998. i za vreme NATO bombardovanja? Prema saznanjima Fonda za humanitarno pravo (FHP), šest leševa je sa Kosova prebačeno u Niš još 1998. godine i spaljeno u krematorijumu, a za vreme NATO bombardovanja obavljena je jedna isporuka leševa topionici u Boru. U isto vreme tri ture leševa prebačene su u rudnik Trepča, jedna u Obilić, dve isporuke u železaru u Smederevu, jedna je bačena u blizini hladnjače koja je izvađena iz Dunava kod Kladova i druga u blizini rumunske granice. Prema saznanjima FHP jedna grobnica se nalazi u okolini Raške.

Dosad je ekshumirano 836 tela kosovskih Albanaca u masovnim grobnicama u Srbiji; pet ih je u Batajnici, dve u Petrovom Selu i jedna u Perućcu. Do 1. novembra 2004. vlasti Srbije predale su UNMIK-u tela 331 identifikovane žrtve i predstavnicima SAD tela trojice Albanaca američkih državljana.

U masovnoj grobnici poznatoj kao Batajnica 05 ekshumirano je 287 žrtava, 14 žena, 257 muškaraca i 19 žrtava čiji pol nije utvrđen. Među žrtvama je najmanje 10 dečaka između 15 i 19 godina i jedan dečak mlađi od 15 godina. U toj grobnici nađena su lična dokumenta Alije, Šabana, Dafine, Aide i Emine Melenice, Ferkiya Kadrijua, Kemalja Trnave, Afrima Bajramija, Idriza Hasanija, Arsima Sejdiujua, Bajrama Islamija, Sekinea Uke i Gergurija Mensura, svi iz Vučitrna. Dana 12. marta 2004. vlasti Srbije predale su UNMIK-u tela 15 identifikovanih žrtava, ekshumiranih u masovnoj grobnici Batajnica 05. Te žrtve su u dokumentu Međunarodnog crvenog krsta registrovane kao osobe koje su poslednji put viđene 22. maja 1999. u Vučitrnu: Murat Tirići (1975), Muzafer Mudžaheri (1957), Serhat Tirići (1977), Ajdin Šaćiri (1980), Ibrahim Zećiri (1962), Ferki Kadriju (1981), Ljulzim Bajrami (1972), Šaban

Melenica (1950), Ali Melenica (1941), Šefki Melenica (1977), Sekine Uka (1976), Irfan Žilivoda (1962), Bujar Krasnići (1980), Bedri Kutlovci (1962) i Fatmir Kećoli (1973).

Prema dokumentaciji FHP-a, identifikovane žrtve, kao i žrtve čija su lična dokumenta nađena u masovnoj grobnici, pripadaju grupi od 68 Albanaca koje su srpske snage ubile 22. maja 1999. u Vučitrnu u kući Džezaira Pasome. U vezi sa tim događajem FHP je razgovarao sa 15 osoba koje su poslednje videle žrtve. Izdavam izjavu Šabana Merovcija, neuropsihijatra iz Vučitrna, datu FHP-u 21. marta 2000. u Vučitrnu, kome je policija iz kuće odvela sina i zeta:

„Okolo osam časova ujutro, 22. maja, dva uniformisana lica, rezervisti, provallili su dvorišna vrata i ušli u našu kuću. Naredili su da muškarci izađu napo- lje, a žene i deca da ostanu unutra. Izašli smo ja, moj sin Driton i zet Men- sur. Kuću nisu pretresli, a nisu tražili ni pare ni nakit. Povelili su nas prema gradskom groblju. Kada smo stigli do kuće Džezaira Pasome, zaustavili su nas. Ispred kuće video sam veliki broj muškaraca, licem prema zidu kuće. Tu je bilo mnogo policajaca i vojnika. Tu sam video Dragana Mihajlovića, inspektora, poreklom iz Novosela. On je vodio akciju. Nije bio maskiran, pa sam mu video lice. Osim njega prepoznao sam i Zorana Vukotića, radnika pisarnice Opštinskog suda, u uniformi i bez maske. Meni su naredili da nastavim put, dok su Dritona i Mensura priključili grupi već izdvojenih muškaraca. Obratio sam se Mihajloviću, pa i ostalima, pitajući: 'Čemu izdva- janje, kada imamo zelene kartone i ostali smo u Vučitrnu po dozvoli koman- dira policije Vučine?' Sam Mihajlović mi je odgovorio: 'Ti nastavi prema gro- blju, mi ćemo obaviti kratak informativni razgovor i oslobodićemo sve.' Morao sam da nastavim. Kod groblja se slio ceo grad. Stajali smo na livadi, opkoljeni sa svih strana. Video sam redovne vojnike, policajce i paramilitar- ce. Tačno u 12 časova prišli su mi policajci Safet i Zoran Dančetović, sin Duška, direktora trgovinskog preduzeća 'Čičavica', i pitali šta radim tu. Potom su mi rekli da sam slobodan i da idem kući. Samo su mene oslobodi- dili, a i dan-danas ne znam zašto. Bilo mi je teško da jedini odem, ali sam mislio samo na to kako da izbacim sina i zeta. Policija nije dozvoljavala kre- tanje ulicom gde je kuća Džezaira Pasome, tako da sam okolnim putem sti- gao kući. Od supruge i ćerke sam saznao da je policija vratila kući Dritona i Mensura, pa ih ponovo odvela. Zoran Vukotić, radnik pisarnice, bio je sa tom policijom koja ih je dovela i ponovo odvela. Uzeli su Dritonov auto i

10.000 maraka. Od komšija sam čuo da su ih odveli pravo u kuću Džezaira Pasome. Razgovarao sam sa ljudima koji su noću ušli u tu kuću. Kažu, kuća je gorela, a leševi su bili odneti. Videli su svuda tragove krvi i čaura.

Kada u kupatilu bila je puna krvi. U istom dvorištu, u kući Džezaira Pasome, našli su takođe tragove krvi i metaka, ali i oko petnaestak ličnih karata, umrljanih krvlju. Leševi su jednostavno nestali. Sutradan sam otišao kod predsednika opštine Slobodana Doknića da ga molim za pomoć. Rekao mi je: 'Šabane, u kući Džezaira Pasome ubijeno je sedmoro. Nisu tvoj sin i zet. Proveriću šta je s njima, pa ću ti javiti.' Nakon dva dana Doknić mi je javio da Mensur i Driton nisu u zatvoru u Smrekovnici, ali da su živi. Pokušao sam preko nekih veza da saznam šta se desilo s njima. Zasad ne mogu objaviti imena tih ljudi sa kojima kontaktiram. Dosad su mi svi rekli da su živi i zdravi, i to ne samo Driton i Mensur, nego i ostalih 66. Tražili su mi 188.000 DM za oslobođenje sina i zeta. Pristao sam pod uslovom da mi dovedu decu kući, odakle su ih uzeli. Oni su veliki ljudi, na visokim pozicijama u Srbiji. Kada se sve bude završilo, objaviću detalje."

5. 11. 2004.

Ivan Jovanović

Domaće zamke poricanja odgovornosti

Često se može čuti u domaćoj javnosti, uključujući i stručnu, da je postupak pred Haškim tribunalom nepravičan. I uvek se misli – nepravičan po optuženog. Osim što se ograničenje prava Slobodanu Miloševiću da se brani sam na način na koji to želi (ograničenje uže od obavezne odbrane iz člana 71 Zakonika o krivičnom postupku Srbije) neosnovano izjednačava sa oduzimanjem njegovog prava na odbranu, kao dokazi za tvrdnju o nepravičnosti postupka obično se navode: dugo čekanje na početak ili dugo trajanje samog suđenja, nemogućnost da se dobije obeštećenje ako je neko neosnovano bio u pritvoru Tribunala, pravila dokazivanja na štetu optuženog, ili ukupno neravno prava procesni položaj optuženih u odnosu na tužioce, itd. Takođe se često smatra i da Tribunal ima usađen „feler“ jer primenjuje anglosaksonski sistem na ljude iz bivše Jugoslavije. Obično se, uz to, daje prednost proceduri pred našim domaćim sudovima kao pravičnijoj.

Sudska veća Tribunala u regulisanju svoje procedure i u primeni prava u velikoj meri se oslanjaju na prethodne odluke (presedane ili precedente) drugih sudskih veća Tribunala, a posebno Žalbenog. Ovim je Tribunal zadobio u očima posmatrača karakter tvorevine bliske anglosaksonskom pravu (u kome, pojednostavljeno govoreći, sudovi u velikoj meri stvaraju pravo), a ne takozvanom kontinentalnom pravnom sistemu (gde se, opet pojednostavljeno, pravo nalazi u zakonima koje sudovi onda samo primenjuju). Odatle se često išlo i na tvrdnje da su optuženici, koji dolaze iz zemalja bivše Jugoslavije kao kruga država koji spada u izrazite predstavnike kontinentalne pravne tradicije, hvatani u mrežu pravnog sistema i procedure koje ne razumeju, a koji sa druge strane, prema istim argumentima, omogućavaju tužilaštvu i sudu toliku fleksibilnost (kaže se često kako Tribunal sam menja pravila u toku igre) da ona prelazi u gaženje prava optuženih.

Međunarodni sudovi su po svojoj prirodi, a ne nečijom pukom voljom, više okrenuti sistemu precedentnog prava, to jest oslanjanju na svoje i odluke drugih međunarodnih sudova. To je, pre svega, iz razloga što, za razliku od unutrašnjeg prava država, u međunarodnom pravu, gde se do usvajanja međunarodnih konvencija dolazi godinama, ne postoji razgranata mreža

zakona i ustaljenih praksi na koju bi se sudovi u svojim odlukama mogli oslanjati. Bez precedentnog pristupa bi, stoga, međunarodno pravo bilo statično, pa i obogaljeno. Način na koji, recimo, Evropski sud za ljudska prava u Strazburu radi po mnogo čemu je bliži anglosaksonskom sistemu, pa to ne smeta da ga sve evropske zemlje, uključujući i našu, prihvataju kao vrhunski autoritet u oblasti ljudskih prava čije se odluke slede.

Sama procesna pravila po kojima se postupci pred Tribunalom odvijaju takođe predstavljaju mešavinu dva sistema koja proizlazi iz međunarodnog karaktera te institucije. Da li će radnje u postupku po svom karakteru više naginjati anglosaksonskom ili kontinentalnom sistemu zavisi u dobroj meri i od sudija koje vode postupak. Od dvadeset pet sudija koje sada sude u Haškom tribunalu, samo njih šestoro dolazi iz anglosaksonske pravne tradicije. Pravnici u Tribunalu koji dolaze iz dva pomenuta pravna sistema podjednako se žale zbog nenaviknutosti na onaj drugi sistem, i uvek je otvoreno pitanje da li proceduralna smeša koja nosi i mane i prednosti oba sistema može da bude poboljšana (što je, u određenoj meri, omogućeno ovlašćenjem datim sudijama da „pravila igre“ mogu da menjaju u hodu). Neutemeljeno je, međutim, tvrditi da sama priroda pravne procedure kakva postoji u Haškom tribunalu za optužene znači nepravičan tretman, te da bi u našem, ili bilo kom drugom sistemu, po definiciji imali povoljniji položaj i pravičnije suđenje.

Pravila postupka i dokazivanja Haškog tribunala sadrže niz garancija za fer suđenje, kako u korist optuženog, tako i za ostale učesnike u postupku, posebno svedoke. Pravila o dokazivanju daju diskreciju sudijama prilikom odlučivanja o dozvoljenosti određenih dokaza, ali ih ograničavaju odredbom da ne prihvate dokaze dobijene na način koji dovodi u ozbiljnu sumnju njihovu pouzdanost, ili ako bi prihvatanje takvih dokaza ozbiljno dovelo u pitanje integritet postupka. Hrvatska, zemlja u kojoj raširenost oštrih pokuda na račun Haškog tribunala nije ništa manja nego u Srbiji, svojim zakonom je propisala da su dokazi izvedeni pred Haškim tribunalom prihvatljivi i pred hrvatskim sudovima. Na putu usvajanja sličnog zakonskog rešenja je i Srbija.

Ozbiljna primedba koja se često stavlja Tribunalu jeste da optuženi predugo čekaju u pritvoru na početak suđenja, čak i po nekoliko godina. Efikasnost postupka jeste jedan od elemenata fer suđenja, ali spor postupak ne znači

sam po sebi i nepravilan postupak. Efikasnost naročito ne sme ići na štetu načela utvrđivanja materijalne istine. Činjenicu da se u Hagu uglavnom dugo čeka na suđenje valja gledati i u svetlu velike složenosti svakog postupka pred Tribunalom, gde se u najvećem broju procesa ne sudi samo za jedan izolovani kriminalni akt, već za veliki broj najtežih krivičnih dela, pri čemu treba saslušati veliki broj svedoka koji su često rasuti svuda po svetu. Naročito se slučaj komplikuje ako postoje saoptuženi koje tek treba predati Tribunalu, ili ako su optuženi bili visoko u vojnoj ili političkoj hijerarhiji, pa se utvrđuje njihova veza sa pojedinačnim zločinima, učešće u zajedničkom zločinačkom poduhvatu ili uloga i odgovornost koju su imali kao nadređeni. Pri tome, (ne)saradnja država u izvršavanju obaveze dostavljanja dokumenata i drugog dokaznog materijala Tribunalu takođe može da utiče na brzinu postupka, s obzirom na to da Tribunal nema svoju policiju koja može sprovesti njegove zahteve u delo. U praksi Evropskog suda za ljudska prava postoje presude (primeri su slučaj „Neumeister“ ili slučaj „W. protiv Švajcarske“) prema kojima i period od sedam godina bez odluke o navodima optužbe nije bio nerazumno dug, i u kojima stoji da se ocena da li dužina postupka prekoračuje granice pravičnog ima donositi u svakom pojedinačnom slučaju prema kompleksnosti tog konkretnog postupka, uzimajući u obzir i da li je sam okrivljeni doprineo dužini procesa. Evropski sud takođe smatra i da težnja za ekspeditivnošću ne sme ometati sud u pažljivom obavljanju svog posla.

Optuženi ima pravo da traži privremeno puštanje na slobodu dok čeka suđenje, što mu može biti odobreno ako sud proceni, uzimajući u obzir težinu optužbi i moguću kaznu na koju bi bio osuđen, da će se optuženi vratiti na suđenje i da neće predstavljati pretnju žrtvama ili svedocima. Sud takođe razmatra i garancije koje obično daje država u kojoj optuženi boravi, pri tome ocenjujući i da li ta država generalno ima odgovoran odnos prema svojim obavezama prema Tribunalu.

Haški tribunal je tokom svog postojanja posebno dobro razvio niz proceduralnih pravila i praktičnih mera kojima se identitet svedoka štiti od javnosti, ne bivajući nijednog trenutka sakriven od odbrane i samog optuženog, a bezbednost svedoka i njegove porodice, uz stručnu psihološku podršku, garantuje kako pre, tako i nakon završetka svedočenja (što može uključivati i relokaciju svedoka u drugu zemlju). Na ovaj način, mnogi svedoci, uključujući i same žrtve, bili su ohrabreni da svedoče pred Tribunalom i pored opa-

snosti koja im je pretila u njihovim sredinama, bilo kao pripadnicima „onog drugog“ naroda, ili „izdajnicima“.

Ako bi se poredila pravila postupka pred Haškim tribunalom i onog pred domaćim sudovima, u svakom od ovih sistema pravila mogu se naći ona koje su manje ili više povoljna po optuženog, ili po svedoke ili oštećene, nego pravila u onom drugom. U svetlu ovde iznetih primera, krivični postupak u Srbiji, naročito period do početka suđenja, uglavnom u praksi traje kraće, postoji pravo na obeštećenje i licu neosnovano lišenom slobode, ali je, recimo, sa druge strane, sistem zaštite svedoka, i u procesnopravnom i praktičnom smislu, vrlo rudimentaran i tek treba da zaživi. Postojanje razlika između haškog i domaćeg krivičnog postupka, kao i između ranije pomenutog anglosaksonskog i kontinentalnog sistema, ne znači da je jedan sistem u celini manje ili više pravičan od drugog.

Potrebno je kritički sagledavati funkcionisanje Haškog tribunala, jer takav pristup može dovesti do poboljšanja procedure pred njim. Međutim, odbacivanje rada Tribunala kao institucije koja se navodno rukovodi ne-pravom blisko je pokušaju iznalaženja razloga kako da se porekne odgovornost nekog ko je učestvovao u ratnim zločinima, ili odbijanju da i „našim ljudima“ za te zločine neko može da sudi.

Obeštećenje pritvorenima

Međunarodne konvencije, kao i odluke Suda za ljudska prava u Strazburu, garantuju pravo na obeštećenje samo onim licima koja su lišena slobode na nezakonit način, ili koja su neosnovano bila osuđena za krivično delo pravosnažnom presudom. U ove dve kategorije predviđene međunarodnim konvencijama ne bi, međutim, spadale situacije zabeležene i u radu Tribunala, kada je neko uhapšen na pravno dozvoljen način, i to zbog osnovane sumnje da je počinio krivično delo, pa se u redovnom sudskom postupku ne dokaže da je kriv, te on bude oslobođen.

Zakonik o krivičnom postupku Srbije garantuje pravo na naknadu štete od države licu koje je bez osnova osuđeno za krivično delo, ali i licu koje je bez osnova lišeno slobode. Pravila Haškog tribunala za sada ne predviđaju mogućnost bilo kakve kompenzacije optuženima ili osuđenima. U dva navrata, 2000. i 2002. godine, u to vreme predsednik Tribunala,

sudija Klod Žorda, obraćao se Ujedinjenim nacijama tražeći da Savet bezbednosti izmeni Statut Tribunala tako da bude omogućeno obeštećenje osobama nezakonito uhapšenim ili neopravdano osuđenim od strane Tribunala. Takođe je predložio da pravo na obeštećenje imaju i oni koji su optuženi, pa oslobođeni na prvom suđenju jer je utvrđeno da je do njihovog optuživanja došlo usled teške i očigledne pogreške, što ide i iznad danas opšteprihvaćenog međunarodnog standarda u ljudskim pravima. Na ove predloge Tribunala organi UN još uvek nisu odgovorili.

Stroga pravila dokazivanja

Na suđenju generalu Vojske Republike Srpske Radislavu Krstiću pred Haškim tribunalom, po optužnici za genocid u Srebrenici, tokom izvođenja dokaza odbrane, Tužilaštvo je pustilo snimak trake koju je dobilo od Armije BiH. Radilo se o presretnutoj i snimljenoj radio-komunikaciji između Krstića i majora Obrenovića nakon zauzimanja Srebrenice, u kojoj Krstić kaže: „Ubijajte to sve redom“. Pretresno veće je, uz obrazloženje da je Tužilaštvo ovaj dokaz protiv Krstića moralo da obelodani u toku svog dokaznog postupka, a ne u vreme izvođenja dokaza odbrane, odlučilo da ga uopšte ne uvrsti u dokazni materijal.

12. 11. 2004.

Nataša Kandić

U maniru Miloševićeve policije

Savezna Republika Jugoslavija obavezala se u vreme Miloševića da će primiti svoje državljane, uključujući kosovske Albance, koji nelegalno borave u Nemačkoj, Švedskoj i drugim zemljama zapadne Evrope. Posle juna 1999. godine ta je praksa vraćanja kosovskih Albanaca preko Beograda prekinuta, ali i danas se dogodi da država koja ih vraća zaboravi da Beograd nije njihova adresa.

oktobar 2004.

Nemačke vlasti su 19. oktobra 2004. godine vratile kosovsku Albanku Servete Haliti sa dvoje dece u Srbiju, zbog nelegalnog boravka u Nemačkoj. Molila je nemačku policiju da je pošalju u Tiranu ili Skoplje, a ne u Beograd. Govorila im je o strahu od srpske vlasti, nepoznavanju srpskog jezika, ali nije vredelo.

Desetak dana nakon povratka na Kosovo, u razgovoru sa istraživačima FHP, Serveta Haliti iz sela Prekaze (opština Glogovac), još pod lekovima za smirenje, a njena deca u strahu od ljudi koji govore srpski, ispričala je šta im se dogodilo u Beogradu i na putu do graničnog prelaza Merdare.

Fond za humanitarno pravo traži od nadležnih organa Republike Srbije da pokrenu istragu, utvrde činjenice, kazne počinioce i javno se izvine za poniženje i zlostavljanje Servete Haliti i njene dece.

„Udata sam i imam dvoje dece“, kaže Serveta. „Zbog ekonomskih razloga moj muž je otišao u Nemačku 1993. godine, a posle dve godine otišla sam i ja. Živeli smo u Frankfurtu, gde sam rodila dvoje dece, Mergima i Besmira. Nismo uspeli da rešimo naš status u Nemačkoj, iako je moj muž radio skoro sve vreme. Zbog toga smo morali da izvadimo jugoslovenske pasoše.

Nemačka policija je 19. oktobra 2004. godine, u osam časova, došla na naša vrata i dala nam dva sata da se spakujemo. Objasnili su da moraju da nas deportuju jer ilegalno boravimo u zemlji. Rekli su nam da će nas avionom odvesti u Beograd. Molili smo i preklinjali da nas prebace bilo gde drugde

(u Skoplje, Prištinu ili Tiranu), samo ne u Beograd. Međutim, oni su ponavljali da moraju da nas vrate u Beograd i uveravali nas da nećemo imati problema. Spakovali smo se na brzinu, a onda su nas odvezli na aerodrom i na lekarski pregled. Moj muž je pokazao dokumenta da se leči od depresije, pa su odlučili da on ostane, a mene i decu da vrate na Kosovo. Stavili su nas u avion, ne znam ni ko je platio karte. Naši pasoši su sve vreme bili kod policije.

Kada smo sleteli u Beograd, rekli su nam da čekamo. Svuda se govorilo srpski, a ja ne znam taj jezik. Dok smo čekali, prišao mi je jedan čovek u teget jakni. U tom trenutku podigla sam ruku i pogledala u sat. Prišao mi je i skinuo sat. Pričao je nešto na srpskom, ali nisam razumela šta je rekao. Zatim su me pozvali da uzmem pasoše. Žena koja je radila sa pasošima vikala je na mene, nisam razumela zbog čega. Zatim su me uputili na traku gde su bile stvari.

Tamo je bila grupa ljudi, neki od njih su bili obučeni u teget jakne, koji su vikali na mene. Jedan od njih, Rom, pričao je na albanskom. Psovao nas je i rekao da će mi ubiti sinove, deca su počela da plaču. Pitao me je da li imam novca. Rekla sam da nemam, ali ljudi oko trake su mi naredili da skinemo jakne i džempere, a onda su nas pretresli. Pronašli su mi 3.000 evra i uzeli ih. Na albanskom sam rekla da su mi Nemci obećali da neću imati problema u Beogradu.

Počeli su da psuju i da nas udaraju nogama, i mene i decu. Govorili su da ne poznaju nikakve Nemce. Ne znam koliko je to trajalo, ali za mene je to bila večnost. Malo dalje je stajao jedan policajac i posmatrao šta se događa.

Ti isti ljudi su mi rekli da ću taksijem biti prebačena na Kosovo. Onaj policajac mi je dao mobilni telefon i rekao da pozovem nekoga na Kosovu da me sačeka na granici. Pozvala sam majku i plačući joj rekla da sam u Beogradu i da će me taksijem dovesti do granice. Kada su me ti ljudi doveli do taksija, nisam htela da uđem, ali sam razumela da moram. Od 13 torbi koliko sam imala samo četiri sam dobila, rekli su da nisam imala više stvari. Devet torbi su zadržali. Taksista je bio plav kao Namac, sa dugom plavom kosom. Tražio je da sednem napred, ali ja sam sa decom sela pozadi i nisam htela da se pomerim. Taksista je sklonio tablu da je taksista, pričao je albanski. Mislim da je sa Kosova. Bio je mrak kada smo krenuli iz Beograda. Kako je krenuo,

počeo je da priča svašta. Rekao je da nema dece i da ću mu ja roditi mnogo dece. Na putu je zaustavio kola, izašao i kupio neke sokove i grisine, dao deci i rekao im: 'Ostanite u kolima, ja i vaša majka ćemo izaći malo da se prošetaimo.' Počela sam da plačem, a onda i deca. On je zbog plača ušao u kola i nastavio da vozi. Skoro svakih pola sata je zaustavljao auto i provocirao nas na razne načine.

Jednom je izišao iz kola i pokušao da izvuče decu napolje, ali su se ona opirala, držeći se za sedišta. Plakala su. On je onda tražio novac: ako hoćeš da ti ne ubijem decu ovde, daj mi novac. U čarapama sam imala 1.000 evra, izvukla sam 500 i dala mu. Onda je ušao u kola i nastavio da vozi. Još jednom je pretio da će mi ubiti decu, tražeći novac. Dala sam mu i preostalih 500 evra. Zatim je pretresao decu, našao im novčanike i uzeo od svakog po 10 evra. Često je pričao telefonom na srpskom. Oko ponoći smo stigli u Merdare. Zaustavio je kola daleko od policije i otišao do srpske policije.

Vratio se pola sata kasnije i pošao kolima napred. Stali smo ispred kontejnera, on je pričao nešto sa srpskim policajcima, i posle toga smo pokazali pasoše. Nisu nas kontrolisali. Taksu je krenuo napred i u međuzoni stao i izbacio naše stvari. Psujući, naredio je da izađemo. Okrenuo je auto i vratio se nazad. U tom trenutku sa druge strane je došao moj brat Šiciri i odveo nas kući.

Kasnije sam saznala od majke da je moj brat prijavio policiji u Skenderaju da sam na aerodromu u Beogradu. Odatle su zvali broj s kojeg sam ja pozvala. To je bio broj onog policajca koji mi je dao telefon da se javim na Kosovo. Bratu su kosovski policajci rekli da je beogradski policajac prekidao vezu, ali im je ipak dao broj telefona taksiste. Zvali su i on im je tražio 300 evra da bi mene i decu dovezao do Merdara. Moj brat je dao taj novac kosovskim policajcima, a oni su ga predali srpskoj policiji, koja je, pretpostavljam, taj novac dala taksisti."

Nakon Servetine ispovesti istraživač FHP-a razgovarao je s pripadnikom Kosovske policijske službe u Srbici Agimom Idrizijem koji je bio na službi 19. oktobra, kada je brat Servete Haliti prijavio slučaj. On je potvrdio da je taksista tražio 300 evra i rekao da je o tome obavestio Servetinog brata.

19. 11. 2004.

Svetlana Đorđević

Čovek koji je hodao vezanih nogu

U jesen '97. godine počeli su da niču punktovi. Azilanti su dolazili vrlo često posebnim letovima. Običnih, civilnih letova bilo je sredom, petkom, subotom i manje nedeljom, a avioni sa azilantima sletali su obično utorkom i četvrtkom. Čak i po dva ili tri aviona sletelo bi jedan za drugim. Bilo je jeziivo gledati u tim prilikama bolje opremljenu i naoružanu policiju, i muškarce koji satima izlaze iz zgrade, gotovo u koloni, posle pregleda papira i prove-ra. U tim situacijama je i komandir bio tu obavezno, a dolazila su i kola iz Prištine ili „marica“, po one koji su sa lisicama na rukama iz aviona odlazili pravo u SUP Priština ili u zatvor. Jednom sam videla čoveka koji je imao lisice na rukama, ali su mu i noge bile vezane nečim jedna za drugu, pa je teško koračao sitnim koracima do vozila koje je došlo po njega i u koje su ga ugurali policajci. Neki od tih azilanata su zadržavani tu u stanici policije po nekoliko sati, bilo je nekih koji su izlazili sa vidljivim svežim modricama po licu i rukama. Plakali su. Bilo je zaista teško gledati sve te ljude koji bi se po izlasku iz aviona prosto razmyleli po parkingu, nervozno šetkajući i moleći taksiste da ih prevezu do kuće.

Sve više se primećivala nervoza kod policajaca, sve češće su se pokretni punktovi viđali po putevima. Policajci su bili iz dana u dan grublji prema civilima. Čak i prema onima koji su dolazili avionima iz inostranstva, gde su inače radili i živeli, i nisu mogli imati ili nikako, ili ne baš mnogo veze sa onim što se dešavalo u njihovim selima i gradovima odakle su rodnom i kamo su dolazili na vikende ili odmore. Prolazili su kontrolu granične policije i tu nisu imali nikakvih problema, ali su na putu do kuće ipak doživljavali takve grubosti, vređanja, pa čak i fizička maltretiranja, da i pored najbolje volje niko normalan ne bi mogao da shvati – zašto? Stoički su podnosili sve to, ćutali su, ponekad pokušavali da uspostave komunikaciju da odobrovolje policajce. Ali se nisu žalili. A i kome bi?

Krenula sam sa aerodroma na vožnju do Mališeva. Na punktu kod Glogovca sam „uredno“ stala i ne verujući svojim očima gledala ružan prizor, a kad sam na dati znak pomerila kola napred, mogla sam i da čujem šta se govori. Nisam smela da pokažem da sam potresena prizorom.

Dve žene i jedan muškarac, pedesetih godina, stajali su na ivici puta, u čarapama. Sadržaj njihovih torbi bio je istresen i pola tih stvari rasuto blizu njih na asfaltu, a jedan deo dalje, skoro u kanalu pored puta. Cipele su bile razbacane pored njih. Žene su se tresle od straha i jecanja. Policajac ih je ošamario bar po nekoliko puta, koliko sam ja videla, kao da se zabavlja. Vikao je na njih i psovao ih: „Nema kod vas UČK, a? Koga vi pravite budalama? Mislite da smo mi ljudi? Koliko ste im para doneli? Za oružje, da nas ubijate?“ (Februar 1998)

(Iz knjige Svetlane Đorđević „Svedočanstva o Kosovu“)

19. 11. 2004.

Milanka Šaponja-Hadžić

Šta će biti s „vukovarskom trojkom“

Amerika više ne podržava suđenja za ratne zločine u sudovima u Srbiji. To je najvažnija vest koja je stigla posle izveštaja predsednika i glavnog tužioca Tribunala Teodora Merona i Karle del Ponte Savetu bezbednosti i UN. Tako srpski premijer Vojislav Koštunica brani srpski obraz i dostojanstvo naroda. Nisu za zločin krivi Mladić i Pavković nego svi stanovnici Srbije. Prevedena na jezik prakse, vest iz Vašingtona znači da će optuženima za ratne zločine biti suđeno tamo gde su zločine počinili. Možda je to i jedina pravda. Neće u tome pomoći ni intervencija predsednika Srbije Borisa Tadića koji je brzopotezno reagovao na vest da bi se to moglo desiti „vukovarskoj trojci“; za zločin optuženima Veselinu Šljivančaninu, Miletu Mrkšiću i Miloradu Radiću. Za svakog ko je još uspeo da zadrži zdrav razum, takve reakcije su uvredljive. Predsednik Tadić, naime, još nikada nije sa takvom žestinom reagovao da bi zaštitio nekog ko ima svojstva ljudskog bića u ovoj zemlji, a našao se u nevolji.

Svu odgovornost za sled događaja posle izveštaja iz Njujorka snosi Vojislav Koštunica, ali nije bezgrešan ni Boris Tadić. „Mora se saradivati“, kaže predsednik, ali nikada ne objašnjava zbog čega. Oni koji su glasali za Borisa Tadića strpljivo čekaju predsednikov odgovor na pitanje da li su optuženi zverski ubijali ljudska bića (u Bosni ili na Kosovu, svejedno) i da li su ta suđenja, možda, važna za zdravlje društva u Srbiji?

Koliko se razlikuje tupa izjava da saradnja sa Hagom „treba da bude dvo-smerna“ od stava Borisa Tadića „da nema dileme oko saradnje sa Hagom“, dok se po vojnim objektima kriju optuženi generali? Podsećanja radi, ministar Tadić je izdao naredbu da sva vojna lica imaju obavezu da prijave optužene za zločine, ako ih vide u vojnim zgradama. Možda ju je prvi i prekršio.

Ubrzo posle imenovanja Tadića za ministra vojske, dignuta je prašina kada je za načelnika vojne obaveštajne službe imenovao Momira Stojanovića, i pored optužbi da sa Kosova 1999. nije izašao čistih ruku. Tadić je to odbacio sa istom žestinom sa kojom sada brani „vukovarsku trojku“.

Drukćiji odnos predsednik Tadić nije pokazao ni kada je premijer Koštunica sa lakoćom iz mrtvila na političku scenu vratio SPS. Nijedna od „demokrat-

skih“ stranaka u parlamentu, pa ni Demokratska stranka, nije ni spomenula da je ta vesela družina uništila zemlju i stavila narod na stub srama sa koga se neće skinuti za nekoliko decenija. Sa istom lakoćom predsednik Demokratske stranke je pomogao da poslanici usvoje Zakon o pomoći haškim optuženicima. Verovatno su bili u pitanju „državnički“ razlozi. Taj Zakon, naime, omogućava državi da ucenom optužene kontroliše u odbrani pred sudom, kako ne bi braneći sebe optužili državnike prljavih ruku. Premijer legalista i demokratski predsednik oko toga su se lako sporazumeli.

Teško je zaboraviti, u obe prilike, ozareno lice demokratski izabranog predsednika Srbije, okruženo socijalistima i radikalima u parlamentu, kao da je sreo najdraže prijatelje, a ne uništitelje zemlje. Ta slika vređa sve koji nemaju kratko pamćenje, koji nisu zaboravili poniženje zbog astronomske inflacije, svakodneвно vređanje zdravog razuma sa TV ekrana (isti taj Vučelić) i uništavanje više od decenije njihovih života. Mrtve da ne diramo.

„Srbija mora da saraduje sa Haškim tribunalom, jer se jednostavno radi o međunarodnoj instituciji“, kaže predsednik Tadić i energično, muški dodaje: „Niko ne sme da ugrožava tuđe pravo time što brani svoje.“ Istovremeno, propušta da iskoristi autoritet političara koji ima najbolji rejting u ispitivanjima javnog mnjenja i opomene premijera da krši Zakon o saradnji sa Haškim tribunalom i odbija da isporuči optužene generale.

Hapšenje optuženih, naime, po nalogu Tribunala nije samo obaveza srpskih vlasti na osnovu međunarodnog prava, već i obaveza na osnovu Zakona o saradnji sa Međunarodnim krivičnim tribunalom.

26. 11. 2004.

Dragoljub Todorović

Od sramne istrage do njenog obustavljanja

U poslednjih desetak dana dosta se govori o haškim optuženicima koji se nalaze u Srbiji. Čak i vlasti Republike Srpske, preko svoje najviše delegacije, traže od srpskih zvaničnika da im isporuče haške optuženike, državljane Republike Srpske koji se kriju u Srbiji. Dakle, i entitet Republika Srpska, koji je i nastao zahvaljujući delovanju sadašnjih begunaca od Tribunala u Hagu, kooperativniji je i spremniji na saradnju sa Tribunalom nego država Srbija.

Jedan od begunaca koga potražuje Republika Srpska jeste i Milan Lukić, za koga su mediji izvestili da živi u Obrenovcu. Milan Lukić je optužen pred Haškim tribunalom za užasne zločine nad Bošnjacima u Višegradu. Ako se zločin uopšte može stepenovati, za Lukićeve zločine se može reći da su po načinu na koji su izvršeni (bacanje ljudi sa mosta u Drinu i dok padaju pucanje na njih, zatvaranje Bošnjaka u neku kuću i onda paljenje kuće), po svireposti i surovosti, najstravičniji i najmonstruozniji od svih mnogobrojnih zločina počinjenih na teritoriji sadašnjeg entiteta Republika Srpska.

Pored zločina za koje je optužen pred Tribunalom utvrđeno je nedvosmisleno, nesumnjivo i bez ikakve dileme i to na osnovu spisa i u toku trajanja sudskog postupka pred Višim sudom u Bjelom Polju i Okružnim sudom u Beogradu, da je Milan Lukić organizovao, lično vodio i u celini komandovao akcijom otmice i kasnije likvidacije 19 Bošnjaka, putnika iz voza na relaciji Beograd – Bar, na stanici Štrpci, i 16 putnika Bošnjaka iz autobusa na relaciji Sjeverin – Užice, na stanici Mioče.

Svojevremeno, 1994. godine, nakon kriminalnih radnji i izvršenja čistog krivičnog dela istražnih sudija Okružnog suda u Beogradu Dragoslava Rakića i Dobrivoja Gerasimovića uz pomoć mnogih sudija i tužilaca iz beogradskog pravosuđa i Vrhovnog suda Srbije, Milan Lukić je iz Okružnog zatvora u Beogradu prebačen u Republiku Srpsku, gde je dočekan kao heroj.

Skupština Crne Gore formirala je Komisiju za prikupljanje informacija o otmici putnika iz voza 671 izvršenoj u Štrpcima 27. februara 1993. godine. Komisija je u toku svog rada prikupila veliku i značajnu dokumentaciju od javnog tužioca Republike Srbije. Na osnovu te dokumentacije 13. novembra 1995.

godine Komisija je sačinila „Izveštaj o rezultatima uvida u dokumentaciju o otmici u Štrpcima u posjedu Javnog tužioca Republike Srbije“. Izveštaj sačinjavaju karakteristični izvodi, zapažanja i kratak opis dokumenata. Izveštaj sadrži opis 58 dokumenata koji se tiču otmice i koji su sačinjeni u ogromnoj većini neposredno nakon otmice (i u roku od 15 dana posle otmice) i od relevantnih faktora (železnice, tužilaštva i organa unutrašnjih poslova iz Priboja, Užica i Beograda). Dokumentacija predstavlja odličan, validan i prvostupan materijal za preduzimanje jedne ozbiljne i sveobuhvatne sudske istrage. Međutim, takva istraga nije pokrenuta.

U međuvremenu, u toku 1993. i 1994. godine, Milan Lukić je u Srbiji bio u zatvoru ukupno 10 meseci. Nakon isteka te kazne, protiv Lukića je stavljen zahtev za sprovođenje istrage pred Okružnim sudom u Beogradu zbog otmice u Štrpcima, a krivično delo je kvalifikovano kao protivpravno lišenje slobode. Istragu je vodio tadašnji predsednik istražnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu Dragoslav Rakić u predmetu Ki – 566/94 i ona je trajala 20 dana, od 6. do 26. aprila 1994. godine. Za to vreme sudija Rakić saslušao je samo Lukića i tri svedoka, iako je mogao i morao imati svu dokumentaciju koju poseduje javni tužilac Republike Srbije (jer nije to tužilac Hrvatske ili Nemačke), koju je on već ranije dostavljao Komisiji u Podgorici. Na osnovu te dokumentacije sudija Rakić je u istrazi morao saslušati oko 150 svedoka, izvršiti niz istražnih radnji prepoznavanja, suočavanja, rekonstrukcije, uviđaja, provera i veštačenja. Rakić nije saslušao čak ni, od tužioca predložena, tri svedoka, milionera, putnika voza, trojicu neposrednih očevidaca otmice.

Potpuno neuobičajeno i u sudskoj praksi od 1945. godine do danas nezapamćeno, sudija Rakić, umesto da dostavi spise tužilaštvu koje odlučuje o daljoj sudbini postupka, pismeno predlaže Vanraspravnom veću Okružnog suda da se istraga protiv Lukića obustavi. U tom pismenom predlogu Rakić lažno prikazuje činjenično stanje u spisima predmeta i time obmanjuje veću. Rakić piše da su trojica policajaca, koji su predloženi kao svedoci, u svojstvu ovlašćenih lica SUP-a u Užicu, uzimali izjave o otmici od policajaca – pratilaca voza i otpravnika vozova u stanici Štrpci, koji su saslušani kao svedoci, i da su njihove izjave o tome suviše, pošto su sami svedoci saslušani pred istražnim sudijom. To je notorna neistina. Trojica policajaca koji su predloženi da se ispituju kao očevici otmice stvarno su bili očevici i kao takvi ispitani u pretkrivičnom postupku pred inspektorom Dogandžićem iz SUP-a u Užicu. U tim izjavama su čak naveli da bi neke od otmičara mogli da prepo-

znaju. Inače ova trojica policajaca nisu kao ovlašćena lica SUP-a u Užicu uzimali izjave o otmici ni od koga, pa ni od policajaca – pratilaca voza, ni otpravnika vozova u stanici Štrpci.

Kada je ova sramna istraga propala i obustavljena, Republika Srpska uputila je sa Pala zahtev za ekstradiciju Milana Lukića zbog krivičnog dela razbojništva (dakle, ne otmice), koji je potpisao sudija Blitvić i koji je stigao u Okružni sud u Beogradu baš na dan kada je Lukiću ukinut pritvor, 27. aprila 1994. godine. Istražni sudija Okružnog suda u Beogradu Dobrivoje Gerasimović, nakon prijema zahteva za ekstradiciju, svojim rešenjem Kri-607/94 od 28. aprila 1994. godine određuje Lukiću takozvani ekstradicioni pritvor koji može trajati mesec dana, u kom roku će se doneti odluka o ekstradiciji Lukića Republici Srpskoj. Inače, ovaj zahtev za ekstradiciju je bespredmetan, jer Republika Srpska međunarodnopravno nije konstituisana niti priznata kao država, pa nije legitimisana da uputi ovakav zahtev, te regularni postupak jednostavno nije moguć. Bez obzira na to, dana 27. maja 1994. godine istražni sudija Dobrivoje Gerasimović je našao da su ispunjeni uslovi za ekstradiciju i Milan Lukić je transportovan u Republiku Srpsku, gde je odmah pušten na slobodu i dočekan kao heroj.

26. 11. 2004.

Milorad Gajić

Razrada mišljenja svog šefa

Već na prvoj konferenciji za štampu posle obrazovanja nove Vlade, ministar pravde Zoran Stojković uneo je nespokoj u onaj deo javnosti koji podržava suđenja za ratne zločine. Ako je verovati štampi, ministar je izjavio da je nepotrebno da pri Okružnom sudu u Beogradu postoje specijalizovana odeljenja za organizovani kriminal i ratne zločine, jer svaki sudija mora da bude sposoban i za takva suđenja.

Ministar je nadležan da Skupštini predlaže reviziju krivičnog zakonodavstva i uređivanja sudskog postupka, kao i organizaciju sudova. Nakon onako formulisanog stava, javnost i učesnici u suđenjima s pravom su mogli da očekuju da u jednom trenutku ministar predloži ukidanje specijalnih sudskih odeljenja. U tom slučaju, sadašnji specijalizovani sud bio bi zamenjen sudom sa novim mesnim i stvarnim nadležnostima, i ovaj bi morao da poništi sve što je do sada urađeno u nezavršenim predmetima. Verovatno usled snažne i negativne reakcije javnosti na Stojkovićevu izjavu, specijalna odeljenja i dalje postoje, ali ministrova izjava je u najmanju ruku oslabila njihov autoritet.

Što se tiče izjava o saradnji sa Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju, ministar pravde se uglavnom zadovoljava razradom mišljenja svog šefa, predsednika Vlade Vojislava Koštunice. Posle više godina u kojima je osporavao pravnu zasnovanost suda i protivio se saradnji sa istim, Koštunica je napravio korak unazad, pa je priznao da je saradnja sa Haškim sudom nužna. Ali, samo pod uslovom da saradnja bude dvosmerna. To treba da znači da je naše ispunjavanje zahteva Haškog suda uslovljeno njegovim ispunjavanjem naših zahteva. Takav uslov naravno ne postoji ni u odredbama Statuta Međunarodnog krivičnog suda koji mi priznajemo, ni u Zakonu o saradnji sa Haškim sudom.

Haški sud je u fazi u kojoj počinje da ustupa nacionalnim sudovima predmete iz svoje nadležnosti. Zasad je Srbiji ustupljen samo jedan predmet, manjeg značaja i u fazi istrage. Međutim, kao meru protiv slabe saradnje Srbije, Haški sud razmatra slanje drugim državama onih predmeta u kojima su optuženi naši državljani. Prema tvrdnji savetnika predsednika Srbije, Hrvatska i BiH su se prijavile da sude optuženima za zločine počinjene na

teritoriji ovih država. Na to je odmah reagovao ministar pravde izjavom da po našem ustavu nije moguće da se našim državljanima sudi u nekoj drugoj državi, te da tako ne postoji ni mogućnost da se naši državljani izručuju Hrvatskoj i Bosni. Pravilnik suda, međutim, u članu 11 predviđa da se transfer predmeta može izvršiti u zemlju gde je zločin izvršen, u zemlju u kojoj je optuženi uhapšen, i u zemlju u kojoj je sud kompetentan i spreman da sudi za ratne zločine.

Na zahteve za izručenja haških optuženika naše vlasti su objasnile u više navrata da su spremne za punu saradnju – na taj način što bi optuženi dobrovoljno pristali da idu u Hag. Takav stav je suprotan donetom Zakonu o saradnji sa Haškim sudom, koji predviđa i razrađuje prinudno sprovođenje optuženih na sud. Tako se vlast, a naročito onaj njen deo koji sebe voli da naziva „legalistima“, pojavljuje kao vodeći i otvoreni zagovornik nepoštovanja zakona.

Opet smo u nekoj vrsti kockanja sa sudbinom zemlje, slično situacijama iz perioda vladavine Slobodana Miloševića, kada je olako držano da do realizacije pretnji iz inostranstva neće doći. A dobili smo sankcije, kasnije i dvoipomesečno bombardovanje i razmeštanje međunarodnih snaga na delu državne teritorije. Sada naš ministar i ostatak Vlade odbijaju da sarađuju sa Međunarodnim sudom na način na koji to sud očekuje, već nam objašnjavaju kako tu saradnju oni zamišljaju. Ono što nam nisu objasnili jeste na koji način će međunarodna zajednica naplatiti cenu našeg – u stvari njihovog – odbijanja.

3. 12. 2004.

(Autor je advokat iz Beograda)

Dragoljub Todorović

Vanpravni, nesudijski i neprofesionalni razlozi

U velikoj, dobro organizovanoj, sveobuhvatnoj i povremeno zaglušujućoj antihaškoj kampanji koja se vodi u svim segmentima srpskog društva, od predsednika Vlade preko medija do najšireg javnog mnjenja, nezapaženo i takoreći neprimećeno prošao je jedan značajan uspeh antihaškog lobija. Reč je o odluci Vrhovnog suda Srbije o ukidanju presude Okružnog suda u Beogradu kojom su trojica optuženih osuđena na 20 godina, a jedan na 15 godina zatvora za ratni zločin izvršen tako što su 22. oktobra 1992. godine u mestu Mioče, iz autobusa koji je saobraćao na liniji Sjeverin – Užice, pod pretnjom oružja oteli 16 putnika muslimanske nacionalnosti, a zatim ih posle stravičnog mučenja u motelu „Vilina vlas“ likvidirali na obali Drine u neposrednoj blizini Višegrada.

Presuda beogradskog Okružnog suda, kao retko koja iz ove materije, zasnovana je na potpuno, besprekorno i nesporno utvrđenom činjeničnom stanju i apsolutno, u skladu sa relevantnim međunarodnim i domaćim propisima, rešenim pravnim pitanjima. Ovaj sudski proces jedinstven je i po tome što se u spisima predmeta nalazi veliki broj fotografija u boji koje predstavljaju materijalni dokaz par excellence i koje svedoče o jezivom, monstruoznom i za ljudski um prosto neshvatljivom mučenju otetih putnika iz autobusa u holu motela „Vilina vlas“ u Višegradu.

Analizom odluke Vrhovnog suda kojom se ukida presuda pouzdano se može izvesti zaključak da je ta odluka doneta na osnovu vanpravnih, vanprocesnih, nesudijskih i uopšte neprofesionalnih razloga. Razlozi odluke Vrhovnog suda u toj meri su protivrečni i nerazumljivi da apsolutno nije jasno zbog čega je prvostepena presuda ukinuta.

Vrhovni sud zaključuje:

1. Da je dana 22. 10. 1992. godine, u mestu Mioče, iz autobusa preduzeća „Raketa“ iz Užica, koji je saobraćao na liniji Priboj – Rudo – Priboj, nasilno izvedena grupa građana muslimanske nacionalnosti, njih šesnaestoro, koja

je odvedena u hotel „Vilina vlas“, u Višegradu, gde su ova lica fizički zlostavljana i od njih oduzeta lična dokumenta, a da su zatim odvedena u nepoznatom pravcu i da im se, potom, gubi svaki trag.

2. Prema tome, nesporno se događaj, koji je predmet presuđenja, desio u vreme oružanog sukoba, kao i da su žrtve ovog događaja civilna lica, u smislu člana 142 KZ SRJ i odredbi Ženevske konvencije.

3. Takođe je nesporno da se u događajima vezanim za radnje opisane u izreci pobijane presude, radi o ratnom zločinu.

4. Kako su radnje izvršenja postavljene alternativno, to je za postojanje ovog krivičnog dela dovoljno da je prisutna samo jedna od njih.

5. U određivanju izvršioca dela zakon upotrebljava izraz „ko“, što znači da u načelu može biti svako lice.

6. U konkretnom slučaju, da bi postojalo saizvršilaštvo potrebno je da su ispunjena dva uslova: prvi je da su sva lica koja su prvostepenom presudom oglašena krivim učestvovala u radnji izvršenja krivičnog dela, odnosno da su na neki drugi način učestvovala u izvršenju krivičnog dela.

7. Drugi uslov za postojanje saizvršilaštva je da kod svih saizvršilaca postoji svest o zajedničkoj saradnji.

Dakle, ovo su zaključci Vrhovnog suda kojim se izričito, nedvosmisleno i bez ikakve dileme potvrđuje stav Okružnog suda iznet u izreci prvostepene presude. Iz ovoga dalje sledi da se i Okružni i Vrhovni sud slažu i smatraju da je utvrđeno i da nije sporno sve što je navedeno u izreci presude Okružnog suda.

Kada navodi razloge zbog čega ukida presudu, Vrhovni sud ulazi u ozbiljne protivrečnosti, pa tako kada nalazi da je u izreci presude trebalo napisati o kakvom je dogovoru reč, prenebregava da je objašnjeno da se radi o pret hodnom dogovoru da se prinudno zaustavi autobus, da se oružjem prisile i izdvoje putnici za koje se utvrdi, pregledom ličnih karata, da su muslimanske nacionalnosti, da oni napuste autobus i da se ubace u kamion, a zatim opljačkaju, podvrgnu mučenju i likvidiraju na obali Drine u rejonu Višegrada. Vrhovni sud je protivrečan jer sam navodi da je nebitno kakva je tačno sadržina dogovora pošto je dovoljna svest o zajedničkom delovanju.

Dalje se u odluci Vrhovnog suda navodi da nisu naznačene radnje izvršenja za svakog saizvršioca ponaosob, a sam Vrhovni sud u istoj odluci potencira da su za postojanje saizvršilaštva dovoljna dva uslova i to prvi da su sva lica koja su oglašena krivim učestvovala u radnji izvršenja krivičnog dela i drugi da kod svih saizvršilaca postoji svest o zajedničkoj saradnji. Oba ta uslova ispunjena su u dispozitivu prvostepene presude.

Konstatacija iz odluke Vrhovnog suda da je bitno kakvo svojstvo su optuženi imali u izvršenju krivičnog dela potpuno je kontradiktorna sa stavom Vrhovnog suda iz iste odluke da izvršilac ovog dela može biti svako lice. Dakle, potpuno je nebitno koje su svojstvo prilikom izvršenja krivičnog dela optuženi imali.

Primedba Vrhovnog suda da u prvostepenom postupku nije utvrđeno da li su optuženi učestvovali u izvršenju odluke (i čije) o nasilnom odvođenju, mučenju i ubijanju civila, ili su postupali sa jasno utvrđenim zadacima, odnosno učestvovali kao saizvršioc ne stoji. Imajući u vidu stav Vrhovnog suda o saizvršilaštvu izražen u ovoj odluci potpuno je irelevantno na koji od dva načina su optuženi učestvovali u izvršenju krivičnog dela, jer u oba slučaja deluju kao saizvršioc.

Ovakva odluka Vrhovnog suda ozbiljno dovodi u pitanje nepristrasnost, stručnu, kadrovsku i svaku drugu sposobnost našeg pravosuđa za preuzimanje od Haškog tribunala i vođenje predmeta iz nadležnosti Tribunala.

3. 12. 2004.

Nataša Kandić

Nekontrolisano širenje istine

Suđenje za streljanje preko 200 Hrvata na Ovčari 20. novembra 1991. godine, pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, organizovano je kako bi se pokazalo da su taj zločin navodno počinili poludeli pripadnici Teritorijalne odbrane Vukovara i pijani šešeljevci i da je Hag optužio nevine oficire JNA. Tokom postupka, međutim, sve više je na videlo izlazila uloga JNA u zločinu. Ako na osnovu činjenica ustanovljenih tokom postupka dođe do hitnog i kredibilnog proširenja istrage u odnosu na oficire JNA, od kojih su neki saslušani pred sudom u svojstvu svedoka, na taj način iskazana spremnost Srbije da ustanovi punu istinu o Ovčari govorila bi u prilog prebacivanju suđenja Šljivančaninu, Mrkšiću i Radiću iz Haga u Beograd. U suprotnom, Haški tribunal bi imao razloga za skepsu u pogledu sposobnosti srpskog pravosuđa da se sa ovim slučajem zaista uhvati u koštac.

Tužilaštvo za ratne zločine izašlo je sa prvom optužnicom 26. decembra 2003. godine, protiv sedmorice pripadnika TO Vukovara i jednog redovnog vojnika bivše JNA. U toku suđenja Tužilaštvo je podiglo optužnicu protiv još 11 pripadnika TO Vukovara i jednog pripadnika dobrovoljačke jedinice „Leva Supoderica“. Do 1. decembra 2004. godine Sudsko veće je saslušalo 28 svedoka optužbe, od toga 13 pripadnika nekadašnje TO Vukovara, ministra policije samoproklamovane Republike Srpske Krajine, novinara nedeljnika „Vreme“, trojicu bivših zatvorenika na Ovčari i 10 pripadnika bivše JNA, od običnih vojnika do komandanta štaba Gardijske brigade.

Do saslušavanja pripadnika bivše JNA suđenje je bilo strogo fokusirano na utvrđivanje činjenica o tome šta je ko od optuženih uradio tog dana kada su na poljoprivredno dobro Ovčara, u pratnji JNA, dovedeni Hrvati iz bolnice. JNA se pominjala samo u kontekstu utvrđivanja činjenice da li su autobusi kojima su dovezeni Hrvati bili vojni ili civilni. Zastupnik optužbe je posebno vodio računa da ne postavi nijedno pitanje koje ima veze sa pripadnicima JNA i događajima koji su prethodili dovođenju Hrvata iz bolnice na Ovčaru. Kasarnu JNA, gde su najpre dovedeni Hrvati iz bolnice, svedoci su pominjali isključivo kao stajalište autobusa na putu prema nepoznatom odredištu, a tužilac nije imao pitanja.

Za razliku od zastupnika optužbe, predsednik Sudskog veća je polako ali sigurno slagao činjenice. Kada su počeli da svedoče pripadnici bivše JNA, lako je proširio svoje interesovanje na činjenice koje osvetljavaju lik i delo „vukovarske trojke“ a i samih svedoka, oficira na visokim pozicijama u Gardijskoj brigadi, 80. motorizovanoj brigadi iz Kragujevca i u organima bezbednosti obe pomenute brigade.

Svedoci, pripadnici JNA, ustezali su se da događaje i svoje postupke nazovu pravim imenima, ali pritisnuti pitanjima predsednika Sudskog veća i zastupnika žrtava, reč po reč, iznosili su podatke o tome šta su preduzeli a šta nisu, u situaciji koja je jasno ukazivala na nameru pripadnika TO da likvidiraju zatvorenike. Postalo je jasno da Ovčara nije incident i da je tumačenje pojedinih svedoka oficira da se događaj oteo kontroli njihov pokušaj da sebe zaštite od krivične odgovornosti. Pokazalo se da je komanda Gardijske brigade imala razloga i dovoljno vremena da opozove pogrešno donetu odluku o predavanju Hrvata iz bolnice Teritorijalnoj odbrani, koju je na sednici Vlade Republike Srpske Krajine, održane u prepodnevnom časovima 20. novembra, preneo izaslanik pukovnika Mrkšića, načelnik štaba Gardijske brigade pukovnik Miodrag Panić. U međuvremenu, pomenuti pukovnik, i drugi visoki oficiri JNA, posetili su Ovčaru i neposredno su se uverili da su zatvorenici u vlasti TO u životnoj opasnosti.

Pod pritiskom nekontrolisanog širenja istine, tužilac se odlučio da uzme učešće u rasvetljavanju uloge i odgovornosti pojedinih oficira bivše JNA. Do tog preokreta, optuženi su otvoreno prigovarali da je cilj optužnice da odgovornost svali na TO Vukovar i zaštititi JNA.

Budući da je dosadašnjim svedočenjem oficira veoma sužen prostor za zaštitu JNA, postavlja se pitanje šta će da preuzme Tužilaštvo za ratne zločine, kako bi otklonilo svaku sumnju da učestvuje u političkom zadatku da sačuva lik JNA kao profesionalne armije i zaštititi oficire od krivične odgovornosti.

Tužilaštvo mora pružiti čvrste garancije da će za zločin na Ovčari, od bolnice, preko kasarne JNA, „Veleprometa“ do hangara na Ovčari, odgovarati svi za koje se pred sudom, i dodatnom istragom, utvrdi da snose krivičnu odgovornost. Ako se Tužilaštvo pokaže profesionalno spremnim da se suprotstavi političkim pritiscima, onda ga treba podržati i dati mu šansu da se izbori za pravdu za žrtve, ne samo u odnosu na TO Vukovara i „Levu Supodericu“,

nego i u pogledu oficira JNA. U tom slučaju, Srbija ima šanse da se nada da će Tužilaštvo Haškog tribunala predložiti Pretresnom veću da predmet „vukovarske trojke“ prebaci pravosuđu Republike Srbije.

U prilog prebacivanju išla bi činjenica da su Tužilaštvo i Veće za ratne zločine pri Okružnom sudu u Beogradu postali veoma informisani o događajima u Vukovaru iz novembra 1991. godine, da su im svedoci iz bivše JNA, i drugi, dostupni, i da posmatrači suđenja, nevladine organizacije iz Hrvatske, BiH i Srbije, nemaju nijednu zamerku na račun vođenja postupka. Ako dalji tok suđenja za zločin na Ovčari, uključujući i proširenje istrage, pruži garancije da će pravda biti zadovoljena, žrtve će imati veću satisfakciju od suđenja u Srbiji nego ako se počinocima sudi u Hrvatskoj. U Hrvatskoj svi znaju šta se dogodilo u Vukovaru i na Ovčari. Svake godine, hiljade i hiljade ljudi dolaze u Vukovar da odaju poštu žrtvama. Međutim, to nije dovoljno za vraćanje dostojanstva žrtvama. Uslov za to je priznanje strane koja im je nanela nepravdu i patnju, a to je Srbija.

Ako srpski sud donese presudu koju žrtve prime kao pravdu, onda je to taj preko potrebni korak ka mirenju i nadi da zločin nećemo ponoviti. Nasuprot tome, ako stvari krenu po političkom diktatu, Tužilaštvo za ratne zločine neće biti kadro da izađe na kraj ni sa drugim zločinima počinjenim u ime srpskog naroda. To bi bio kraj Tužilaštva za ratne zločine i Veća za ratne zločine, na štetu Srbije i obaveze države da žrtvama obezbedi istinu i pravdu.

10. 12. 2004.

Marko Milanović

Iskustvo koje opominje

Predsednik Srbije Boris Tadić nedavno je izjavio da je za Srbiju neprihvatljivo da pripadnici tzv. vukovarske trojke – Veselin Šljivančanin, Miroslav Radić i Mile Mrkšić, koji se nalaze u pritvoru Haškog tribunala, budu predati hrvatskom pravosuđu. Neki drugi protivnici prebacivanja ovog predmeta Hrvatskoj ističu da to suđenje ne bi bilo pravično. Tadić pak kaže da bi ono imalo destabilizujuće posledice u Srbiji. Koliko su ovi argumenti osnovani?

Kad je reč o tome da naši državljani kojima bi se sudilo u Hrvatskoj ne bi dobili fer i pravično suđenje, treba najpre primetiti da sličan rizik postoji i ako bi im se sudilo u Srbiji. U svakom slučaju, sve postupke pred nacionalnim sudovima kojima Tribunal ustupi predmete pomno će nadgledati i sam Tribunal, ali i opšta i stručna javnost. Bilans dosadašnjih suđenja u Hrvatskoj, kad je o krupnijim slučajevima reč, nije jednoznačan. Tačno je da je suđenje optuženima u slučaju Lora bilo katastrofalno, ali je suđenje Norcu i ostalima za zločin u Gospiću bilo na visokom nivou.

Šta je sa argumentom predsednika Tadića o destabilizaciji? Podsetimo se šta je predsednik rekao: „I oni koji u ovoj zemlji sprečavaju, ili opstruiraju saradnju sa Haškim tribunalom, dovode zemlju u političkom smislu u veliku opasnost. To gde će biti predati slučajevi procesuirani u Haškom tribunalu ima dramatične konsekvence po bezbednost i političku situaciju u ovoj zemlji. Na to hoću da ukažem. Izgovor da nesaradnja sa Haškim tribunalom doprinosi bezbednosti zemlje je neistinit. Pokušajte svi zajedno da zamislite kakva bi reakcija našeg građanstva bila kada bi ta tri slučaja bila predana hrvatskom pravosuđu. Kakve bi to destabilizujuće momente imalo u institucijama odakle svi koje smo pomenuli potiču“, rekao je predsednik Tadić.

Kao što je predsednik dobro primetio, priča o nesaradnji sa Hagom zbog potrebe bezbednosti zemlje i očuvanja političke stabilnosti potpuno je istrošena i neistinita. Ali, opasna je i priča da je za Srbiju neprihvatljivo da se za ratne zločine sudi tamo gde su oni izvršeni. Međunarodno pravo jasno definiše osnove krivičnopravne nadležnosti država; jedan od njih je princip teritorijalnosti, po kome država na čijoj je teritoriji izvršen zločin ima primarnu nadležnost da počiniocem goni. Drugi je princip personaliteta, po kome nad-

ležnost ima država čiji su državljani učinili zločin. Obe države imaju podjednako pravo da uspostave svoju nadležnost, koja jedino zavisi od toga u čijoj vlasti se otkrivljeni faktički nalazi.

Haški tribunal je ustanovljen iz osnovnog razloga što su zaraćene države na teritoriji bivše Jugoslavije bile voljne da sude zločincima iz redova drugih nacija, ali ne i pripadnicima svojih oružanih snaga. Upravo zato Tribunal i ima primat nad domaćim pravosuđem. Mi nemamo pravno valjanog izbora, osim da poštujemo odluke Tribunala, i tu nema šta da prihvatamo ili ne prihvatamo. Nemamo pravo ni da se bunimo, pogotovu ukoliko naša država i naši sudovi nisu voljni (ili sposobni) da procesuiraju optužene za ratne zločine.

Posle predaje generala Vojske Republike Srpske Dragomira Miloševića i navodne predaje Ljubiše Beare, predstavnici Vlade uporno ponavljaju da to predstavlja dokaz uspešnosti njihovog modela saradnje sa Hagom, modela koji čuva bezbednost i političku stabilnost Srbije. Ako pod bezbednošću podrazumevamo da policijske i vojne strukture ostaju iste kao u Miloševićevo vreme, onda je ovaj model zaista uspešan. Ako pod bezbednošću podrazumevamo da žrtve iz batajničkih masovnih grobnica ostaju nezaštićene, a učinioci nekažnjeni, mi se osećamo neverovatno bezbedno. A ako pod političkom stabilnošću podrazumevamo sposobnost aktuelne Vlade da opstane i zadrži podršku SPS-a u parlamentu, taj model nema premca. Sposobnost nekih političara da opstanak na vlasti stave iznad interesa sopstvenog naroda i pri tom održavaju imidž ličnog poštenja zaista je za divljenje. Na našu sreću, predsednik Boris Tadić takve sklonosti i sposobnosti dosad nije pokazao. Samo od nas zavisi da li ćemo krivično goniti zločince koji se nalaze u našoj državi. Ako mi to ne činimo na profesionalan način, i ako svakim danom gubimo kredibilitet u međunarodnoj zajednici odbijajući da odgovorimo na međunarodne obaveze, ne možemo nikoga da krivimo osim nas samih za ono što nas u budućnosti snađe. A baš u takvim stvarima imamo bogato iskustvo.

10. 12. 2004.

Nataša Kandić

Ako zatreba, „izdajnike“ likvidirati

Povodom obaveštenja branilaca haškog optuženika Franka Simatovića, da su me prijavili Tribunalu zbog mojih „neosnovanih i netačnih izjava“ o zastrašivanju svedoka u predmetu Stanišić–Simatović, potvrđujem da imam neposredna saznanja da se potencijalnim svedocima preti u ime pomenutih haških optuženika i svedoka u predmetu Milošević, generala MUP-a Srbije Milana Milanovića zvanog Mrgud, o čemu sam obavestila haške istražitelje. Pretnje prenose izvršioi streljanja grupe srebreničkih Muslimana, pripadnici jedne od bivših jedinica Državne bezbednosti MUP-a Srbije. Oni su dobili zadatak da nađu video snimak učešća jedinice Državne bezbednosti „Škorpioni“ u likvidaciji srebreničkih Muslimana, identifikuju „izdajnike“ koji su stupili u kontakt sa haškim istražiteljima u predmetu Stanišić–Simatović i da ih, u cilju sprečavanja predavanja dokaza i svedočenja, ako zatreba, likvidiraju. Prema navodima onih koji su videli video snimak, kamera je detaljno zabeležila policajce u uniformama i sa oznakama MUP-a Srbije kako streljaju šestoricu srebreničkih Muslimana na planini Treskavica. Očevici učešća srpske policije u srebreničkom zločinu navode da su jedinice Državne bezbednosti Srbije, „Crvene beretke“, „Škorpioni“ i Srpska dobrovoljačka garda dovedene na planinu Treskavicu nekoliko dana pre napada na Srebrenicu i da je „Škorpione“ lično dopratio general Milan Milanović zvan Mrgud. Zadatak srpskih specijalaca bio je da snagama bosanskih Srba pokažu da u „oslobađanju“ Srebrenice učestvuje i Srbija, da odvuku snage BH sa područja Srebrenice, simuliranjem napada na Sarajevo, i pomognu u planu da se tela streljanih Muslimana prebace blizu linije fronta, kako bi ih snage BH pokupile sa uverenjem da su to njihovi borci stradali u toku borbe. Prema istim izvorima, autobusima koji su stigli u pratnji jedinica Državne bezbednosti vršeno je prebacivanje zarobljenika od mesta zatvaranja na lokaciju streljanja.

Lzneti podaci u suprotnosti su sa informacijama koje su haški optuženici Stanišić i Simatović dali istražiteljima Haškog tribunala, negirajući učešće MUP-a Srbije i jedinica Državne bezbednosti u oružanim sukobima i ratnim zločinima u BiH. Otuda potera za video kasetom i „izdajnicima“, i druge akcije zastrašivanja koje mogu da dovedu u pitanje utvrđivanje odgovornosti haških optuženika Stanišića i Simatovića, privremeno puštenih na slobodu.

17. 12. 2004.

Jovan Nicić

Progoni, ubistva, deportacije...

Izmenjenom optužnicom od 9. decembra 2003. godine Tužilaštvo Haškog tribunala tereti Jovicu Stanišića i Franka Simatovića na osnovu individualne krivične odgovornosti za progone, ubistva, deportaciju i prisilno premeštanje kao zločine protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja, počinjene tokom oružanih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Prema optužnici, okrivljeni su ove zločine planirali, naredili, počinili, pomagali i podržavali, a termin „počinili“ uključuje učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bio prisilno uklanjanje većine nesrpskog stanovništva, prvenstveno Hrvata i Muslimana, sa velikih delova teritorija Hrvatske i BiH. Ovaj poduhvat, u kome su okrivljeni učestvovali kao saizvršioци ili pomagači, trajao je od 1. avgusta 1991. do 31. decembra 1995. godine, a u njemu su još učestvovali Slobodan Milošević, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić, Ratko Mladić, Radmilo Bogdanović, Radovan Stojčić Badža, Mihalj Kertes, Milan Martić, Radovan Karadžić, Biljana Plavšić, Željko Ražnatović i Vojislav Šešelj.

Stanišić je u navedenom periodu bio na položaju načelnika Službe državne bezbednosti (DB) MUP-a Srbije, dok je Simatović bio komandant „Crvenih beretki“. Prema optužnici, DB je od maja 1991. godine osnivala i pružala pomoć nelegalnim jedinicama koje su preduzimale akcije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U ove jedinice su spadale „Crvene beretke“, Arkanovi „Tigrovi“, Martićeva policija, Milicija SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem i Jedinica za antiteroristička dejstva.

Optuženi su u aprilu 1991. godine pomogli da se otvori prvi centar za obuku oružanih jedinica u Golubiću kod Knina, nakon čega su osnivani i drugi centri koje je finansirala DB. Lica obučena u tim centrima raspoređivana su u specijalne jedinice DB, ili slata na lokacije u Hrvatskoj i BiH gde su stavljana pod komandu Teritorijalne odbrane i Martićeve policije, odnosno vojske bosanskih Srba. Simatović je rukovodio ovim jedinicama prilikom pojedinih dejstava, a one su zajedno sa srpskim snagama u Hrvatskoj, JNA i paravojnim formacijama u drugoj polovini 1991. godine preuzele kontrolu nad SAO Krajinom i SAO SBZS. Pored toga, u periodu od 1992. do 1995. godine,

zajedno sa srpskim snagama u BiH, preuzele su kontrolu nad opštinama Bijeljina, Bosanski Šamac, Dobojo, Mrkonjić Grad, Sanski Most i Zvornik.

Prema optužnici, okrivljeni su sami ili u dogovoru sa učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata planirali, naredili, počinili ili na druge načine pomagali izvršenje ubistava, progona, deportacije i prisilnog premeštanja Hrvata, bosanskih Muslimana i Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u SAO Krajini, SAO SBZS, i navedenim opštinama u BiH. U tačkama optužnice kojima se optuženi terete za deportaciju i prisilno premeštanje, navodi se da je sa pomenutih teritorija izvršena deportacija ili prisilno premeštanje više hiljada Hrvata, bosanskih Muslimana i Hrvata i drugih civila nesrpske nacionalnosti.

Kao mesta izvršenja ubistava u SAO Krajini, optužnica navodi sela Baćin, Saborsko, Poljanak, Lipovaču, Škabrnju, Brušku i Grabovo. U delu koji se odnosi na ubistva počinjena u SAO SBZS, navodi se da su pripadnici TO pod vođstvom Željka Ražnatovića krajem septembra i početkom oktobra 1991. godine ubili 39 hrvatskih civila, zatočenih u pritvorskom objektu u Dalju, od kojih je 11 zakopano u masovnu grobnicu u selu Čelije, a 28 bačeno u Dunav. Takođe, ista jedinica je u centru za obuku TO u Erdutu 10. novembra ubila dvanaest civila mađarske i hrvatske nacionalnosti, a 11. novembra još pet civila nesrpske nacionalnosti, koje je prethodno uhapsila u Klisi.

Između 18. i 20. novembra 1991, nakon pada Vukovara, JNA je iz grada i okoline deportovala hiljade stanovnika, Hrvata i drugih nesrba, na teritoriju Republike Srbije. Na traženje Gorana Hadžića da se zadrže oni za koje se sumnja da su učestvovali u vojnim dejstvima, JNA je oko 20. novembra veliki broj Vukovarčana prebacila u Dalj. Pripadnici srpske TO tamo su izdvojili one za koje se sumnjalo da su učestvovali u borbama u Vukovaru, ispitivali ih, tukli i mučili, nakon čega su pogubljena najmanje 34 zatočenika.

U delu koji se odnosi na zločine počinjene u Bijeljini, optužnica navodi da su oko 31. marta 1992. pripadnici Arkanovih Tigrova, specijalne jedinice DB i lokalne srpske snage nakon napada preuzeli kontrolu nad gradom, terorizovali i ubijali nesrpsko civilno stanovništvo.

U delu koji se odnosi na Bosanski Šamac navodi se da su srpske snage, uključujući i jedinice DB u kojima su bili Dragan Đorđević, Srećko Radovanović i Slobodan Miljković, dana 17. aprila 1992. godine napale grad i preuzele

kontrolu nad njim. Od tog dana pripadnici ovih jedinica zatvarali su civile nesrpske nacionalnosti u zgradi policije, obližnjim zgradama i zgradi TO. Pored toga što su tukli zatvorenike, pripadnici srpskih snaga su oko 6. maja pedesetak Hrvata i Muslimana zatočenih u zgradi TO premestili u poljoprivredni objekat u obližnjem selu Crkvina, da bi idućeg dana Miljković i Đorđević, zajedno s drugim pripadnicima jedinica DB, ubili najmanje šesnaest zatočenih civila.

Pripadnici jedinica DB sa srpskim snagama su od 2. maja 1992. godine zatvarali i ubijali civile nesrpske nacionalnosti na nekoliko mesta u Doboju. Oko 12. jula ove snage su iskoristile zatočene nesrbe kao živi štit, pa je tako poginulo oko 27 civila.

U Sanskom Mostu su oko 20. septembra 1995. pripadnici Arkanovih „Tigrova“ odveli 12 civila nesrpske nacionalnosti na jedno mesto u selu Trnova i pogubili njih 11, dok je dvanaesti zadobio teške povrede. Narednih dana, „Tigrovi“ su prisilno odveli i streljali oko 65 civila nesrpske nacionalnosti u selu Sasina.

Na kraju, oko 8. aprila 1992. godine srpske snage, uključujući i Arkanove „Tigrove“ i druge jedinice DB, napale su Zvornik i preuzele kontrolu nad gradom. Tokom tog napada ubijeno je približno 20 nesrpskih civila.

(Izvor: Haški tribunal, izvodi iz optužnice protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića)

17. 12. 2004.

Nataša Kandić

Asanacija „duševnog mira“

Prikrivanje ratnih zločina počinjenih na Kosovu u vreme 1998. i NATO bombardovanja bila je pre svega policijska delatnost, koju su obavljali najpoverljiviji ljudi pokojnog ministra policije Vlajka Stojiljkovića, bivšeg predsednika vlade Srbije Nikole Šainovića, nekadašnjeg načelnika Javne bezbednosti MUP-a Srbije Vlastimira Đorđevića i bivšeg načelnika Državne bezbednosti MUP-a Srbije Radeta Markovića. Na jugu Srbije poverljiva osoba je bio Dragomir Tomić, visoki funkcioner vlade i parlamenta Srbije u Miloševićevo vreme, danas vlasnik kompanije „Simpco“, uz čije je razumevanje i podršku organizovan transport leševa sa Kosova u područje Vranja i Surdulice.

U sprovođenju tog „patriotskog zadatka“, sa Kosova preko Bujanovca, bili su angažovani pripadnici Jedinice za specijalne operacije, lokalni načelnici i šefovi Državne bezbednosti i direktor fabrike „Mačkatica“, danas njen vlasnik. U Surdulici svi znaju da su u toj fabrici, za vreme NATO bombardovanja, spaljivani leševi sa Kosova, međutim, niko se ne usuđuje da o tome govori javno jer su na vlasti svi oni koji su u tome učestvovali. Da bi sprečili očevice da progovore, lokalni šefovi Državne bezbednosti primorali su ih da potpišu izjave o „duševnom miru“, u kojima oni navodno saopštavaju da „ne osećaju psihološki pritisak da ispričaju“ šta se događalo u „Mačkatici“ u maju 1999.

Dok očevici strepe nad životom svoje dece, i svojim, dotle savez naredbodavaca i učesnika u prikrivanju zločina neometano obavlja svoju osnovnu delatnost – pljačku Srbije i njenih građana, čime su se bavili i pre akcije spaljivanja leševa. U svakoj drugoj državi oni bi bili predmet istražnih organa i sudova, osim u Srbiji gde se kriminalno delovanje grupa i pojedinaca u institucijama naziva patriotizmom i borbom za srpski narod. I pored toga što se Srbija nije distancirala od politike i prakse zločina bivšeg režima, ona nema drugog puta do povinovanja osnovnim principima odgovornosti države koji nalažu otvaranje parlamentarne debate o masovnim grobnicama u Srbiji, pokretanje istrage povodom navoda o spaljivanju tela kosovskih Albanaca i kažnjavanje pripadnika policije i svih drugih koji su u tome učestvovali.

Prema podacima koje je primio Fond za humanitarno pravo iz više nezavisnih izvora, spaljivanje tela u fabrici „Mačkatica“ odigralo se u dva navrata, 16. i 24. maja 1999. godine, posle ponoći, uz obezbeđenje „Crvenih beretki“, koje su tada imale bazu u selu Bele Vode pored Vranja. Milorad Luković Legija, tadašnji komandant „Crvenih beretki“ je, prema tim podacima, lično dopratio jednu turu leševa i bio prisutan tokom spaljivanja. Tela su spaljena u „poljskim pećima“ broj 4 i 5. Sudeći prema komentarima u Državnoj bezbednosti u Surdulici, neposredno nakon spaljivanja prve ture, među žrtvama su bila i deca.

Prihvat i organizovanje spaljivanja leševa obavili su Zoran Stošić, u to vreme načelnik Državne bezbednosti za Pčinjski okrug, danas generalni inspektor MUP-a Srbije za Vranje, Leskovac, Niš i Prokuplje, Bratislav Milenković, šef BIA za Vladčin Han, Surdulicu i Bosiljgrad, Dragan Stanković, načelnik OUP-a u Surdulici od 1993. godine, Miroslav Antić, načelnik BIA u Vranju, Dragan Lakićević, direktor „Mačkatice“, danas vlasnik te fabrike, i njegov zamenik Aca Đorđević.

U vreme dolaska vojnih vozila TAM 110 sa leševima, Bratislav Milenković i Dragan Stanković uklonili su redovno obezbeđenje fabrike i postavili policijsko, pod kontrolom Dragana N. Stankovića, Dragoslava Đikića, radnika Državne bezbednosti u Surdulici, i Tomislava Veličkovića, komandira OUP u Surdulici.

U vezi sa događajima u „Mačkatici“ nekoliko očevidaca, primoranih da potpišu izjavu o „duševnom miru“, i pojedinaca koji su saznali šta se događalo, obratili su se pripadnicima policije u koje su imali poverenje, verujući da će potom uslediti energična akcija na rasvetljavanju događaja. Međutim, nakon toga su na lokalnom nivou ozbiljno opomenuti da to više ne rade.

Prema informacijama koje je primio FHP, odluka o korišćenju „Mačkatice“ za spaljivanje tela doneta je u vezi sa otkrivanjem hladnjače sa leševima kod Kladova, u aprilu 1999. Tada su organizatori „asanacije terena“ povukli naredbu o zakopavanju tela prenetih sa Kosova preko Bujanovca na nepristupačne lokacije i uveli novu tehniku uništavanja tragova – spaljivanja tela.

U vezi sa kriminalnim radnjama šefova policije i Državne bezbednosti u Surdulici i Vranju nepotpisani građani su u septembru 2004. uputili predstavku Generalnom inspektoratu MUP-a Srbije Vladimiru Božoviću, direktoru BIA

Srbije Radetu Bulatoviću, ministru policije Srbije Draganu Jočiću i predsedniku Vlade Srbije Vojislavu Koštunici sa dokazima o zloupotrebama službenog položaja. Do danas niko nije reagovao na te dokaze, koji podacima o reketiranju, falsifikovanju računa, fiktivnim naplatama računa, nelegalno stečenoj imovini i drugim kriminalnim radnjama, uključujući i spaljivanje dokumentacije Državne bezbednosti, rasvetljavaju ulogu „patriota“ i boraca za srpski narod u vreme NATO bombardovanja i nakon smene vlasti Slobodana Miloševića.

17. 12. 2004.

Dragoljub Todorović

Pukovnik Mrkšić: Ne gnjavi me

Suđenje za ratni zločin ubistva najmanje 192 hrvatska civila na poljoprivrednom dobru Ovčara kod Vukovara u novembru 1991. godine, koje se odvija pred Okružnim sudom u Beogradu – Veće za ratne zločine, ulazi u završnu fazu. Pitanje odgovornosti i krivice 17 optuženih u nadležnosti je sudskog veća koje će doneti odluku, javno je saopštiti i obrazložiti.

Međutim, već u ovoj fazi postupka jasno je, i to bez ikakve dileme ili sumnje i potpuno nesporno, da postoji značajna, vrlo očigledna i u visokom stepenu izražena odgovornost oficira JNA za pokolj na Ovčari. Svojevremeno, dok su se dvojica od trojice oficira Gardijske brigade, Veselin Šljivančanin i Miroslav Radić, nalazili u bekstvu, zbog optužnice pred Haškim tribunalom, tadašnji ministar policije Dušan Mihajlović pozivao ih je da se predaju tvrdeći da se hapšenjem i pokretanjem krivičnog postupka protiv sada optuženih njihova odgovornost isključuje. Radi se o notornoj neistini i vrlo providnoj propagandi i demagogiji, jer su odgovornosti optuženih u Beogradu i optuženih u Hagu paralelne, jedna drugu ne isključuju, naprotiv, uzajamno se potkrepljuju i produbljuju. Suđenje u Beogradu pokazuje da među oficirima JNA ima još i te kako odgovornih za zločin na Ovčari, a koji nisu optuženi ni u Hagu ni u Beogradu.

Za vreme ratnih operacija u Vukovaru od sredine septembra pa do druge polovine novembra 1991. godine, sve vojne jedinice bile su pod komandom komandanta Gardijske brigade, koja je formacijski za delovanje u ratnim uslovima bila sto posto popunjena i čiji je komandant bio tada pukovnik Mile Mrkšić. U Vukovaru su ratovala regularne jedinice JNA popunjene regrutima i mobilisanim rezervistima, pripadnici teritorijalne odbrane (teritorijalci), Šešeljevi dobrovoljci (šešeljevci) i Arkanova Srpska dobrovoljačka garda (arkanovci).

Nakon završetka ratnih dejstava 17. i 18. novembra 1991. godine u Vukovaru dolazi do prave hajke na hrvatske civile i zarobljenike koju organizuju i vode teritorijalci, šešeljevci, pripadnici Srpske dobrovoljačke garde na čelu sa Arkanom lično. Ta hajka odvija se pod okriljem, pokroviteljstvom i uz pomoć tzv. vlade tzv. SAO Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, na čelu sa sada-

šnjim haškim optuženikom u bekstvu Goranom Hadžićem. Vlada je navodno trebalo da od komande jedinica JNA koje su ratovala u Vukovaru preuzme upravljanje gradom i uspostavi civilnu vlast. Međutim, njihov osnovni i tih dana isključivi cilj bio je da se dokopaju hrvatskih civila i ratnih zarobljenika, da se nad njima izživljavaju, da ih opljačkaju, i na kraju likvidiraju.

Hrvatski civili, privremeno smešteni u Sabirnom centru „Velepromet“, oko 800 njih, spaseni su samo zahvaljujući trojici visokih oficira bezbednosti JNA koji su u Vukovar došli u inspekciju i u njemu se zadržali samo 28 časova. Civili su mučeni, odsecani su im pojedini delovi tela, noževima i kamama su povređivani, a njih 17 je ubijeno. Pukovnik bezbednosti JNA je uz ogroman napor, rizikujući sopstveni život, jer je na njega krvavom kamom nasrnuo čovek koji se predstavljao kao četnički vojvoda, uspeo da civile ubaci u autobuse. Zbog omogućavanja civilima da napuste Vukovar i odu u Sabirni centar u Sremsku Mitrovicu, pukovnika su žestoko napali članovi vlade, uz vređanje, psovke i pretnje, upućene njemu lično i celoj JNA. Pukovnika je napao, vređao i pretio mu i Željko Ražnatović Arkan.

Jedna grupa hrvatskih boraca – ratnih zarobljenika (tzv. Mitnički bataljon), koja se predala odmah po okončanju ratnih dejstava 18. novembra, zarobljena je, popisana i uz učešće međunarodnog Crvenog krsta prebačena u Sabirni centar u Sremskoj Mitrovici. Transport zarobljenih hrvatskih boraca Mitničkog bataljona obavljen je u skladu sa odredbama Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima. Pripadnici Teritorijalne odbrane i dobrovoljci nisu imali pristup ovim ratnim zarobljenicima. Na isti način, uz prisustvo Međunarodnog crvenog krsta i evropskih posmatrača, grupa teških ranjenika iz bolnice u konvoju je upućena u Hrvatsku. Preostali, deo ranjenika i civila koji su se bili sklonili u bolnicu pred pad Vukovara, izvedeni su na sporedan izlaz i bez nadzora Međunarodnog crvenog krsta prebačeni na Ovčaru.

Grupa od preko 200 hrvatskih civila, sklonjenih u bolnici, prebačena je u kasarnu JNA, zatim u hangar na poljoprivrednom dobru Ovčara. Tamo su opljačkani, prebijeni, po grupama u traktorskim prikolicama prevoženi do obližnjeg Grabova i tamo nad jednom rupom streljani i zatrpani.

Glavnokomandujućeg u to vreme u Vukovaru, pukovnika Mrkšića, više puta je više potčinjenih starešina upozorilo šta se sprema civilima zatvorenim u

hangaru na Ovčari, upozorili su ga da zatvorenike teritorijalci i dobrovoljci muče, prebijaju, da su fizički nasrnuli na jednog njegovog komandanta koji je pokušao svojim telom da zaštiti zarobljenike, da će zarobljenici biti ubijeni, da je na Ovčari haos i niz sličnih detalja. Mrkšićev načelnik štaba bio je na sednici vlade SAO Istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srem i obavestio ga da članovi vlade vrlo energično i uspaljeno traže da im se zarobljenici predaju. Na sva upozorenja pukovnik Mrkšić je odgovarao: „Nemoj da me gnjaviš“, „Nemoj o tome da mi pričaš“, i slično. Načelnik štaba je na sednici vlade preneo komandantovu poruku: „Neka bude kako vlada odluči.“ U skladu sa takvom odlukom, starešine Gardijske brigade i 80 motorizovane brigade naredile su povlačenje vojne policije i prepuštanje zarobljenika teritorijalcima i dobrovoljcima.

Dakle, pukovnik Mrkšić je naredio predaju zarobljenih civila iako je višestruko, precizno i jasno bio upozoren da će zarobljenim civilima biti ugrožen život ako se predaju teritorijalcima i dobrovoljcima. Oficiri koji su upozoravali Mrkšića i koji su znali da zarobljenici mogu stradati odgovorni su što su postupili po Mrkšićevom naređenju, a to nisu morali jer im je bilo poznato da izvršenje takvog naređenja predstavlja krivično delo. Takvih oficira, pored Šljivančanina, odgovornog za evakuaciju bolnice i kome je od početka do kraja bilo poznato šta se sve može desiti zarobljenicima za koje je on bio odgovoran, ima najmanje tri ili četiri i oni se mogu pridružiti optuženim bilo u Beogradu bilo pred Haškim tribunalom.

Ako svi odgovorni nisu optuženi, čak pet oficira Gardijske brigade koja je ratovala u Vukovaru unapređeno je u čin generala.

17. 12. 2004.

Radovan Kupres

Pazi da ne pomenemo žrtve

„Da li znate?“ – tako se zove moja omiljena rubrika u najstarijem dnevnom listu na Balkanu. Katkad, međutim, sadržaje koji, čini mi se, pripadaju toj rubrici pronalazim na drugim mestima u istim novinama. Da li, dakle, znate da antihaški lobi ne čine Srbi i da bi se isti, zapravo, mogao nazvati i antisrpskim lobijem? Uvaženi vojnopolitički komentator Miroslav Lazanski objasnio je u „Politici“, u broju od 27. decembra, da za problematično odsustvo Mladića i Karadžića iz haške pritvorske jedinice nismo krivi mi, to jest Srbi, nego...

„Radi se o tome da su Mladić i Karadžić na slobodi potrebni određenim centrima moći na Zapadu, jer su odličan izgovor i pokriće za pritisak, i u konačnoj fazi, za ukidanje Republike Srpske“, kaže Lazanski. Dodao je i notornu činjenicu da Bosna nije Jupiter zbog čega je, je li, neverovatno da devet godina traje jalova potraga za dvojicom najtraženijih haških optuženika.

Nisam bio u pravu. Mišljenje Lazanskog ne zaslužuje da bude svrstano pod „Da li znate“ zato što otkriva nešto što je svim Srbima dobro poznato. Davno su manje proslavljene kolege Lazanskog u manje renomiranim srpskim novinama ispričale već svašta o tome kako lukavi inozemci prosto sprečavaju srpske ratne heroje iz Bosne da odgovore na pozive iz holandske prestolnice. Zašto to rade? Zato što se Holbruk nagodio s Karadžićem, zato što se Raša i Ratko, po uzoru na Legiju valjda, u sudnici ne bi branili nego bi optuživali, otkrivali istinu o prljavim američkim rukama u bosanskom kotlu krvi, zato što...

Čim se spomene Hag, imaginacija naših žurnalista i svesrpske javnosti proključa. O čemu, zaista, govorimo kada govorimo o Hagu? O svetskim zaverama, o tajnim političkim dilovima, o dvostrukim standardima međunarodne (ne)pravde, o obavezi države da pomogne svojim građanima haškim optuženicima, o čuvanju državnih tajni, o basnoslovnim platama Karle del Ponte, Džefrija Najsa i ostalog tužilačkog društva, o suverenitetu države, o potrebi da se našim državljanima sudi, ako već mora, pred domaćim sudo-

vima, o strašnim radnim grupama koje svaki čas sa ucenama i pretnjama izlaze iz svojih pećina strogih i dolaze da traumiraju čelnike naših demokratskih institucija, o finansijskoj pomoći koja će nam biti uskraćena ne budemo li ispunjavali obaveze koje, naravno, ne volimo, ali šta ćemo, obaveze su obaveze (Miroљub Labus, potpredsednik Vlade Srbije: „Niko se ne raduje što optuženi moraju da idu u Hag...“)...

O svemu, znači, govorimo kada govorimo o Hagu, samo ne o onome zbog čega Hag, kako tepamo Međunarodnom tribunalu za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, i postoji. A to su zločini, razmera nepojamnih normalnom ljudskom umu (možda previše verujem u čoveka?) i žrtve tih zločina: ubijeni, silovani, prognani, unižavani... Samo o zločinima volimo da čutimo i samo za žrtve radije ne znamo, sem ako nisu naše krvi, naravno. Čik neka digne dva prsta onaj ko zna koliko je života oduzeto u bivšem jugoslovenskom krvoproliću?

Zašto nam se tako blasphemnom čini ta civilizacijska tekovina kakva je sud koji sudi onima što su skrivili i time pruža parče ovozemaljske pravde i vraća delić dostojanstva mučenicima? Da li smo u novootkrivenoj pobožnosti prvo naučili da samo Bog može da sudi? Da li bismo i ako nas u tramvaju olakšaju za novčanik verovali da je okej da džeparoš samo sačeka Božiju kaznu?

Plašim se da su tolike manifestacije solidarnosti sa onima za koje se osnovano sumnja da su odgovorni za teška zlodela i toliki nedostatak solidarnosti sa onima za koje se bez sumnje zna da su žrtve zlodela manje znak loše politike, a više zastrašujućeg moralnog sunovrata ove zajednice. Ko kaže da nema nacionalnog jedinstva? Nismo li svi jedinstveni u mržnji prema Hagu i svemu što predstavlja? Ko ga ne mrzi, taj je Vuk Branković današnje Srbije.

Kao, na primer, novinarka Svetlana Lukić, koja je u „Utisku nedelje“ svojevremeno rekla da bi, kada bi negde videla Mladića, otišla u policiju da to prijavi. „Večernje novosti“ su je odmah strpale u svoju rubriku „Puls“, što će reći, probranoj su ekipi postavili pitanje da li bi oni uradili tako nešto. A, zamislite, probrana ekipa su general Pavković, glumac i espeesovac Bata Živojinović, uvek spremni Inspektor Blaža. Baš mi je teško bilo da pretpostavim šta će Pavković imati da kaže o nekome kome je bliži Hag nego njegov kolega Mladić. Kaže, neverovatno je šta sve pojedinci sebi dopuštaju.

Neverovatno, zaista. E pa evo, general je u pravu, a profesor Labus nije, jer ću upravo reći da meni jeste drago što optuženi moraju da idu u Hag. Ako nisu krivi, sud će ih osloboditi. I znam da nisam jedini koji tako misli i oseća. Ima nas, samo bismo morali da budemo malo glasniji.

14. 1. 2005.

(Autor je novinar iz Beograda)

Andrej Nosov

Državni poslovi na televiziji

Domaća suđenja za ratne zločine moraju se učiniti javnim kao haški procesi, jer ukoliko do većine građana Srbije ne dopre istina u vezi sa ratovima vođenim u naše ime, lako se mogu javiti nove vojskovođe sa identičnim idejama za ubijanje naših komšija.

Mi, obični građani, nemamo prilike da preko državne televizije i drugih medija čujemo činjenice i dobijemo tačne i precizne informacije o suđenjima za ratne zločine. Tri ključna problema su: odredbe zakona koje znatno otežavaju prenošenje slike iz sudnice, nedovoljna zastupljenost suđenja u medijima i neadekvatan način izveštavanja sa sudskih procesa.

Prvi problem se odnosi na „rupu“ u Zakonu: da biste dobili dozvolu da snimate ili koristite video materijale sa suđenja koje sud poseduje, potrebno je odobrenje od predsednika Vrhovnog suda Srbije (član 179. stav 2 Zakonika o krivičnom postupku). Ukoliko postoji odobrenje da se tok pretresa snima, on se ne može javno prikazati bez prethodnog „pismenog odobrenja stranaka i učesnika snimljene radnje“ (član 179. stav 9 ZKP). Zakon o suđenjima za ratne zločine nema odredbe koje preciziraju video prenos iz suda. U slučaju suđenja za ratne zločine potrebno je, a s obzirom da ovi postupci moraju imati posebnu pažnju javnosti, promeniti Zakon da bi se lakše dobila dozvola za snimanje suđenja, odnosno korišćenje video materijala suda. U Zakonu o suđenjima za ratne zločine dovoljno je dodati član koji bi predsedniku sudskog veća koje sudi za ratne zločine omogućio da odobri korišćenje postojećih sudskih snimaka, ili još slobodnije, staviti klauzulu koja će podrazumevati da je sa suđenja za ratne zločine dozvoljeno korišćenje snimaka samog procesa, prenošenje video slike i tona, tokom celog toka glavnog pretresa, osim kada je glavni pretres u određenoj fazi postupka zatvoren za javnost. Time bi prvi problem bio rešen, a u potpunosti bi bile iskorišćene mogućnosti koje postoje u zgradi u Ustaničkoj.

Drugi problem je (ne)spremnost državne i ostalih televizija da ozbiljno i temeljno započnu pripremu i realizaciju programa koji se odnose na suđenja za ratne zločine i suočavanje s prošlošću. Ukoliko bi jedan od kanala državne televizije redovno prikazivao izvode sa suđenja za ratne zločine (a o

direktnom prenosu da i ne govorimo), uz prenošenje iskaza svedoka i toka postupka, slika ovih postupaka bila bi značajno promenjena u javnosti.

Svi elektronski mediji bi trebalo da imaju pravo da pod istim uslovima snimaju suđenja, odnosno koriste snimke, što bi doprinelo objektivnijem i preciznijem informisanju.

Ako bi suđenja bila otvorenija za javnost, većina građana bi imala prilike da čuje činjenice i potresna svedočenja žrtava, ali i da se upozna sa tokom suđenja i načinom vođenja postupka. Prema sadašnjem stanju stvari, ukoliko želimo da se preko medija informišemo o činjenicama i toku suđenja za Ovčaru, to je nemoguće. Iako je veći deo suđenja javan, javnost o njemu malo zna ili čak uopšte nije zainteresovana. Prema istraživanju javnog mnjenja koje je u avgustu 2004. godine sproveo Beogradski centar za ljudska prava, ogromna većina građana – njih 89 odsto – po sopstvenom iskazu ne prati tok suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima

Postavlja se pitanje zašto je to tako? Vlasti u Srbiji neprekidno govore o suđenjima za ratne zločine pred domaćim pravosuđem, doduše, da bi izbegli Haški tribunal i činjenice koje se tamo utvrđuju, a ne da bi se istinski „obračunali“ sa prošlošću. Međutim, suđenja i informisanje građana Srbije o teškim zločinima koji su počinjeni na prostoru bivše Jugoslavije, pogotovu onim zločinima koje su činile srpske snage, ne predstavljaju još uvek „državnu“ stvar, bar onoliko koliko je to bila opsada Vukovara ili neki drugi zločin. I tu je ključni problem.

Štampani mediji sa suđenja za ratni zločin počinjen 1991. na Ovčari u svojim izveštajima po pravilu daju veći prostor iskazima optuženih i svedoka u prilog njihovoj nevinosti, sugerišući naslovima da su neupitne istine. Karakteristični naslovi: „U Ovčari se samo raspitivao o snajnim roditeljima“ („Inter-Nacional“, 11. mart 2004), „Madžarac i Vojnović samo stražarili“ („Večernje novosti“, 12. mart 2004). U izveštavanju o iskazima ključnih svedoka – dva svedoka saradnika – na zatvorenom pretresu, „patriotski“ novinari, koji, kao ni drugi, pretresu nisu mogli da prisustvuju, zaključili su da su ti iskazi bili neuverljivi. List „Balkan“ (30. septembar 2004) pod naslovom „Iza zatvorenih vrata nastavljeno suđenje za Ovčaru“, o izjavi Bože Latinovića piše: „Ovaj svedok-saradnik... prema nezvaničnim saznanjima 'Balkana', bio je prilično neubedljiv u odnosu na izvestan broj lica sa optužnice. Isto-

vremeno, kako saznajemo, iskaz ovog svedoka umnogome je u koliziji sa iskazom njegovog prethodnika Spasoja Petkovića, čime je opravdano dovedena u pitanje istinitost njihovih optuženja..." Ovakve ocene novinara, o „koliziji“ u iskazima, nemoguće je videti kada se piše o iskazima optuženih.

Iako suđenje za zločin na Ovčari otkriva mnoge detalje o tome da su u ovaj zločin umešani pripadnici JNA koji dosad nisu optuženi ni u Hagu ni u Beogradu, štampani mediji ove činjenice ne prikazuju svojoj čitalačkoj publici.

Tekstovi o suđenjima za zločin na Ovčari uglavnom su kratki, a često se prenose samo agencijski izveštaji. Izveštaji se najčešće objavljuju na manje atraktivnim stranicama (između 10. i 15. strane), a dešava se i da „završe“ na stranicama tzv. crne hronike. Osim toga, bez obzira na to što članovi porodica pogubljenih zarobljenika i civila na Ovčari dolaze na svako suđenje, u srpskoj štampi nije se pojavio još nijedan tekst u kojem bi oni izneli svoja osećanja, očekivanja i zapažanja sa ovog suđenja.

U ovom trenutku javnost ne prati suđenja za ratne zločine kao jedan od oblika suočavanja sa prošlošću, odnosno utvrđivanja činjenica i vraćanja ljudskog dostojanstva žrtvama. To bi značilo da svi mi moramo biti „medijski prisiljeni“ da znamo šta je rekao svedok saradnik, a šta su o njemu kazali optuženi, ili da svako od nas sazna priče preživelih Hrvata sa Ovčare, ili, u nekom budućem postupku, Albanaca sa Kosova.

14. 1. 2005.

Dragoljub Todorović

Akt kojim je počela drama jugoslovenskih naroda

Saslušanjem Mihaila Markovića i Koste Mihailovića, akademikâ, pred Haškim tribunalom, u svojstvu svedoka koje je predložio Slobodan Milošević, ponovo je aktuelizovano pitanje dokumenta SANU pod imenom Memorandum, koji je u javnost plasiran u oktobru 1986. Naime, akademici Marković i Mihailović spadaju u krug od samo nekoliko akademika koji se s punim pravom mogu smatrati autorima Memoranduma.

Kada se sa vremenske distance od skoro 20 godina analizira tekst Memoranduma SANU, dolazi se do nesumnjivog, nepobitnog i pouzdanog zaključka da je taj dokument osnovna i potpuno nesporna, politička, nacionalna i srpska velikodržavna platforma za ratove koje je započeo i u poslednjoj deceniji XX veka vodio Slobodan Milošević.

Memorandum SANU je inicijalni akt kojim je praktično počela drama jugoslovenskih naroda sa strahovitim pogibijama, nezamislivim zločinima, neviđenim stradanjima civila (staraca, žena i dece), sa opsadama i razaranjima gradova, progonima, iseljavanjem i raseljavanjem čitavih regija, koncentracionim logorima, silovanjima, rušenjem kulturnih, verskih i prosvetnih objekata, uništavanjem imovine i svih drugih dobara, spaljivanjem čitavih gradova, sela, šuma, njiva i livada, masovnim ubijanjem i genocidom.

Memorandum SANU predstavlja elaborat, program i manifest velikosrpske državotvorne ideje, apel za uspostavljanje jedinstva srpskog kulturnog prostora bez obzira na republičke granice, zahtev za reviziju međurepubličkih granica uspostavljenih na zasedanju AVNOJ-a u Jajcu 1943, traktat o zaverama, ugroženosti i neravnopravnom položaju srpskog naroda u Jugoslaviji, upozorenje o brojčanoj nadmoći srpskog naroda u Jugoslaviji u odnosu na sve ostale narode, izraženo statističkim pokazateljima, podsećanje na srpske žrtve i srpsku krv prolivenu za zajedničku državu, isticanje do besmislenosti uveličanih i demagoški glorifikovanih problema Srba u Hrvatskoj, Bosni i na Kosovu, upoređivanjem položaja Srba u Jugoslaviji osamdesetih godina sa stanjem za vreme fašističke okupacije, ustaške vlasti i zločina balista u Drugom svetskom ratu.

U suštini, do krajnjih konsekvenci doveden, Memorandum SANU je poziv srpskom narodu na ustanak i objava rata svima koji se ne slažu sa vrlo precizno i jasno formulisanim i definisanim ciljevima za konačno formiranje srpske države u skladu sa parolom – svi Srbi u jednoj državi.

Navedeni zaključci o Memorandumu kao projektu definitivnog rešavanja srpskog nacionalnog pitanja i konačnog formiranja jedinstvene srpske države na Balkanu, nesumnjivo i bez ikakve dileme proizlaze iz male, samo za potrebe ovog teksta urađene, analize sadržaja Memoranduma:

1. Otvoreno se konstatuje da u Jugoslaviji jedino srpski narod nema svoju državu. Posebno se apostrofira da neke republike imaju i druge alternative sem jugoslovenske i da pretil opasnost od raspada Jugoslavije, a da nije rešeno pitanje državnosti Srbije. Srpski narod ne može spokojno očekivati budućnost u takvoj neizvesnosti pa se pledira za to da Srbija definiše svoj nacionalni interes, da jasno sagleda svoje ekonomske i nacionalne interese da ne bi bila iznenađena događajima. S obzirom na to da su Srbi živeli u pet od šest tadašnjih republika u Jugoslaviji, potpuno je jasno da rešavanje državnosti Srbije i definisanje srpskog nacionalnog interesa podrazumeva stvaranje jedinstvene srpske države koja bi obuhvatala sve teritorije na kojima žive Srbi, što bi dovelo do prekrajanja postojećih republičkih granica, ugrožavanja interesa drugih naroda i u krajnjoj instanci do rata, pa je zbog toga Memorandum velikosrpski državni projekat.

2. Posebno se insistira na uspostavljanju punog nacionalnog i kulturnog identiteta srpskog naroda nezavisno od toga u kojoj se republici ili pokrajini nalazio, što se tretira kao njegovo istorijsko i demokratsko pravo. Time se praktično traži i političko i teritorijalno jedinstvo srpskog naroda što nije ništa drugo nego zalaganje za koncept Velike Srbije.

3. Plasira se teza da Srbija tokom rata nije bila u položaju da potpuno ravnopravno učestvuje u donošenju odluka koje su prejudicirale buduće međunacionalne odnose i društveno uređenje Jugoslavije. Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a Srbi nisu imali svoje legitimne predstavnike već su većnici birani iz srpskih vojnih jedinica i članova Vrhovnog štaba koji su se zatekli na teritoriji Bosne i Hercegovine, za razliku od većnika drugih republika koji su došli na zasjedanje sa svoje teritorije i koji su iza sebe imali nacionalne političke organizacije sa izgrađenim stavovima i programima. Dakle, Srbi su od samog

početka, od prvog formulisanja budućeg državnog uređenja Jugoslavije, bili u neravnopravnom položaju. U tom smislu navodi se:

„Položaj Srba morao je biti blagovremeno razmotren i regulisan sa stanovišta njihovog nacionalnog integriteta i nesmetanog kulturnog razvoja, a ne da to izuzetno pitanje ostane otvoreno za rešenja koja pogađaju vitalne interese srpskog naroda.“

Izložena teza dovodi u sumnju međurepubličke granice čije utvrđivanje je počelo na Drugom zasedanju AVNOJ-a u Jajcu 1943, što dalje znači da te granice treba revidirati. Kako se to ne može ostvariti bez ugrožavanja interesa drugih naroda i bez ratne opcije, takvo stanovište takođe je svojevrsan zahtev za konstituisanje srpske države koja bi obuhvatala sve teritorije na kojima žive Srbi.

4. Poznata je i u srpskom narodu relativno široko prihvaćena teorija zavere protiv Srba čiji su tvorci i nosioci najčešće Vatikan, Kominternu, katolički narodi u Jugoslaviji: Slovenci i Hrvati. Tu temu eksploatiše i Memorandum da bi dokazao ugroženost srpskog naroda i njegov inferioran položaj u Jugoslaviji. Navodi se primer stava Kominterne koja srpski narod tretira kao ugnjetačku naciju pa zbog toga pre rata nije stvorena srpska komunistička partija, a Slovenci i Hrvati su imali svoje nacionalne komunističke partije i tako zadobili odlučujući uticaj u CK KPJ posle rata. Ovome se dodaje dugogodišnja saradnja Hrvata Tita i Slovenca Kardelja kao odlučujućih faktora vlasti, što je doprinelo formiranju hrvatsko-slovenačke koalicije protiv srpskog naroda. Sve ovo se ističe i potencira kao upozorenje Srbima da bi se pridobili za akciju ispravljanja dugogodišnjih nepravdi, zavera i potcenjivanja srpskog naroda u Jugoslaviji i uspostavljanja države sa ulogom i značajem koja srpskom narodu pripada na osnovu njegove brojnosti i istorijskih zasluga za formiranje zajedničke države, što je u stvari zalaganje za jednu vrstu velikosrpskog koncepta države.

5. Da bi se istaklo i potenciralo to neprikosnoveno i skoro prirodno pravo srpskog naroda da vodi glavnu i odlučujuću reč u državnim poslovima tadašnje Jugoslavije, objavljuju se statistički podaci o velikoj i značajnoj razlici između broja Srba i broja drugih naroda u nacionalnoj strukturi Jugoslavije. Iznosi se podatak da izvan teritorije SR Srbije živi znatno više Srba nego što je u Jugoslaviji Slovenaca, Albanaca i Makedonaca, uzetih pojedinačno, a

s skoro isto koliko i Muslimana. Ovakvim i sličnim statističkim podacima sugerise se neophodnost i nužnost dominantnog uticaja srpskog faktora na vođenje politike u Jugoslaviji, što je varijanta preuređenja Jugoslavije u velikosrpskom duhu.

6. Kompletan tekst Memoranduma prožet je isticanjem srpskih žrtava palih za oslobođenje i zajedničku državu i prolivanjem srpske krvi za iste vrednosti. Na tome se insistira da bi se dokazalo srpsko istorijsko, moralno i ratničkom slavom stečeno pravo na povlašćen status i glavnu ulogu Srba i Srbije u upravljanju državom. U Memorandumu piše da je srpski narod u Hrvatskoj imao odlučujuću ulogu u NOB-u, da je ravnopravnost Srba u Hrvatskoj svojom krvlju stečena tekovina, da su stvaranju srpske Vojvodine u revoluciji 1848. svojom krvlju pomogli i Srbi iz Srbije. Elaborira se i poznata teza Dobrice Ćosića o srpskim poredama u ratu i porazima u miru:

„Reč je prvenstveno o srpskom narodu i njegovoj državi. Nacija koja je posle duge i krvave borbe ponovo došla do svoje države, koja se sama izborila i za građansku demokratiju i koja je u poslednja dva rata izgubila 2,5 miliona sunarodnika, doživela je da joj jedna aparatski sastavljena partijska komisija utvrdi da posle četiri decenije u novoj Jugoslaviji jedino ona nema svoju državu. Gori istorijski poraz u miru ne da se zamisliti.“

Pozivanje na srpske žrtve i prolivenu krv u ratovima za oslobođenje tokom XIX i XX veka, samo je još jedan vapaj, još jedan krik i žal za državom kojom će vladati Srbi i uživati blagodeti svojih ratnih poreda, što je takođe jedan model velikosrpske ideje koja je dominantna teza Memoranduma.

7. Ključni argumenti Memoranduma odnose se na detalje kojima treba izazvati revolt srpskog naroda i usmeriti ga na akciju za promenu odnosa u državi u pravcu jačanja velikosrpskog uticaja. Tako se do neslućenih razmera preuveličavaju problemi koje srpski narod ima u Hrvatskoj, Bosni i na Kosovu. Položaj srpskog naroda u Hrvatskoj neosnovano i bez ikakvih dokaza poredi se sa stanjem za vreme fašističke tvorevine, ustaške Nezavisne Države Hrvatske (NDH), kada su se prema Srbima primenjivali rasni zakoni. To poređenje je toliko neumesno i deplasirano da to ne treba posebno dokazivati. Kada je reč o Kosovu, preterivanje i glorifikacija patnji Srba dostiže fantastične razmere pa se tvrdi:

„Fizički, politički, pravni, kulturni genocid nad srpskim stanovništvom Kosova i Metohije najteži je poraz u oslobodilačkim borbama što ih je vodila Srbija od Orašca 1804. do ustanka 1941.“

Piše se o pet godina dugom albanskom ratu protiv Srba na Kosovu i taj rat se poredi sa četvorogodišnjom nemačkom okupacijom u Drugom svetskom ratu. Upotrebljavaju se termini: agresija, odbrana naroda i teritorije, revolucionarna borba i slični.

Ovakva preterivanja su u funkciji direktnog huškanja srpskog naroda i podstrekivanja da krene u odlučni boj za velikosrpske ciljeve vrlo jasno i vrlo precizno definisane u Memorandumu.

21. 1. 2005.

Drago Pilsel

„Bezuvjetna“ cijena Gotovine

Na pitanje treba li Hrvatima iz Bosne i Hercegovine ukinuti pravo glasa na izborima u Hrvatskoj, postavljenom u HTV-ovoj emisiji „Nedjeljom u dva“, u nedjelju 23. januara, pozitivno je odgovorilo čak 27.139 od 32.141 osobe, odnosno 84 posto. Samo 5.002 ili 16 posto ljudi smatra kako Hrvati u BiH i dalje trebaju imati pravo glasa na parlamentarnim i predsjedničkim izborima u Hrvatskoj.

Rezultat telefonskog glasanja pokazuje da se javnost u Hrvatskoj ipak miče s desnice prema centru ili, barem, prema desnom centru, pa tako raste i broj onih koji normalnim smatraju suradnju s Haškim tribunalom. To se vidjelo i u ogromnoj podršci koju je za svoj reizbor dobio predsjednik Mesić poznat po načelnom stavu da, zbog sebe, Hrvatska mora surađivati s Hagom.

Znamo, nije bilo uvijek tako. Prema istraživanju koje je 2002. godine prove- la švedska organizacija International Institute for Democracy and Electoral (IDEA) na području bivše Jugoslavije, samo 19,1 posto anketiranih u Hrvat- skoj imalo je povjerenje u Haški tribunal. Osim toga, kada je Međunarodni kazneni sud podignuo optužnicu protiv sada već pokojnog generala Bobet- ka, 84 posto hrvatskih je građana bilo protiv izručenja, a 71 posto njih bilo je protiv izručenja čak i ako bi neizručenje vodilo političkim i ekonomskim sankcijama.

No, kako misli profesor kaznenog procesnog prava na zagrebačkom Prav- nom fakultetu Ivo Josipović, pravni stručnjak koji je pružao stručnu potporu svim dosadašnjim hrvatskim vladama u suradnji s Haškim sudom, uvijek zagovarajući punu suradnju s njim, problem nije toliko u tome koliko je onih koji podržavaju suradnju s Hagom ili kamo više naginju Hrvati, Sanaderovom pragmatizmu ili Mesićevoj načelnosti jer, rekoh, raste broj onih koji suradnju s Haškim sudom smatraju normalnom, već je problem u tome što hrvatsko pravosuđe nikako da se riješi anateme pristranosti u suđenjima, osobito za ratne zločine, zbog olakog suđenja optuženim Srbima i suzdržanog suđenja „našima“.

Iako je hrvatsko pravosuđe malo popravilo svoju sliku u domaćoj ali i u inozemnoj javnosti nakon suđenja, smatra se uzornog, generalu Mirku Norcu i ostalim ubojicama Srba u Gospiću 1991, svjedoci smo da je u praksi bilo više predmeta koji nisu dali dobru sliku hrvatskog pravosuđa. Već činjenica da je državno odvjetništvo odustalo od više stotina predmeta u kojima je bio započet postupak za ratne zločine protiv pripadnika bivših srpskih formacija, pa i civila, pokazuje da nisu bili izbrušeni kriteriji za progon ratnih zločina i da je postojala, kako to ocjenjuje međunarodna zajednica, pristranost.

Međutim, činjenica da je u Hrvatskoj lege artis i pravno korektno dovršeno i nekoliko suđenja protiv hrvatskih vojnika, pa i generala, da je donesen poseban Zakon o primjeni statuta Međunarodnog kaznenog suda, da su osnovana specijalizirana tijela za progon ratnih zločina i da je proveden ozbiljan postupak edukacije, daje nadu da stvari idu nabolje, i to je ono što u ovom članku treba naglasiti.

Problemi u pravosuđu, pa i progonu ratnih zločina dugogodišnji su i ne mogu se riješiti preko noći. Hrvatska je anatemu stekla i zbog određenih političkih razloga, ali i zbog nekoliko famoznih suđenja, primjerice ubojicama obitelji Zec, slučajevima Lora ili još bolje, sramotnim ponašanjem suca Lozine, u slučaju Hrastov, to jest ubojstvom vojnika JNA na koranskom mostu blizu Karlovca, itd. Vrlo je važno da je brojne presude koje su prvostupanjski sudovi za ratne zločine sudili na pravno neprihvatljiv način Vrhovni sud ukinuo. To znači da korektivni element postoji i unutar samog pravosuđa i to, kažu eksperti, ohrabruje.

No, ne želim amnestirati vladu HDZ. Iako se od dolaska na vlast premijer Ivo Sanader i njegovi ministri zaklinju u suradnju s Hagom, što uključuje i neriješeni „slučaj Gotovina“, europski diplomati ostali su neugodno iznenađeni nekim potezima i izjavama vodećih HDZ-ovaca u predizbornoj kampanji, posebno reakcijom kandidatkinje Jadranke Kosor, koja ne bi ništa učinila da sretne odbjeglog generala.

Izjave premijera kako vlada čini sve da riješi pitanje Gotovine ne mogu biti do kraja vjerodostojne ako HDZ u predizborne svrhe Mesićevo svjedočenje u Hagu naziva izdajom, a ne zakonskom obvezom, što se dogodilo kada je u sjedištu HDZ novinarima podijeljen transkript Mesićevo svjedočanstva u slučaju Blaškić kada je prozvao Tuđmana i Hrvatsku vojsku zbog nelegalnog

djelovanja na području BiH. Zato se iz Brisela ponovno čuje kako „nema pregovora bez Haga, dakle bez lociranja i transfera bjegunca Gotovine Međunarodnom kaznenom sudu“.

Iako su hrvatski političari datum 17. ožujka, kad bi trebalo započeti pregovori o ulasku Hrvatske u EU, nazivali „povijesnim“ i što je još važnije, „bezu-vjetnim“, čini se da je rješenje slučaja odbjeglog generala Ante Gotovine ostao najvažniji uvjet za početak pregovora s Hrvatskom.

Da zaključim, formalna opredijeljenost Hrvatske za rješavanje slučaja Gotovina ne može biti do kraja vjerodostojna ako vladajuća stranka u predizborne svrhe distribuira zapisnike o svjedočenju predsjednika Stjepana Mesića u Hagu, a s ciljem da ga se kompromitira pred biračima.

Naime, kako treba educirati građane da shvate važnost suradnje s Hagom, tako treba, riječima predsjednika Mesića, Sanaderu puhati za vratom jer hrvatska vlada ne smije se voditi po tome koliko će je koštati Gotovina, to jest, voditi dvoznačnu politiku – jednu za predizborne potrebe i domaću javnost, a drugu za Brisel i međunarodnu zajednicu.

28. 1. 2005.

(Autor je kolumnista „Novog lista“, dopisnik nekoliko stranih medija i komentator veb-portala Index.hr)

Milanka Šaponja-Hadžić

Svi smo mi pomalo zločinci

Haški tribunal je bosanskog Srbina Gorana Jelisića osudio na 40 godina zatvora zbog ubistava u Brčkom. Jelisić je haškim istražiteljima ispričao kako ga je jedan čovek, šef logora „Luka“ zaustavio na putu do stratišta, dok je vodio dva brata na streljanje, i rekao mu: „Daj da ja ubijem jednog. Da vidim kako je to ubiti baliju.“ I taj čovek je ubio jednog, a Jelisić drugog brata.

Kada je nedavno u Brčkom održana konferencija, na kojoj su govorili tužilac Džefri Najs i drugi iz Tribunala, taj čovek je sedeo u sali. Otkriven je sasvim slučajno, tako što je doneo neka dokumenta. Ljudi iz Tribunala su se ljubazno zahvalili na tome, a potom zatražili njegovo ime. Berni O'Donel, šef istražnog tima koji je na tom području istraživao zločine, kad je video napisano njegovo ime – sledio se. Shvatio je da je to čovek koji je ubio jednog od dva brata.

Bilo bi zanimljivo videti na kakav odraz nailazi ova priča kod političara, koji se zalažu za dvosmernu saradnju sa Haškim tribunalom i optužuju ga da ima dvostruke standarde. Kako oni doživljavaju bliski susret sa lakoćom ubijanja, koja polako ali uporno pronalazi put do javnosti, bez obzira na dosledno zvanično prećutkivanje, prikrivanje i relativizovanje zla? Bogata je riznica postupaka i eufemizama koje srpski političari koriste da bi izbegli da govore o tim nedelima. Jedan od najčešćih izgovora što političari ne osuđuju zločine jeste navodni strah da bi mogli da izgube naklonost birača, zatrovanih dugom Miloševićevom antizapadnom propagandom. Međutim, na to bi se ovih dana moglo odgovoriti kontrapitanjem – kako je hrvatski predsednik Stjepan Mesić mogao, drugi put, da pobedi na izborima, iako otvoreno zagovara saradnju sa Hagom? A istraživanja u Hrvatskoj i Srbiji pokazuju da je odnos građana prema Tribunalu podjednak. Prema rezultatima nedavnog ispitivanja Međunarodnog instituta za demokratiju (IDEA), Tribunal u Srbiji ima veoma nizak rejting, tek 7,6 odsto anketiranih daje mu prolaznu ocenu. U Hrvatskoj malo bolje – 21 odsto ispitanih. Ipak, Stjepan Mesić je ubedljivo osvojio i drugi mandat u Banskim dvorima.

Predsednik Mesić, koji često šalje srpskim političarima ohrabrujuće poruke, bio je i ovog puta vrlo ubedljiv. Strahovanja od gubitka glasova zbog haških

tema tek su mali izazov za političare od formata. I u tome je možda razlika između Mesića i onih kojima često šalje poučne poruke. Mudri Vitold Gombrovič bi možda na ovom mestu rekao: „Odsekao sam Boga u sebi. Naučio sam bezobzirno da mislim.“ Iskustvo pokazuje da je takvo mišljenje uvek imperativ vremena u kome su život i smrt tako masovno i tako besprizorno približeni. Ko je preživeo prethodnu deceniju bez takvog mišljenja, miljenik je bogova.

Za razliku od političara, Goran Jelisić se kroz kajanje i ispaštanje oslobađa more i zabluda. Kroz priznanje počinjenog zla (sebi i drugima) preuzima odgovornost i pokušava da povрати dostojanstvo. „Rekoh i spasih svoju dušu“, kaže Biblija. Političari, paradoksalno, odbijanjem odgovornosti za zlo još više navlače krivicu, sebi i drugima. Krivci su najuporniji u negiranju zla. U literaturi je to poznato kao „druga krivica“. Filozof Ralf Ćordano kaže da ona nastaje baš onda kada nismo spremni da je prihvatimo, odnosno da preuzmемо odgovornost za zlo koje smo počinili ili koje je počinjeno u naše ime.

Milošević je sebe i druge uveravao da Srbija nije u ratu, predsednik Tadić je spreman, eto, „prvi da se izvini, ako treba“, premijer Koštunica se još leči od stomaćnih tegoba. Ministra pravde Zorana Stojkovića ću pamtiti kako zabrinuto prati u Hag Ljubišu Bearu, optuženog za Srebrenicu. Još osećam stid. Kao da ćujem da svi govore: „Svi smo mi pomalo zločinci.“

28. 1. 2005.

Aleksandar Bošković

Srbija između Evrope i centra „Sava“

Nedavni spektakularni skup podržavalaca lika i dela optuženih za najstrašnije zločine počinjene na tlu Evrope u poslednjih 60 godina, održan u centru „Sava“ na Novom Beogradu, kao i nekoliko nastupa likova sa ovog skupa u medijima, otvaraju pitanje osećaja za realnost ovdašnje političke javnosti – kao i onih koje ove događaje doživljavaju kao prvorazredne političke vesti.

Sa onim što se izgovori u ovakvim nastupima nemoguće je polemisati, jer se radi o potpuno iracionalnim izjavama kojima se vređaju svi oni koji se zalažu za to da Republika Srbija poštuje svoje međunarodne obaveze (kao i sopstveni Zakon o saradnji sa tribunalom u Hagu) i u kojima se „naši“ u Hagu pozivaju „da izdrže“. Na simboličkom planu, i javnost u Srbiji se poziva „da izdrži“ jer ni Hag, ni Evropa, ni nepravedni „novi svetski poredak“ neće zauvek biti tu da nas kinje nekakvim uslovljavanjima.

U svemu ovome, „Hag“ se pojavljuje kao nekakva mitska kategorija, kao najjasnije određena pretnja svemu što je srpsko, tradicionalno, svetosavsko i dobro. U ovako zamišljenom svetu (i u glavama onih koji ga zamišljaju) činjenice su jedino ono što oni prihvataju kao takve (inače, fenomen kod nekih neurotika o kome je Frojd pisao pre skoro sto godina), a svet je jasno podeljen na dobro i zlo.

Kako izgledaju činjenice u službi ovako shvaćenog „dobra“?

Nekoliko primera tiče se rata u Bosni i Hercegovini. Danas je (nakon niza pravosnažnih sudskih presuda, ali i eksplicitnog priznanja vodećih političara Republike Srpske u Banjaluci) prilično teško poricati da se zločin u Srebrenici ikada dogodio. Međutim, sada se strategija menja, tako da je na delu relativizacija („nije baš bilo 7.800 žrtava“), ili okrivljavanje žrtava („Srbi su se samo branili“ jer su „Muslimani zapalili nebrojena srpska sela“). Ovo je na liniji poricanja mogućnosti da su Srbi počinili bilo kakve zločine – pa je tako gotovo opšte mesto u ovdašnjoj javnosti poricanje odgovornosti za zločin na Markalama, koje ide zajedno sa stalnim pronalaženjima novih „teorija zavere“.

Slična strategija se koristi i u procesima koji se u Hagu vode protiv generala optuženih za zločine protiv civilnog stanovništva na Kosovu 1999. – koji svi postaju teško bolesni onog trenutka kada se protiv njih objavi optužnica. Nemoguće je poricati postojanje fizičkih dokaza posle otkrivanja masovnih grobnica čak i u širem centru Beograda, ali se makar zločin relativizuje („a šta su tek oni nama radili“). Zanimljiv pokazatelj ove strategije je i činjenica da obdukcioni nalazi posmrtnih ostataka žrtava iz masovnih grobnica iz Srbije koji su dosad predati UNMIK-u na Kosovu ne sadrže uzrok smrti – kao da će ignorisanje ovog podatka nekako učiniti da zločini postanu „manji“ ili da jednostavno nestanu.

U svim ovim slučajevima na delu je specifičan oblik mitskog mišljenja, mišljenja koje se nada da će jednostavnim odricanjem postojanja nekih događaja ovi događaji i stvarno prestati da postoje. Ovo je veoma slično jednoj pojavi koja postoji i kod male dece; naime, situaciji da dete, kada loše sanja, nije u stanju da napravi razliku između sna i jave. Tako se ponašaju i domaći predstavnici „antihaškog lobija“ – bespovratno zarobljeni u svetu svojih snova, čini se kao da nisu u stanju da shvate da je svet kome se nadaju reliktni nečega duboko patološkog, i nečega što nikada i nigde neće postojati. Osim u njihovim mislima i nadanjima.

4. 2. 2005.

Marko Milanović

Neposredni izvršioци i naredbodavci

Pretnosno veće Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, koje su činile sudije Liu Daqun (Liju Dakun) iz Kine, Volodymyr Vassylenko (Volodimir Vasilenko) iz Ukrajine i Carmen Maria Argibay (Karmen Marija Argibaj) iz Argentine, osudilo je 17. januara 2005. bivšeg pukovnika Vojske Republike Srpske (VRS) Vidoja Blagojevića na 18 godina zatvora zbog saučesništva u genocidu koji su u Srebrenici u julu 1995. godine izvršile snage VRS, ubivši preko 7.000 bosanskih Muslimana. Ovo je druga presuda Tribunala za genocid u Srebrenici, posle pravosnažne presude generalu VRS Radislavu Krstiću, koji je osuđen na 35 godina zatvora, takođe zbog saučesništva u genocidu.

Po svojoj prirodi, genocid je vrlo specifično krivično delo, prvi put uvedeno Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 1948. godine, i koje je praćeno brojnim pravnim dilemama i kontroverzama. Mnoge od njih ni do danas nisu rešene, zato što je sudska praksa u pitanju genocida krajnje oskudna – što zbog nevoljnosti međunarodne zajednice da krivično goni odgovorna lica, što zbog pravnih i faktičkih teškoća u postizanju osuđujućih presuda za genocid.

Čitaoci koji su se zbog nedavne šezdesetogodišnjice oslobođanja logora Aušvic, za razliku od pojedinih državnih zvaničnika podsetili na jedno od najvećih zlodela u ljudskoj istoriji, verovatno će se iznenaditi kada čuju da nijedan nacistički zločinac nije osuđen za genocid. Razlog tome je jednostavan – Konvencija o genocidu usvojena je posle Nirnberškog procesa. Čak ni Adolf Ajhman, kome je suđeno 1962. godine pred Okružnim sudom u Jerusalimu, nije osuđen za genocid, već za zločine protiv jevrejskog naroda i zločine protiv čovečnosti. Prvu presudu za genocid doneo je u slučaju Akajesu tek Međunarodni krivični tribunal za Ruandu 1998. godine, osnovan upravo zbog genocida koji je odneo 800.000 života.

Šta je to što genocid čini toliko specifičnim? Prvo, u pitanju je delo koje se od zločina protiv čovečnosti kao vrste razlikuje samo po genocidnoj nameri lica koje ga vrši, nameri da se jedna etnička, verska, rasna ili nacionalna grupa uništi kao takva. Genocid je zločin koji je usmeren protiv grupe, a poje-

dinci su žrtve zločina prvenstveno kao njeni pripadnici. U načelu, za postojanje genocida nije bitan broj žrtava niti kako su one ubijene, mada su ove okolnosti značajne za dokazivanje postojanja genocidne namere. Ista objektivna radnja može predstavljati genocid ili zločin protiv čovečnosti, u zavisnosti od zločinačkog uma izvršioca. Na primer, ako bi neko bacio atomsku bombu na Beograd usled čega bi stradalo milion ljudi, u pitanju ne bi bio genocid čak ni ako su svih milion ljudi po nacionalnosti Srbi, ako lice koje je bacilo bombu nije htelo da uništi Srbe u Beogradu kao etničku grupu. Ovo je takođe i ključna razlika između etničkog čišćenja, odnosno progona kao zločina protiv čovečnosti, gde postoji namera prinudnog preseljavanja stanovništva, uz vršenje brojnih nasilnih dela radi izazivanja straha stanovništva, i genocida, gde postoji namera istrebljenja.

Drugo, upravo zbog subjektivnog elementa namere, genocid je delo koje je znatno teže dokazati od drugih zločina protiv međunarodnog humanitarnog prava, jer je nemoguće zločincu pročitati misli da bi se shvatilo zbog čega je on izvršio neko delo, već je neophodno koristiti posredne dokaze.

Treće, nisu sve ljudske grupe zaštićene Konvencijom o genocidu. Za ovo su najbolji primeri zločini Crvenih Kmera u Kambodži, od 1975. do 1979, u kojima je stradalo oko milion i po ljudi. Mada su ovi zločini po svakom prirodnom ili filozofskom gledištu jedan od najgorih primera genocida, oni se kao takvi ne mogu pravno kvalifikovati, jer su Crveni Kmeri ubijali pripadnike sopstvene etničke zajednice, i to pre svega zbog njihove klasne ili građanske pripadnosti. Zločini mnogo manjih razmera koje su Kmeri vršili nad pripadnicima vijetnamske manjine mogu se, sa druge strane, kvalifikovati kao genocid, jer su vršeni protiv Vijetnamaca kao etničke grupe, sa namerom da se ta manjina uništi.

Kakva je onda uloga i ocena presuda koje je Tribunal dosad izrekao za zločine u Srebrenici? I u presudi Krstiću i u presudi Blagojeviću činjenična pitanja su relativno lako rešena – način, vreme i mesto masovnih ubijanja, kao i približan broj žrtava, više ne mogu biti sporni. Ipak, i Tužilaštvo i sudska veća imali su mnogo više teškoća nego Tribunal za Ruandu da van svake razumne sumnje utvrde postojanje genocidne namere, jer su vođe snaga VRS koje su izvršile zločin postupale perfidnije i daleko bolje sakrivala dokaze i svoje motive nego što su to činile ubice u Ruandi, mada je i sam karakter sukoba bio bitno drugačiji. Srebrenica nije jedini slučaj mogućeg genocida u Bosni

– zločini u Bijeljini i Prijedoru vrlo lako bi se mogli kvalifikovati kao genocid. Ono što nedostaje jeste jasan, nepobitan dokaz da su ti zločini, osim Srebrenice, izvršeni da bi se Muslimani kao grupa uništili, a ne proterali. Za sve ove zločine, pa i u slučaju Srebrenice do presude Krstiću, okrivljeni su osuđivani za zločine protiv čovečnosti a ne za genocid, bilo po okončanom dokaznom postupku, bilo po priznanju krivice. Čak i presude Krstiću i Blagojeviću sadrže jedan paradoks. Oni su osuđeni za pomaganje, saučesništvo u genocidu, za koje nije potrebno dokazati genocidnu nameru – tako, na primer, lice koje je snabdevalo Aušvic smrtonosnim gasom nije moralo imati genocidnu nameru da bi bilo saučesnik u genocidu, ukoliko je znalo da se genocid vrši. Ali, sa druge strane, nema nijedne presude kojom je neko konkretno lice osuđeno da je izvršilo genocid, odnosno da jeste posedovalo genocidnu nameru.

Razlog tome je jednostavan – neposredni izvršioци su kažnjavani za druga krivična dela, koje je bilo lakše dokazati, dok su naredbodavci i kreatori zločina u Srebrenici i dalje u bekstvu. Vlada Republike Srpske nedavno je, poštujući odluku Doma za ljudska prava Bosne i Hercegovine, sačinila izveštaj kojim se priznaje odgovornost za Srebrenički masakr. Da bi pravda bila zadovoljena, i da bi svi ovakvi koraci ka pravdi i pomirenju urodili plodom, neophodno je još da se glavni inspiratori i tvorci Srebrenice nađu u Hagu.

4. 2. 2005.

Majkl Farhar

Izvrnuta slika u ogledalu

Prvo suđenje kosovskim Albancima pred Haškim tribunalom moglo bi dovesti u pitanje neke od čvrsto ukorenjenih stavova u Srbiji, kako o kosovskom sukobu tako i o samom Tribunalu, koji su osnovale Ujedinjene nacije.

Suđenje je počelo u novembru i odnosi se na navodna mučenja i ubistva lica zatočenih u logoru koji je Oslobođilačka vojska Kosova (OVK) držala u selu Lapušnik 1998.

U vezi sa ovim postupkom iskrslilo je više ozbiljnih pitanja, uključujući probleme prouzrokovane, kako se čini, naročito prisutnim zastrašivanjem svedoka, kao i evidentnom nevoljnošću bivših članova OVK da svedoče protiv optuženih.

Jednako je važna i činjenica da su tužiocima odlučni da pokažu da je OVK bila organizovana vojna snaga, i ona otvara dilemu za one u Srbiji koji bi nesumnjivo voleli da se postupak završi osuđujućom presudom, ali koji bi nerado priznali albanskim pobunjenicima taj status.

Napokon, samom činjenicom da se odvija, a još više i reakcijom koju je izazvalo na Kosovu – suđenje podriva široko prisutno shvatanje u Srbiji da je Haški tribunal pristrasan na uštrb Srba.

Za Fatmira Ljimaja, Isaka Muslijua i Haradina Balju tvrdi se da su od maja do jula 1998. u Lapušniku držali logor u kojem su desetine Srba, kao i Albanaca za koje se sumnjalo da sarađuju sa vlastima, držane u užasnim uslovima, mučene, a često i prebijane do smrti ili ubijane vatrenim oružjem.

Ljimaj i Balja su takođe optuženi za navodni masakr nad desetero zatočenih lica nakon što je logor napušten zbog srpske ofanzive u julu te godine.

Jedine žrtve koje su dosad svedočile javno jesu dva srpska svedoka. Nasuprot tome, više kosovskih Albanaca pojavilo se i govorilo o svom iskustvu u lapušničkom logoru koristeći mere zaštite, uključujući pseudonime i izobličenje lica i glasa.

Kako izgleda, zastrašivanje albanskih svedoka stvara ozbiljne poteškoće za tužioce. I pre no što je suđenje počelo Muslijuov rođak Beće Bečaj bio je uhapšen zbog navodnog pokušaja da primora potencijalne svedoke da odustanu od svedočenja. Bečaj je navodno čak raspravljao o svojim planovima sa Ljimajem i Muslijuom u haškom pritvoru.

Tužiocima su takođe suočeni sa teškoćama u nastojanjima da bivše članove OVK dovedu pred sud da svedoče. Mnogi su odbili da dođu u Hag, pa je sud morao da izda obavezujući nalog da se pojave pred sudom, a neke – uključujući Sulejmana Selimija, koji je bio među visokim rukovodiocima OVK – u sudnici su tužiocima optužili za izvrđavanje.

Osim što su doveli svedoke da govore o zločinima navedenim u optužnici, tužiocima su posvetili dosta vremena nastojeći da rasvetle pravu prirodu OVK tokom 1998.

Da bi optužbe bile prihvaćene, Tužilaštvo mora pokazati da su se navedeni zločini desili u kontekstu pravno definisanog „oružanog sukoba“. U skladu sa sudskom praksom Tribunala, ovo znači da se mora dokazati da je OVK bila „organizovana oružana formacija“ 1998.

Ovaj pristup je, naravno, u oštroj suprotnosti u odnosu na tvrdnje ondašnjih beogradskih vlasti da OVK nije bila ništa drugo do šarolika banda terorista. Pristup Tužilaštva takođe predstavlja izazov za mnoge posmatrače u Srbiji koji još uvek ustrajavaju u ovoj tvrdnji, a istovremeno bi voleli da trojica optuženika budu osuđeni.

Jedan svedok optužbe, svojevremeno britanski vojni ataše u Beogradu, Džon Krosland, rekao je sudu da je do juna 1998. OVK već kontrolisala nekih 35 odsto kosovske teritorije i bila je u stanju da izvodi akcije u još 30 odsto. Kao ilustracija načina na koji ovo suđenje prevazilazi tradicionalne linije „za“ i „protiv“, Krosland je prethodno svedočio u postupku protiv Slobodana Miloševića, optuženog za proterivanje stotina hiljada kosovskih Albanaca 1999.

Kritičari Tribunala u Srbiji bi, osim na dešavanja u samom postupku, trebalo da obrate pažnju i na reakcije koje je suđenje proizvelo na Kosovu – reakcije koje deluju poznato.

U uvodnom izlaganju u novembru, Ljiljan, dobro poznata politička figura na Kosovu, optužio je haške tužioce da sude Albancima kako bi zadovoljili Beograd, tvrdeći da su tužiocima „zatvorili oba oka“ na zločine koje su srpske snage počinile na Kosovu 1998.

Na ovo su se nadovezali kosovski političari, izjavom u kojoj su tvrdili da je uvodna reč Tužilaštva bila bazirana „ne na činjenicama ili argumentima, već na političkim tvrdnjama čiji je cilj da se izjednači oslobodilački rat sa genocidnim i okupacionim snagama srpske države na Kosovu“.

Napadi su se nastavili i u kosovskoj štampi. Dan nakon početka suđenja, dnevni list „Epoka e re“ imao je na naslovnoj strani naslov „Antialbansko suđenje“, a „Zeri“ je citirao eminentnog kosovskog političara Ramadana Avdijua, po čijem mišljenju je Tribunal, nastojeći da stvori ravnotežu između različitih nacionalnosti, postao „instrument politike umesto pravde“.

To što ovi argumenti predstavljaju izvrnutu sliku u ogledalu kritika sa srpske strane samo potkopava obe strane koje takve argumente iznose.

11. 2. 2005.

(Autor je je izveštač iz Haga za Institut za izveštavanje o ratu i miru – IWPR)

Bogdan Ivanišević

Jedno je zločin, drugo je verbalni delikt

Veća grupa profesora prava, političara i umetnika okupila se 22. januara u beogradskom centru „Sava“ da iskaže podršku Vojislavu Šešelju, optuženom pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Više učesnika je ponovilo dva pravna argumenta koja bi, budući da su ih izrekli poznati pravnici, trebalo da zvuče kao autoritativna kritika Tribunala. Oba argumenta su, međutim, evidentno pogrešna.

Vojislav Šešelj, kako su ustvrdili pravnici koji ga podržavaju, optužen je za „verbalni delikt“. Uz to, Tužilaštvo MKSJ navodno ga je optužilo za nešto što nijedno nacionalno zakonodavstvo, pa ni Statut samog MSKJ, ne poznaje – učešće u zajedničkom zločinačkom poduhvatu.

Ne treba mnogo napora da bi se shvatila frivolnost prve tvrdnje. I prosečno obavešten laik naslućuje da Šešelj mora da je optužen za nešto ozbiljnije od iskazivanja svog mišljenja. Zaista, ono za šta je optužen zove se „podsticanje na izvršenje (ratnih) zločina“, i zabranjeno je i domaćim pravom.

Marta 1992, prema optužnici, Šešelj je izgovorio sledeće reči na mitingu u Malom Zvorniku, koji samo reka Drina razdvaja od Zvornika: „Draga braćo četnici, naročito vi sa druge strane reke Drine, vi ste najveći junaci. Očistićemo Bosnu od pagana i pokazaćemo im put koji vodi na istok, gde im je i mesto.“ Optužnica takođe navodi da je Šešelj u govoru u Hrtkovcima (Vojvodina) pozvao na proterivanje Hrvata. Snaga tužiočevih dokaza kojim potkrepljuje optužbu ostaje da se vidi, ali nazivati tu optužbu kriminalizacijom legitimno izraženog mišljenja zahteva naročitu drskost.

Druga tvrdnja izrečena u centru „Sava“ jeste da je Tužilaštvo MKSJ izmislilo doktrinu zajedničkog zločinačkog poduhvata. Da bi se pokazala neosnovanost ove tvrdnje potrebno je nešto duže objašnjenje, jer je koncept zajedničkog zločinačkog poduhvata još uvek nerazumljiv većini posmatrača.

Prema međunarodnom običajnom pravu, osoba učestvuje u zajedničkom zločinačkom poduhvatu kada svesno učestvuje u kriminalnoj aktivnosti sa drugim licima, sa njima deli zajednički plan ili cilj i doprinosi ostvarenju tog

cilja. Što je najvažnije, ta osoba je krivično odgovorna ne samo za prvobitno delo sa čijim izvršenjem se složila, nego i za sve druge nezakonite radnje koje su usledile kao prirodna i predvidljiva posledica tog dela – čak i ako se nije izričito saglasila sa njima.

Na primer, ako tokom oružane pljačke jedan član grupe čeka napolju u kolima, a drugi ubije osobu u banci, osoba napolju biće krivično odgovorna ne samo za pljačku (sa kojom se saglasila), nego i za ubistvo (sa kojim se možda nije saglasila, ali koje je bilo predvidljiva posledica pljačke). Drugi primer: grupa ljudi ima zajedničku nameru da ukloni pripadnike određene etničke grupe iz njihovog grada, sela ili oblasti (da izvrši „etničko čišćenje“, drugim rečima); tokom izvršenja jedna ili više žrtava bude ubijena. Oni među učesnicima zajedničkog zločinačkog poduhvata koji su se saglasili samo sa etničkim čišćenjem biće odgovorni i za ubistva, jer ova su prirodna i predvidljiva posledica „čišćenja“.

Ovaj potonji primer zajedničkog zločinačkog poduhvata je, naravno, ono za šta je Šešelj optužen. Drugi optuženici MKSJ koji su optuženi za učešće u zajedničkom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bio etničko čišćenje jesu, između ostalih: Slobodan Milošević, Nebojša Pavković i Milan Babić, a na hrvatskoj strani Ante Gotovina i Ivan Čermak. Svrha zajedničkog zločinačkog poduhvata u slučaju MKSJ protiv Fatmira Ljimaja, Haradina Balje i Isaka Muslijua bila je drugačija – zastrašivanje, zatvaranje, nasilje i ubistva srpskih civila i navodnih albanskih saradnika vlasti.

Pa, da li su tužioci MKSJ izmislili doktrinu zajedničkog zločinačkog poduhvata? Teško. Odluka Žalbenog veća od 15. jula 1999. daje detaljan prikaz slučajeve posle Drugog svetskog rata u kojima je doktrina korišćena, iako pod drugačijim imenom (doktrina zajedničkog cilja) ili bez posebnog imena. Žalbeno veće je takođe dalo prikaz sudske prakse u zemljama koje su primenjivale ovu doktrinu i pre osnivanja MKSJ.

Nakon Drugog svetskog rata, sudovi koje su uspostavile američke i britanske okupacione snage u Nemačkoj primenjivali su doktrinu u postupcima protiv nemačkih nacista. Isto je činio i italijanski Vrhovni sud u suđenjima italijanskim fašistima. Što se tiče slučajeva nevezanih za Drugi svetski rat, Žalbeno veće MKSJ citiralo je brojne odluke italijanskih sudova od šezdesetih do devedesetih, odluke Kasacionog suda Francuske iz 1947. i 1984, kao i

sudsku praksu u Engleskoj, Velsu, Kanadi, Sjedinjenim Državama, Australiji i Zambiji.

Napokon, dok je istina da Statut MKSJ ne koristi eksplicitno termin „zajednički zločinački poduhvat“, Žalbeno veće MKSJ objasnilo je da je učesće u zajedničkom zločinačkom poduhvatu obuhvaćeno pojmom „izvršenje“ iz člana 7(1) Statuta.

Grupa iz centra „Sava“ je izgleda zaboravila ono što zna svaki student prava – da pre primene prava na činjenice treba znati šta pravo kaže.

18. 2. 2005.

Stevan Lilić

Kvalifikacije umesto argumenata

U javnom diskursu, eksponenti tzv. antihaškog lobija posebno naglašavaju pravne elemente. Međutim, tzv. pravni argumenti antihaškog lobija uopšte nisu pravno utemeljeni (već su po svojoj prirodi politički i ideološki). Ova prosta činjenica istovremeno potvrđuje da je u osnovi antihaškog lobija jedan antipravni lobi.

Pripadnici „pravne sekcije“ antihaškog lobija kao svoj „krunski pravni argument“ protiv Haškog suda najglasnije ističu njegov „sporni pravni osnov“.

To čini i profesor Čavoški u svojoj knjizi „Hag protiv pravde“ (1998), u kojoj, između ostalog, posvećuje posebno poglavlje baš temi „Sporni pravni osnov za obrazovanje Međunarodnog suda u Hagu“ (str. 22–28). Tim povodom, profesor Čavoški ističe i sledeće: „A onda je Savet bezbednosti svojom Rezolucijom br. 827 od 23. maja 1993. godine uzeo sebi pravo da obrazuje ad hoc sud čija je nadležnost i vremenski i prostorno ograničena – počev od 1. januara 1991, a za teritoriju bivše SFRJ. Kako nikad do sada Savet bezbednosti nije obrazovao nijedan sud, valjalo je naći kakav-takav pravni osnov da ne bi baš ispalo da sila čini pravo. Pravni osnov je ‘nađen’ u širokom tumačenju odredbe u Glavi VII Povelje Ujedinjenih nacija (...).“

Suprotno utisku koji se može steći iz formulacije i argumentacije profesora Čavoškog kada koristi izraze kao što su „kakav-takav pravni osnov“ i „da ne bi baš ispalo da sila čini pravo“, sa pravne tačke gledišta činjenice ukazuju na suprotno.

Prvo, to što profesor Čavoški i pristalice antihaškog lobija smatraju da je pravni osnov Haškog suda „sporan“ ne znači da pravnog osnova nema. Pravni osnov osnivanja Haškog tribunala jeste Glava VII Povelje Ujedinjenih nacija. Ovu činjenicu profesor Čavoški ne poriče – naprotiv, i sam kaže da je pravni osnov „nađen“ u Glavi VII Povelje UN. Profesor Čavoški, međutim, „osporava valjanost“ tog pravnog osnova. Drugim rečima, profesor Čavoški potvrđuje činjenicu, ali je drugačije kvalifikuje.

Kao što se vidi, profesor Čavoški nema pravni argument, već iznosi kvalifikaciju. U pravu je činjenica, bez obzira na naknadne kvalifikacije. Zbog toga se za njegovu tvrdnju i ne može reći da je pravna tvrdnja. U pravu vrednosna kvalifikacija (u smislu da je pravni osnov „sporan“) ne znači da pravnog osnova nema. Dakle, „pravni argument“ profesora Čavoškog svodi se na jednu antipravnu konstrukciju. Upućeni pravnici znaju da je ovo jedna „litigaciona taktika“ iz arsenala advokatsko-parničarske tehnike (tzv. advokatski trik), koja ima za cilj da zbuni i dezorijentiše, a ne da brani neki stav pravnim argumentima.

Drugo, kada su u pitanju tvrdnje da je Savet bezbednosti doneo Rezoluciju (br. 827) „da ne bi baš ispalo da sila čini pravo“, profesor Čavoški postupa na nešto drugačiji način. I ovde u nedostatku pravnih argumenata profesor Čavoški jednom jezičkom formulacijom imputira kako su članice Saveta bezbednosti „verovatno smatrale da sila čini pravo“ (pa su zbog toga i donele Rezoluciju 827). Prema zamisli profesora Čavoškog, njegova „pravna“ argumentacija treba da nas navede na zaključak da članice Saveta bezbednosti postupaju sa stanovišta sile, a ne prava. Po ovoj „logici“ profesora Čavoškog i ostalih pristalica antihaškog lobija, Rezolucija SB UN br. 827 o osnivanju Haškog suda nije (pravna) odluka, već manifestacija sile.

Kako su članovi antihaškog lobija i profesori Pravnog fakulteta u Beogradu, u medijima je javno postavljeno pitanje: „Da li je Pravni fakultet u Beogradu postao ‘antihaški bastion?’“ Tim povodom profesor Oliver Antić, bivši dekan ovog Fakulteta i istaknuti predstavnik antihaškog pravnog lobija, rekao je (vidi: www.b92.net): „Problem je to što oni koji se zaista bave pozitivnim pravom znaju da je najveći broj pravnih problema prouzrokovao taj nelegalni i nelegitimni sud. A pošto je ovo mesto gde se izučava pravo, normalno je da ovde ima najviše ljudi koji se protive tom i takvom rušenju međunarodnog prava i tom i takvom jednom kvazisudu, kakav je zaista Haški tribunal.“

Tom prilikom profesor Antić je propustio da podseti da u našem važećem (tzv. pozitivnom) pravu postoji Zakon (koji je 11. aprila 2002. godine potpisao Vojislav Koštunica) i koji, u članu 1, između ostalog, propisuje da se njime uređuje „...izvršenje obaveza koje za Srbiju i Crnu Goru proizlaze iz Rezolucije Saveta bezbednosti br. 827 (1993) i Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala (...)“. Dalje, u članu 2. ovog Zakona izričito piše i da je „...Međunarodni krivični tribunal obrazovan od strane Saveta bezbednosti Organiza-

cije ujedinjenih nacija...“, kao i da su „...odredbe Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala opšteprihvaćena pravila Međunarodnog prava“.

Imajući navedeno u vidu, teško se može reći da su ocene profesora Antića o tome da je Haški sud „nelegalan i nelegitiman“ i da predstavlja „rušenje“ međunarodnog prava „valjani pravni argumenti“. Studentima prava i onima koji se bave pozitivnim pravom profesor Antić ipak ostaje dužan da sa „pozitivnopravnog aspekta“ objasni kako to da naš domaći Zakon koji ima punu pravnu snagu u stvari nema pravnu snagu. Posredi je još jedna antipravna konstrukcija antihaškog lobija.

Umesto zaključka, da podsetimo da su neki od najpoznatijih pripadnika antihaškog lobija sa Pravnog fakulteta u Beogradu zapravo bili u Hagu i „na pravno valjan način“ svedočili pred „nelegalnim i nelegitimnim“ Haškim sudom (prof. Smilja Avramov, prof. Ratko Marković) kao „svedoci odbrane“ (tj. u korist optuženog S.Miloševića).

18. 2. 2005.

(Autor je predsednik udruženja „Pravnici za demokratiju“)

Dragoljub Todorović

Nebulozna odluka Vrhovnog suda

Krajem prošle godine Vrhovni sud Srbije ukinuo je presudu Okružnog suda u Beogradu kojom je Saša Cvjetan osuđen na 20 godina zatvora zbog krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva, počinjenog 28. marta 1999. godine, u jednom dvorištu u Podujevu, kada je streljano 14 albanskih civila (deca, žene i starci), a petoro dece teško povređeno. Nekoliko meseci ranije u Vrhovnom sudu ukinuta je presuda, takođe Okružnog suda iz Beograda, kojom su osuđeni počinioci ratnog zločina izvršenog 22. oktobra 1992. godine tako što je iz autobusa na relaciji Sjeverin – Užice oteto i kasnije likvidirano 16 putnika bošnjačke nacionalnosti. S obzirom da su navedene presude jedine koje su razmatrane pred Vrhovnim sudom za navedeno krivično delo, to znači da je procenat ukinutih presuda za ratni zločin pred Vrhovnim sudom sto odsto.

Kada se radi o ukidanju presude Saši Cvjetanu, razlozi odluke Vrhovnog suda apsolutno su izvan prava i pravde, suda i zakona, sudske prakse i tumačenja propisa, izvan logike i zdravog razuma; potpuno su apsurdni i nebulozni. Reč je o drskoj i flagrantnoj zloupotrebi sudijske funkcije i visoke pravosudne institucije u dnevno-političke svrhe.

Prvi, osnovni, glavni i suštinski razlog za ukidanje presude Cvjetanu jeste taj što prvostepeni sud nije vodio istragu povodom izjave osuđenog Cvjetana da njegovom prvom saslušanju pred istražnim sudijom Okružnog suda u Prokuplju, na kome je u potpunosti, precizno, jasno i detaljno priznao izvršenje dela koje mu se stavlja na teret, nije prisustvovao branilac, iako je po zakonu morao prisustvovati. Iz spisa predmeta nesumnjivo i bez ikakve dileme proizlazi da je prvostepeno veće Okružnog suda u Beogradu ispravno, pravilno i zakonito postupilo kada je odbilo da sprovede istragu koju je tražio okrivljeni Cvjetan i njegova odbrana i to iz sledećih razloga:

1. U zapisniku o saslušanju Saše Cvjetana 24. maja 1999. pred istražnim sudijom Okružnog suda u Prokuplju Mijatom Bajovićem, na dva mesta je konstatovano da ispitivanju prisustvuje branilac po službenoj dužnosti Dragutin Stanković.

2. U spisima predmeta postoji rešenje o isplati advokatskog honorara Stankoviću za odbranu Saše Cvjetana po službenoj dužnosti 24. maja 1999. godine. Visina honorara je opredeljena u skladu sa advokatskom tarifom.

3. Zapisnik o ispitivanju okrivljenog u istrazi je zvaničan dokument koji sastavlja istražni sudija, koji je funkcioner, izborno lice, koga bira najviši organ vlasti – Skupština u kojoj je položio zakletvu. Postoji presumpcija kojom se zapisnici, pečati, potpisi, dostavnice smatraju ispravnim i autentičnim sve dok se u sudskom postupku, pravosnažnom krivičnom presudom ne dokaže falsifikat. Sudska praksa svih sudova i u svim materijama u Srbiji jedinstvena je da se netačnosti u zvaničnim sudskim dokumentima prihvataju samo na osnovu pravosnažne krivične presude za falsifikat ili drugo krivično delo.

4. Protiv istražnog sudije Mijata Bajovića nije se vodio niti se vodi krivični postupak zbog sačinjavanja navedenog zapisnika.

5. Posle saslušanja Saše Cvjetana, saslušan je drugi okrivljeni za isto delo, Demirović. Prema izjavi sudije Bajovića, advokat Stanković nije hteo da brani Demirovića, jer ne može i ne želi takav zločin da brani. Zbog toga sudija pronalazi drugog advokata, Šubaranovića, koji u svojstvu branioca po službenoj dužnosti prisustvuje ispitivanju Demirovića. Situacija sa angažovanjem Šubaranovića omogućuje postavljanje dva logična pitanja: prvo – zašto bi sudija angažovao i tražio advokata da prisustvuje ispitivanju Demirovića, a za Cvjetana u zapisnik upisao da prisustvuje advokat iako on nije prisutan; drugo: zašto i prilikom ispitivanja Demirovića sudija nije postupio kao što odbrana tvrdi da je postupio kod Cvjetana, odnosno upisao prisustvo advokata Stankovića koji nije bio u kancelariji istražnog sudije.

Ovih dana vodi se velika kampanja na svim nivoima srpskog društva i najširereg javnog mnjenja za preuzimanje pojedinih slučajeva od Haškog tribunala u kojima su okrivljeni Srbi. Posebno je aktuelno preuzimanje predmeta tzv. vukovarske trojke (Mrkšić, Šljivančanin, Radić).

Iako je u Srbiji postignut određen napredak i stvoreni izvesni uslovi za suđenja izvršiocima ratnih zločina (formiranje specijalnih tužilaštava i sudova, usklađivanje zakonske regulative, stvaranje optimalnih tehničkih uslova, uspostavljanje stručnih profesionalnih i objektivnih prvostepenih veća) ipak

je antihaški lobi u Srbiji izuzetno jak, široko rasprostranjen i vrlo uticajan. Značajno uporište, baza i pravi epicentar antihaškog lobija u Srbiji jeste Vrhovni sud. Ta institucija je, sem smene predsednika Govedarice i sudije Lelovca, ostala neokrnjena i u istom sastavu kao u vreme vlasti Slobodana Miloševića. Sudije Vrhovnog suda su bivši predsednici sudova, rukovodioci krivičnih odeljenja i sudije koje su sudile predmete za koje je postojao najveći interes javnosti i politike u Miloševićevom periodu. Više od 90 odsto današnjeg sudijskog sastava Vrhovnog suda izabrano je u vreme Miloševićevog režima.

Posle 5. oktobra 2000. sudije Vrhovnog suda su velikim aplauzom, glasnim povicima i udaranjem nogama u pod proslavili rezultat glasanja svoje Opšte sednice, kojim je izglasano poverenje sudiji Vrhovnog suda koji je odlučujuće doprineo izbornoj krađi u Srbiji 1996. godine.

Kada je na sastancima novi predsednik Vrhovnog suda (izabran posle 5. oktobra 2000) kritički govorio o Miloševićevom predsedniku Govedarici, grupa sudija je demonstrativno napuštala sastanak.

Poslednji montirani sudski proces, u režiji Miloševićeve tajne policije, bio je proces Vladimiru Nikoliću. Sudija izvestilac u predmetu Sjeverin, sudija izvestilac u predmetu Podujevo i član sudskog veća u predmetu Podujevo bili su članovi Lelovčevog veća petorice koje je osudilo Nikolića.

U navedenom kontekstu postaju jasniji razlozi za donošenje poslednjih odluka Vrhovnog suda u predmetima osuda za ratne zločine i razotkriva se antihaška pozicija te najviše pravosudne institucije u Srbiji.

18. 2. 2005.

Jovan Nicić

Dug je put do pravde

Ovih dana navršava se 12 godina od otmice i ubistva 19 putnika, građana tadašnje SRJ, iz voza koji je saobraćao na relaciji Beograd – Bar u stanici Štrpci. Naime, 27. februara 1993. godine grupa vojnika Vojske Republike Srpske (VRS), koju je predvodio Milan Lukić, zaustavila je ovaj voz, izvela iz njega 19 putnika od kojih je osamnaest bilo bošnjačke nacionalnosti, a zatim ih kamionom prebacila u okolinu Višegrada gde su nakon mučenja ubijeni.

Za učesće u izvršenju ovog zločina do danas je optužen i pravosnažno osuđen samo jedan od počinilaca, Nebojša Ranisavljević. Ranisavljeviću je suđeno pred sudskim većem Višeg suda u Bijelom Polju, kojim je predsedavao sudija Vukoman Golubović, a koje je 9. septembra 2002. godine osudilo optuženog na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina. Nakon toga, Vrhovni sud Crne Gore je 2004. godine potvrdio ovu presudu. Tokom suđenja u Bijelom Polju više puta su spomenuta imena ostalih učesnika u ovom zločinu, pa se može zaključiti da su pored Lukića i osuđenog Ranisavljevića u akciji učestvovali Boban Inđić, Mićo Jovičić i Ranko Drekalović (pripadnici Višegradске brigade VRS).

Protiv Milana Lukića, koji je optužen za otmicu i ubistvo 16 građana muslimanske nacionalnosti iz Sjeverina u mestu Mioče 22. oktobra 1992. godine (slučaj Sjeverin), povodom zločina u Štrpcima pokrenuta je istraga 1994. godine pred Okružnim sudom u Beogradu, s tim što je zločin kvalifikovan kao protivpravno lišavanje slobode. Međutim, veoma brzo istraga je obustavljena, a Lukić je ekstradiran Republici Srpskoj zbog krivičnog dela razbojništva. Odmah nakon ekstradicije Lukić je pušten na slobodu.

Ovo suđenje, kao i suđenje u slučaju Sjeverin pred Okružnim sudom u Beogradu, čini posebno specifičnim to da se u optužnicama lica koja se terete za ove zločine označavaju kao pripadnici oružanih grupa ili paravojnih formacija, a ne kao pripadnici regularnih jedinica VRS. Naime, u optužnici koju je podigao viši tužilac iz Bijelog Polja protiv Ranisavljevića navodi se da je optuženi bio pripadnik naoružane grupe, dok se u optužnici Okružnog javnog tužilaštva iz Beograda protiv Milana Lukića, Olivera Krsmanovića, Dragutina Dragičevića i Đorđa Ševića, u slučaju Sjeverin, navodi da su oni bili

pripadnici paravojne formacije „Osvetnici“, a potom u preciziranoj optužnici „pripadnici naoružane grupe“.

Međutim, u oba slučaja postoje validni dokazi koji ukazuju da su optuženi bili pripadnici Višegradske brigade. Pre svega, potvrde koje se nalaze u istražnim spisima predmeta Okružnog suda u Užicu sa kraja 1992. godine, kada je vođena istraga protiv Lukića i Dragutina Dragičevića za krivično delo neovlašćenog nošenja oružja, pokazuju da su oni bili pripadnici Višegradske brigade VRS. Ove potvrde je Lukiću i Dragičeviću izdao tadašnji načelnik Štaba, a u vreme otmice u Štrpcima komandant brigade Luka Dragičević, koji je svedočio na suđenjima u Bijelom Polju i Beogradu. Dragičević je u oba svedočenja naglasio da na području Višegrada nisu delovale nikakve paravojne formacije, niti oružane grupe, niti su niže formacije (čete i vodovi) u njegovoj brigadi imale bilo kakvo ime. Međutim, Dragičević je istakao da je čuo kako su se pripadnici brigade nezvanično nazivali „osvetnici“, „skakavci“ i „garavi sokak“. Pored toga, Dragičević je u Bijelom Polju rekao da je optuženi Ranisavljević bio dobrovoljac, priključen interventnoj četi Višegradske brigade, kojom je komandovao Boban Inđić.

Sa druge strane, na ovom suđenju je utvrđeno da je na području Višegrada, u periodu kada je izvršen zločin u Štrpcima, delovala i Goraždanska brigada VRS, sastavljena od srpskih izbeglica iz Goražda. Tadašnji komandant te brigade Damjan Mitrašinović tokom svedočenja je rekao da je njegova brigada jedina na tom području raspolagala većim brojem kamiona TAM 150, a na osnovu drugih dokaza ustanovljeno je da je grupa vojnika koja je izvršila otmicu i ubistvo putnika iz voza koristila upravo vozilo TAM 150. Pored toga, optuženi Ranisavljević je rekao da je neposredno pre nego što je naoružana grupa iz Višegrada krenula prema stanici Štrpci, Lukić razgovarao sa Mitrašinovićem i kada se vratio kazao da je sve završio što se tiče vozila.

Imajući u vidu navedeno, opravdano se postavlja pitanje zašto su tužioci počiniocima ovih zločina okarakterisali samo kao pripadnike naoružanih grupa. U traženju odgovora važno je napomenuti da je oficirski kadar VRS bio uglavnom iz sastava nekadašnje JNA. Tako su komandanti Višegradske, Goraždanske i Ruđanske brigade (Dragičević, Mitrašinović i Tuba) bili oficiri JNA koji su odlukom Generalštaba raspoređeni u VRS, da bi nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma sva trojica bila raspoređena na dužnosti u tadašnju Vojsku Jugoslavije (Novi Sad, Požarevac i Beograd). Navedena bliska

saradnja VRS i JNA, kasnije Vojske Jugoslavije, ukazuje na jedan od osnovnih razloga što se izbegava pominjanje regularnih jedinica VRS u kontekstu ovih zločina, kad se ima u vidu da bi to sasvim sigurno otvorilo pitanje odgovornosti nadređenih i učešća države u njima.

25. 2. 2005.

Milanka Šaponja-Hadžić

Činjenice nema ko da čuje

Nedavna optužba Šefka Alomerovića, predsednika Helsinškog odbora za ljudska prava u Sandžaku, da je Vladimir Vukčević, tužilac u slučaju Sjeverin, u poslednjem trenutku promenio optužnicu i paravojnu formaciju prekvalifikovao u oružanu grupu izazvala je pravu pometnju ljudi iz Haškog tribunala. To se dogodilo na konferenciji o suočavanju koju je organizovao Fond za humanitarno pravo, a Vukčević je posle slučaja Sjeverin imenovan za specijalnog tužioca za ratne zločine.

Tribunal u Hagu i druge međunarodne organizacije, posebno OEBS, ulažu ogromne napore i velika sredstva da pravosuđe u Srbiji osposobe za primenu međunarodnih standarda u domaćim suđenjima za ratne zločine i više puta su izrazili zadovoljstvo zbog napretka koji se ostvaruje. A Vukčević je u Hagu viđen kao osoba koja tome značajno doprinosi.

Alomerovićevo otkriće tek je detalj na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da se ove pripreme odvijaju zbog spoljnih a ne unutrašnjih (temeljnih) potreba države. Drugi, još ozbiljniji dokazi došli su nakon ove optužbe. Vrhovni sud Srbije je, naime, ukinuo dve presude; za zločin u Sjeverinu i u Podujevu. I postignuto početno poverenje da pravosuđe u Srbiji lagano staje na noge ozbiljno je dovedeno u pitanje.

Paravojne formacije, ključno pitanje u suđenjima za zločine u Srbiji, bile su de jure i de facto pod vojnom komandom. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu jula 1991. godine izdao je (tajni) dokument, odnosno naredbu po kojoj su „dobrovoljci pripadnici JNA“. Istovremeno, na suđenju Slobodanu Miloševiću u Hagu, svedoci iz najbližeg okruženja optuženog izneli su niz podataka o učešću vojske i jugoslovenskog vrha u prekodrinskim operacijama. Da Srbija ima ozbiljno tužilaštvo, odnosno političko vođstvo dobrih namera, u zatvorima odavno ne bi bilo mesta. O legalizmu je reč.

Bliskost Vojske RS i Vojske Jugoslavije opterećivala je i vladu Zorana Đinđića, koja je imala mučan posao da američke zvaničnike ubedi da su te veze prekinute. To mu je izgleda pošlo za rukom tek negde pred kraj života. A oni koji tragaju za optuženim Ratkom Mladićem i danas ističu njegove bliske

veze sa delovima vojske ove države, ne dovodeći ih nijednog trenutka u pitanje. Ipak, sve je to tek deo onoga što se dosad čulo u sudnici Tribunala.

Najpre je tužilac Najs kao jedan od ključnih dokumenata pokazao Mladićev govor od 16. aprila 1995. godine, u kome optuženi general identifikuje količinu oružja i municije koju je Vojska RS primila od početka sukoba do kraja 1994. godine. Reč je o dokumentu koji predstavlja neku vrstu sinteze odnosa „dva dela srpske vojske“.

U Tribunalu ističu vrhunski značaj svedočenja čoveka od ključnog Miloševićevog poverenja tokom ratnih godina, generala Aleksandra Vasiljevića, tada šefa vojne obaveštajne službe, dakle pravog insajdera. Svedočeci od 5. do 18. februara 2003. godine, general Vasiljević je rekao da su Milan Martić i Goran Hadžić pisali Miloševiću (a ne Generalštabu JNA) i tražili da iskoristi svoj autoritet kako bi u Krajinu stigla municija, rezervni delovi i oficiri JNA. Frenki je 1990. godine u ime MUP-a Srbije počeo da obučava dobrovoljce u Krajini, a 1991. godine Državna bezbednost je angažovala Kapetana Dragana za isti posao.

„Srbija je naoružavala i obučavala hrvatske Srbe, a JNA oficiri premešteni su na čelo jedinica krajiške teritorijalne odbrane, potom Vojske RSK. Snage koje su se borile u Hrvatskoj bile su pod jedinstvenom komandom JNA – u ratu; JNA prima naređenje od Sekretarijata odbrane, a lanac komande ide do Predsedništva Jugoslavije, koje je imalo osam članova, od kojih je Milošević kontrolisao četiri“, bio je izričit Vasiljević.

Kao svedok od velikog značaja predstavio se i Milan Babić, nekada predsednik SAO Krajina. On je posvedočio (od 18. novembra do 9. decembra 2002) da je Milošević bio na čelu oba paralelna lanca komandi – SFRJ Predsedništvo nad JNA, srpski MUP nad policijom RSK; na terenu, dve linije komande najčešće su delovale zajedno, vrhovnu vlast je imala JNA. A telefonski razgovor između Miloševića i Karadžića pokazuje da je Milošević znao za granatiranje Gospića koje su izvodile Martićeve snage, rekao je Babić.

Zanimljiva su i svedočenja stranih učesnika u ratnim događajima. Dr Majkl Vilijams (24. juna 2003), specijalni predstavnik Jasušija Akašija, svedočio je da je postojalo stalno rotiranje oficira VJ između VJ, Vojske RS i Vojske RSK. Prilikom pregovora o Goraždu, aprila 1994, UN su se obratile Miloševiću radi

rešavanja krize i dogovor je postignut, a vojna oprema je nastavila da stiže iz Srbije u RS.

Na isti zaključak navodi i svedočenje Pitera Galbrajta, bivšeg američkog ambasadora u Hrvatskoj. On je 26. juna 2003. godine svedočio da je Martić bio nesklon da radi bilo šta bez prethodnog odobrenja iz Beograda. Babić i Milanović, sa kojima je Galbrajt pregovarao, govorili su da se redovno konsultuju sa Miloševićem.

Svedok C-47 (5. jun 2003), koji je predstavljen kao četnički lider iz Subotice, čija jedinica se borila u Istočnoj Bosni, rekao je da su dobrovoljci dobijali oružje iz Bajine Bašte, koje je kod Skelana prelazilo u Bosnu. Četiri ili pet kamiona JNA, uključujući i padobransku jedinicu iz Niša, takođe su prešli iz Srbije, kao i „Crvene beretke“.

Paramilitarci su bili podređeni JNA i nosili su njena obeležja. JNA ih je naoružavala; četnici su prevoženi autobusima državnih firmi, a autobuse je pratila policija i vojska; njihovo služenje na ratištu računalo se kao duplo provedeno vreme na poslu za potrebe penzijskog osiguranja; paramilitarci SRS bili su opremani i naoružavani u kasarni Bujanj Potok koju je ustupila JNA, rekao je svedok.

25. 2. 2005.

Dragoljub Todorović

Odluka na osnovu lažnih premisa

U vezi sa rešenjem Vrhovnog suda objavljenim u „Danasu“ 4. marta 2005. molim da objavite sledeće:

1) U tekstu koji je izazvao reagovanje Vrhovnog suda naveo sam da je prvi i glavni razlog za ukidanje presude Saši Cvjetanu taj što Vrhovni sud traži da prvostepeni sud sprovede istragu i saslušanjem brojnih svedoka utvrdi da li je prvom ispitivanju Cvjetana pred istražnim sudijom Okružnog suda u Prokuplju, na kome je Cvjetan priznao izvršenje dela, prisustvovao branilac, bez obzira na to što je u samom zapisniku o ispitivanju na dva mesta istražni sudija konstatovao prisustvo branioca Dragutina Stankovića.

Da bi čitaocima situacija sa ovim razlogom za ukidanje bila jasnija, neophodno je napomenuti da je proces Saši Cvjetanu započet pred Okružnim sudom u Prokuplju, pred većem sudije Milorada Lapčevića, i da je nakon nekoliko pretresa za vođenje ovog procesa delegiran Okružni sud u Beogradu iz bezbednosnih razloga. Na samom početku ovog krivičnog postupka, pred Okružnim sudom u Prokuplju saslušani su istražni sudija Mijat Bajović, njegova zapisničarka Radica Marinković i upravnik zatvora Aleksandar Đorđević na okolnost da li je prvom ispitivanju Saše Cvjetana pred istražnim sudijom prisustvovao branilac.

Na glavnom pretresu pred prvostepenim većem Okružnog suda u Beogradu odbijen je predlog odbrane da se kao svedoci ponovo saslušaju istražni sudija, zapisničar i upravnik zatvora kao i novopredloženi svedok, okružni tužilac iz Prokuplja. U smislu člana 337 stav 2 Zakonika o krivičnom postupku (ZKP), a uz prethodno pribavljenu saglasnost stranaka, prvostepeno veće Okružnog suda u Beogradu pročitalo je izjave navedenih lica datih u Prokuplju i koristilo ih kao dokaz u svojoj presudi.

Međutim, Vrhovni sud u rešenju kojim ukida presudu Saši Cvjetanu navodi da je prvostepeni sud napravio bitnu povredu odredaba ZKP predviđenu u članu 368 stav 2 ZKP koja se sastoji u tome da prvostepeni sud nije primenio ili je nepravilno primenio odredbu Zakonika o krivičnom postupku. Konkretno, konstatuje se da je prvostepeni sud nepravilno primenio odredbu

člana 337 stav 2 ZKP i to sledećim rečima: „...jer je nepravilno primenio odredbu člana 337 stav 2 ZKP u odnosu na čitanje zapisnika o saslušanju svedoka Mijata Bajovića, Radice Marinković i Aleksandra Đorđevića, jer ovi svedoci nisu saslušani na glavnom pretresu pred predsednikom veća koje je donelo žalbenu presudu, a saglasnosti stranaka za čitanjem iskaza ovih svedoka, posebno odbrane, nije bilo.“

Ovo je notorna neistina, čista laž i drska prevara. Na glavnim pretresima održanim pred većem petorice Okružnog suda u Beogradu 6. februara i 2. marta 2004. postignuta je saglasnost stranaka da se čitaju iskazi svedoka koji su saslušani pred Okružnim sudom u Prokuplju, a nisu saslušani pred Okružnim sudom u Beogradu. Prema tome, ne postoji bitna povreda ZKP predviđena u članu 368 stav 2 ZKP, jer je odredba člana 337 stav 2 ZKP potpuno pravilno primenjena u prvostepenoj presudi.

Iz navedenog grubog falsifikata stanja u spisima predmeta koji je napravio Vrhovni sud u odluci o ukidanju proizašli su i drugi razlozi za ukidanje. Na lažnoj premisi da je napravljena bitna povreda ZKP, zasnovane su primedbe da je prvostepeni sud: „...narušio jedan od osnovnih principa krivično-procesnog postupka i to princip neposrednosti...“, zatim princip kontradiktornosti, a i da je narušeno pravo na pravično suđenje. Sve te povrede bi postojale da je tačan podatak koji navodi Vrhovni sud da je u prvostepenoj presudi počinjena bitna povreda ZKP tako što je nepravilno primenjen član 337 stav 2 ZKP, jer nije dobijena saglasnost stranaka za čitanje zapisnika. Međutim, kako je taj podatak ordinarna laž, kako su odredbe ZKP u prvostepenoj presudi dosledno poštovane i potpuno pravilno primenjene, onda nema povrede prava na pravično suđenje, načela kontradiktornosti i načela neposrednosti. Svi principi i sva načela krivičnog postupka ugrađeni su i inkorporirani u Zakonik o krivičnom postupku, pa pravilnom primenom ZKP nema ni njihove povrede.

U ovom kontekstu treba podsetiti da ovo priznanje Saše Cvjetana nije jedini dokaz da je izvršio krivično delo. Njega su, postavljenog u red sa još četvoricom lica, radi prepoznavanja, prepoznali da je u vreme streljanja bio na licu mesta svedoci koji su preživeli streljanje, zatim ga je svedok očevidac označio da je neposredno nakon streljanja dolazio sa mesta streljanja menjajući okvir za municiju na pušci, a postoji i čitav niz drugih posrednih dokaza koji se uklapaju i međusobno prožimaju sa neposrednim i direktnim dokazima i

čine logičnu celinu i zatvoren krug u sistemu dokaza iz koga je potpuno jasno da je Cvjetan pucao u civile.

2) Drugi razlog za ukidanje presude takođe je rezultat lažnog prikazivanja stanja u spisima predmeta okrivljenog Cvjetana od strane drugostepenog veća Vrhovnog suda. Naime, Vrhovni sud ne prihvata utvrđenje prvostepenog suda da prilikom zaduživanja oružja pripadnicima „Škorpiona“, jedinice kojoj je pripadao Cvjetan, nije vršeno upisivanje brojeva pušaka, a prilikom razduživanja nije vršena identifikacija zaduženog oružja. Pošto takav zaključak iz prvostepene presude ne prihvata, Vrhovni sud nalaže da se od MUP-a Srbije pribavi puška tačno određenog broja sa kojom je bio zadužen Cvjetan i da se balističkim veštačenjem utvrdi da li su pronađena zrna i čau-re ispaljeni iz nje.

Prvostepeni sud je utvrdio da nikome u jedinici „Škorpioni“ nije vršeno ni zaduživanje, ni razduživanje pušaka po broju, pa ni Saši Cvjetanu. To je utvrđeno na osnovu sledećih dokaza:

Čovek koji je predavao oružje pripadnicima „Škorpiona“, a od njih kasnije ponovo uzimao oružje, Srđan Manojlović, rekao je u istrazi 28. maja 2002. i na glavnim pretresima 10. oktobra 2002. i 6. februara 2004:

„Prilikom zaduživanja oružja, koje sam inače ja vršio, nije isto vršeno po serijskim brojevima...“

„Upravo zbog manjka vremena mi nismo upisivali brojeve pušaka, mislim na fabričke brojeve po vojnicima...“

„Oružje nisu zaduživali po broju, već sam im ja lično predavao u ruke samo po jednu pušku... a razduživali su se tako što su puške predavali direktno u kamion uz moje prisustvo.“

Komandant jedinice „Škorpioni“ Slobodan Medić u istrazi 28. marta 2002. izjavljuje:

„Naoružanje je delio Manojlović Srđan i isto je deljeno odmah po prispeću, deljeno je po glavi bez upisivanja brojeva i nekih posebnih formalnosti u zaduženju, jer se za to nije imalo vremena.“

Sam okrivljeni Saša Cvjetan u svojoj izjavi na okolnost zaduživanja oružja rekao je:

„...dobili smo ambleme, oružje, automatske puške, bilo je konzervirano, a sa tim oružjem nas niko nije zaduživao, samo su nam ih podelili.“

Ovu izjavu Cvjetan nijednom nije promenio u mnogobrojnim izjavama koje je dao u toku postupka.

Da nisu zaduživani sa puškama po brojevima potvrdili su pripadnici „Škorpiona“ Dragan Medić, Zoran Vukšić, Milovan Tomić, Nebojša Cekić, Zdravko Smiljić, Petar Dmitrić, Dragan Borojević i drugi.

Vrhovni sud se poziva na izjave pripadnika „Škorpiona“ Rajka Olujića i Željka Đukića iz istražnog postupka, da je zaduživanje i razduživanje oružja vršeno pojedinačno za svakog vojnika po fabričkom broju puške. Međutim, Željko Đukić je na glavnom pretresu 5. decembra 2003. o zaduživanju oružja rekao:

„Prethodno u Prolom banji smo zadužili oružje i to automatske puške koje nam je podelio Srđan Manojlović. Mi smo dobili te puške, a mislim da nije bilo zvaničnog zaduženja, mislim da nije bilo upisivanja brojeva.“

Prvostepeni sud je imao izuzetno značajne, validne i prvorazredne dokaze za zaključak da nije bilo zaduživanja vojnika „Škorpiona“ po brojevima pušaka. Pre svega to su: iskaz samog okrivljenog, zatim Manojlovića koji je delio oružje, Medića koji je bio komandant jedinice „Škorpioni“ i svih pripadnika „Škorpiona“ koji su saslušani, sem Olujića.

Dakle, zahtev Vrhovnog suda za balističkim veštačenjem puške Saše Cvjetana nerealan je, nelogičan, životno nemoguć i potpuno besmislen budući da se ne zna koju je pušku Cvjetan tog dana nosio. Ovakav zahtev je posledica lažnog predstavljanja stanja stvari u spisima predmeta Okružnog suda po krivici Saše Cvjetana u odluci Vrhovnog suda.

3) Jedan od razloga za ukidanje prvostepene presude Vrhovni sud nalazi u tome što u presudi piše da je obdukcija izvršena na 11 leševa, a u dispozitivu presude se navodi da je streljano 14 žena i dece albanske nacionalnosti.

Zbog toga se po shvatanju Vrhovnog suda ne zna šta je uzrok smrti kod svakog lica pojedinačno, šta je taj uzrok izazvalo, ne znaju se povrede na svakom pojedinačnom lešu sa preciznim opisom njihove lokacije i kakvim sredstvima su povrede nanete.

Za utvrđivanje broja streljanih i ranjenih, mesta na kome se streljanje odigralo i oružja iz kojeg je streljanje izvršeno prvostepeni sud je imao uporište u skoro svim dokazima izvedenim tokom postupka. Pre svega saslušanje dece koja su bila na stratištu i preživela streljanje, a čije su majke, sestre, braća i druga rodbina streljani. Na deci su vrlo vidljive teške posledice ranjavanja i trajni invaliditet. Zatim, izjave lekara SAJ Dragana Markovića koji je sa stratišta iznosio preživele, ukazivao im prvu pomoć i ubacivao ih u sanitetsko vozilo; iskazi komandanta beogradskog SAJ Zorana Simovića i oficira SAJ Spasoja Vulevića, koji je došao na stratište nekoliko trenutaka posle streljanja i lično na svojim rukama iznosio preživele; izjave istražnog sudije Okružnog suda u Prokuplju, koji je vršio uviđaj, Mijata Bajovića, i srpskih policajaca koji su učestvovali u uviđaju, Milana Anastasijevića i Radislava Jankovića; onda iskazi Miška Keče, šefa Odseka odbrane u Podujevu i Srboslava Biserčića, komandanta Štaba civilne zaštite u Podujevu; saslušanje Envera Durićija, Selatina Bogujevcija i Safeta Bogujevcija, čija su deca, supruge i majke streljani i ranjeni; iskaz svedoka Redžepa Kastratija; na kraju veliki broj materijalnih dokaza u vidu projektila, čaura, ličnih stvari streljanih, fotodokumentacije, zapisnika o uviđaju, zapisnika o obdukciji, zapisnika o prepoznavanju leševa, zapisnika o ekshumacijama i izveštaja međunarodnih organa iz sastava KFOR i civilnih službi UN.

Prilikom razmatranja ovih primedaba Vrhovnog suda treba imati u vidu da je za pravnu kvalifikaciju i elemente krivičnog dela dovoljno da se zna koliko je ljudi streljano, njihova imena, mesto i način streljanja, a to je prvostepeni sud vrlo jasno, dokumentovano i precizno utvrdio.

4) U pogledu razloga za ukidanje presude koje Vrhovni sud vidi u tome što nisu cenjeni iskazi Dragana Medića i Dragana Borojevića, koji su protivrečni iskazu svedoka Gorana Stoparića, čiji iskaz prvostepeni sud prihvata, smatramo da je sud pravilno ocenio iskaz svedoka Stoparića koga je cenio u odnosu na iskaze dece koja su preživela streljanje, iskaz Redžepa Kastratija, priznanje okrivljenog, iskaze svih ostalih svedoka koji su svedočili o pojedinim segmentima događaja iz Podujeva od 28. marta 1999, kada je izvršeno

streljanje, pre svega doktora SAJ-a Dragana Markovića, uviđajne ekipe, oficira SAJ-a Spasoja Vulevića, brojnih materijalnih dokaza i izveo vrlo pouzdan zaključak o prihvatanju Stoparićevog iskaza kao validnog dokaza.

Što se tiče upoređivanja iskaza svedoka Stoparića sa jedne strane i iskaza svedoka Dragana Medića i Dragana Borojevića sa druge strane, njihova uporedna analiza je zakonski nemoguća iz razloga što svedok Stoparić iznosi činjenice koje terete svedoke Medića i Borojevića, a svedoci Medić i Borojević ne moraju da se izjašnjavaju o činjenicama koje ih mogu izložiti krivičnom progonu. Dakle, ocena iskaza svedoka Medića i Borojevića u kontekstu Stoparićevog svedočenja je pravno besmislena.

11. 3. 2005.

(Reagovanje na tekst „Niz neistina i uvreda“, „Danas“, 4. mart 2005)

Nemanja Stjepanović

Kako je novinar „Kurira“ iznervirao Florans Artman

Izveštavanje medija u Srbiji o radu Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Hagu ili, preciznije rečeno, prava antihaška medijska kampanja, nesumnjivo je posledica uticaja koji na medije vrše razne formalne i neformalne grupe, koje se protive saradnji s Tribunalom. Tokom studijske posete Haškom sudu uverio sam se da glorifikovanje optuženika i opstruiranje saradnje s Hagom proizilazi dobrim delom i iz stavova samih novinara – iz njihove zatrovanosti predrasudama i neznanja o radu Tribunala. Posetu je organizovalo Tužilaštvo za ratne zločine iz Beograda i, tokom četvorodnevno boravka, novinarima je bio omogućen susret sa visokim zvaničnicima tužilaštva, suda i sekretarijata Tribunala.

Na više sastanaka petnaestak novinara iz Srbije bilo je u prilici da se upozna sa funkcionisanjem MKSJ. No, već se prvom prilikom pokazalo da prisutne interesuju samo pitanja koje nameće dnevno politikantstvo. Olga Kavran, zamenica šefa *outreach* programa Haškog tribunala, uglavnom je pitana za dalju sudbinu optuženih za ubistva civila i ratnih zarobljenika na Ovčari. Novinare nije interesovalo na koji je način tužilaštvo došlo do činjenica o tom zločinu, zašto je optužnica podignuta baš protiv Šljivančanina, Mrkšića i Radića, u kakvim uslovima oni čekaju suđenje. Jedino ih je zanimalo da li će se „vukovarskoj trojci“ suditi u Hrvatskoj. Odgovor je bio jasan – stav Tribunala je da se visokorangiranim pripadnicima vojnih i političkih struktura sudi u Hagu, a da sud, na predlog tužilaštva, odlučuje o mogućnostima da određeni slučaj bude prepušten nacionalnim pravosuđima. Većina novinara je volšebno zaključila da „vukovarska trojka“ ostaje u Hagu i, u dobrom raspoloženju, pohrlila da „informaciju“ prenese redakcijama. Sutradan je sve zaključke beogradskih „profesionalaca“ demantovala Florans Artman, portparol tužilaštva, saopštivši da je tužilaštvo podnelo predlog sudu da se predmet „Ovčara“ prebaci pravosuđu u Hrvatskoj ili Srbiji. Pitanja zvaničnicima Tribunala na momente su situaciju činila folklorno-grotesknom. Jedan novinar se, recimo, interesovao za mogućnost da poseti pritvorenike u Ševeningenu, pitajući može li njegov prijatelj Šljivančaninu poslati 100 evra!?

Jedna je novinarka zamerila Džimu Lendejlu, portparolu suda, na sporosti rada Tribunala, savetujući mu ugledanje na pravosuđe Srbije. Da li je potrebno reći da se broj okončanih procesa za ratne zločine pred domaćim sudovima može izbrojati na prste, doduše obe ruke, a da se hiljade nižerangiranih učesnika zločina slobodno šeta Srbijom? Na sastanku sa zamenikom i savetnikom tužioca, Dejvidom Tolbertom i Antonom Nikiforovom, razgovaralo se o percepciji rada Tribunala u Srbiji. Na moju tvrdnju da je nacionalizam u ekspanziji i da se o Haškom sudu govori kao u Miloševićovo vreme, jedna koleginica je rekla da sva njoj poznata istraživanja pokazuju da nacionalističko raspoloženje u Srbiji opada. Ima li preciznijeg istraživanja javnog mnjenja od glasova na poslednjim izborima na kojima su ekstremni nacionalisti umalo došli na vlast, a oni drugi, navodno manje ekstremni, zauzeli mesta u vladi?

Nekoliko slobodnih sati poslednjeg dana svi smo koristili za intervju sa predstavnicima suda i tužilaštva. Zakazao sam razgovor sa Florans Artman. Pre mene, intervjuisao ju je novinar „Kurira“. Brzo su završili razgovor. Artmanova se pojavila vidno uzbuđena. Pitala je da li taj čovek radi za policiju i zbog čega ga interesuje kada ona i kojim putem dolazi na posao, gde izlazi i s kim se viđa. Iznerviran je, pretpostavljate, bio i novinar „Kurira“. Nervozu je zalečio intervjuom s Jadrankom Šešelj, koja je u Hag doletela istim avionom kojim i mi. Pretpostavljam, o trošku države.

Po samom dolasku u Holandiju imali smo nešto vremena za šetnju Amsterdamom. Moj snimatelj i ja lutali smo s dvema koleginicama iz beogradskih televizija, koje sam zapanjio predlogom da uđemo u arapski restoran. Kod Arapa? Prljavo je, gadi im se... Insistirao sam. Restoran je izgledao vrlo pristojno, a ja falafel obožavam. Ubeđivali smo se desetak minuta i upornost se isplatila. Falafel sam smazao za dva minuta, a njih dve ni čaj nisu želele iz prljavih ruku i kuhinje arapske. Dan kasnije sam pomenuo da bih želeo da prisustvujem suđenju Fatmiru Ljimaju, što je druge dve koleginice podstaklo da iznesu utiske iz Amsterdama: „Zamisli, srele smo Šiptare ispred jednog kafića.“ Zamislio sam. I? „Od svih ljudi na svetu, pa baš na Šipce da natrčimo.“ „Jesu vas pojeli?“ Ne, pozvali su ih na piće. Stvarno nisam znao kako da nastavim taj razgovor. Sretneš Albanca u Amsterdamu i on predloži da popijete piće u nekom našminkanom kafiću, a ti pomisliš da živ nećeš izaći. Prepričao sam im epizodu iz arapskog restorana. Priznale su da ni same u poslastičarnici nisu htele da uzmu kolače koje je prodavala „crnkinja“.

Zašto sve ovo pišem? Iskreno, nisam voljan da uvek govorim sve što mislim o kolegama novinarima. Ali ako nekoga ko izveštava o suđenjima za ratne zločine više zanima da li će Šljivančanin biti isporučen Hrvatskoj ili Srbiji, a ne činjenice o zločinu za koji se tereti, ako je važna suknja Florans Artman, a ne tone materijala koje je Tužilaštvo prikupilo, ako neko misli da su samo bele srpske ruke dovoljno čiste da se iz njih uzme kolač, kako će onda javnosti preneti istinu da su ruke mnogih Srba u bivšejugoslovenskim ratovima do lakata uprljane?

18. 3. 2005.

(Autor je novinar TV produkcije „Vin“ i medijski koordinator Inicijative mladih za ljudska prava)

Jasna Bogojević

Usporeni genocid

„Kako je teško biti majka a nemati djecu“, reči su jedne od hiljada nesrećnih majki iz Srebrenice. Od apsolutnog poricanja genocida u Srebrenici do konačnog priznanja vlade RS da je u srebreničkom masakru pobijeno 7.800 ljudi (zvanično) prošlo je 10 godina. Do priznanja je došlo teško, nakon „popravnog ispita“. Prema prvom izveštaju Komisije RS, u „događajima u i oko Srebrenice“ poginulo je 1.800 Bošnjaka, i to u oružanim sukobima, dok je stotinak ubijeno iz osвете, a stotinak umrlo od bolesti.

Mada se najodgovorniji za zločin, zahvaljujući mnogobrojnim pomagačima, još kriju, mnogi su o razmerama zločina otvoreno progovorili u Hagu, i to uglavnom visoki oficiri VRS koji su direktno učestvovali u masakru.

Malo se, međutim, govori o životu u Srebrenici tokom celog rata. Perfidno se proizvodi utisak da su Bošnjaci iz Srebrenice pucali po srpskim položajima, da im je samo uzvrćano, da nije bilo pokolja civila, da je „rat – rat, u ratu se gine, sve strane čine zločine“ i slično.

Gradić je bio prepun izbeglica iz drugih mesta, opkoljen teškim naoružanjem bosanskih Srba, potpuno blokiran. „U Srebrenici je '92. godine za nekoliko dana nestalo hrane. Kad su ušle paravojne formacije iz Srbije – šešeljevci, arkanovci, Bijeli orlovi – oni su došli iz Srbije po zadatku, po spisku. Znači, nešto je prije bilo organizovano, a da mi Muslimani nismo znali šta će da se desi. Ja sam, recimo, živjela u stanu, imala sam u istoj zgradi samouslugu, tako da nisam imala neke zalihe u kući. I veliki priliv izbjeglica iz istočne Bosne je došao u tu malu Srebrenicu. U miru je bilo 5.600 stanovnika u gradu. Odjednom je došao jedan takav val, jedan stampedo naroda, i u toj maloj Srebrenici naselilo se 60.000 izbjeglica. Sve što je bilo u zemlji, što je nicalo iz zemlje, mi smo to pojeli. Evo, moja djeca, jedan je tek bio pošao u prvi razred osnovne škole, a drugi u peti, moja djeca 21 dan ništa u usta nisu stavila“, svedočila je Srebreničanka Sabra Kolenović.

Odgovarajući na pitanje da li je situacija bila onako strašna kako su je opisivali pre njegovog dolaska u grad, ambasador Dijego Arija, u svojstvu svedoka optužbe na suđenju Miloševiću, kaže: „Kuća nije bilo zato što su bile gra-

natirane. Kuća nije bilo zato što su bile uništene. Nije bilo lekova i nije bilo vode jer je vodovod bio presečen, nije bilo struje jer je dalekovod bio presečen. Ni 500 ljudi tamo više nije moglo živeti." U istom procesu, general Filip Morion, glavnokomandujući UNPROFOR-a, rekao je: „Bili su nagurani na ulicama, na samim ulicama na snegu, izloženi tako da pri najmanjem bombardovanju budu ranjeni, ubijeni i da bude na stotine žrtava. Hranili su se onim što bi mogli ubrati na drveću, semenkama. Ja sam bio obavešten kakva glad, kakva beda vlada u gradu i zbog toga sam hteo uspostaviti njihovo snabdevanje iz vazduha. Bilo je dece, staraca, žena, i bilo ih je jako mnogo, mnogo žrtava bombardovanja, mnogo ranjenih. Jedan mladi student medicine, na primer, operisao je na licu mesta.“

U knjizi „Krv i osveta“ Čak Sudetić opisuje strahote uoči proglašenja Srebrenice za bezbednu zonu. Ni „zlatna groznica“ nije dovela toliko ljudi, četiri puta više nego što ih je bilo pre rata. S dolaskom Kanađana, nakratko je prestalo granatiranje grada: „Horde ljudi su kao muve sletale na gomile otpadaka od hrane preostale Kanađanima.“ Bosanska vlada se žalila da Srebrenici prete zarazne bolesti, jer nije bilo dovoljno vode za oticanje kanalizacije. Okolo su lutali čopori pasa. Buve su postale prava pošast.

Luis Džentil, u ono vreme jedini funkcioner UNHCR-a u gradu, 12. aprila '93. poslao je teleks centrali u Beogradu: „Četrnaestoro mrtvih pronađeno je u školskom dvorištu. Delovi tela i ljudskog mesa zalepili su se za školsku ogradu. Zemlja je bila bukvalno natopljena krvlju. Jednom detetu od oko šest godina bila je odrubljena glava. Video sam dve volovske zaprege natovarene leševima. Bojao sam se noću da zatvorim oči strahujući da će mi se te slike ponovo pojaviti pred očima.“

O situaciji dve godine pre masakra Dijego Arija je rekao: „Sećam se vrlo dobro, tada je rečeno da je to usporeni genocid, genocid u slowmotionu i da će se to pre ili kasnije dogoditi. I '95. se zaista i dogodilo. Ali ja sam uvek smatrao da je taj masakr počeo još '93. a ne '95. To je bio jedan te isti zločin koji se akumulirao i trebalo je vremena da se sve to privede kraju; međutim, masakr je počeo dve godine ranije i trajao je dve godine, i tu je reč o više od onih 7.000 nestalih iz Srebrenice.“

18. 3. 2005.

Vladimir Milovanović

Ja sam student BU!

U javnosti je pokrenuta rasprava o Pravnom fakultetu kao jezgru intelektualne misli koja je metafizički ujedinjena konspirativnim imenom – antihaški lobi. Tim povodom profesor pravnog fakulteta i dekan u periodu 1998–2000. godine Oliver Antić kaže: „Problem je što oni koji se zaista bave pozitivnim pravom znaju da je najveći broj problema prouzrokovao taj nelegitimni i nelegalni sud. A pošto je ovo mesto gde se izučava pravo, normalno je da ovde ima najviše ljudi koji se protive tom i takvom rušenju međunarodnog prava i tom i takvom jednom kvazisudu kakav je zaista Haški sud.“

Kako ova dedukcija predstavlja zloupotrebu logike, predstavio bih „mesto gde se izučava pravo“.

Beogradski univerzitet se zasniva na apsurdno egalitarizmu i autoritativne svesti. Praktično, taj koncept podrazumeva pamćenje velikog broja informacija i odsustvo kritičkog razmišljanja u susretu sa neprikosnovenim autoritetom šefa katedre. Model prosečnog studenta Beogradskog univerziteta je „birokratizovani mediokritet“.

Pravni fakultet poseban je po tome što se društveni fenomeni posmatraju iz ugla naučne discipline koju karakteriše visok stepen dogmatizma i intelektualne ograničenosti. Studiranje na Pravnom fakultetu, ukratko, moglo bi se opisati kao „samovoljna indoktrinacija“.

Takva situacija direktna je posledica političke unifikacije fakulteta izvršene 1998. godine, na osnovu Zakona o Univerzitetu. Tom prilikom najveću štetu pretrpela je katedra za Međunarodno javno pravo.

Studenti pripremaju ispit iz Međunarodnog javnog prava po udžbeniku Smilje Avramov, prvog svedoka odbrane Slobodana Miloševića. Od 576 fusnota u ovom delu, 134 se odnose na dela starija od 50 godina. Samo 58 fusnota studente upućuje na dela objavljena posle 1976. godine, uglavnom izdanja samog autora.

Otkako je profesor dr Vojin Dimitrijević udaljen sa fakulteta ne štampaju se udžbenici iz predmeta „Međunarodni odnosi“ i „Međunarodne organizacije“, a novi nisu napisani. Tako studenti 2005. pripremaju ispite iz udžbenika u kojem se OEBS naziva KEBS i proučavaju međunarodne odnose iz doba blokovske podele sveta. Ispitivač ovih predmeta je docent Branko Rakić, pravni savetnik Slobodana Miloševića.

U udžbeniku iz Međunarodnog krivičnog prava profesora dr Zorana Stojanovića demonstrira se opasnost simulacije intelektualnog pluralizma. Studenti se upućuju isključivo na pisce koji su ideološki bliski autoru.

Selektivno proučavanje pravnih i političkih fenomena, kao glavna metodološka karakteristika, u direktnoj je suprotnosti sa objektivnim kritičkim pristupom u nauci i za posledicu ima stvaranje ideološki profilisanih pravnika.

A sada, reč-dve o legalnosti „kvazisuda“.

Haški tribunal osnovan je Rezolucijom Saveta bezbednosti 827, na osnovu glave VII, Povelje UN, na osnovu koje je Savet bezbednosti ovlašćen da preuzima mere radi očuvanja svetskog mira i bezbednosti. Na osnovu člana 29 Povelje UN, Savet bezbednosti ovlašćen je da osniva pomoćna tela radi obavljanja svoje delatnosti.

Osnovni prigovor protivnika Tribunala tiče se načela krivičnog prava nullum crimen, nulla poena sine lege. To podrazumeva predviđenost (međunarodnih) krivičnih dela u zakonu u vreme izvršenja. Protivnici Međunarodnog krivičnog tribunala, iznose, kao osnovni argument, da dela predviđena Statutom ad hoc tribunala nisu bila propisana u vreme izvršenja krivičnih dela. Dakle, pošto krivična dela protiv čovečnosti nisu bila predviđena u krivičnom zakonu SFRJ, ni njeni građani nisu odgovorni za ta krivična dela.

Studentima Pravnog fakulteta niko nije predočio da savremeno međunarodno pravo poznaje međunarodna krivična dela podeljena na običajna i međunarodna krivična dela propisana multilateralnim ugovorima.

„Krivična dela po međunarodnom običajnom pravu su ona koja su jednom definisana u nekom međunarodnom ugovoru i potom zahvaljujući univerzalnim vrednostima koje štite prihvaćena kao takva u praksi većine zemalja

a ne samo država ugovornica. Otuda definicije ovih krivičnih dela (norme koje predviđaju zabranu dela i norme koje predviđaju sankcije) predstavljaju *ius cogens* i *delu erga omnes*“ (prof. dr V. Dimitrijević).

Navedeni argument dovoljno govori o neophodnosti da tribunal *ex post facto* inkriminiše međunarodna krivična dela u svom Statutu, realizujući osnovno načelo iz kojeg izvire krivično-pravno kažnjavanje počinitelja krivičnog dela i zadovoljenje pravde.

Studenti Pravnog fakulteta uskraćeni su za stavove autora čiji vrednosni sudovi i ideološka orijentacija ne odgovaraju autorima udžbenika. Dodatni problem predstavlja sistem obrazovanja zasnovan na odsustvu kritičkog razmišljanja i dogmatskim pravilima.

Tako ksenofobija i nacionalne frustracije dobijaju nove nosioce u studentima Pravnog fakulteta. Antihaški lobi je posledica. Uzroci su nespremnost ostataka društva da se suoči sa odgovornošću, selektivni pristup u posmatranju istorije i odbijanje suočavanja javnosti sa pitanjima kolektivnog identiteta, odsustvo političke kulture i svesti o nužnosti aktivne političke participacije, kao neophodnim uslovima vladavine prava i poštovanja ljudskih prava.

U takvoj društvenoj stvarnosti normalno je da studentske organizacije, koje nose imena po zakonskim aktima sa početka XIII veka, pred punom salom studenata organizuju tribine na kojima se raspiruje rasna, verska i nacionalna netrpeljivost i prihvatljivo je da zvanična delegacija fakulteta kupuje SPC pozlaćena kandila. U takvoj realnosti ne iznenađuje što publika na takmičenju u besedništvu bira takmičare čije besede sublimiraju ukupnost nacionalnih frustracija i fobija.

Svaka šetnja hodnicima Pravnog fakulteta podseća na plodnost dela Franca Kafke.

25. 3. 2005.

(Autor je apsolvent na Pravnom fakultetu)

Dragan Popović

Bez suđenja NN izvršiocima

Slobodan Milošević je od novembra 2004. do marta 2005. godine izveo 22 svedoka, koji su uglavnom govorili o kontekstu u kome se dogodio sukob u bivšoj Jugoslaviji. Prvi svedok čiji se iskaz direktno ticao navoda iz kosovske optužnice bio je general Radomir Gojović, predsednik Ratnog suda Komande I armije za vreme NATO bombardovanja. Njegovim svedočenjem, od 15. do 21. marta, trebalo je da se prikaže da je vojno pravosuđe preduzimalo razumne i potrebne mere za kažnjavanje odgovornih za ratne zločine na Kosovu, čime je Milošević nastojao da ospori deo kosovske optužnice (paragrafi 19 i 28) koji govori o njegovoj komandnoj odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta Haškog tribunala.

Gojović je Sudu rekao da su u toku NATO intervencije 34 osobe, koje su se nalazile u Vojsci Jugoslavije, kažnjene za krivična dela protiv života i tela, dakle dela koja imaju obeležja ratnih zločina, iako su ih tužioci retko tako kvalifikovali. Prema Gojovićevim rečima, ako vojni pravosudni organi nisu učinili i više to je zato što su u uslovima rada pod bombama bili primorani da često menjaju lokaciju, kao i zato što je Vojska Jugoslavije, nakon potpisivanja Kumanovskog sporazuma 9. juna 1999. godine, morala da se povuče sa teritorije Kosova tako da vojni pravosudni organi više nisu imali pristup mestima zločina. Gojović je istakao da je UNMIK-u „upućen zahtev za pravnu pomoć“ putem koga je „tražena saradnja“, međutim UNMIK na ovaj zahtev nije odgovorio. Gojović nije objasnio na šta su se konkretno ti zahtevi odnosili, odnosno ko, šta i kada je tražio od UNMIK-a. Važnije od toga, činjenica da Kosovo više nije pod ingerencijom Srbije nije opravdanje da ne budu procesuirani tamo počinjeni zločini. Potvrda za to je, na primer, činjenica da se u Beogradu normalno odvija suđenje za zločin u Ovčari (Hrvatska), iako se lokacija, na kojoj je počinjen zločin, ne nalazi u Srbiji.

Gojović je takođe istakao da je veoma mali broj optužnica koji u sebi sadrže kvalifikaciju za ratne zločine podignut ne iz želje da se zločini minimalizuju, već zato što je vojska išla na to da počinioци zločina budu što strože kažnjeni. U to vreme za ubistvo je bila zaprećena stroža kazna po republičkom zakonu nego za ubistvo kao ratni zločin prema saveznom zakonu. Navodno iz tog razloga tužilac se opredeljavao za onu prvu kvalifikaciju. Slično tome,

da bi pokazao da je vojska adekvatno reagovala, Gojović je naveo da su se vojne istrage, u roku od dva meseca i pod otežanim uslovima, odnosile na događaje u kojima su ubijene 644 osobe, a da je haško tužilaštvo nakon nekoliko godina u optužnici protiv Miloševića navelo, u opisu dela, oko 700 žrtava – kosovskih Albanaca.

Ipak, ovaj iskaz generala Gojovića stoji na slabim osnovama, prvenstveno zato što pravosudni organi u Srbiji imaju obavezu da se pozabave svim krivičnim delima počinjenim na Kosovu, dok je zadatak haškog tužilaštva drugačiji i tiče se samo onih slučajeva koji mogu biti dovoljni za donošenje osuđujuće presude protiv optuženog (Miloševića) u postupku. U izveštaju Misi-je OEBS-a u Srbiji iz 2003. godine, navodi se da je na Kosovu i u Srbiji ekshumirano oko 4300 tela za koja se veruje da su žrtve nezakonitog ubijanja od strane srpskih snaga. To je broj koji ima smisla porediti sa pomenutih Gojovićevih 644. Štaviše, od 644 albanske žrtve, koje je Gojović pomenuo, čak 601 su iz slučajeva u kojima su izvršioci ostali nepoznati, tako da nikakvog suđenja tu nije ni bilo.

Vojno pravosuđe je istraživalo i podizalo optužnice kad su počinioi krivičnih dela bili osobe u sastavu Vojske Jugoslavije. Ispostavilo se da su se vojni organi pozabavili, i to sasvim ograničeno, samo sa dva od 17 slučajeva masovnih ubistava iz kosovske optužnice. To su slučajevi Izbica i Gornje Studimlje. Gojović je rekao da su pronađena tela 144 kosovska Albanca iz Izbice, od kojih je 101 telo ekshumirano. Da se vojni organi nisu adekvatno bavili ovim slučajem vidljivo je iz toga što su već ekshumirana tela potom opet završila u drugoj masovnoj grobnici (u Petrovom Selu), i da odgovorni za ubistva nisu otkriveni, iako ne bi trebalo da bude problem da se utvrdi koja je jedinica i pod čijom komandom bila prisutna na području Izbice u vreme kad su počinjena ubistva. Ni u vezi sa ubistvom lica u Gornjem Studimlju nisu otkriveni počinioi i nije došlo do suđenja. Što se tiče preostalih 15 slučajeva masovnih ubistava iz kosovske optužnice, vojno pravosuđe se njima ni na koji način nije bavilo.

Umesto toga, održana su suđenja za nekoliko ubistava u kojima je broj žrtava bio mali i kojima se kosovska optužnica uopšte ne bavi. Ostaje da se vidi da li će neki drugi Miloševićev svedok govoriti o procesuiranju (pred civilnim sudovima) slučajeva masovnih ubistava iz kosovske optužnice. Ako tih postupaka nije bilo – a javnost o njima do danas nema nikakve informacije

– navod iz optužnice koji se odnosi na Miloševiću komandnu odgovornost stoji neuzdrman, pošto Milošević nije preduzeo mere da se po učinjenom zločinu odgovorni privedu pravdi. Ovo utoliko pre što je iz Gojovićevog iska-za bilo jasno da nikakve ozbiljne istrage nije bilo ni kada je reč o osnovnom delu koje se u kosovskoj optužnici stavlja Miloševiću na teret – nasilnom pro-terivanju stanovništva.

25. 3. 2005.

(Autor je istraživač Fonda za humanitarno pravo)

Lakić Đorović

Crni tragovi vojnog pravosuđa

Ko je general Radomir Gojović, nedavni svedok odbrane u haškom postupku protiv Slobodana Miloševića? Gojović ne samo da nije svedočio „istinu i punu istinu“ nego, zbog njegove ranije uloge u Vojnom pravosuđu Jugoslavije, istinu i ne sme da kaže, jer bi u tom slučaju optužio i samoga sebe za teška krivična dela. Ako ne za koje drugo, a ono za neprijavljivanje učinilaca krivičnih dela ratnih zločina i učinilaca krivičnih dela teške povrede sudijske (i tužilačke) dužnosti u tzv. ratnom vojnom pravosuđu, koje je lično organizovao i kontrolisao u radu.

General Gojović je, tokom dugovremenog i revnosnog rada u nelegalnoj Komisiji Generalštaba Vojske Jugoslavije za saradnju sa Haškim tribunalom, izučavao – i ko zna šta sve još činio sa njima – mnoge od 17.000 dokumenata kojima je Komisija nezakonito raspolagala. Stoga se Gojovićevo svedočenje, kao i eventualna buduća svedočenja drugih pripadnika te nelegalne Komisije, mora ceniti i sa tog aspekta. Gojović, dakle, ne govori o neposrednim saznanjima, već interpretira i inače sumnjive sadržaje dokumenata koje su sačinila druga lica. Stoga se Gojović pojavljuje manje kao stvarni svedok, a više u ulozi pristrasnog kvaziveštaka.

Oni, veoma brojni, koji su poznavali Gojovića za sve vreme službovanja, uporno su tvrdili i pisali da je ostavio crne tragove u vojnom pravosuđu, koji ga čine trajno nedostojnim za bavljenje advokatskim poslovima, te su i javno publikovali zahtev da mu se takva zabrana odredi. Navodili su brojne razloge.

Predlagali su da se stručno i nepristrasno odredi Gojovićeva uloga u trećem suđenju generalu Trifunoviću i drugima, s obzirom na činjenicu da je, kao predsednik Vojnog suda u Beogradu, uzeo sam da im sudi, tj. predsedava većem, uprkos tome što je u vreme oba ranija suđenja, koja su časne sudije okončale oslobađajućom presudom, bio zamenik vojnog tužioca Vojske Jugoslavije. Gojović je, dakle „i tužio i sudio“.

Argumentovano je zahtevano i da se ispita i oceni Gojovićeva uloga u postupku protiv novinara Miroslava Filipovića, koga je nakon oslobađajuće

presude civilnog Okružnog suda u Kraljevu Vojni sud u Nišu pre 5. oktobra 2000. godine osudio na sedam godina zatvora. Potom, u postupku po žalbi, Vrhovni vojni sud definitivno je ustanovio da je to bio montirani postupak. Ukinuo je ovu osuđujuću presudu i vratio prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje, pa je isti vojni sud, u ponovljenom postupku, doneo oslobađajuću presudu. Gojović se i u Hagu javno hvali da je on birao vojne sudije i da su one kvalitetne.

„Gojovićeve sudije“ su sudile i u montiranom postupku grupi OSA. Ta grupa je početkom 2000. godine osuđena na visoke kazne, navodno zbog udruživanja i pripremanja atentata na Miloševića i Pavkovića. A ubrzo, u ponovljenom postupku, iste te vojne sudije, u istom Vojnom sudu u Nišu, ustanovile su da ničega nije bilo i da se radilo o montiranom procesu.

To je „svedok odbrane Gojović“. I u Hagu se on javno čudi što, uprkos njegovom dogovoru sa vojnim pravosuđem iz oktobra 2000. godine, potpukovnika Đorović Lakića još nisu proglasili ludim, dali mu invalidsku penziju, i tako mu za sva vremena začepili usta i onemogućili ga da svedoči o zločinima i teškim krivičnim delima na čijem je rasvetljavanju Đorović radio. I da doprinese rasvetljavanju odgovornosti samog Gojovića i njegovih sudija, zbog: prikrivanja zločina; prikrivanja učinilaca teških krivičnih dela i teških povreda sudijskih i tužilačkih dužnosti.

A tek su bili otpočeli da slave pobedu nad ostatkom sveta. I da kažnjavaju nezahvalne, izdajnike i špijune. Šta je i koliko je Gojović doprineo tome njihovome „pobedničkom“ zadatku?

Po dogovoru sa general-pukovnikom Pavkovićem, Gojović je organizovao jednovremeno pokretanje i krivičnog i prekršajnog gonjenja Nataše Kandić, direktora Fonda za humanitarno pravo, zbog njenog pisanja (u avgustu 2000. godine) o zločinima na Kosovu i Metohiji. Međutim, uplašio se sopstvenog bezakonja i kukavički se povukao, odustajanjem od zahtevanog postupka. (Videti spise predmeta Kabineta Ministra odbrane, Int. br. 1362-10/2001. od 11. oktobra 2000. godine i 11. juna 2002. godine.)

General Gojović je, nakon bezuspešnog pokušaja da pretnjama prisili potpukovnika Đorović Lakića, iz Pravne uprave Ministarstva odbrane (MO), da inicira krivični i prekršajni postupak protiv Nataše Kandić, organizovao i sa svo-

jim saradnicima (pukovnicima Domindžom i Mihajlovom) sproveo disciplinski izviđaj protiv Đorovića radi njegovog progona iz službe. Tom prilikom pretio je Đoroviću, ponižavao ga i vređao. O tome su hrabro posvedočila tri diplomirana pravnik iz te uprave. (Ovo se može bliže sagledati u spisima disciplinskog postupka protiv Đorovića, u predmetu uprave broj 564-3/2000 od 26. septembra 2000. godine, kao i spisa predmeta Vojnog suda u Beogradu, Su broj 42/2003 od 6. maja 2003. godine i Kr. Broj 42/2003 od 26. maja 2003. godine.) Međutim, i u ovom disciplinskom postupku general Gojović se uplašio, te su ovaj postupak obustavili zbog navodne zastare, iako on stvarno još uvek nije zastareo.

Kada je general Gojović shvatio da Đorovića ne može ovako proterati iz službe u Vojsci, dogovorio se sa vojnim sudom i tužiocem u Nišu da Đorovića oglase nesposobnim za službu u postupku koji su montirali zbog Đoroviće-ovog sukoba sa organima vojne bezbednosti, kada su ti organi pokušali da Đorovića, kao vojnog tužioca u Prištini, spreče u vođenju krivičnog postupka protiv dve kriminalne grupe, sastavljene od pripadnika vojne službe bezbednosti i vojne policije Prištinskog korpusa i njihovih saizvršilaca iz Centra bezbednosti Priština (zbog organizovanog pljačkanja napuštenih albanskih kuća, organizovane i sistematske krađe skupih putničkih automobila, te elektrotehničke opreme u ogromnim količinama.) Uloga generala Gojovića u montiranju i vođenju ovog postupka može se ustanoviti jednostavnim uviđom u sve spise predmeta Vojnog suda u Nišu protiv Đorovića, a potom i Vojnog suda u Beogradu. Otkud i ovog drugog? Otuda što je Vrhovni vojni sud prihvatio kao nesporno da su vojne sudije u Nišu sa Gojovićem kao eksponentom vojne službe bezbednosti montirale postupak iz 2000. godine protiv Đorovića, pa je Vrhovni vojni sud 2004. godine ustupio predmet Vojnom sudu u Beogradu.

Povinujući se nezakonitim naređenjima pretpostavljenih mu, početkom septembra 2000. godine Gojović je, kao načelnik Pravne uprave Ministarstva odbrane, pokušao da ukine pravo na stečenu vojnu penziju, kao i pravo na „vojnu“ zdravstvenu zaštitu, general-pukovniku Momčilu Perišiću i pukovniku Draganu Vukšiću, samo zbog toga što su ovi bili na čelu opozicione političke partije. Protiv ove dvojice u to vreme nije vođen nikakav krivični postupak, te je general Gojović organizovao i sproveo disciplinski postupak da im se oduzmu činovi rezervnih starešina, a potom da im se oduzmu penzije. Od ove namere Gojovića je odvratio, opširnim pisanijem i upozorenjima, potpu-

kovnik Đorović, uz hrabru podršku direktora Fonda za socijalno osiguranje vojnih osiguranika. Gojovićeva bezobzirnost u ovom slučaju može se sagledati uvidom u spise Pravne uprave MO, 517-1/2000. godine, kao i spise naznačenog Fonda SOVO, Int. broj 9207-1 od 7. septembra 2000. godine. Od toga momenta Gojović je Đoroviću neprekidno i javno pretio da će ga proterati iz vojne službe.

Beskonačnu zahvalnost i odanost režimu Gojović je demonstrirao 3. oktobra 2000. godine, kada je sve članove kolektiva Pravne uprave MO, kao načelnik te uprave, i potencirajući da govori u ime Kolegija saveznog ministra za odbranu Ojdanića, puna četiri sata, zastrašivanjem, pretnjama da će ih proterati iz vojne službe, prisiljavao da sa svojim članovima porodice koji imaju biračko pravo izađu na izbore i glasaju za kandidata Slobodana Miloševića, i to u ranijim jutarnjim časovima, kako bi se stvorio utisak o masovnom izlasku, s tim da Gojovića, narednog dana po završenom glasanju, pismeno obaveste o tome da su glasali za Miloševića. Zbog ovoga, ličnog i kolektivnog ponižavanja, potpukovnik Đorović je dana 30. oktobra 2000. godine vojnom tužiocu u Beogradu, kao nadležnom za odlučivanje, protiv Gojovića podneo krivičnu prijavu u pravcu krivičnog dela – povreda slobode opredeljenja pri glasanju, iz člana 81. stav 1. KZ R. Srbije. Uprkos brojnim urgencijama za odlučivanje po toj prijavi, Đorović je jedino uspeo da dozna da je ona notirana pod brojem 1 VTK 1098/2000. od 7. novembra 2000. godine.

Upitan o ovome u Hagu, Gojović je odgovorio da Đorović nije preuzeo krivično gonjenje, dakle i Đorović eto zna da nikakvog krivičnog dela nije ni bilo. Ali Đorović će sa zadovoljstvom preuzeti krivično gonjenje Gojovića, i za ovo krivično delo, kao što je preuzeo i druga dva slučaja kod Vojnog suda u Beogradu (Ki broj 2/2003), ako nadležni tužilac ne bude smeo da goni Gojovića.

Nije istina, generale Gojoviću, da sam bio neiskusni tužilac i da sam smenjen s dužnosti ratnog tužioca. Otkud Đorović na Kosovu, ako je stvarno bio neiskusni? I Vi i Vaši pretpostavljeni dobro znate da sam 1. juna 1999. godine, po treći put, nadležnima, uključiv i Vrhovnog vojnog tužioca, podneo pisani zahtev – Strogo pov. Br. 69/99, da budem razrešen od dužnosti Vojnog tužioca pri Komandi Vojnog okruga u Prištini, a nakon što je izostala zaštita od tri puta ponovljenih pretnji organa vojne bezbednosti Prištinskog korpusa da povučem podignutu optužnicu protiv dvojice njihovih pripadni-

ka. Tog dana shvatio sam da me upravo Vi i general Obrenčević onemogućavate da zakonito postupam kao ratni tužilac. Odlučio sam ne samo da više ne budem statista u vašim prljavim režijama, nego i da se svom snagom borim protiv vas, jer sve više uviđam koliko ste zla počinili, ne samo meni, nego i stotinama drugih, koji, zasad, plašljivo ćute.

1. 4. 2005.

(Autor je potpukovnik na službi mu VP 1092 Beograd)

Bogdan Ivanišević

Pukovnik koji se seća samo jednog ubistva

Opsada Sarajeva je trajni simbol rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine, i patnji civila u tom ratu. Ipak, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) tek treba da održi ili okonča postupke protiv najodgovornijih lica za zločine počinjene tokom opsade, a javnost u Srbiji da se sa tim zločinima suoči.

Dosad je MKSJ doneo samo jednu, prvostepenu presudu i to protiv generala Stanislava Galića, komandanta Sarajevsko-romanijskog korpusa vojske bosanskih Srba od septembra 1992. do avgusta 1994. godine. Napadi na civilno stanovništvo Sarajeva prisutni su i u bosanskoj optužnici protiv Slobodana Miloševića. General vojske bosanskih Srba Dragomir Milošević očekuje suđenje za zločine protiv sarajevskih civila. Ti zločini su uključeni i u optužnice protiv Ratka Mladića i Radovana Karadžića, kao i u optužnicu protiv Momčila Perišića, koji se u martu 2005. godine predao Tribunalu.

Haški tribunal je 5. decembra 2003. godine osudio Stanislava Galića na 20 godina zatvora. Većina u sudskom veću (2:1) našla je da je Galić kriv zato što je naredio kampanju nezakonitih akata nasilja protiv civila, čija je osnovna svrha bila sprovođenje terora protiv civilnog stanovništva. Mnogi u Bosni smatrali su da je kazna Galiću preblaga. Nasuprot tome, mediji u Beogradu nastojali su da ublaže značaj i dimenzije srpskih zločina u Sarajevu, uskrativši šansu javnosti da sazna šta presuda Galiću u stvari kaže.

Dva dana nakon donošenja presude „Večernje novosti“ su je predstavile kroz razgovor sa pukovnikom Ratomirom Maksimovićem, jednim od oficira potčinjenih Galiću tokom opsade Sarajeva. Pukovnik je ustvrdio da je „terora u Sarajevu bilo, ali ne od strane srpskih snaga, već u onom delu pod komandom Muslimana“; štaviše, jedini slučaj ubistva civila snajperom kojeg je Maksimović mogao da se seti onaj je u kom je muslimanski snajperista ubio ženu na ulici.

List „Politika“ pozabavio se presudom u dva članka koja su se fokusirala na odvojeno i delom suprotno mišljenje sudije Rafaela Nijeto-Navije. Kolumbijski sudija je zaključio da tužilac MKSJ nije dokazao da je vojska bosanskih

Srba sprovodila kampanju namernog gađanja civila tokom dvogodišnjeg perioda iz optužnice. Politika je insistirala da su muslimanske snage u Sarajevu bile pravi počinioci zla – one su navodno bile odgovorne za nestanak i smrt hiljada sarajevskih Srba.

I za nedeljnik NIN manjinsko mišljenje sudije Nijeto-Navije bilo je bitnije nego većinsko mišljenje preostalih sudija. NIN je pri tome izobličio stavove kolumbijskog sudije. Prema NIN-u, Nijeto-Navija je zaključio da „srpska vojska nije namerno ubijala civile u Sarajevu“. U stvarnosti, ovaj sudija je napisao nešto drugo – naime to da su srpske snage „u većem broju slučajeva, namerno ili bezobzirno, gađale civile u Sarajevu“. On se jedino nije složio da su napadi tokom sva 23 meseca iz optužnice imali karakter kampanje. NIN je Nijeto-Naviji imputirao i stav da je „jedan od glavnih problema u optužnici to što su i UN i tužioci pisali (pogrešne) izveštaje na osnovu pogrešnih novinskih napisa“. U stvari, Nijeto-Navija je napisao samo to da je internacionalna štampa „ponekad krivicu nepravedno pripisivala samo Srbima“. On nije ničim sugerisao da su se haški tužioci oslanjali na takve napise, niti je pominjao bilo kakve „probleme u optužnici“.

Da su novine u Srbiji korektno prezentovale presudu Galiću, njihovi čitaoci bi razumeli da su se u odnosu na glavne elemente optužnice sve tri sudije suštinski složile: srpske snage koje su napadale Sarajevo činile su zločine protiv čovečnosti, i Galić je za te zločine kriv. Mesta na kojima se sudije razilaze ne dovode u pitanje ovu fundamentalnu istinu.

Po mišljenju svih sudija, u toku dve godine Galićevog komandovanja napadima, najmanje 1.399 civila u Sarajevu je ubijeno, a hiljade su ranjene, kao rezultat granatiranja i snajperske vatre. Mnoge žrtve nisu bile „kolateralna šteta“ legitimnih vojnih akcija: naprotiv, napadi su bili usmereni na civile, uključujući one koji su prisustvovali sahranama, putovali gradskim autobusom ili tramvajem, ili vozili bicikl. I sudija Nijeto-Navija složio se da je tužilac dokazao mnoge navode o namernim napadima na civile: 15 (od 23) navoda o snajperskim napadima, i dva (od pet) navoda o granatiranju. (Bilo bi pogrešno zaključiti iz ovih relativno niskih cifara iz optužnice – 23 i pet – da je broj napada u toku rata bio mali. Kao što optužnica objašnjava, „razmere su bile tolike da Prilozi pojedinačnim grupama tačaka u ovoj optužnici navode samo mali reprezentativan broj pojedinačnih incidenata u cilju konkretosti iznošenja optužbi“.)

Dvojica sudija u većini zaključili su da napadi na civile nisu imali vojnu svrhu i da im je cilj bio da drže civilno stanovništvo u stanju ekstremnog straha. Sudija Nijeto-Navija nije sporio ovaj nalaz, ali je imao svoje viđenje njegovog pravnog značaja. Nijeto-Navija je ustvrdio da zločin terorisanja civilnog stanovništva nije postao deo običajnog prava koje se odnosi na oružane sukobe, i da stoga Haški tribunal ne može tim zločinom da se bavi, pošto Tribunal primenjuje samo norme koje su „izvan svake sumnje deo običajnog prava“. Nijeto-Navija je stoga zaključio da je Galić odgovoran za „nezakonite napade na civile, ubistva i nečovečne postupke“. Druga dvojica sudija, Ori i El Mahdi, smatrali su da zločin terora jeste deo običajnog prava, i proglasili su Galića krivim i za to delo.

Nijeto-Navija se takođe nije složio sa većinom u proceni oblika Galićeve odgovornosti. Dok je mišljenje većine bilo da je Galić naredio artiljerijske i snajperske napade (što je kažnjivo prema članu 7(1) Statuta Tribunala), Nijeto-Navija je zaključio da nema dokaza o naređenjima. Po njemu, odgovornost Galića bila je tzv. komandna odgovornost, zbog propuštanja da spreči njemu podređena lica u činjenju zabranjenih dela, i zbog propuštanja da ih kazni za ta dela (član 7(3) Statuta).

Tako se čak i sudija koji je ostao u manjini složio da je Galić odgovoran za zločine protiv čovečnosti koje su počinile snage bosanskih Srba, i da treba biti osuđen – na 10 godina zatvora. Ovaj se sudija zato ne može smisleno koristiti, kao što su to mediji u Srbiji pokušali da učine, kao „saveznik“ u odlaganju suočavanja sa užasom zločina u Sarajevu.

8. 4. 2005.

Jasna Bogojević

Kultura pod bombama

Sarajevski reditelj Davor Diklić posvetio je knjigu „Teatar u ratnom Sarajevu 1992–1995“ svojoj sestri, čuvenoj sarajevskoj glumici Jasni Diklić, i svom gradu Sarajevu. Knjigu su 2004. godine izdali Kamerni teatar 55 iz Sarajeva i „Most art“ iz Zemuna. Knjiga je napisana da se ne zaboravi da se Sarajevo branilo i kulturom.

U odličnom predgovoru autor daje osnovne podatke o kulturnim zbivanjima u ratnom Sarajevu i uslovima pod kojima su umetnici živeli i radili.

Citat: „Okupatorski obruč oko Sarajeva bio je dug 62 kilometra, sa 1.600 komada teške artiljerije i 12.000 vojnika, koji su na grad i njegove stanovnike ispalili više od dva miliona granata raznih kalibara – što znači u prosjeku oko 1.000 dnevno ili 1,5 svakog minuta. Ove granate zajedno sa snajperskom vatrom ubile su 10.615 i ranile 61.136 građana Sarajeva. Ubijena su 1.602 djeteta a 14.947 je ranjeno. Agresor je od samog početka napada na Sarajevo rušio i palio najznačajnije kulturne, istorijske, privredne i sportske objekte. U maju 1992. godine gorio je Orijentalni institut, a u avgustu iste godine sarajevska Vijećnica. Uništenju su bili izloženi Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, džamije, zgrade mnogih fakulteta, bolnice, porodilište, olimpijski kompleks 'Zetra' i tako dalje, i tako dalje, a da ne govorimo o stambenim zgradama. Sarajlije su uz najminimalnije količine, a vrlo često i bez vode, hrane, struje, gasa, grijanja i svih drugih osnovnih potreba, provele gotovo četiri godine ili 42 mjeseca ili 168 sedmica ili 1.275 dana. (...) U tom periodu u okruženju patnje i smrti, pod stalno prisutnim granatama i snajperskim mecima, u Sarajevu su se dogodila 3.102 umjetnička i kulturna događaja ili u prosjeku 2,5 na dan. Sarajevska filharmonija izvela je 48 koncerata u Sarajevu i Evropi.

Sarajevski gudački kvartet je 5. februara 1994. godine, na dan kada je u masakru na Markalama 66 ljudi poginulo i 197 ranjeno, izveo svoj stoti koncert i nastavio sa stalnim koncertima do kraja rata. (...) Petnaest pisaca je ubijeno, a istovremeno su objavljene 263 knjige. (...) Iako je 18 likovnih umjetnika stradalo, u ratu su se konstantno održavale izložbe kojih je bilo 177 u šest improvizovanih galerija. (...) Napravljeno je 156 dokumentarnih i krat-

kih filmova, bez obzira što je 10 filmskih radnika poginulo. Gotovo na samom početku rata Festival MESS (Male eksperimentalne scene Sarajevo) pokrenuo je Internacionalni filmski festival. Kada su novinari pitali Harisa Pašovića: 'Zašto filmski festival za vrijeme rata?', on je odgovarao: 'A zašto rat za vrijeme festivala?!''

U sarajevskim pozorištima su postavljene 182 premijere sa preko dve hiljade predstava, a videlo ih je preko pola miliona građana Sarajeva. Bilo je još bezbroj drugih umetničkih i kulturnih događaja koje su organizovali kulturni centri i društva, Festival Sarajevska zima, Fama, La Benevolencija i drugi. Četiri teatra, Internacionalni teatarski festival MESS, Akademija scenskih umetnosti i Sarajevo film festival za gotovo četiri godine rata uspeali su da pomognu mnogim građanima Sarajeva da se održe kao ljudi, dajući im snagu i ispunjavajući ih dostojanstvom i pomažući im da nekako prežive tu jezičnu svakodnevicu. Sarajevski glumci su svoje predstave igrali skoro 200 puta pred borcima na prvoj liniji fronta, obilazili su decu u obdaništima i po bolnicama, glumili po skloništima, igrali predstave za izbeglice. Kamerni teatar 55 imao je 1.112 predstava i drugih događaja, Sarajevski ratni teatar SARTR 526, Pozorište mladih 336 i Narodno pozorište 183.

U kakvim su neljudskim uslovima stvarali i radili i šta ih je pokretalo na takav herojski rad svedoče (knjiga i nosi podnaslov Svedočanstva) sarajevski glumci, reditelji, scenografi, novinari, profesori. Njih ukupno trideset troje.

8. 4. 2005.

Ana Uzelac

Most na Belaji nije sakrio civile

Izjutra 25. marta 1999. godine Srbija se probudila posle prve noći rata. Prestrašeni ljudi izlazili su iz skloništa na obodima gradova; otresali se od memle podruma i ljutiti razmišljali kako da nastave dalje u svetu u kojem su odjednom zavladala nova pravila.

Malo ko je znao, a nije ljudima tada ni bilo stalo do te vrste znanja, da je u to isto vreme stotinama kilometara južnije sličan strah vladao i u kosovskom selu Bela Crkva, čiji su meštani tog jutra u panici skupljali najosnovnije stvari i masovno, u zbegu, napuštali kuće.

Dokument koji leži preda mnom kaže da su meštani Bele Crkve bežali ne pred NATO bombama, već pred naoružanim ljudima koji su okružili i napali selo – ljudima koji su, ako je verovati tekstu preda mnom, bili zvanično pozvani da brane zemlju čiji su državljani bili i seljani Bele Crkve. Optužnica ih zove „snage SRJ i Srbije“.

Često sam putovala na Kosovo tih godina i sećam se da se u martu mesecu sneg koji cele zime leži na planinama topi i sliva koritima potoka i reka, koje bujaju puneći se blatnjavom, ledenom vodom. Možda su baš kroz takvu blatnjavu i ledenu vodu i gacali seljani Bele Crkve, bežeći uz korito reke Belaje, tražeći sigurnost pod najbližim železničkim mostom. Ali most se pokazao kao loše sklonište. Ljudi pred kojima su pobjegli ipak su ih stigli i otvorili vatru na njih, ubijajući dvanaestoro, od kojih su desetoro bili žene i deca.

Onima koji su preživeli napad naređeno je da izađu iz korita reke. Naoružani ljudi koji su ih opkolili odvojili su žene od muškaraca i dečaka i naterali ove potonje da ponovo zagaze u Belaju. Ponovo su otvorili vatru. U narednih nekoliko minuta u koritu Belaje poginulo je 65 dečaka i muškaraca iz sela Bela Crkva.

Dokument preda mnom je optužnica protiv generala Vladimira Lazarevića, koji je nedavno uz sve državne počasti ispraćen u Hag, da bi se samo mesec dana kasnije, ovog puta mnogo tiše, vratio kući da pripremi svoju odbranu pred Međunarodnim tribunalom.

Na 34 gusto kucane strane priče poput ove iz Bele Crkve stoje stešnjene jedna uz drugu, slikajući profil rata o kome i danas, šest godina kasnije, ljudi van Kosova malo znaju.

Među njima je priča o 105 albanskih dečaka i muškaraca iz Male Kruše, odvojenih od svojih porodica, zatvorenih u napuštenu kuću, izrešetanih i zatim spaljenih; o 116 muškaraca iz sela Izbica – polovina saterana u potok, druga polovina uz brdo – izrešetanih vatrom iz automatskog oružja; o 44 člana porodice Beriša, sakupljenih u kafiću u selu Suvoj Reci, izrešetanih i ubijenih eksplozivom. Tela nekolicine njih pronađena su godinama kasnije u masovnoj grobnici u Batajnici.

Sve priče imaju jedno zajedničko – neko je ubistva preživeo, čudom ili hrabrošću; neko ih je sakriven video i spreman je da danas, šest godina kasnije, o njima svedoči.

Dokument preda mnom govori i o desetinama hiljada onih koji su imali više sreće i uspeli da relativno bezbedno napuste kuće u Đakovici, Peći, Kosovskoj Mitrovici ili Prištini – opet, kaže dokument, ne u strahu pred NATO bombama, već pred ljudima s oružjem koji su ih trpali u vozove, kamione, autobuse i slali na granice s Makedonijom i Albanijom, gde su im oduzimana dokumenta, novac i ono malo stvari što su stigli da spakuju. Neki su išli sopstvenim kolima ili traktorima, koja su takođe na granici morali da ostave za sobom.

Dokument koji će general Lazarević nesumnjivo proučavati narednih meseci tvrdi da su ljudi koji su ubijali i proterivali kosovske Albance, jer o njima je u svim ovim pričama reč, bili pod njegovom direktnom kontrolom – a u najmanju ruku su neometano operisali na teritoriji za koju je general, kao komandant Prištinskog korpusa Vojske Jugoslavije, bio direktno odgovoran.

General Lazarević optužen je na osnovu lične odgovornosti, uključujući i komandnu odgovornost, za svaki od ovih zločina posebno, čak i ako ih nije lično naredio. Optužen je i za sve njih zajedno, jer su navodno činili deo sistematske kampanje proterivanja kosovskih Albanaca iz zemlje – kampanje koju je general navodno planirao zajedno sa najvišim političkim, vojnim i policijskim vrhom zemlje.

Da bi ovo dokazali tužioci Haškog tribunala će morati da sagrade ne samo sliku događaja na Kosovu, već i da pokažu da je general ili učestvovao u donošenju odluke da se ovakva sredstva primene – ili da je za njih znao, ili da je kao komandujući Prištinskim korpusom morao da zna, a da pri tom ništa nije učinio da ih spreči ili kazni počiniocima.

Suđenje koje će trajati u najboljem slučaju nekoliko godina pokušaće da razmrsi klupko zločina i odgovornosti za njih. Moguće je da će generalu Lazareviću suditi zajedno sa celim tadašnjim političkim i vojnih vrhom Srbije i Jugoslavije – Milanom Milutinovićem, Nikolom Šainovićem, Dragoljubom Ojdanićem i preostalim generalima. Sudije će morati da ocene da li su pobrojane epizode bile slučajni incidenti jedne u principu disciplinovane vojske – ili su bili deo kampanje terora i nasilja vođene u ime državnih interesa Srbije. Da li će general Lazarević biti na kraju proglašen krivim ili ne zavisice od snage dokaza koje tužilaštvo ima o njegovoj umešanosti u ove akcije, o stepenu znanja o njima i stepenu efektivne komande nad teritorijom pod kontrolom Prištinskog korpusa.

Ali u osnovi svake odluke stajaće priče preživelih i očevidaca iz Bele Crkve, Suve Reke, Male Kruše ili Izbice. Glasovima profesionalnih prevodilaca kroz šuštave i krckave slušalice, u često konfuznom preplitanju pitanja i odgovora koje karakteriše haška suđenja, ovi će ljudi pričati o tome šta se dešavalo u pretrpanim vagonima kosovskih vozova-pilićara koji su prevozili ljude do graničnog prelaza Đeneral Janković i pod železničkim mostom preko Belaje. Vredi ih saslušati. Njihove tragedije kriju u sebi deo objašnjenja naše.

22. 4. 2005.

(Autor vodi program „Dnevnik Tribunala“ Instituta za izveštavanje o ratu i miru – IWPR)

Dokumenti

Diskretno postavljeni branilac

Ponovo je aktuelizovano pitanje načina na koji haško suđenje Slobodanu Miloševiću može da se odvija uprkos pogoršanom zdravlju optuženika. Odgovor na to pitanje mora poći od odluke Žalbenog veća od 1. novembra 2004. godine, čiji rezime sledi:

Nakon što je pregledalo lekarske izveštaje i uzelo u obzir svoja dotadašnja iskustva sa suđenjem, Pretresno veće je 2. septembra 2004. odlučilo da se Miloševiću dodeli branilac. Sledećeg dana, Pretresno veće je izdalo nalog u kojem je precizno utvrdilo na koji način će Milošević i dodeljeni branioci zajednički raditi. U tom nalogu se kaže:

- 1) Branioci koje je dodelio Sud dužni su da utvrde na koji će način izložiti tezu optuženog, a naročito da: a) zastupaju optuženog pripremajući i ispitujući one svedoke koje smatraju da treba pozvati b) iznose sve činjenične i pravne argumente koje smatraju da treba izneti c) traže od Pretresnog veća da izda naloge koje smatraju neophodnim kako bi na primeren način izneli tezu optuženog, uključujući izdavanje naloga subpoena d) razgovaraju sa optuženim o vođenju odbrane, nastoje da od njega dobiju instrukcije o tome i vode računa o stavovima koje iznosi optuženi, zadržavajući pravo da utvrde strategiju koju treba slediti, i e) postupaju sve vreme u skladu sa interesima optuženog
- 2) optuženi može i dalje, po odobrenju Pretresnog veća, aktivno učestvovati u vođenju odbrane, uključujući, ako je to primereno, i ispitivanje svedoka pošto ih ispituju branioci koje je dodelio Sud
- 3) optuženi u svako doba može podneti razuman zahtev Pretresnom veću da mu dopusti da sam imenuje branioca, i
- 4) branioci koje je dodelio Sud ovlašćeni su da od Pretresnog veća traže izdavanje eventualnih daljih naloga koje smatraju neophodnim za vođenje odbrane optuženog

(...)

9) Žalbeno veće preispituje odluku Pretresnog veća samo da bi utvrdilo da li je ono valjano primenilo svoje diskreciono pravo kada je nametnulo brani- oće Miloševiću.

10) Odluka Pretresnog veća doneta na osnovu primene njegovog diskrecio- nog prava preinačiće se ako se osporavana odluka: 1) zasniva na netačnom tumačenju važećih pravnih odredaba, 2) zasniva na očigledno netačnom zaključku o činjenicama, ili 3) toliko je nepravedna ili nerazumna da pred- stavlja zloupotrebu diskrecionog prava Pretresnog veća.

(...)

12) Raspoloživi presedani sa postojećih sudova za ratne zločine navode na jednodušni zaključak da pravo na samozastupanje „nije apsolutno, već uslovno“.

13) Potrebno je doneti odluku i o tome da li se to pravo može ograničiti uz obrazloženje da se time što okrivljeni sam sebe zastupa značajno i uporno opstruira primereno i ekspeditivno vođenje suđenja. Žalbeno veće je mišljenja da, u odgovarajućim okolnostima, Pretresno veće može da ograni- či to pravo po tom osnovu.

15) Kada je reč o preliminarnom pitanju same odluke da se dodele branioci, Žalbeno veće ne može da zaključi da je Pretresno veće time zloupotrebi- lo svoje diskreciono pravo... Postojao je legitiman osnov da Pretresno veće zaključi da bi ovo suđenje „moglo da traje nerazumno dugo ili, što je još gore, da ne bi moglo da se završi“ ukoliko se Miloševiću dozvoli da se i dalje zastupa sam.

16) Žalbeno veće se, međutim, ne slaže sa ocenom koju je Pretresno veće dalo u Nalogu o modalitetima (koji) strogo ograničavaju Miloševićeve mogućnosti da učestvuje u vođenju svoje odbrane.

17) Ta stroga ograničenja zasnivaju se na suštinski pogrešnoj primeni prava: Pretresno veće nije uvidelo da eventualna ograničenja Miloševićevog prava da se sam zastupa moraju da se ograniče na minimalnu moguću meru, neo- phodnu da se zaštiti interes da se obezbedi razumno ekspeditivno suđenje.

(...)

19) Žalbeno veće potvrđuje odluku Pretresnog veća o nametanju branioca, ali poništava Nalog o modalitetima. Pretresno veće treba da osmisli radni režim kojim će praktični uticaj formalne dodele branioca svesti na minimum, sem u meri koju zahtevaju interesi pravde... Taj režim mora biti zasnovan na automatskoj pretpostavci da... Milošević bira koje će svedoke pozvati, da ispituje svedoke pre dodeljenog branioca, da pred sud iznosi sve valjane zahteve koje želi, da iznese završnu reč nakon što odbrana iznese svoje dokaze i da donosi osnovne strateške odluke o izvođenju dokaza odbrane.

20) Ukoliko se Miloševići zdravstveni problemi ponovo ozbiljno pogoršaju, prisustvo dodeljenog branioca će omogućiti da se suđenje nastavi čak ako Milošević trenutno i ne bude u mogućnosti da učestvuje. Kada će tačno doći do zamene uloga na suđenju zavisice od Pretresnog veća.

22. 4. 2005.

(Izvor: Haški tribunal)

Ljiljana Helman

Pravda na nišanu rizika

Sporazumi o priznanju krivice pred Haškim tribunalom često izazivaju polemike u javnosti, kao što je bio slučaj nedavno kada se Biljana Plavšić na izvestan način ogradila od priznanja krivice iz decembra 2002. godine. Javne kontroverze delom proističu iz činjenice da su postupak koji prati priznanje krivice i njegovi osnovni elementi uglavnom nepoznati izvan užeg kruga neposrednih učesnika u haškim suđenjima.

Kada optuženi izjavi da je kriv za neka ili sva dela navedena u optužnici, Pretresno veće proverava da li postoje uslovi za prihvatanje date izjave. Neophodno je utvrditi ne samo to da je optuženi krivicu priznao dobrovoljno, nedvosmisleno, i sa svešću o značenju i mogućim posledicama priznanja, nego i da postoji relevantna činjenična osnova, odnosno dovoljni dokazi na osnovu kojih se može zaključiti da je optuženi zaista i izvršio dela za koja se izjašnjava krivim.

Najčešće, Pretresno veće će prihvatiti izjavu o krivici, uz izuzetke kao što je priznanje krivice Dragoljuba Kunarca, optuženog za zločine u Foči, koje sud nije prihvatio ocenivši da se izjava optuženog ne može smatrati nedvosmislenom (izjavio je da se oseća „krivim do određenog stepena“) kao i da optuženi nije bio potpuno svestan značenja priznanja krivice.

Ukoliko je potvrđeno postojanje uslova za prihvatanje izjave o krivici, pretresno veće može na osnovu priznanja izreći osuđujuću presudu. Prilikom odmeravanja kazne, priznanje krivice će najčešće biti cenjeno kao jedna od olakšavajućih okolnosti, mada treba imati u vidu da pretresno veće nije obavezno da tako postupi.

Mada je u većini slučajeva priznanje praćeno izrazom kajanja optuženog, sud može prihvatiti priznanje krivice čak i ako kod optuženog ne prepozna je kajanje. Takav je bio slučaj sa priznanjem krivice Gorana Jelisića, optuženog za zločine u logoru Luka.

Priznanja krivice su uglavnom rezultat tzv. sporazuma o priznanju krivice između optužbe i odbrane. Pomenutim sporazumima optuženi se obavezuje da će priznati krivicu za neko ili sva dela navedena u optužnici, da će se o tome formalno izjasniti, a često i da će svedočiti protiv saoptuženih ili optuženih u drugom postupku. Tužilaštvo se obavezuje da će odustati od nekih tačaka optužnice i/ili preporučiti izricanje blaže kazne. Pretresno veće nema udela u sklapanju ovih sporazuma i oni ga ne obavezuju. Dragana Nikolića, optuženog za zločine u logoru Sušica, Pretresno veće je, uprkos kazni od 15 godina predloženoj sporazumom, osudilo na 23 godine zatvora.

Često se postavlja pitanje opravdanosti postojanja ovakvih nagodbi za najteža krivična dela, sa stavom da se „Tribunal ne bi smeo ‘cenjkati’ sa stvarima kao što je genocid“, kako je jednom prilikom naglasila Munira Subašić iz udruženja Majke enklava Srebrenica i Žepa. Najveće nezadovoljstvo žrtava izazivaju blage kazne koje sud izriče prihvatajući sporazume o priznanju. Tako su predstavnici žrtava kritikovali izricanje presude od 17 godina zatvora policajcu iz Prijedora Darku Mrđi, dok je osuda Predraga Banovića na osam godina zatvora izazvala ogorčenje preživelih iz logora Keraterm.

Dodatnu senku na opravdanost sporazuma baca nedavni intervju Biljane Plavšić u kome ona, između ostalog, navodi da se odlučila na priznanje krivice kada je uvidela da zbog nedostatka svedoka neće biti u mogućnosti da dokaže svoju nevinost.

Pobornici sporazuma, međutim, ističu da rezolucije Saveta bezbednosti UN kojima je osnovan Tribunal navode kao njegovu osnovnu svrhu ostvarivanje pravde putem kažnjavanja odgovornih za ratne zločine i doprinos obnavljanju i održavanju mira u bivšoj Jugoslaviji, te da shodno tome sporazumi o priznanju doprinose ostvarenju ovih ciljeva čak i u retkim slučajevima kada kajanje ne prati izjavu o krivici ili se iskrenost priznanja kasnije poriče u javnosti.

Opravdano se navodi i da okončavanje procesa priznanjem bez suđenja oslobađa resurse Tribunala što omogućuje procesuiranje većeg broja predmeta.

Doprinos priznanja utvrđivanju istine nesporan je budući da predstavlja mnogo jaču potvrdu odgovornosti nego presuda izrečena protiv optuženog

koji insistira na svojoj nevinosti. Priznanje krivice se smatra suštinskim elementom pomirenja uz dokumentovanje činjenica. Slavko Jovičić iz Udruženja logoraša Republike Srpske smatra da priznanje žrtvama daje izvesnu satisfakciju „da je neko priznao da je bio izvršilac, da je počinio zločin“. Sporazumi često doprinose otkrivanju novih činjenica kao što su lokacije grobnica ili identitet lica za koja se veruje da su odgovorna za iste ili druge zločine.

Novinar Emir Suljagić, čiji su članovi porodice i prijatelji bili žrtve zločina u Srebrenici, povodom priznanja krivice Momira Nikolića i Dragana Obrenovića piše: „Šočova priznanja su mi donijela najveći osjećaj olakšanja koji sam osjetio od pada Srebrenice 1995. Bila je to potvrda koju sam tražio posljednjih osam godina.“ Nasuprot tome, Suljagić u drugim tekstovima oštro kritikuje druge sporazume o priznanju krivice, poput slučaja Banović ili Mrđa, zbog male kazne za optužene. Ovakvi oprečni stavovi najbolje oslikavaju kompleksnost ovog instituta i teškoće u pokušaju da se oceni njegova opravdanost i značaj.

5. 5. 2005.

(Autorka je magistar međunarodnog prava sa Univerziteta Eseks, Velika Britanija)

Dragoljub Todorović

Biolog na „braniku srpstva“

U pravoj galeriji mračnih figura, opskurnih ličnosti i lombrozovskih tipova, koji su svoju javnu promociju stekli kao protagonisti stravičnog rata na prostorima bivše Jugoslavije, specifičan, karakterističan i vrlo osoben je slučaj Biljane Plavšić. Ne postoji osoba čija ratna biografija sadrži toliko ekstremizma, surovosti, laži, lažnog predstavljanja, dvoličnosti, licemerja, prevare i pritvornosti i koja ne poseduje ni promil elementarnog karaktera, identiteta i integriteta ljudskog bića kao što je Biljana Plavšić.

Biljana Plavšić je po struci biolog, po političkom uverenju ogorčeni antikomunista i monarhista, po veri ortodoksna pravoslavka i po nacionalnosti ponosna Srпкиnja. Sve to nije joj smetalo da u komunističkoj Jugoslaviji napravi briljantnu univerzitetsku karijeru u Sarajevu, od asistenta do redovnog profesora, dekana Prirodno-matematičkog fakulteta i predsednika Komisije za nauku SR BiH.

Uvođenjem višepartijskog sistema 1990. godine postaje član Srpske demokratske stranke, član Predsedništva BiH, zatim Predsedništva Republike Srpske. Biljana Plavšić je jedan od glavnih kreatora rata u Bosni 1992–1995, u kome je izgubilo život oko 200.000 ljudi. Ističe se propagiranjem nacionalne i verske diskriminacije, što kulminira njenim istupima u kojima otvoreno zastupa rasizam. Primera radi navodimo jednu njenu izjavu u tom duhu:

„Ja sam biolog, poznajem genetiku i pouzdano znam da su Srbi i muslimani genetski tako strukturirani da ne mogu da žive zajedno.“

Na samom početku rata u Bosni, prilikom okupacije Bijeljine, Biljana Plavšić je molila, ljubila i grčila komandanta srpske paravojne formacije Srpske dobrovoljačke garde, inače čoveka sa izuzetno bogatim kriminalnim dosijeom, da ne raseljava Muslimane iz Bijeljine, već da ih likvidira, jer bez toga se ne može osloboditi Bijeljina.

Kada je Slobodan Milošević pod pritiskom međunarodne zajednice polovinom 1993. godine primorao Radovana Karadžića da u Atini preliminarno potpiše tzv. Vens–Ovenov plan o završetku rata u Bosni i kada je u društvu

grčkog premijera Micotakisa, Dobrice Ćosića i Momira Bulatovića došao na Pale gde je Skupština Republike Srpske trebala da potvrdi taj potpis, Biljana Plavšić je bila najupornija u odbijanju mirovnog plana, Miloševiću je okrenula leđa, odbila da mu pruži ruku. Nije joj bilo dosta razaranja, ubijanja, logora i osvajanja. Pozivala je na nove juriše, opsade, paljenja i rušenja, na nastavak zauzimanja novih teritorija, njiva, šuma i livada. U tome je uspela, Skupština nije prihvatila Vens–Ovenov plan i rat je nastavljen.

Posle potpisivanja sporazuma u Dejtonu novembra 1995. godine, čime je okončana ratna drama jugoslovenskih naroda, Biljana Plavšić iznenada postaje konstruktivna i kooperativna i kao novoizabrani predsednik RS počinje da vodi politiku mira i najintenzivnije saradnje sa svim međunarodnim faktorima, uključujući UN, OEBS, EU i SAD. Sedište RS prenosi sa Pala u Banjaluku. Visoki predstavnik UN za BiH Karl Bilt, predstavnici SAD i OEBS-a Gelbard i Frovik i američki državni sekretar Madlen Olbrajt puni su hvale za državničke poteze Biljane Plavšić i njenu spremnost da ispuni svaki predlog, apel ili zahtev međunarodne zajednice u cilju učvršćenja mira i saniranja posledica rata.

Međutim, tužilac Haškog tribunala nije imao naročito razumevanje za navedene diplomatske aktivnosti Biljane Plavšić, pa ju je optužio pred Haškim tribunalom za njeno delovanje u vreme rata u Bosni i Hercegovini. Na suđenju je Biljana Plavšić priznala da je u periodu od 1. jula 1991. do 30. decembra 1992. delujući kao pojedinac i u dogovoru sa drugim članovima udruženog zločinačkog poduhvata planirala, podsticala, naredila i pomagala i podržavala progone bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 opština u Bosni i Hercegovini. Izrazila je duboko kajanje zbog toga i nakon saslušanja Bilta, Olbrajtove, Frovika i drugih Haški tribunal je Biljanu Plavšić osudio na 11 godina zatvora.

Biljana Plavšić izdržava kaznu zatvora u Švedskoj u zatvoru Hinseberg. Početkom ove godine u Banjaluci je izašla knjiga Biljane Plavšić „Svedočim“, u kojoj se ona ponovo vraća na svoje stavove, ubeđenja i uverenja sa kojima je bila glavni zagovornik rata u Bosni, etničkog čišćenja, razgraničenja sa Muslimanima i stvaranja srpske države u Bosni i Hercegovini. U knjizi čak produbljuje i proširuje svoj značaj i svoju ulogu u ratu na prostoru BiH, tako da njeno priznanje pred Tribunalom izgleda skoro benigno u odnosu na njen ratni angažman opisan u knjizi.

U knjizi nema ni traga onoj retorici, blagoglagoljivosti i tolerantnosti dok je u vreme svog predsednikovanja izigravala svetskog državnika. Naprotiv, iz knjige proizlazi da su Karadžić, Krajišnik, Koljević i Buha malodušni, neefikasni, neodlučni u vođenju rata, u uništavanju neprijatelja i osvajanju teritorija. Karadžića direktno optužuje za nedostatak patriotizma, defetizam i inertnost, pa navodi da često izgovara rečenicu – „neka narod ide u p.m.“, da pred važne i sudbonosne bitke ne dolazi na sastanke već spava, da propagira tezu da rat treba voditi blagom rukom. Krajišnika predstavlja kao čoveka koji je proveo rat u švercu, špekulacijama i drugom kriminalu, a Koljevića da je sve vreme rata bio na putu, dok Buha, ukočen od straha, leži u nekom zapečku.

Prema Biljani Plavšić, samo su ona i Ratko Mladić budni i na braniku srpstva i pravoslavlja i samo njih dvoje su na visini zadatka u uništavanju Muslimana i druge „nesrpske gamadi“ i u širenju srpskih teritorija.

5. 5. 2005.

Refik Hodžić

Pravda po međunarodnim standardima

Do danas su 43 osobe osuđene pred Tribunalom u Hagu za zločine počinjene u BiH, suđenja trenutno teku u predmetima protiv 34 optužena, sedam ih čeka suđenje, a šest ih je u bijegu. Osim njih, od 1996. do septembra 2004. godine Tribunal je sudovima u BiH, prema mehanizmu utvrđenom Rimskim sporazumom, takozvanim „Pravilima puta“, dao saglasnost za privođenje 846 osoba osumnjičenih za ratne zločine.

U tom periodu, sudovi u Federaciji BiH započeli su suđenja protiv 96 osoba, od čega su pravosnažne presude izrečene protiv 50 optuženih, prvostepene protiv 39, a kod ostalih suđenja još traju. Protiv 73 osobe vodi se istražni ili pretpretresni postupak. Istovremeno, Republika Srpska je provela jedno suđenje koje se odnosilo na ubistvo katoličkog fratra i njegove porodice u Prijedoru.

Prema podacima Tužilaštva BiH, kantonalnim i okružnim sudovima i tužilaštvima, te drugim organima gonjenja u BiH, podneseno je 1.200 krivičnih prijava za ratne zločine protiv 10.269 osoba.

Iako je sigurno da sve krivične prijave neće rezultirati optužnicama, danas se jasno vide obrisi strategije procesuiranja ratnih zločina koja neće biti ad hoc i neće imati mandat ograničen političkim ili finansijskim faktorima, već će biti vođena isključivo zakonima Bosne i Hercegovine i provedena u njenim institucijama.

Ideja o osnivanju posebnog suda za ratne zločine u BiH potekla je iz Tužilaštva Tribunala u Hagu i prezentirana je predstavnicima bosanskohercegovačkih vlasti u septembru 2001. Koncipirana u okviru takozvanog „non-papera“, ideja se nastavila razvijati unutar radnih grupa koje su sačinjavali predstavnici Ureda visokog predstavnika, Tribunala u Hagu i institucija vlasti BiH. Rad na traženju najboljih rješenja trajao je skoro dvije godine, a finansijska podrška osigurana je na donatorskoj konferenciji održanoj u Hagu u oktobru 2003. godine, gdje su međunarodni donatori obezbijedili 16,5 miliona eura za osnivanje i dvogodišnji rad ovih dviju institucija.

Na kraju je odlučeno da će Vijeće za ratne zločine Suda BiH biti sastavljeno od najviše šest prvostepenih i jednog pretresnog vijeća, u čijem će sastavu raditi domaće i međunarodne sudije. Suđenja će se voditi na službenim jezicima i prema zakonima BiH.

Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva BiH sačinjava pet regionalnih timova, koje će voditi bosanskohercegovački tužioci a čine ih domaći i međunarodni tužioci, istražioci i pomoćno osoblje.

Strane sudije i tužioci učestvovali će u radu Vijeća za ratne zločine i Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH prvih pet godina kako bi pružili podršku domaćim stručnjacima. Uspostavljanjem Ureda registara za ratne zločine, čiji je zadatak administrativna i tehnička podrška radu Vijeća za ratne zločine i Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH, stvoreni su uslovi za rad sudijama i tužiocima koji uistinu odgovaraju najvišim međunarodnim standardima.

Donošenjem paketa zakona, Parlament BiH stvorio je zakonski okvir za nesmetano ustupanje predmeta Tribunala u Hagu Vijeću za ratne zločine, kao i ustupanje dokaza koje je u toku svoga rada prikupio Tribunal i njihovo korištenje u postupcima koji će se ovdje voditi. Takođe, usvojeni su zakoni koji regulišu pitanje zaštite svjedoka u skladu sa međunarodnim normama, stvarajući kapacitete dosad nepoznate bosanskohercegovačkom pravosudnom sistemu. U Vijeće za ratne zločine Suda BiH biraju se bosanskohercegovačke i međunarodne sudije prema najvišim profesionalnim i moralnim kriterijima, zakonska rješenja maksimalno štite prava optuženih na pravično i brzo suđenje, a tehnički kapaciteti Suda BiH jedinstveni su u regionu, sa sudnicama opremljenim najnovijom tehnologijom i novoizgrađenom pritvorskom jedinicom sa najvišim standardima sigurnosti i prava optuženih.

Danas je Vijeće za ratne zločine spremno da primi prve predmete Tribunala u Hagu koji bi trebali biti ustupljeni u skladu sa pravilom 11 bis. Tužilaštvo Tribunala zatražilo je prebacivanje predmeta protiv 12 optuženih na Sud BiH, a u predmetima protiv Željka Mejakića, Momčila Grubana, Dragana Fušara, Dušana Kneževića, Radovana Stankovića, Save Todovića i Mitra Raševića. Odluka se očekuje uskoro.

U isto vrijeme, Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva BiH završava proces revizije svih predmeta koji su sa oznakom „A“ dostavljeni iz ureda „Pravila puta“ Tribunala u Hagu. Revizija će utvrditi koji će predmeti dobiti status „vrlo osjetljivih“ i biti vođeni pred Vijećem za ratne zločine Suda BiH. Predmet će biti ocijenjen kao „vrlo osjetljiv“ ukoliko se tiče zločina genocida, istrebljenja, višestrukih ubojstava, silovanja i drugih seksualnih zlostavljanja kao dio organizovanog napada, porobljavanja, mučenja, progona na rasprostranjenoj i sistematskoj osnovi, masovnih zatočenja u logore; ako su počinioci bivši ili sadašnji visoki vojni oficiri, politički lideri, nosioci pravosudnih funkcija, šefovi policijskih uprava, komandanti logora i višestruki silovatelji; te ukoliko u predmetu svjedoče posebno ugroženi svjedoci kao što su insajderi ili svjedoci koji bi mogli biti i sami umiješani u krivična djela, ako postoji realna pretpostavka da bi moglo doći do zastrašivanja svjedoka ili je to predmet u kojem bi lokalne vlasti mogle biti zainteresovane da zaštite počinitelja iz određenog razloga.

Svi drugi predmeti biće upućeni na vođenje kantonalnim i okružnim tužilaštvima sa mjesnom nadležnošću, tamo gdje je zločin i počinjen.

I dok se čeka na prvo suđenje pred Vijećem za ratne zločine Suda BiH da označi početak sistematskog pristupa krivičnom gonjenju ratnih zločina u BiH, u začetku je i mreža podrške potencijalnim svjedocima i žrtvama koju će činiti nevladine organizacije. To je najbolji znak da Vijeće za ratne zločine Suda BiH neće djelovati izolovano od društva, nego da će biti motor procesa iza kojeg stoji ogromna većina građana BiH, stalna bosanskohercegovačka institucija sa neograničenim rokom trajanja, pred kojom će se voditi pravična suđenja za ratne zločine narednih godina i decenija. Sve dok je počinitelja i njihovih žrtava koje traže pravdu.

12. 5. 2005.

(Autor je šef Službe za informisanje Vijeća za ratne zločine Suda BiH)

Matijas Helman

Uglavnom u Bosnu

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju nikad nije bio zamišljen kao stalna institucija. Tribunal je zato napravio planove za okončanje svog mandata i postavio sebi tri roka koje je potom podržao Savet bezbednosti.

Prvi rok, kraj 2004, označio je okončanje istraga u Tribunalu, a u Hagu su sada podignute i poslednje optužnice.

Drugi rok je 2008, kada Tribunal treba da okonča prvostepena suđenja, dok do kraja 2010. namerava da završi žalbene postupke. Ključni preduslov za ispunjenje ovih rokova jeste da države bivše Jugoslavije konačno počnu da u potpunosti sarađuju s Tribunalom i da se svi begunci uhapsu bez odlaganja. Tribunal ne može i neće zatvoriti svoja vrata pre nego što sudi Ratku Mladiću, Radovanu Karadžiću i Anti Gotovini.

Ne treba se zavaravati da su aktivnosti Tribunala sada počele da slabe. Daleko od toga. Sud radi upornije nego ikada pre, a veliki broj veoma značajnih suđenja je upravo u toku ili tek treba da počne. Sledećih pet godina će biti od ključnog značaja za Tribunal, koji će nastojati da ispuni cilj zbog kojeg je osnovan – da doprinese uspostavljanju i očuvanju mira krivičnim gonjenjem osumnjičenih za ratne zločine i obezbeđenjem pravde za žrtve.

Međutim, uspešno okončanje suđenja u Hagu nije jedini prioritet Tribunala. Kako se Tribunal približava kraju svog rada, domaći sudovi i tužilaštva moraju da preuzmu značajniju ulogu kako bi osigurali da pravda bude zadovoljena.

Činjenice koje su utvrđene u pravosnažnim presudama, sudska praksa koja se razvila iz odluka Tribunala, svedočenja u sudnicama i dokazi koje je Tribunal skupio mogu da igraju važnu ulogu u budućim domaćim suđenjima za ratne zločine. Tribunal radi na tome da se taj celokupan materijal učini dostupnim pravnicima u bivšoj Jugoslaviji.

Stručna pomoć je jednako važan faktor koji treba uzeti u obzir. Tribunal aktivno podstiče komunikaciju između pravnikar u Hagu i bivšoj Jugoslaviji

kroz radne posete i programe obuke. Tribunal takođe pruža stručne savete u konkretnim pitanjima, kao što su zaštita svedoka ili elektronsko arhiviranje sudskih dokumenata.

Tribunal podržava osnivanje specijalizovanih institucija za procesuiranje ratnih zločina, što smo poslednjih godina mogli videti i u Bosni i Hercegovini, i u Srbiji i u Hrvatskoj. Najznačajniji pomak je ostvaren u Sarajevu, gde su u okviru Suda i Tužilaštva Bosne i Hercegovine osnovani posebni odseci za ratne zločine, i postavljene međunarodne sudije i tužioci da u prvim godinama pomažu tim organima u ogromnom poslu koji ih čeka.

Organi za procesuiranje ratnih zločina u regiji jesu nacionalne institucije i Tribunal neće diktirati kojim predmetima oni moraju da se bave. Ovi organi treba da odlučno i samostalno počnu da nadoknađuju dugogodišnju neaktivnost u krivičnom gonjenju osumnjičenih za ratne zločine.

Međutim, ograničen broj predmeta takođe može biti prebačen iz Haga. Treba razlikovati dve vrste „prebacivanja predmeta“.

Prvo, jedan mali broj predmeta u kojima je Tribunal podigao optužnice može biti ustupljen domaćim sudovima prema pravilu 11 bis Pravilnika Tribunala. Tužilaštvo u Hagu je dosad podnelo deset zahteva koji se tiču dvanaest osoba koje se terete za zločine počinjene u BiH i šest osoba optuženih za zločine počinjene u Hrvatskoj.

Predsednik Tribunala je imenovao posebno Veće za prosleđivanje, panel od troje sudija, koje treba da razmatra ove zahteve. Prvo, sudije će razmotriti da li je predmet pogodan za ustupanje s obzirom na težinu zločina i nivo odgovornosti optuženog. Dok predmeti koji se odnose na optužene srednjeg i nižeg ranga mogu biti ustupljeni domaćim vlastima, najvišim rukovodiocima sudiće se u Hagu.

Ako Veće odluči da određeni predmet može biti prebačen, sudije imaju izbor da odluče kojoj državi predmet treba ustupiti – državi u kojoj je zločin počinjen, državi u kojoj je optuženi uhapšen ili bilo kojoj drugoj državi koja je voljna da ga procesuiru. U svakom slučaju, Veće treba da razmotri da li država kojoj bi predmet bio ustupljen može ispuniti međunarodne standarde ljudskih prava i pravičnog suđenja. Prve odluke o mogućem ustupanju predmeta očekuju se uskoro.

Druga vrsta prebacivanja predmeta desiće se između Tužilaštva Tribunala i domaćih tužilaca, a odnosi se na dosije iz predmeta u kojima je sprovedena istraga, ali optužnica nije podignuta pred Tribunalom. Gorepomenuto Veće za prosleđivanje nije uključeno u postupak kod ove vrste prebacivanja predmeta.

Treba naglasiti da će većina predmeta koji će na različite načine biti prebačeni s Tribunala otići u Bosnu i Hercegovinu. To je logično, s obzirom da je najveći broj zločina počinjen upravo tamo.

Međutim, od presudnog je značaja da države bivše Jugoslavije međusobno sarađuju na polju krivičnog gonjenja i suđenja u predmetima ratnih zločina. U mnogim predmetima žrtve, osumnjičeni, forenzički dokazi i dokumenti mogu da se nalaze u različitim državama. To predstavlja izazov za efikasno krivično gonjenje, ali ako postoji dovoljna volja, to ne mora biti nepremostiva prepreka. Tribunal je sa svoje strane spreman da pomogne u tom poduhvatu.

12. 5. 2005.

(Autor je predstavnik Sekretarijata Haškog tribunala u Bosni i Hercegovini)

Marko Milanović

Ili im sudi, ili ih izruči

U sklopu izlazne strategije Tribunala, a u skladu sa pravilom 11 bis Pravilnika o postupku i dokazivanju Tribunala, jedan vrlo mali broj predmeta u kojima je optužnica već stupila na pravnu snagu, a gde su optuženi srednjeg ili nižeg ranga, biće dodeljen nacionalnim sudovima. Realistično gledano, pravosuđu Srbije i Crne Gore mogu biti dodeljena samo dva predmeta: slučaj Vladimira Kovačevića Ramba, koji se trenutno nalazi u bolnici za mentalno obolela lica, i slučaj tzv. vukovarske trojke. Protekle nedelje je pred Posebnim većem Haškog tribunala vođena veoma zanimljiva rasprava o prebacivanju ovog poslednjeg predmeta pred sudove Hrvatske ili Srbije i Crne Gore, a na predlog Tužilaštva Tribunala. Mada je moguće da će Veće odlučiti i da predmet ostane pred Tribunalom, ipak je verovatnije da će on biti prebačen nekom od nacionalnih pravosuđa. Pri tom je interesantno da je Tužilaštvo zauzelo relativno neutralan stav u pogledu toga da li slučaj treba da bude dodeljen Srbiji ili Hrvatskoj, mada ima načelnu poziciju da pravosuđe države na čijoj je teritoriji učinjen zločin ima izvestan prioritet.

Isključivo pravna analiza ne može sa sigurnošću pokazati kojoj državi će biti dodeljen slučaj „vukovarske trojke“, ali se ipak može pokazati korisnom. Pravilo 11 bis (A) predviđa da će predmet biti dodeljen državi na čijoj teritoriji je zločin izvršen, državi na čijoj teritoriji su okrivljeni uhapšeni, ili bilo kojoj drugoj državi koja ima nadležnost i voljna je i adekvatno pripremljena da u ovom predmetu sudi. Samo pravilo ne propisuje nikakvu hijerarhiju ovih osnova; mada je hrvatski zastupnik tvrdio da teritorijalni princip uspostavljanja nadležnosti uvek ima primat, dok su ostali supsidijarni, ovakva tvrdnja je tačna samo u pogledu unutrašnjeg prava. Sa druge strane, međunarodno pravo ne poznaje ovakvu vrstu hijerarhije. Tako na primer, ako bi određena država bila voljna da, na osnovu načela personaliteta, sudi nekom svom državljaninu za krivično delo učinjeno u inostranstvu, ona ne bi bila u obavezi da to lice izruči državi na čijoj je teritoriji zločin izvršen, osim ako je takvu obavezu preuzela na sebe bilateralnim ugovorom o ekstradiciji. Jedina obaveza država na osnovu opšteg međunarodnog prava postoji u odnosu na učionice teških zločina protiv međunarodnog prava, i svodi se na princip *aut dedere, aut judicare* – ili mu sudi, ili ga izruči.

Dakle, ne postoje strogi formalni kriterijumi na osnovu kojih sudsko veće može napraviti izbor, već će on zavisi od tri grupe uslova. Prvo, da li je država sposobna da optuženima obezbedi fer, nepristrasno i ekspeditivno suđenje, odnosno da li ispunjava osnovne standarde ljudskih prava. Drugo, da li pravosuđe Srbije, odnosno Hrvatske ima na svom raspolaganju neophodne alate za obezbeđivanje efikasnog krivičnog progona – tu su najbitniji opremljenost samih sudova, mogućnost da oni koriste dokaze koje je do sada prikupio Tribunal, sposobnost da prikupe nove dokaze, zaštita svedoka, kao i pitanje komandne odgovornosti. Treći relevantni kriterijum, koji je umnogome vanpravan, jeste u kojoj će zemlji suđenje više doprineti međusobnom pomirenju, doneti određenu satisfakciju žrtvama i proizvesti nekakav katarzični efekat.

U pogledu prve grupe okolnosti, i Hrvatska i Srbija pokazuju ozbiljne nedostatke svojih sudskih sistema, a posredno (i mnogo važnije) i samih svojih društava. Mada i u Srbiji i u Hrvatskoj znamo za svetle primere uspešnog vođenja krivičnog postupka, pravosuđe Hrvatske se neslavno pokazalo u poznatom slučaju Lora, dok je Vrhovni sud Srbije nedavno bez dovoljno razloga ukinuo dve izrečene prvostepene presude. Cinik bi mogao reći da kod njih ne valja prvostepeno, a kod nas drugostepeno sudstvo. Nepristrasnost suđenja je poseban problem, i upravo jedan od razloga za osnivanje Haškog tribunala. Mada dosad u Srbiji nije bilo velikog otpora domaćim suđenjima za ratne zločine, nije isključeno da se on može ispoljiti kada se pred našim sudovima pojave optuženi veće važnosti. U svakom slučaju, u pogledu prve grupe kriterijuma ni srpski ni hrvatski sudovi nemaju neku posebnu prednost.

Situacija je donekle kompleksnija u pogledu druge grupe uslova. I Srbija i Hrvatska su izvršile specijalizaciju svog pravosuđa radi rešavanja slučajeva ratnih zločina. U Srbiji su pripremljene nove izmene posebnog procesnog zakonodavstva, kao i zakon o zaštiti učesnika u krivičnom postupku, dok ekvivalentni propisi već postoje u Hrvatskoj. Mada bi obe države optuženima praktično sudile po istom materijalnom pravu – bivšem Krivičnom zakonu SFRJ koji je važio u vreme izvršenja zločina – osnovni problem ostaje primena principa komandne odgovornosti u oba pravna sistema, s obzirom na to da su sva tri okrivljena alternativno optužena i po komandnoj odgovornosti. U tom smislu Hrvatska ima određenu prednost, pošto je situacija tamo donekle jasnija. Sa druge strane, prednost Srbije je u tome što se pred

Većem za ratne zločine već odvija suđenje za neposredne izvršioce zločina u Ovčari – tu se u stvari i nalazi najveća praktična korist od „suđenja vukovarskoj trojci“ u Srbiji.

Treću grupu kriterijuma je najteže oceniti. Meni se čini da bi žrtve vukovarskih zločina dobile veće moralno zadovoljenje ako bi jedan sud u Srbiji oglasio njihove dželate krivim, ali je ovo jedna u potpunosti subjektivna procena. Na kraju krajeva, mislim da će konačna sudbina slučaja „vukovarske trojke“ zavisi upravo od jedne takve procene svakog pojedinačno sudije. Ja se ipak ne bih kladio ni na jedan ishod.

19. 5. 2005.

Nataša Kandić

Na dnevnom redu – „otimanje“

Na raspravi pred Pretresnim većem Haškog tribunala, kojim je predsedavao sudija Alfonso Ori, o prepuštanju slučaja „vukovarske trojke“, dana 12. maja 2005. godine, Vlada Srbije se grčevito borila da dobije slučaj dok je delegacija Vlade Hrvatske nastojala da ostavi utisak da veruje da će Sud doneti odluku u korist Hrvatske. To je bila prilika da javnost vidi da je na dnevni red došlo „otimanje“ za nadležnost u suđenju za ratni zločin. Iako su se obe strane trudile da ocrne jedna drugu, prednjačila je Srbija, umesto da ima u vidu da joj je Hrvatska partner u uspostavljanju vladavine prava i pravde za nedela u prošlosti. U argumentaciji članova srpske strane dominirala je briga za prava optuženih. Išlo se dotle da su se pozvali na optužene, da oni neće prihvatiti da im se sudi u Hrvatskoj, kao da imaju pravo da odlučuju o tome gde će im se suditi. Srpska strana se nepotrebno upetljala oko pitanja ekstradicije, poistovećujući je sa procedurom prepuštanja slučaja u nadležnosti Tribunala. Da to pravilno razume pokazao je profesor Željko Horvatić, predstavnik hrvatske delegacije, odbijanjem da komentariše argumente srpske strane, upućujući je na pravilo 11 bis Statuta Tribunala, koje reguliše pravo Tribunala da odluči o tome kojem će pravosuđu prepustiti slučaj.

Ekspert u delegaciji Vlade Srbije Vladimir Đerić pokazao je koliko je u međuvremenu naučio i stekao iskustvo agenta države. Bio je odličan u pobijanju argumentacije hrvatske strane i Tužilaštva Haškog tribunala o primatu teritorijalne nadležnosti. Nažalost, tako dobar nije bio vođa srpske delegacije, ministar za ljudska prava SCG Rasim Ljajić. On je trebalo da iznese argumente o značaju suđenja u Srbiji u kontekstu tranzicione pravde. Doduše, pomenio je suočavanje sa prošlošću i pomirenje, ali je to bilo neubedljivo i na nivou političke fraze. A trebalo bi da je to najvažniji razlog zbog kojeg Srbija traži da sudi „vukovarskoj trojci“. U Srbiji je u toku suđenje direktnim izvršiocima ratnog zločina prema hrvatskim civilima i ratnim zarobljenicima na osnovu optužnice koja ima ozbiljne nedostatke, među kojima je najvažniji taj da su od krivične odgovornosti izuzeti oficiri bivše JNA. Što se tiče samog suđenja pred Većem za ratne zločine u Beogradu, u odnosu na optužene ono se odvija na profesionalan način i u skladu sa standardima pravičnog suđenja. Dokazni postupak, obogaćen predlozima Sudskog veća, nedvosmi-

sleno je pokazao da je nekim oficirima bivše JNA mesto na optuženičkoj klupi, a ne da u svojstvu svedoka protiv optuženih pripadnika TO Vukovar i dobrovoljaca štite sebe i ugled JNA. Ovo lokalno suđenje prilika je da Srbija pokaže da priznaje hrvatske žrtve ratnih zločina koji su počinile srpske snage i da je spremna da utvrdi individualnu odgovornost oficira koji su bili na komandnoj poziciji. Srbiji je potrebno suđenje „vukovarskoj trojci“ da bi se oslobodila mita i laži o JNA kao „tampon zoni“ i vojsci koja je štitila civile bez obzira na nacionalnost. Pored tog razloga, postoje najmanje još dva, jednako važna. U slučaju „vukovarske trojke“ Srbija bi bila primorana da sudi na osnovu komandne odgovornosti, što je dosad uporno odbijala, sa obrazloženjem da su oficiri branili zemlju i srpski narod i da ne mogu biti optuženi po zapovednoj odgovornosti. Ipak, najvažniji razlog jeste šansa da suđenje „vukovarskoj trojci“ bude okidač za prekid sa Miloševićevim sistemom i stvaranje uslova za pravdu za žrtve ratnih zločina koje su počinile srpske snage.

Time bi se stvorili uslovi za preko potrebnu saradnju sa državama nekadašnje Jugoslavije u traženju zajedničkog odgovora za povrede ljudskih prava u prošlosti. U tom kontekstu, Tužilaštvo Haškog tribunala i Hrvatska ne treba da insistiraju na teritorijalnoj nadležnosti nego da sagledaju koji su to uslovi koji će omogućiti da pravda bude zadovoljena. Hrvatske žrtve mogu da budu zadovoljne brigom svoje države prema njima. Međutim, potrebno je da i Srbija pokaže da ih priznaje kao žrtve, da priznaje odgovornost za njihove patnje i da je spremna da ispuni svoju obavezu u poštovanju prava žrtava na istinu, pravdu i reparacije. Da Srbija prizna nepravdu koju im je nanela. To može samo pred sudom u Srbiji.

19. 5. 2005.

Pavle Rak

Bratski doprinos opštoj propasti

Hronični nedostatak iskrenosti srpskih (i ne samo srpskih, naravno) političara sprečava me da bez kolebanja zaključim koga to oni varaju kada nedeljama, povodom učestalih predaja srpskih bojovnika i vojskovođa Hagu, govore o trijumfalnom ulasku državne zajednice kroz kapiju evro-atlantskih integracija. Varaju li sami sebe ubeđujući se da ne postoji nesklad između gromkih proklamacija o ispunjavanju obaveza – i stanja stvari? Ili znaju za taj vapijući nesklad, pa varaju Haški sud i stanovništvo Srbije, u nadi da će na taj način produžiti svoje vladanje? Jer, obaveze su jasno definisane: Srbija Haškom tribunalu treba da isporuči ratne zločince (poslednji šljam društva, koje bi trebalo da odahne kad se od tog šljama najzad očisti). A koga isporučuju srpske vlasti? Sve same heroje i moralne uzore, koji su spremni čak i svoju slobodu da žrtvuju za dobrobit naroda, kao što su za tu istu dobrobit bili spremni da proliju potoke krvi (čije li?). Predaju cvet nacije, najbolje sinove koje je srpska majka rodila, ubeđeni da će se ovi i iz Haga još jednom vratiti kao pobednici. Zar se to zove ostvarenje obaveze? Jer, gde su onda zločinci? I ko je tu prevaren? Sud – možda, mada je to malo verovatno. Narod u svakom slučaju. Jer, samo pod drugom etiketom, u sud odlaze ipak zločinci.

Koliko znam i vidim, „neprijatelji“ nisu baš oduševljeni ovim, ko zna kojim po redu srpskim izvrdavanjem i nacionalističkim manevisanjem. Njima jeste stalo i do nekoliko generala i vojnika, i njihov dolazak u Hag pozdravljaju, ali žale, i to duboko, jer nema nikakve promene u oceni onoga što se desilo, jer se nastavlja zvanična državna moralna podrška i materijalna pomoć zločincima, a ne žrtvama. Da li zaslepljeni nacionalisti zaista ne primećuju ovo žaljenje, a vide samo najavljeni „početak izrade Studije izvodljivosti“ – kao već sam ulazak u carstvo nebesko, kao kraj svih nevolja.

Sva ova pitanja i dileme otpadaju poput poslednjeg lišća u decembru, kada sa „neprijateljskog“, evropskog, pređemo na „bratski“ teren današnje Rusije. Tu je apsolutna harmonija sa stavovima srpskih nacionalnih vođa čvrsta i garantovana. Borbeno jedinstvo dva bratska naroda nerazrušivo, bez ijedne pukotine. Prokletstva na adresu Suda jednoglasna. Podrška Srbima, a pre svega haškim optuženicama – „žrtvama međunarodne zavere“ – bezrezervna je. I sve to još unisonije i gromoglasnije nego u samoj Srbiji.

Kako je to moguće? Pa tako što je Srbija daleko, a medijska blokada u putničkoj Rusiji još veća nego u srpskim, u većini nacionalističkim medijima. A ko da putuje u Srbiju i na licu mesta proverava priče? Lakše je verovati im unapred.

Za vreme mojih poslednjih boravaka u Rusiji, iz pitanja koja su mi uporno bila postavljena, zaključio sam da je većina Rusa ubeđena kako su u ratu, a posebno u završnim bombardovanjima, masovno stradale srpske crkve, i to ne samo na Kosovu, nego u samoj Srbiji; kako je Beograd do temelja razrušen grad (slično kao Grozni); kako ceo srpski narod, kao jedan čovek, u crkvama stoji i moli se Bogu za spas ne samo Srbije, nego i Rusije i celog čovečanstva, od strašne globalističke, masonske zavere; kako su Srbi bili jedine žrtve proteklih ratova i kako su se od samog početka samo branili od agresije svojih udruženih suseda potpomognutih međunarodnom intervencijom. Za Sarajevo, za Foču – Srbinje, za Vukovar i Srebrenicu, nisu ni čuli, a ako su i čuli, ne veruju ni reči. Ovako nešto je u Srbiji zaista nemoguće. Koliko su srpski hramovi prepuni i kako, kome i s kojim ciljem se srpski narod u njima moli, kao i to koliko je crkava bilo porušeno i koliko je Beograd razoren – može svako i sam da vidi, ne trebaju mu mediji. A o Srebrenici i ostalim srpskim podvizima se, ma kako iskrivljeno i nedovoljno, ipak govorilo. U Srbiji da, ali ne i u Rusiji. Zato bratski ruski narod mirno i lakoverno može da nastavlja sa svojom, verovatno dobronamernom, ali isto toliko promašenom podrškom jednoj zločinačkoj avanturi. I da time podgreva nesuvisle nade ovdašnjih ratonostalgičara. Produžavajući na taj način agoniju. Dajući poslednji alibi današnjoj nebuloznoj politici. A sve u najboljoj nameri da pritekne u pomoć ugroženoj braći iste vere i bliske krvi.

Rezultat takve pomoći je plačevan. Braća su sve ugroženija, i kraj te ugroženosti se ne vidi. Sačuvaj nas, Bože, besputne pomoći. I ignorantske dobronamernosti.

Ili grešim? Pa bi trebalo da počnemo sa izradom studije o izvodljivosti priključivanja Ruskoj Federaciji (sa Bjelorusijom), a ne Evropskoj uniji (sa Haškim tribunalom, dušegupkom naših najboljih sinova)?

Po ko zna koji put.

26. 5. 2005.

Predrag Dejanović

Ništa se ne događa, prerađujemo prošlost

U prostorijama Medija centra u Beogradu 16. maja održana je rasprava na temu „Primena zakona o odgovornosti lica za kršenja ljudskih prava“, tzv. Zakon o lustraciji. Na skupu su među uvodničarima bili prof. dr Jovica Trkulja, član radne grupe za izradu zakona, i advokat Sima Radulović, bivši predsednik Komisije za lustraciju. Ne bi se moglo reći da je skup privukao naročitu pažnju javnosti. Pitanje lustracije u Srbiji je opet kao i mnogo puta dosad prošlo bez značajnije pažnje, pre svega političke javnosti. Opšti zaključak učesnika konferencije bio je da se uprkos demokratskim promenama u društvu u biti ništa nije dogodilo, da diskontinuiteta sa bivšom političkom elitom (onom od pre 5. oktobra) nema, da je na delu politika zaborava i revalorizacija demokratskih vrednosti, da nema govora o suočavanju već o prerađi prošlosti, da se radi o restauraciji autokratskog političkog sistema.

Uporedna iskustva pokazuju da su države centralne i istočne Evrope na različite načine sprovodile lustraciju. U Češkoj se postupak lustracije sprovodio protiv jednog lica samo zbog njegove pripadnosti bivšoj komunističkoj partiji, nezavisno da li je to lice kršilo ljudska prava. Zakon o odgovornosti za kršenje ljudskih prava, tzv. Zakon o lustraciji Narodna skupština Republike Srbije usvojila je ne tako davno, u maju mesecu 2003. godine. Radi podsećanja, ovaj zakon reguliše postupak ispitivanja i utvrđivanja kršenja ljudskih prava (nabrojana u Zakonu), utvrđivanja pojedinačne odgovornosti i izricanje mera zbog utvrđenih kršenja ljudskih prava. Ljudska prava čije se kršenje sankcioniše ovim zakonom čine, pored prava i sloboda predviđenih našim brojnim ustavima, i prava koja su predviđena Međunarodnim paktom o političkim i građanskim pravima koji je naša država odavno potpisala i ratifikovala. U suštini svi oblici kršenja koje Zakon predviđa predstavljaju izvršenje radnje kojom se ostvaruje biće nekog krivičnog dela, preduzete u vršenju dužnosti, odnosno zadatka, i za koje je nastupila zastarelost krivičnog gonjenja, odnosno predstavljaju izvršenje krivičnih dela protiv slobode i prava čoveka i građanina, kao i drugih dela. Kod svih oblika kršenja kako su ona predviđena ovim Zakonom, odgovornost će postojati i u slučajevima kada navedene radnje nisu bile inkriminisane u vreme izvršenja, ali su bile protivne odredbama pomenutog Međunarodnog pakta. Bilo bi interesantno vide-

ti kakvu bi odluku Vrhovni sud doneo u ovakvim slučajevima imajući u vidu princip zakonitosti i zabranu retroaktivnosti našeg krivičnog zakonodavstva. Lica prema kojima se vodi postupak jesu lica koja obavljaju ili su kandidati za vršenje javnih funkcija ili poslova u državnim organima i organizacijama, organima državne uprave, jedinicama lokalne samouprave, javnim službama i preduzećima... Sankcija koja se može izreći ovim licima jeste uklanjanje sa javnih funkcija ili onemogućavanje pristupa tim funkcijama za određen period. Radi se dakle o specifičnoj pravnoj i moralnoj sankciji, pre svega preventivnog karaktera, koja ima za cilj da određena lica javno i moralno diskvalifikuje, odnosno kako profesor Vodinelić kaže, „vrsta diskvalifikacije koja je kvalifikovana katarzom“.

Ovaj prikaz ne pretenduje da detaljnije analizira pojedine zakonske odredbe, pravnu prirodu lustracijske odgovornosti, prirodu sankcije i sl., već više da podseti da je Skupština Republike Srbije pre izvesnog vremena usvojila Zakon o lustraciji. U suštini lustracija je mera diskriminacije. Ono što treba utvrditi jeste da li je ova diskriminacija dozvoljena međunarodnim ljudskim pravima. Međunarodni pakt na koji se Zakon poziva reguliše da se „svim licima... bez diskriminacije garantuje pravo na jednaku zaštitu pred zakonom“. U svakom pojedinačnom slučaju treba utvrditi da li je konkretno razlikovanje razumno i nepristrasno i da li je cilj koji se želi postići legitiman u smislu Međunarodnog pakta. U pogledu proceduralnih garancija, zakon isključuje prisustvo lica pred Komisijom u prvostepenom postupku; nema rasprave, niti je licu protiv koga se vodi postupak dozvoljeno da učestvuje, ne mora čak ni da bude obavešteno da je postupak protiv njega pokrenut. Komisija obaveštava odgovorno lice pošto je već utvrdila odgovornost za kršenje ljudskih prava. Stranka ima pravo da u kratkom roku od sedam dana izvrši uvid u spise i dokumenta, a u roku od 14 dana od pismenog obaveštenja ima pravo da uloži prigovor Komisiji. O prigovoru odlučuje Komisija na sednici. Na odluku Komisije stranka može podneti žalbu Vrhovnom sudu, ali ne može isticati nove činjenice koje bi tom licu išle u prilog osim onih koji su već istaknute u prigovoru. Izvođenje novih dokaza moguće je samo u prigovoru Komisiji. Stranka je dužna da sama dovede svedoke i veštake. U prethodnom postupku nema javne rasprave, dok je u naknadnom postupku javnost isključena osim ako lice ne zahteva drugačije. Postupak je jednostranački. Postoji sticaj funkcije optužbe i presuđenja u jednom organu. Sve u svemu, diskutabilno je da li zakonske odredbe obezbeđuju suštinsko poštovanje prava na pravično suđenje onako kako je to regulisano Evropskom kon-

vencijom. Nažalost, sva ova pitanja po svemu sudeći neće naći odgovor u praksi. U tom smislu, Zakon o lustraciji nije usamljen. Postojali su pokušaji da se usvoji korpus tzv. tranzicionih propisa, poput onih koji uređuju pitanje rehabilitacije političkih osuđenika, povraćaja imovine građana, crkava i verskih zajednica, osnivanje Komisije za istinu i pomirenje i sl. Naravno, mnoga rešenja su naišla i na opravdanu kritiku, ali pored tih kritika, politička i intelektualna elita nije sama apsolutno ništa poduzela da se ti propisi usvoje. Svakako da istorijske, političke i društvene specifičnosti u Srbiji u odnosu na države istočne i centralne Evrope ne omogućavaju prosto preuzimanje lustracionih iskustava. Raspad komunističkog političkog sistema pre više od jedne decenije, specifičan proces nacionalnog buđenja, oružani sukobi i političko nasilje, dominantna uloga jedne političke elite podržavane od širokih narodnih masa, dekomunizacija društva i države sprovedena kriminalizacijom državnih struktura očigledno zahteva neka druga primerenija rešenja i tranzicione mehanizme. Uostalom, Srbija je dobila pozitivnu ocenu Studije o izvodljivosti i danas više niko ne spominje lustraciju.

26. 5. 2005.

(Autor je programski koordinator Fonda za humanitarno pravo)

Jovan Nicić

Srebrenica van osnovane sumnje

U julu ove godine navršava se deset godina od srebreničkog masakra, jednog od najstravičnijih zločina nakon Drugog svetskog rata, u kojem su snage Vojske Republike Srpske streljale preko 7.000 bosanskih Muslimana. Pravosnažnom presudom Žalbenog veća Haškog tribunala komandant Drinskog korpusa Radislav Krstić osuđen je na kaznu zatvora od 35 godina za pomaganje i podržavanje zločina u Srebrenici, koji je ovom presudom kvalifikovan kao genocid. Pre donošenja ove presude, dvojica oficira VRS, Momir Nikolić i Dragan Obrenović, priznali su krivicu za učešće u ovom zločinu. Bez obzira na ove činjenice, u Srbiji i dalje postoji deo javnosti koji negira ono što se desilo u julu 1995. godine u srebreničkoj enklavi i koji i dalje uporno licitira brojem žrtava ovog zločina, smatrajući da bi time njegova monstruoznost bila anulirana ili makar smanjena. Iz ovih razloga, objavljujemo izvode iz pomenute presude Žalbenog veća Haškog tribunala Radislavu Krstiću od 19. aprila 2004. godine.

Paragraf 2. Srebrenica je smeštena na području za koje je bio odgovoran Drinski korpus VRS. Radislav Krstić je u vreme kad su počinjeni predmetni zločini bio general-major u VRS i komandant Drinskog korpusa. Zbog učestvovanja u tim događajima Pretresno veće je generala Krstića proglasilo krivim za genocid, za progon putem ubistava, okrutnog i nečovečnog postupanja, terorisanja civilnog stanovništva, prisilnog premeštanja i uništavanja lične imovine, te za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

Paragraf 15. Pretresno veće u ovom predmetu zaključilo je da deo koji je bio meta Glavnog štaba VRS i Radislava Krstića čine ili bosanski Muslimani Srebrenice ili bosanski Muslimani istočne Bosne. U Srebrenici je, pre no što su je 1995. godine osvojile snage VRS, živelo približno 40.000 bosanskih Muslimana. To nisu bili samo muslimanski stanovnici srebreničke opštine nego i mnoge muslimanske izbeglice iz okolnih područja. Kao što je objasnilo Pretresno veće, Srebrenica (i okolno područje srednjeg Podrinja) bili su od ogromne strateške važnosti za vođstvo bosanskih Srba. Bez Srebrenice, etnički srpska država Republika Srpska koju su želeli stvoriti ostala bi podeljena u dva nepovezana dela, i bila bi odvojena od same Srbije... Kontrola

nad srebreničkom regijom bila je zbog toga ključna za cilj nekih vođa bosanskih Srba da u Bosni osnuju održiv politički entitet, kao i za dalji opstanak naroda bosanskih Muslimana. Budući da se većina muslimanskih stanovnika te regije do 1995. sklonila u srebreničku enklavu, eliminacija enklave omogućila bi da se postigne cilj čišćenja čitave regije od njenog muslimanskog stanovništva.

Paragraf 26. Pretresno veće je utvrdilo da VRS, prilikom pogubljenja zarobljenih muškaraca bosanskih Muslimana, nije pravio razliku između pripadnika vojske i civila. Pretresno veće je, dakle, opravdano izvelo zaključak da VRS ubijajući civilne zarobljenike nije samo nameravala da ih eliminiše kao vojnu opasnost. Pretresno veće je takođe utvrdilo da su neke žrtve bile teški invalidi i da stoga nije verovatno da su bili borci. Ove činjenice dodatno potvrđuju zaključak Pretresnog veća da istrebljenje tih muškaraca nije bilo motivirano isključivo vojnim razlozima.

Paragraf 27. Štaviše, kao što je naglasilo Pretresno veće, sam izraz „vojno sposobni muškarci“ pogrešan je, budući da su u grupi koju je ubila VRS bili dečaci i stariji muškarci za koje se općenito smatra da su izvan te kategorije. Mada je moguće da su mlađi i stariji muškarci bili sposobni da nose oružje, Pretresno veće je imalo pravo da zaključi da oni nisu predstavljali ozbiljnu pretnju u vojnom smislu i da izvede daljnji zaključak da odluka VRS da ih ubije nije proizišla isključivo iz namere da ih eliminiše kao pretnju. Ubijanje vojno sposobnih muškaraca predstavljalo je bez sumnje fizičko uništenje i, s obzirom na razmere ubijanja, zaključak Pretresnog veća da je njihovo istrebljenje bilo motivisano genocidnom namerom legitiman je.

Paragraf 28. Pretresno veće takođe je s pravom uzelo u obzir dugoročne posledice koje će eliminacija sedam do osam hiljada muškaraca iz Srebrenice imati na opstanak te zajednice. Razmatrajući te posledice, Pretresno veće se ispravno usredsredilo na šanse za fizički opstanak zajednice. Kako je konstatiralo Pretresno veće, ubijeni muškarci činili su približno petinu cele srebreničke zajednice. Fizičko uništenje muškaraca stoga ima teške posledice po stvaranje potomstva u srebreničkoj muslimanskoj zajednici, uz mogućnost izumiranja zajednice.

Paragraf 29. Pretresno veće je zaključilo da su snage bosanskih Srba bile svesne tih posledica kad su odlučile da sistematski eliminišu zarobljene muškar-

ce Muslimane. Činjenica da su neki od članova Glavnog štaba VRS planirali ubistva muških zarobljenika u potpunosti svesni štetnih posledica koje to može imati po opstanak zajednice bosanskih Muslimana u Srebrenici dodatno ide u prilog zaključku Pretresnog veća da su pokretači ove operacije imali zahtevanu genocidnu nameru.

Paragraf 35. Činjenične okolnosti koje je utvrdilo Pretresno veće dopuštaju da se izvede zaključak da je ubijanje bosanskih Muslimana počinjeno s genocidnom namerom. Kao što je već objašnjeno, razmere ubijanja, kao i svest Glavnog štaba VRS o pogubnim posledicama koje će ono imati po zajednicu bosanskih Muslimana iz Srebrenice, te druge aktivnosti Glavnog štaba preduzete da se obezbedi fizičko nestajanje te zajednice, dovoljna je činjenična osnova za zaključak o posebnoj nameri. Pretresno veće je konstatovalo, a Žalbeno veće podržava tu konstataciju, da su ubijanje organizovali i nadzirali neki članovi Glavnog štaba VRS. Činjenica da Pretresno veće nije pripisalo genocidnu nameru nekom određenom članu Glavnog štaba mogla je biti motivisana željom da se ne pripisuje individualna krivica osobama kojima se ovde ne sudi. To, međutim, ne utiče na valjanost zaključka da su snage bosanskih Srba počinile genocid nad bosanskim Muslimanima.

Paragraf 52. Nastojeći eliminisati deo bosanskih Muslimana, snage bosanskih Srba su počinile genocid. Oni su odredili za uništenje 40.000 Muslimana, stanovnika Srebrenice, koji su kao grupa predstavljali bosanske Muslimane uopšte. Oni su svim zarobljenim muškarcima Muslimanima, i vojnicima i civilima, starim i mladim, oduzeli njihove lične stvari i dokumente te ih smišljeno i metodično ubijali isključivo na osnovu njihove pripadnosti. Žalbeno veće s potpunim uverenjem izjavljuje da pravda osuđuje, odgovarajućim formulacijama, ogromnu i trajnu štetu koja je nanesena i pokolj u Srebrenici naziva njegovim pravim imenom – genocid. Odgovorni će nositi ovu stigmu, i ona će služiti kao upozorenje za budućnost svima onima koji pomisle da počine takvo gnusno delo.

Paragraf 134. Sve što se na osnovu dokaza može utvrditi jeste da je Krstić bio svestan namere nekih članova Glavnog štaba VRS da počine genocid i da, znajući to, nije sprečio da se ljudstvo i sredstva Drinskog korpusa koriste kako bi se olakšalo vršenje tih ubistava.

Paragraf 135. Pitanje koje se javlja u ovom stadiju jeste stepen krivične odgovornosti Radislava Krstića u ispravno utvrđenim okolnostima. Svi zločini koji su usledili nakon pada Srebrenice izvršeni su u zoni odgovornosti Drinskog korpusa. Nema dokaza da je Drinski korpus isplanirao ili podstakao bilo koji od tih zločina, i postoje jaki dokazi da su zločinačkim aktivnostima upravljali neki članovi Glavnog štaba VRS pod vođstvom generala Mladića.

Paragraf 137. Zaključak Pretresnog veća da je najkasnije od 15. jula 1995. Radislav Krstić znao za genocidnu nameru nekih članova Glavnog štaba VRS razuman je. Radislav Krstić bio je svestan da Glavni štab ne raspolaže s dovoljno sopstvenih sredstava za izvršenje pogubljenja i da bez korišćenja sredstava Drinskog korpusa Glavni štab ne bi mogao da provede svoj genocidni plan. Krstić je znao da dopuštajući korišćenje sredstava Drinskog korpusa znatno doprinosi pogubljenju zarobljenih bosanskih Muslimana. Mada dokazi upućuju na to da Radislav Krstić nije podržavao taj plan, kao komandant Drinskog korpusa on je dozvolio Glavnom štabu da zatraži ta sredstva i da se njima posluži. Krstićevu krivičnu odgovornost je stoga primerenije opisati kao odgovornost pomagača i podržavaoca u genocidu nego kao odgovornost počinioca.

Paragraf 143. Činjenica da Pretresno veće nije pojedinačno navelo članove Glavnog štaba VRS kao glavne učesnike u genocidnom poduhvatu ne negira zaključak da je Radislav Krstić bio svestan njihove genocidne namere. Optuženi može biti proglašen krivim za pomaganje i podržavanje u zločinu za koji se zahteva posebna namera i onda kada glavnim počiniocima nije suđeno i kad nije utvrđen njihov identitet.

Paragraf 144. Razmatranje od strane Žalbenog veća učestvovanja Radislava Krstića u zločinu genocida relevantno je i za njegovu krivičnu odgovornost za ubistva civila bosanskih Muslimana na osnovu člana 3, kršenje zakona i običaja ratovanja, te za istrebljivanje i progone na osnovu člana 5, što proizlazi iz pogubljenja bosanskih Muslimana iz Srebrenice između 13. i 19. jula 1995. Kao što pokazuje utvrđeno činjenično stanje, nema dokaza da je Krstić naredio ijedno od tih ubistava ili da je u njima direktno učestvovao. Sve što dokazi pokazuju jeste da je on znao da se ta ubistva vrše i da je dozvolio Glavnom štabu da koristi ljudstvo i sredstva pod njegovom komandom kako bi se pomoglo u njihovom vršenju. S obzirom na to, krivična odgovornost

Radislava Krstića jeste odgovornost pomagača i podržavaoca u ubistvima, istrebljivanju i progonu, a ne odgovornost glavnog saizvršioca.

Paragraf 238. Proglašavajući Krstića krivično odgovornim kao pomagača i podržavaoca, Žalbena veće je zaključilo da je doprinos ljudstva i sredstava Drinskog korpusa pod njegovom komandom bio znatan. Doista, bez te pomoći Glavni štab ne bi mogao izvesti svoj plan da pogubi bosanske Muslimane Srebrenice. Krstić je znao da se autobusi, za koje je on pomogao da se obezbede za premeštanje žena, dece i starih ljudi, koriste za premeštanje muškaraca na razna mesta zatočenja. Takođe je znao da se ljudstvo i vozila Drinskog korpusa koriste za pronalaženje mesta zatočenja, te za sprovođenje i čuvanje zarobljenika bosanskih Muslimana na raznim mestima zatočenja. Takođe je znao da se vozila i teška mehanizacija Drinskog korpusa pod njegovom komandom koriste kao ispomoć u pogubljenjima civila bosanskih Muslimana. To znanje i ti vidovi pomoći predstavljaju znatan doprinos u počinjenju tih zločina, koji je uslov za osudu za pomaganje i podržavanje u genocidu bosanskih Muslimana iz Srebrenice.

2. 6. 2005.

Marijana Toma

Kako mrtve spasti tišine

Izazov koji stoji pred Srbijom od završetka ratova na teritoriji bivše Jugoslavije težak je proces suočavanja sa prošlošću, priznavanja istine i prihvatanja odgovornosti za zločine počinjene u ime Srbije i srpskog naroda. Srbija je u prethodnom periodu pokazala da ne postoji politička volja da se država suoči sa zločinima iz prošlosti. Većina građana i dalje pokazuje zavidnu indiferentnost kada su u pitanju žrtve drugih etničkih grupa, dok jedan broj predstavnika političke i intelektualne elite odobrava zločine nad drugima. Istovremeno ignorišući žrtve drugih etničkih grupa, srbijansko društvo je voljno da priča isključivo o zločinima počinjenim nad Srbima. Izgovarajući se u ime budućnosti da želi da živi u sadašnjosti, Srbija svesno zatvara oči pred teškim nasleđem prošlosti Miloševićevog režima. „Ako je suprotno od poricanja da se nešto desilo priznavanje da se to zaista dogodilo“, kako je definisao Stenli Koen, nije preterano reći da Srbija trenutno živi u poricanju.

Treće istraživanje Beogradskog centra za ljudska prava i Stratedžik marketinga o stavovima građana Srbije prema Haškom tribunalu i domaćem pravosuđu iz aprila 2005. pokazalo je male ili gotovo nikakve promene u odnosu srpske javnosti prema zločinima iz prošlosti u poređenju sa prethodna dva istraživanja. Istovremeno je očigledan porast želje za zaboravom i neuznemiravanjem koju građani Srbije pokazuju. Ne samo da određen broj građana ne želi da razmišlja o prošlosti već je i ono što pamte rezultat iskrivljene istine. Ovakvo ponašanje može imati ozbiljne posledice u budućnosti jer će se samo nastaviti sa daljim negovanjem retrogradnog istorijskog pamćenja.

Prema navedenom istraživanju, 70 odsto građana smatra da je suočavanje sa događajima u ratovima u bivšoj SFRJ važno za budućnost zemlje, ali veći deo njih, 37 odsto, smatra da je to zato kako bi se dokazalo da Srbi nisu krivi za zločine koji im se pripisuju, dok 33 odsto građana smatra da suočavanjem i prihvatanjem istine možemo da obezbedimo bolju budućnost zemlje i dobre odnose sa međunarodnom zajednicom.

Kada se pogleda odnos građana prema pojedinim zločinima koji su se dogodili na prostoru bivše SFRJ, oni su podeljeni na one za koje su građani čuli i na one za koje veruju da su se zaista dogodili. Ovo istraživanje takođe poka-

zuje zabrinjavajuće smanjenje broja građana koji veruju da su se događaji zaista i odigrali. Primetna je i velika razlika između saznanja da se neki događaj desio i verovanja u njegovu istinitost. Na osnovu nekoliko specifičnih događaja može se jasno videti odnos domaće javnosti prema zločinima iz prošlosti. Najmanji broj građana, 27 procenata, čuli su za događaje u Bijeljini i zločine srpskih paravojnih jedinica u toj opštini, ali samo 14 odsto njih veruje da se to zaista i dogodilo. Bombardovanje Mostara od strane JNA gotovo je zanemarena činjenica, 31 odsto građana je čulo za ovaj događaj, ali samo 11 odsto njih veruje u istinitost ovog događaja. Što se tiče sukoba na Kosovu, 38 procenata građana je čulo da su kosovski Albanci proterivani kad je započelo NATO bombardovanje, ali samo 14 odsto veruje da se to zaista dogodilo. Nešto manje od polovine građana, njih 45 odsto, čulo je da su kosovski Albanci ubijani i pre 1999. godine, ali samo 18 procenata veruje u ovu činjenicu. Nešto manje od polovine, tačnije 47 odsto srpskih građana čulo je za ubijanje hrvatskih civila u Vukovaru od strane srpske vojske i paramilitarnih jedinica, ali samo 23 odsto veruje da su se događaji u Vukovaru 1991. godine i odigrali na ovaj način. Kad se pogleda odnos srpskih građana prema zločinima počinjenim u ratu u BiH, 55 odsto je čulo da je Sarajevo držano pod opsadom više od 1.000 dana, dok 40 odsto veruje u ovu činjenicu. Da je u Srebrenici pobijeno mnogo Muslimana/Bošnjaka čulo je 72 odsto građana, ali samo 50 procenata zaista veruje da se to i dogodilo. Najveći broj građana Srbije, 66 procenata, veruje da su Muslimani u Bosni organizovali logore po Bosni u kojima su držali zatočene Srbe.

Iako još nije precizno utvrđen broj žrtava koje su ubijene u ratovima na teritoriji bivše SFRJ, najveći broj srpskih građana, čak 81 odsto, smatra da su Srbi podneli najveći broj žrtava, za njima Bošnjaci, Hrvati, kosovski Albanci i na kraju Slovenci. Prema uverenju srpskih građana, Srbi su počinili više zločina samo od Slovenaca, a manje od Hrvata, Albanaca i Bošnjaka. Kada se pogledaju ove činjenice, ne iznenađuje stav koji građani Srbije od početka iskazuju prema Haškom tribunalu. Više od dve trećine građana konstantno smatra da Haški tribunal sudi pristrasno, objašnjavajući tu pristrasnost većim brojem optuženih Srba za ratne zločine u odnosu na pripadnike drugih etničkih grupa.

Ovakva indiferentnost društva prema zločinima iz prošlosti može se smatrati rezultatom nepostojanja političke volje, organizovanog poricanja od strane državnog vrha, potrebe za neuznemiravanjem i zaboravom koja je daka-

ko emotivno lakša od iskrenog pogleda u sopstvene zločine, ideologiju koja je poslužila kao opravdanje za rat, kao i sliku o zločinima koja je građanima Srbije servirana preko sredstava javnog informisanja u proteklih 15 godina.

Priznavanje istine o zločinima iz prošlosti može se smatrati preduslovom za iskreno suočavanje sa prošlošću u jednom društvu. Kako je osnovna četiri principa definisao Huan Mendez, svaka država koja izlazi iz konflikta ima obavezu da „razotkriva istinu o zločinima iz prošlosti, da goni i kažnjava počiniocce najtežih zločina, da ponudi reparacije žrtvama i da diskvalifikuje odgovorne za zločine sa pozicija u državnim institucijama“. Otkrivanje i saopštavanje istine neophodno je da bi se obezbedile mere reparacije i nadoknadile štete žrtvama. Istina o zločinima neophodna je i da bi se tačno znalo koji se zločini moraju sprečiti da se ne bi ponovili. Mendez ističe da „traganje za istinom i saopštavanje istine (od strane države) može da pokrije veći opseg prirode zločina od samih suđenja, na taj način ograničavajući prostor nekažnjivosti koja će suđenja neizbežno ostaviti za sobom“.

Pravda se ne može „trampiti“ za istinu i obrnuto, jer se dopunjuju i neophodne su jedna drugoj u procesu suočavanja sa prošlošću. Istina bez pravde nije potpuna, kao što pravda bez istine gubi na kvalitetu.

Vrlo često se u društvima izašlim iz konflikta čuju izjave da priznavanje istine kao i traganje za pravdom neizbežno vode žrtvovanju teško stečenog mira. Istina i pravda ne smeju biti zamenjene tišinom, poricanjem i amnestijom u cilju postizanja mira u društvu. Mir bez pravde i istine nije mir, već trenutni prekid konflikta. Takav stav vodi ka nekažnjivosti, a nekažnjivost neizbežno vodi ka novom talasu nasilja u budućnosti.

Priznavanje istine o zločinima iz prošlosti viši je stepen od samog stepena znanja o njima. Samo znanje nije dovoljno, kako je to primetio Tomas Nejjel, neophodno je priznanje istine iz nekoliko razloga. Hose Zalaket je istakao da „istina ne može vratiti mrtve u život, ali ih spasava od tišine“. Ili kako je to jednostavno objasnio preživeli srebreničkog genocida, Emir Suljagić, „ne očekujem izvinjenje... voleo bih da čujem i priznanje nekih normalnih Srba, običnih Srba, koji kao i ja zarađuju za život i žive od devet ujutru do pet po podne i onda odu kući i gledaju televiziju ili čitaju i rade, dakle isto što i ja radim“.

Srbija ne može priuštiti sebi da se sa svojom prošlošću suoči motivisana težnjom ka ulasku u Evropsku uniju, ili dobijanju finansijske pomoći iz inostranstva. Država mora da prestane sa skrivanjem svoje odgovornosti i da preda sve optužene za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, jer će samo na taj način postići individualizaciju krivične odgovornosti. Istovremeno, Srbija mora pokazati jasnu političku volju da se obračuna sa nasleđem Miloševićevog režima, kroz priznavanje potpune istine i preuzimanje političke odgovornosti za zločine režima, one koji su počinjeni pod njegovim pokroviteljstvom ili sa njegovim znanjem. S druge strane, građani Srbije moraju jasno priznati svoju kolektivnu političku odgovornost za zločine koje je počinio režim za koji su oni glasali na izborima i svojim ga glasovima održavali na vlasti. Od svakog građanina zavisi i da li će priznati svoju individualnu moralnu odgovornost za zločine počinjene u njegovo ime kao člana srpskog etničkog korpusa ili društva. Srbija se ne sme suočiti sa svojom prošlošću motivisana prvenstveno budućnošću svoje dece ili časnom ulogom svojih predaka u istoriji. Ona to ne treba da čini ni zbog dobrih odnosa među susedima, mirne koegzistencije i stabilnog mira na Balkanu. Srbija mora iskreno pogledati istini u oči i prvenstveno se suočiti sa svojim zločinima, ali ne u ime Srbije. Ako se prisetimo reči ser Hartlija Šoukrosa, zastupnika britanskog tima tužilaca na suđenju u Nirnbergu 1946. godine, Srbija to mora učiniti u ime onih „koji iz svojih grobova traže ne osvetu, već da se zločin više nikada ne ponovi“. Srbija se mora suočiti sa svojom prošlošću u ime žrtava ubijenih u njeno ime.

(Sažetak završnog rada „Zatočenici poricanja – srpska strana prošlosti“, napisanog za seminar o tranzicionoj pravdi, održan u Kejptaunu, Južna Afrika, 2005. godine u organizaciji Međunarodnog centra za pravdu u tranziciji iz Njujorka i Instituta za pravdu i pomirenje iz Kejptauna)

9. 6. 2005.

Sadržaj

• Predgovor	2
• Bogdan Ivanišević: Praznine popunjene uobičajenim međunarodnim pravom	5
• Srđa Popović: Hag, nacionalni interes i „naš čip“	8
• Vox populi: „Jednom rečju, sramota“	10
• Dokumenti: Šta je, zapravo, istina	12
• Nataša Kandić: NATO nije kontrolisao OVK	14
• Svedočanstva: Znanje o zločinima	16
• Srđa Popović: Zemlja, ipak, nije ravna	19
• Andrej Nosov: Nek prljav veš ostane u kući	21
• Dokumenti: Da li je Srbija bila u ratu	24
• Dokumenti: Priznanja pred Haškim tribunalom	27
• Bogdan Ivanišević: Konstantno iznošenje flagrantnih neistina	32
• Srđa Popović: Nelagoda onih koji poriču zločine	35
• Dokumenti: „Dovesti u Zvornik i streljati“	38
• Nenad Prokić: Priznanja, krivice i presude	42
• Dokumenti: Priznanja o logoru Keraterm	44
• Srđa Popović: Lice „moralne svesti“	50
• Svetlana Slapšak: Pobeda miloševićevizma bez Miloševića	52
• Dragoljub Todorović: „Svemu mora doći kraj“	54
• Miroslav Isaković: Otvoreni pogled u istinu	57
• Dokumenti: U nebranom grožđu	59
• Andrej Nosov: Oni moraju u Hag	64

• Nataša Kandić: Pismo Advokatskoj komori Srbije	66
• Nataša Kandić: Teške optužbe svedoka	67
• Jovan Nicić: Brutalna primena sile	71
• Dragoljub Todorović: Sud štiti najodgovornije	74
• Milanka Šaponja-Hadžić: Izbatinaj, ubij, zabeleži	77
• Dosije: Godine zatvora za godine smrti	82
• Dragoljub Todorović: Ima li zločina ako se dogodio	85
• Nataša Kandić: Jake veze zaštitnika i štitenika	88
• Dokumenti: Ko je znao i kome je javljeno	90
• Marko Vešović: Mi u Hagu, Hag u nama	92
• Danica Drašković: Riplijevski zaplet riplijevskog generala	95
• Svetlana Slapšak: Ko gladnome naplaćuje dug	97
• Bogdan Ivanišević: Slučaj iz logora Čelebići	99
• Milanka Šaponja-Hadžić: Hitlerove čudesne ruke	102
• Ivan Jovanović: Nije zamka za nacionalne vođe	105
• Sead Spahović: Nema osude za krivično delo koje ne postoji u zakonu	109
• Aleksandar Ignjatović: Propisana komandna odgovornost	111
• Omer Hadžiomerović: Sve je „upisano“	113
• Srđa Popović: A mogao je da zna...	114
• Ferida Duraković: Svemir Slobodana Miloševića i suze majke Fatime	116
• Dokumenti: Haška optužnica protiv generala	119
• Jasna Bogojević: Svedok koga je stigla crvena ruža	122
• Srđa Popović: Srpska brižna javnost	125
• Dokumenti: Predmet „Šešelj“: Pravo optuženog da se sam brani nije apsolutno	128
• Aleksandar Bošković: Događaji neprijatni po „našu stvar“	131

• Nikola Samardžić: Zadrigli bilmezi koji veruju u novi Zid	133
• Milanka Šaponja-Hadžić: Generale nema ko da šalje	136
• Vox populi: Ima li pilota u avionu?	140
• Pavle Rak: Samo guslari rade marljivo	142
• Javor Rangelov: Zločin mora da bude kažnjen	145
• Dokumenti: Generalima suditi u Hagu	147
• Miljenko Dereta: Međunarodni tribunal kao izgovor	150
• Veseljko Koprivica: Radovan na ramenu	154
• Bogdan Ivanišević: Šta presuda Radislavu Krstiću zaista kaže	157
• Filip David: Nekažnjeni zločini kad-tad izrone	159
• Jovan Nicić: I pred domaćim sudovima može se dokazati odgovornost nadređenih	161
• Nataša Novaković, Andrej Nosov: „Tata, šta si radio za vreme rata?“	164
• Đorđe Đorđević: „Naši“ ili „njihovi“ ratni zločini	168
• Jelena Stevančević: Konfuzija u odsustvu istinske političke volje	171
• Nataša Kandić: Samima sebi moramo da kažemo istinu	173
• Marko Minić: Državni poslovi	176
• Marko Milanović: Brana za samovolju optuženog	178
• Milanka Šaponja-Hadžić: Odsustvo kolektivnog stida	181
• Vuk Drašković: Dug prema istini	184
• Karla del Ponte: Pravda za žrtve	186
• Bogdan Ivanišević: „Osećala sam se mrtvom“	190
• Jelena Stevančević: Ključna karika u lancu odgovornih	194
• Jovan Nicić: „Imam još 3.500 paketa da isporučim i nemam rešenja“	197
• Srđa Popović: Slobodan Milošević je nesposoban da se brani	200
• Sead Spahović: Promene Krivičnog zakona aboliraju krivce	203

• Bogdan Ivanišević: Nacionalisti nemaju razloga za slavlje	206
• Marko Milanović: Glasno ćutanje o zločinu i kazni	208
• Nataša Kandić: Leševi su „jednostavno“ nestali	211
• Mr Ivan Jovanović: Domaće zamke poricanja odgovornosti	214
• Nataša Kandić: U maniru Miloševićeve policije	219
• Svetlana Đorđević: Čovek koji je hodao vezanih nogu	222
• Milanka Šaponja-Hadžić: Šta će biti s „vukovarskom trojkom“	224
• Dragoljub Todorović: Od sramne istrage do njenog obustavljanja	226
• Milorad Gajić: Razrada mišljenja svog šefa	229
• Dragoljub Todorović: Vanpravni, nesudijski i neprofesionalni razlozi	231
• Nataša Kandić: Nekontrolisano širenje istine	234
• Marko Milanović: Iskustvo koje opominje	237
• Nataša Kandić: Ako zatreba, „izdajnike“ likvidirati	239
• Jovan Nicić: Progoni, ubistva, deportacije...	240
• Nataša Kandić: Asanacija „duševnog mira“	243
• Dragoljub Todorović: Pukovnik Mrkšić: Ne gnjavi me	246
• Radovan Kupres: Pazi da ne pomenemo žrtve	249
• Andrej Nosov: Državni poslovi na televiziji	252
• Dragoljub Todorović: Akt kojim je počela drama jugoslovenskih naroda	255
• Drago Pilsel: „Bezuvjetna“ cijena Gotovine	260
• Milanka Šaponja-Hadžić: Svi smo mi pomalo zločinci	263
• Aleksandar Bošković: Srbija između Evrope i centra „Sava“	265
• Marko Milanović: Neposredni izvršioci i naredbodavci	267
• Majkl Farhar: Izvrnuta slika u ogledalu	270
• Bogdan Ivanišević: Jedno je zločin, drugo je verbalni delikt	273

• Stevan Lilić: Kvalifikacije umesto argumenata	276
• Dragoljub Todorović: Nebulozna odluka Vrhovnog suda	279
• Jovan Nicić: Dug je put do pravde	282
• Milanka Šaponja-Hadžić: Činjenice nema ko da čuje	285
• Dragoljub Todorović: Odluka na osnovu lažnih premisa	288
• Nemanja Stjepanović: Kako je novinar „Kurira“ iznervirao Florans Artman	294
• Jasna Bogojević: Usporeni genocid	297
• Vladimir Milovanović: Ja sam student BU!	299
• Dragan Popović: Bez suđenja NN izvršiocima	302
• Lakić Đorović: Crni tragovi vojnog pravosuđa	305
• Bogdan Ivanišević: Pukovnik koji se seća samo jednog ubistva	310
• Jasna Bogojević: Kultura pod bombama	313
• Ana Uzelac: Most na Belaji nije sakrio civile	315
• Dokumenti: Diskretno postavljani branilac	318
• Ljiljana Helman: Pravda na nišanu rizika	321
• Dragoljub Todorović: Biolog na „braniku srpstva“	324
• Refik Hodžić: Pravda po međunarodnim standardima	327
• Matijas Helman: Uglavnom u Bosnu	330
• Marko Milanović: Ili im sudi, ili ih izruči	333
• Nataša Kandić: Na dnevnom redu – „otimanje“	336
• Pavle Rak: Bratski doprinos opštoj propasti	338
• Predrag Dejanović: Ništa se ne događa, prerađujemo prošlost	340
• Jovan Nicić: Srebrenica van osnovane sumnje	343
• Marijana Toma: Kako mrtve spasti tišine	348

Izdavač:

Fond za humanitarno pravo

Za izdavača:

Nataša Kandić

Urednik:

Slobodan Kostić

Lektura i korektura:

Jelena Vuković

Grafičko oblikovanje:

Dejana i Todor Cvetković

Tiraž:

1000 primeraka

Štampa:

Publikum

ISBN: 86-82599-65-1

Copyright © 2005. Fond za humanitarno pravo

cip